

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova

Tatiana Cartaleanu
Mircea Ciobanu
Olga Cosovan

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Manual
pentru
clasa a

7
a

Știința, 2018

CZU 811.135.1 + 821.135.1.09 (075.3)
C 27

Elaborat conform curriculumului disciplinar în vigoare și aprobat prin Ordinul ministrului educației (nr. 260 din 27 aprilie 2012).

Editat din sursele financiare ale Fondului Special pentru Manuale.

Comisia de experți:

Elena Belinschi, doctor în filologie, profesor universitar, Universitatea de Stat „Alec Russo”, mun. Bălți;
Galina Mostovic, profesor școlar, grad didactic superior, Liceul Teoretic „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, mun. Bălți;
Liliana Rusu, profesor școlar, grad didactic superior, specialist principal, metodist, DGRÎTS Edineț

Recenzenți:

Viorica Goraș-Postică, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
Gheorghe Popa, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, Universitatea de Stat „Alec Russo”, mun. Bălți;
Mihai Șleahțișchi, doctor în psihologie și în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova;
Alexei Colăbneac, maestru în arte, profesor universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Redactor responsabil de ediție: *Elena Ungureanu*

Corectori: *Mariana Belenciuc, Maria Cornesco*

Redactor tehnic: *Nina Duduciuc*

Machetare computerizată, procesare imagini, copertă: *Andrei Ichim*

Pe copertă: Statuia lui Vasile Alecsandri din fața Bibliotecii Naționale din Chișinău (autor: *Ion Zderciuc*)

Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința,

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova;

tel.: (+373 22) 73-96-16; fax: (+373 22) 73-96-27;

e-mail: prini_stiinta@yahoo.com; prini@stiinta.asm.md;

www.editurastiinta.md

DIFUZARE:

ÎM Societatea de Distribuție a Cărții PRO-NOI,

str. Alba-Iulia, nr. 75; bloc Q; MD-2071, Chișinău, Republica Moldova;

tel.: (+373 22) 51-68-17; fax: (+373 22) 58-02-68;

e-mail: info@pronoi.md; www.pronoi.md

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Întreprinderii Editorial-Poligrafice Știința.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Cartaleanu, Tatiana

Limba și literatura română: Man. pentru cl. a 7-a/Tatiana Cartaleanu, Mircea Ciobanu, Olga Cosovan; Min. Educației, Culturii și Cercetării al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2018 („BALACRON” SRL). – 200 p.

Apare din sursele financiare ale Fondului special pentru Manuale.

ISBN 978-9975-85-115-2

811.135.1 + 821.135.1.09 (075.3)

DRAGI ELEVI,

Aveți în față un manual care sperăm să vă fie util, dar și să vă placă. Citindu-l, vă veți apropia încă o dată de ceea ce se numește *lumea cuvântului*. Veți citi, veți aprecia și veți analiza câteva dintre operele de referință ale literaturii naționale. Textele pe care le-am selectat pentru voi, scrise de autori clasici și contemporani, aparțin unor genuri și specii diferite (solicitate de curriculum) și abordează variate tematici. Astfel, universul literaturii vi se va înfățișa într-o bogăție de forme, stiluri, motive, reflectând de fapt o polifonie a imaginației artistice.

Numărul mic de opere literare indicate în cuprins ar putea să vă surprindă. În același timp, la o lectură atentă, veți deduce că fiecare text este doar un exemplu, un model pentru citirea și interpretarea unor texte similare, iar în multe cazuri ele propun deschideri precise spre alte opere ale literaturii naționale.

Manualul este ilustrat cu numeroase reproduceri ale artiștilor plastici, uneori funcționale, altele urmărind să vă formeze gustul estetic.

Unele texte din interiorul manualului nu aparțin propriu-zis literaturii: sunt fragmente din lucrări științifice, publicistice, eseistice sau utilitare, a căror studiere contribuie la sesizarea diferențelor dintre stiluri și servește drept pretext pentru multiple forme de comunicare.

Abordând probleme de fonetică, ortografie, lexicologie ori gramatică, textele teoretice sunt posibili pași pentru formarea unui stil intelectual personal. În acest sens, compartimentele de limbă și comunicare vă oferă repere de cultivare a vorbirii și de scriere corectă, explicând și argumentând simplu și accesibil normele limbii literare.

VĂ URĂM LECTURI PLĂCUTE, ÎNȚELEGERE SIMPLĂ ȘI ÎNVĂȚARE UȘOARĂ!

Autorii

CUPRINS

I CARTEA – OBIECT CULTURAL

<i>TIPARNIȚE MĂNĂSTIREȘTI</i> de Lucian Blaga	6
Studiul textului.....	7
<i>MONOLOGUL INTERIOR AL UNUI E-BOOK</i> de Umberto Eco	10
Studiul textului	11
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	14
Discursul. Comunicarea orală	14
Comunicarea persuasivă	15
Situația de comunicare dialogată și monologată	16
Forumul de discuție	17

II TEMĂ, SUBIECT, MESAJ

<i>BALĂURUL CARE N-A MAI AJUNS ÎN POVESTE</i> de Vasile Romanciuc	18
Studiul textului.....	19
<i>LAUDĂ ZĂPEZII</i> de George Călinescu.....	22
Studiul textului.....	23
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	25
Conjunția și locuțiunea conjuncțională.....	27
Modificările vocabularului. Îmbogățirea vocabularului prin mijloace interne	30

III POEZIA LIRICĂ

<i>CRĂIASA DIN POVEȘTI</i> de Mihai Eminescu.....	37
Studiul textului.....	38
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	41
Circulația cuvintelor în timp. Arhaismele și neologismele. Dicționarul de neologisme...	42
Sensul cuvintelor în context	46
<i>ACCELERATUL</i> de George Topîrceanu	50
Studiul textului.....	51
<i>LIMBA NOASTRĂ</i> de Alexe Mateevici.....	53
Studiul textului.....	54
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	57
Anunțul. Reportajul.....	59

IV BALADA

<i>PAȘA HASSAN</i> de George Coșbuc.....	63
Studiul textului.....	65
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	68
Verbul	70
<i>ALEXANDRU REFUZÂND APA</i> de Ștefan Augustin Doinaș	87
Studiul textului.....	88
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	92
Modul conjunctiv și modul condițional al verbului. Funcțiile sintactice	94
Argumentarea unui punct de vedere	102

V POEMUL EROIC

<i>DAN, CĂPITAN DE PLAI</i> de Vasile Alecsandri	103
Studiul textului.....	107
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	112
Substantivul	114
Adjectivul	118
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	122
Pronumele	124

VI NOVELA

<i>DELFINUL</i> de George Meniuc	133
Studiul textului.....	139
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	143
Numeralul	145
Adverbul	149

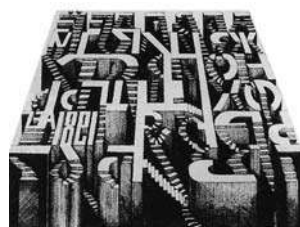
VII ROMANUL

<i>NEAMUL ȘOIMĂREȘTILOR</i> de Mihail Sadoveanu	154
Studiul textului.....	164
LIMBĂ ȘI COMUNICARE	170
Predicatul	172
Subiectul	174
Atributul	176
Complementul	178
Textul documentar	183
<i>ANEXE</i>	184
Ortografia părților de vorbire	184
Algoritmii de analiză a părților de vorbire	190
Scheme recapitulative.....	192

CARTEA – OBIECT CULTURAL

Pe copertă: *Labirint*,
stampă de Albertas Gurscas

Horia OLTU
LABIRINTUL

Activare

- ◆ Aveți, mai sus, coperta unei posibile cărți cu titlul: „Labirintul”. Descrieți interiorul acestei cărți. Despre ce ar fi cartea, dacă ați scrie-o voi? E scrisă în versuri sau în proză? Cât de voluminoasă este? Are imagini? Face parte dintr-o serie/colecție de cărți?
- ◆ Confrunțați opiniile proprii cu cele ale colegilor. Analizați în felul acesta coperta unei cărți reale și comparați presunerile voastre cu conținutul cărții.

TIPARNIȚE MĂNĂSTIREȘTI de Lucian Blaga

În veacul de mijloc¹ călugării se îngrijeau să se înmulțească manuscrisele ce ascundeau între tablele² lor înțelepciunea lumii. Hărnicia, răbdarea și simțul artistic își dădeau mâna să mântuiască³ pentru vremuri mai bune cel puțin o parte din cunoștințele și creațiunile literare ale

¹ *veacul de mijloc* – Evul Mediu.

² *tablă, -e, s.f.* – copertă specială.

³ *a mântui, vb.* – (în text) a salva.

Lucian Blaga
(1895–1961)

Poet, dramaturg, eseist, filosof. A debutat editorial în 1919 cu volumul de versuri „Poemele luminii”. Alte volume: „Pașii profetului”, „Lauda somnului”, „În marea trecere”, „Mirabila sămânță”, dramele „Meșterul Manole”, „Arca lui Noe”, „Cruciada copiilor” ș.a. Eseurile și articolele sale, ca și întreaga creație literară, denotă un mare interes și o mare pasiune pentru valorile culturale.

Antichității clasice. Cavalerul ce pândea din cetățuia sa cuibărită între stâncile unui pisc pe vecinul său avea prea puțin răgazul, și poate și plăcerea, literei scrise. În umbra mănăstirilor, prielnică gândului ridicat la cer, cultul scrisului era însă o parte din rugăciunea de toate zilele a călugărilor cărturari. Dacă n-ar fi fost aceste mucenicii¹ tăcute și răbdurii la îngrămădirea de file acoperite cu slove mai mult desenate decât scrise, s-ar fi pierdut desigur orice continuitate de gândire între lumea veche și cea nouă. Albinel mănăstirilor adunau cu zor mierea cunoștinței, mierea binelui și-a răului, pentru cei ce aveau să vină veacuri mai târziu. Nu numai unul dintre acei călugări intrați în mănăstire după o viață zbuciumată de cavaler arțăgos și aventurier și-au găsit rostul pentru restul zilelor în transcrierea migăloasă cu slove artistic împetrișate a unei evanghelii după Marcu sau Ioan, după cum îi vorbea la inimă mai mult simbolul leului sau al vulturului. Obiceiul de a spori cartea în mănăstire nu s-a pierdut nici atunci când a fost scornit tiparul. Călugărul s-a transformat doar în culegător de litere mobile, aducea însă din trecut același cult al scrisului, care-i îngăduia să tipărească cu grijă și cu sfințenie o carte fie ea oricât de profană². Călugărul avea încă răbdarea să întregească rândurile tipărite cu câte-o slovă uriașă desenantă de propria sa mână cu încurcate și grațioase arabescuri³ roșii. O astfel de carte se citea cu entuziasm.

Tot călugării au fost și la noi cei dintâi răspânditori de lumină și meșteri tipografi. O ocupație mai frumoasă în afară de rugăciune nici nu puteau să găsească. Averile ce le adunau mănăstirile din iertarea sufletelor erau răscumpărate cel puțin prin această activitate a scrisului într-o luminarea celor mulți.

Tiparniță medievală. Imagine dintr-un manuscris de la 1520

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Arătați cum s-au format următoarele cuvinte: *tiparniță, a înmulți, manuscris, cărturar, îngrămădire, transcriere, împetrișat, răscumpărat.*
- 2 Formați câmpul lexical al cuvântului *carte*, apelând la alte cuvinte din textul studiat.
- 3 Scrieți câte un sinonim pentru fiecare dintre cuvintele de mai jos:
 - ♦ tiparniță, înțelepciune, a mântui, vreme, creațiune, cărturar, slovă, gândire, scornit.

¹ *mucenicie, -i*, s.f. – viață de suferință, de chin a mucenicului.

² *profan, -ă*, adj. – care nu ține de religie; laic; care nu respectă lucrurile considerate sacre.

³ *arabesc, -uri*, s.n. – ornament specific decorației arabe.

Casa Dosoftei din Iași, prima tiparniță din Moldova

4 Argumentați necesitatea unor note explicative în spațiul de jos al paginii de carte.

Subsol (într-o carte) se numește locul, rezervat în partea de jos a paginii și despărțit de text printr-o linie, pentru plasarea unor note explicative. Trimiterea la text se face cu cifre (1, 2...) sau cu asterisc (*).

5 Găsiți echivalentele următoarelor expresii:

- ♦ își dădeau mâna;
- ♦ vremuri mai bune;
- ♦ și-au găsit rostul.

II Lectură interogativă

1 Textul propus este un text literar ori nonliterar?

2 Textul face parte dintr-o operă de ficțiune? Argumentați-vă răspunsul.

3 Autorul apelează deseori la elemente caracteristice limbajului poetic.

- Identificați 3-4 exemple. Numiți câteva particularități ale acestui limbaj.

4 Cum explicați faptul că „hărnicia, răbdarea și simțul artistic își dădeau mâna să mântuiască pentru vremuri mai bune [...] cunoștințele și creațiunile [...]”?

5 Comentați afirmația autorului care spune că „umbra mănăstirilor” este „prielnică gândului ridicat la cer”.

6 Găsiți în text pasajele care au același sens ca și afirmațiile de mai jos:

- Textele inserau în ele informații și cunoștințe acumulate de civilizație.
- Feudalul nu avea nici timp pentru cititul cărților și nu avea nici satisfacția/plăcerea lecturii.
- Harnicii călugări-cărturari acumulau, pentru generațiile de mai târziu, o bază de date despre experiența și valorile pozitive și negative ale umanității.
- Slujitorii mănăstirilor au fost primii popularizatori ai cunoștințelor și primii specialiști în arta poligrafică.

Biblia tipărită de Johann Gutenberg (1452–1455), inventatorul tiparului

7 Divizați textul în două părți, pornind de la modalitățile tehnice diferite de reproducere a lucrărilor scrise. Intitulați-le.

8 Găsiți enunțurile în care autorul se referă la următoarele calități ale cuvântului scris (tipărit):

- înregistrarea informației;
- depozitarea informației;
- transmiterea informației (în spațiu și timp).

9 Comentați rolul figurilor de stil în următoarele secvențe:

- ♦ hărnicia, răbdarea și simțul artistic își dădeau mâna;
- ♦ cetățuia [...] cuibărită între stânci;
- ♦ gândul ridicat la cer;
- ♦ albinele mănăstirilor adunau cu zor mierea cunoștinței;
- ♦ călugării au fost și la noi cei dintâi răspânditori de lumină.

III Aplicare și creație

- 1 Propuneți un alt titlu pentru textul studiat, apelând la unele cuvinte din el.
- 2 Comentați, pe cel mult o pagină de caiet, metafora luminii (luminării) din finalul textului.
- 3 Descrieți, pe o pagină de caiet, cum vă închipuiți procesele „facerii” cărții: scrierea unei lucrări, redactarea (și corectarea), ilustrarea, machetarea, imprimarea/tipărirea, legarea/broșarea, copertarea cărții.

Editura este o instituție care produce cărți, publicații periodice etc. La editură, manuscrisele textelor (prezentate de autori în variantă scrisă de mână, dactilografiate ori în variantă electronică) se redactează, se ilustrează, apoi se machetează pentru a fi prezentate la tipografie (copiate pe CD ori imprimate pe hârtie transparentă etc.).

Tipografia este întreprinderea care imprimă, multiplică, broșează (sau leagă) paginile tipărite ale unei cărți și le copertează.

Sigla este denumirea completă sau prescurtarea convențională a unei denumiri (formată din literele inițiale, abrevieri) și însoțită de un desen stilizat. Sigla unei edituri este semnul distinctiv plasat pe coperta cărții (eventual, pe foaia de titlu, pe cotor).

- 4 Recunoașteți siglele următoarelor edituri. Ce cărți editate de ele aveți în bibliotecă?

Editura ARC

- 5 Adunați o colecție de sigle ale unor instituții, întreprinderi.
 - Propuneți colegilor să le recunoască.
 - Organizați un concurs pentru cea mai originală siglă a școlii voastre.

IV Deschideri

- 1 Arta literaturii, elaborarea textului, scrierea și editarea cărților sunt preocupări cu adevărat fascinante. Nenumărați autori au descris aceste activități în variate feluri.
 - Citiți în acest sens poezia lui Tudor Arghezi *Cuvânt*.
 - Selectați și alte texte care tratează această temă și propuneți-le pentru lecturi colegilor.
 - Scrieți pentru portofoliul vostru o listă de opere la tema creației, din titlurile propuse de colegi.
- 2 Descrieți un raft al unei biblioteci (publice ori personale). Remarcați asemănări și deosebiri în:
 - ♦ aspectul exterior al cărților (coperta, cotorul, formatul, mărimea, culoarea, volumul informației);
 - ♦ prezentarea grafică (machtetă, imagini...);
 - ♦ autori; titluri; tematică.

Remarcați în ce măsură aceste date vorbesc despre proprietarul bibliotecii sau despre profilul ei (publică, științifică, pentru copii etc.).

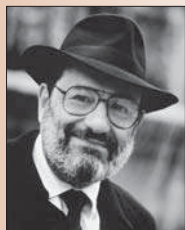

Evangelhelistul Marcu.
Tetraevanghel din 1492

MONOLOGUL INTERIOR AL UNUI E-BOOK

de Umberto Eco

Până acum câțva timp nu știam ce sunt. M-am născut gol, dacă-mi este îngăduit să mă exprim astfel. Nu eram în stare nici măcar să spun „eu”. Apoi ceva a pătruns în mine, un șuvoi de litere, m-am simțit plin și am început să cuget. Desigur, am început prin a cugeta asupra a ceea ce pătrunsesse în mine. Senzația era foarte plăcută, căci puteam să simt în ansamblu tot ceea ce aveam în memoria mea sau puteam să parcurg totul rînd cu rînd, sau puteam să sar de la o pagină la alta.

Umberto Eco
(1932–2016)

Este un cunoscut lingvist și romancier italian. Sunt foarte cunoscute romanele sale „Numele trandafirului”, „Pendulul lui Foucault”, „Baudolino”, „Insula din Ziua de ieri”, „Misterioasa flacăra a reginei Loana”, „Cimitirul din Praga”. Autor de studii teoretice și de eseuri, pe Umberto Eco îl interesează deopotrivă vechile manuscrise, dar și cele mai noi forme de comunicare și depozitare a informației.

Textul care eram se numea *De la carte la e-book*. E un adevărat noroc că cineva, pe care cred că ar trebui să-l numesc utilizatorul meu sau stăpânul meu, mi-a pus înăuntru acel text, din care am învățat multe despre ce este un text. Dacă mi-ar fi pus înăuntru altceva, eu aș fi gândit altceva acum. În schimb, eu știu că sunt o carte și știu ce sunt cărțile.

Sunt un lucru minunat: un text e un univers și – din câte am priceput – o carte devine acel text care a fost tipărit în ea. Cel puțin așa se întâmplă cu textele tradiționale, a căror istorie detaliată este povestită de textul meu. Cărțile tradiționale sunt legături de multe foi de hârtie, iar o carte pe care este tipărită, de exemplu, *Odiseea* (poem antic grec, dar nu prea știu despre ce se povestește) gândește și trăiește tot ceea ce se întâmplă în *Odiseea*. Și trăiește toate acestea de-a lungul întregii sale vieți, care poate să fie foarte lungă, căci există și cărți care au aproape cinci sute de ani. Desigur, diferiți utilizatori pot să lase însemnări pe ea, și cartea, bănuiesc eu, le gândește și pe acelea. Nu știu ce se întâmplă cu o carte pe care se fac sublinieri, dacă gândește cumva mai abtitor lucrurile subliniate sau dacă remarcă numai că acele rînduri îl interesau în mod special pe cititorul său. Bănuiesc că și o carte care a trăit patru sute de ani și și-a schimbat utilizatorii (am înțeles de la textul meu că utilizatorii cărților sunt muritori și că trăiesc oricum mai puțin decât o carte) știe să recunoască mâna fiecăruia dintre cititorii săi și diferențele între felurile de a citi și a interpreta textul. Poate că există cititori care scriu pe margine: „Ce prostie atrocă!” și nu știu dacă acea carte se simte jignită sau își face examen de conștiință. Ar fi frumos dacă cineva, într-o zi, ar scrie un text în care să povestească despre viața interioară a unei cărți.

[...] De la textul pe care mi l-au pus înăuntru am aflat că sunt un e-book, o carte electronică, ale cărei pagini curg pe un ecran. Se pare că eu am o memorie mai mare față de cea a unei cărți de hârtie, pentru că o carte de hârtie poate avea zece, o sută, o mie de pagini, dar nu mai multe. În schimb, eu aș putea să găzduiesc foarte multe texte, toate laolaltă. Nu știu însă dacă aș putea cugeta asupra tuturor deodată sau, pe rînd, asupra fiecăruia, în funcție de activitatea făcută de utilizatorul meu. Totuși, pe lângă textele pe care mi le vor pune înăuntru, mai am și un program intern, ca o memorie a mea. Înțeleg cine sunt nu numai grație textului pe care îl găzduiesc acum, ci prin însăși natura circuitelor mele. În sfârșit, nu mă pricep să explic mai bine, dar e cum aș ști să ies din textul pe care îl găzduiesc și să spun: „Ia te uită ce lucru curios, găzduiesc acest text!” Nu cred că o carte de hârtie poate face asta, dar cine știe! Bănuiesc că nu voi avea niciodată ocazia să dialoghez cu o carte de hârtie.

(Traducere: Anamaria Gebaila)

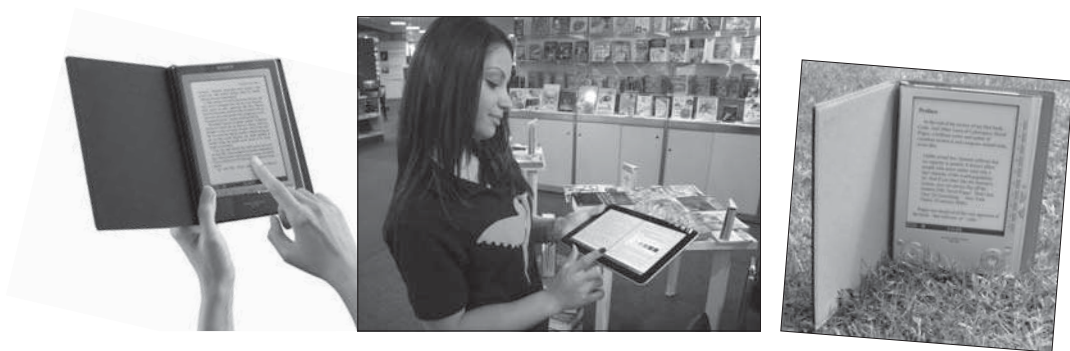
Studiul textului

I Intrare în temă

1 Ce sens are îmbinarea engleză *e-book*?

- Ce obiecte din realitatea imediată mai cunoașteți, denumite cu ajutorul cuvintelor străine?
- Care sunt echivalentele românești ale acestora?

Un *e-book* (abreviere din engleză de la *electronic book*, în română: **carte electronică**) este un fișier electronic digital ce conține textul și imaginile unei cărți. Cărțile electronice sunt cărți virtuale. Ele se pot citi pe mai multe tipuri de aparate cu monitor (ecran), în general portabile: calculatoare personale sau dispozitive special construite pentru cititul cărților, numite *e-reader* sau *e-book reader*.

2 Selectați din textul de mai sus cuvintele care fac parte din câmpul lexical al *cărții*.

3 Formați câmpul lexical al cuvântului *memorie*.

4 Explicați sensul cuvântului *utilizator*.

- Justificați relația de sinonimie contextuală care se produce între cuvintele *utilizator* și *stăpân*.

5 Explicați colegior, în măsura în care cunoașteți, ce este Odiseea?

- De unde ați aflat sensul cuvântului comun *odisee* sau al numelui propriu *Odiseea*? Alegeți, eventual, din lista de mai jos: a) din textul studiat; b) din enciclopedie sau dicționarul mitologic; c) din Wikipedia; d) de la bibliotecă, am citit cartea; e) de la lecția de istorie, în clasa a V-a; f) am privit filmul.

Odiseea este o epopee atribuită (împreună cu *Iliada*) rapsodului din Grecia antică Homer. Este una dintre cele mai vechi opere literare din mitologia antică. Ea prezintă peripețiile regelui Odiseu (Ulise) și ale însoțitorilor lui din Itaca pe drumul de întoarcere acasă, după Războiul Troian.

În multe limbi, termenul „odisee”, inspirat de această epopee, desemnează o rătăcire plină de peripeții.

- 6 Scrieți un sinonim al cuvântului *atroce*.
- 7 Ce înseamnă „a-și face examen de conștiință”?
 - Scrieți o propoziție sau frază în care să includeți expresia de mai sus.
- 8 Scrieți două propoziții, în care cuvântul „program” să aibă sensuri diferite.

II Lectură interogativă

- 1 Numiți și descrieți naratorul-personaj din textul de mai sus.
 - Distingeți în povestirea naratorului: a) ce știe despre sine; b) ce știe despre alții; c) ce presupune sau ce deduce el despre sine și despre alții.
 - Datorită cărui fapt el a aflat ceva despre sine?
- 2 Deduceți din monologul naratorului acestui text ce este *comun* între o carte obișnuită și o carte electronică.
- 3 Amintiți-vă de la primele lecții de informatică din acest an și spuneți: ce sunt *purtătorii de informație*?
- 4 Numiți câțiva purtători de informație.
 - Puteți să apelați la cunoștințe din istorie, limba română, informatică, educație muzicală, matematică etc.

- 5 Scrieți într-un tabel (conform modelului alăturat): ce au în comun, prin ce se deosebesc și care sunt avantajele și dezavantajele unei cărți obișnuite, tipărite și ale unei cărți electronice.

Criteria de comparație	Carte pe suport de hârtie	Carte electronică
Elemente comune	1. 2. ...	
Deosebiri		
Avantaje		
Dezavantaje		

- 6 Citiți în dicționarul explicativ și memorați sensurile cuvântului *text*:

- Alcătuieți două enunțuri în care cuvântul *text* să aibă sensuri diferite.
- Aflând că *text*, *textură*, *textil* sunt din aceeași familie de cuvinte, definiți într-un eseu de o jumătate de pagină cuvântul *text* ca *țesătură* (= textură).

III Aplicare și creație

- Căutați în surse diferite (cărți tipărite și surse electronice) informații privind noțiunile: carte; text; e-book; memorie; informație.
- Continuați, într-un text de maxim jumătate de pagină, ideea: „Cartea și calculatorul sunt purtători de informație care se susțin și se completează reciproc...”

Fabrica de literatură

- Scrie un eseu/o poveste intitulat(ă): *Eu sunt o carte* (sau: *Cartea care sunt*). Vorbește în el despre tine, *ce ești, cum ești, ce îți place*, dar parcă ai vorbi despre un personaj: *cartea*. Poți fi *o carte de poezii*, poți fi *un roman de aventuri*, poți fi *un manual de geografie ori de matematică*. Poți fi o carte ilustrată, poți fi o carte electronică, o carte vorbită (un audio-book) – orice îți sugerează firea și imaginația. În eseu tău pot să apară remarci de felul: *bineînțeles că, pentru a mă cunoaște, e bine să-mi citești mai întâi „prefața”, din care o să aflați că...* Poate că nu vei uita să spui că textul de bază, din cartea care ești, te reprezintă plenar pentru că... Poți să spui (dacă vei considera necesar) că „*eu sunt o carte cu multe note de subsol, pentru că multe fapte ale mele se cer explicate...*”. În fine, dacă vei crede că merită, vei adăuga ceva într-o *postfață*.

IV Deschideri

- Recitiți textul lui Lucian Blaga *Tiparnițe mănăstirești* și găsiți afinități și deosebiri între „personajele” lui și „personajul” textului lui Umberto Eco.
- Stabiliți ce este comun între o bibliotecă și o rețea electronică de tipul Internetului.
- Organizați o dezbatere cu privire la avantajele cărții tradiționale, pe suport de hârtie, și cartea electronică (precum și sursele electronice de informație).
 - Construiți-vă argumentele pe criterii cum sunt: operativitatea informației, credibilitatea (veridicitatea) informației; comoditatea, accesul, durata păstrării, actualitatea etc.

I Discursul. Comunicarea orală

- 1 Formulați și înscrieți 5 întrebări asupra textului lui Lucian Blaga „Tiparnițe mănăstirești”.
- 2 Prezentați etapele de scriere și de producere a unei cărți.
- 3 Numiți profesiile contemporane ale persoanelor implicate în producerea cărților.
- 4 Descrieți aspectul unei cărți din biblioteca voastră:
 - al celei mai vechi;
 - al celei mai noi;
 - al cărții preferate de voi;
 - al cărții preferate de altcineva.
- 5 Numiți limbile în care vorbiți, citiți, scrieți.
- 6 Relatați o experiență când ați fost pe rol de traducător. Ce ați învățat din această experiență?
- 7 Care erau limbile cele mai populare în diferite perioade din istoria omenirii? De ce?
- 8 Credeți că omul medieval trebuia să cunoască mai multe limbi decât trebuie să cunoască omul modern? Formulați-vă opțiunea și aduceți argumente.
- 9 Amintiți-vă cum ați învățat a citi. Descrieți-vă primele experiențe de lectură. Alcătuiți o listă de cărți pe care le recitiți din când în când.
- 10 Aduceți argumente în favoarea afirmației:

Cărțile erau pentru ei cărămizi pentru zidirea lumii și ei se simțeau chemați să pună umărul la zidirea lumii românești, care rămăsese în urmă, undeva, în zile de început, în timp ce săptămâna lumii celeilalte era în plină duminică.

Lucian Blaga
- 11 Numiți mănăstirile românești despre care știți că au fost centre de cultură.
- 12 Relevați în câte un enunț legătura dintre perechile de cuvinte:

- ♦ tiparniță, carte;
- ♦ carte, mănăstire;
- ♦ călugăr, cărturar.

Alexandru Plămădeală. Monumentul lui Ștefan cel Mare

II Comunicarea persuasivă

- 1 Formulați 3 motive/argumente pentru care clasa voastră ar trebui să viziteze o mănăstire.
- 2 Dezvoltați unul dintre argumente în text coerent, pentru a convinge o persoană să finanțeze această excursie:
 - Administrația gimnaziului/liceului;
 - Administrația publică locală (primăria);
 - Un eventual sponsor – agent economic.

Comunicarea persuasivă are ca scop să convingă pe cineva să facă un anumit lucru. Sinonimele adjectivului *persuasiv* sunt *convingător*, *stăruitor*.

Persuasiunea este arta de a convinge pe cineva să procedeze într-un anumit fel. Iată trei repere pentru construirea discursului persuasiv:

1. Folosiți un exemplu cunoscut.
2. Discutați până găsiți o tangență.
3. Faceți referințe la experiența personală.

- 3 Descrieți 2 situații, trăite recent, în care:
 - a) ați avut nevoie să convingeți pe cineva să vă acorde ajutor;
 - b) cineva v-a solicitat stăruitor ajutorul.
- 4 Examinați panoul publicitar, remarcând:
 - relevanța imaginilor;
 - importanța și semnificația cuvintelor scrise.
- 5 Scrieți o frază-slogan pentru panoul dat.

III Situația de comunicare dialogată și monologată

1 Descrieți modul în care ați încercat să învățați o limbă străină. Când și cum ați atestat primele progrese?

2 Discutați oportunitatea/necesitatea de a învăța o disciplină școlară în limba străină pe care o studiați. De ce materiale sau deprinderi aveți nevoie? Exprimați-vă clar atitudinea și formulați un argument pro sau contra.

3 Priviți imaginea de mai jos și comentați textul.

- Interpretați parabola biblică drept un simbol al diversității limbilor.
- Demonstrați că, pentru a ajunge la Adevăr (întruchipat în Dumnezeu), e nevoie de comunicare.
- Organizați o dispută: „Omul are nevoie de comunicare și de înțelegere”.

1. În vremea aceea era în tot pământul o singură limbă și un singur grai la toți.

2. Purcezând de la răsărit, oamenii au găsit [...] un șes și au descălecat acolo.

3. Apoi au zis unul către altul: „Haidem să facem cărămizi și să le ardem cu foc!” Și au folosit cărămida în loc de piatră, iar smoala în loc de var.

4. Și au zis iarăși: „Haidem să ne facem un oraș și un turn al cărui vârș să ajungă la cer și să ne facem faimă înainte de a ne împrăștia pe fața a tot pământul!”

5. Atunci S-a pogorât Domnul să vadă cetatea și turnul pe care-l zideau fiii oamenilor.

6. Și a zis Domnul: „Iată, toți sunt de un neam și o limbă au și iată ce s-au apucat să facă și nu se vor opri de la ceea ce și-au pus în gând să facă.

7. Haidem, dar, să Ne pogorâm și să amestecăm limbile lor, ca să nu se mai înțeleagă unul cu altul”.

8. Și i-a împrăștiat Domnul de acolo în tot pământul și au încetat de a mai zidi cetatea și turnul.

9. De aceea s-a numit cetatea aceea Babilon, pentru că acolo a amestecat Domnul limbile a tot pământul și de acolo i-a împrăștiat pe toată fața pământului.

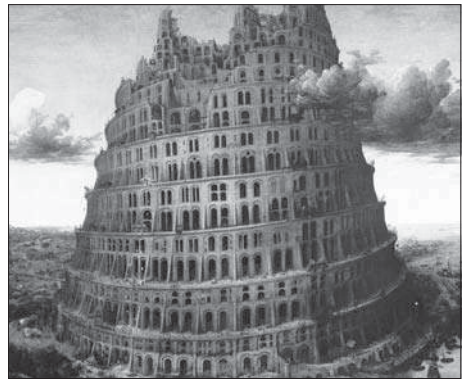
Turnul Babel. Amestecarea limbilor (Fragment din Vechiul Testament)

4 Scrieți un text coerent de o pagină despre necesitatea de a vorbi corect românește. Citiți-l expresiv. Prezentați-l clasei.

5 Analizați lucrarea proprie și lucrarea unui coleg. Faceți în scris câteva sugestii pentru îmbunătățirea lucrării și comentați-le.

Repere: Evaluați conținutul și maniera de prezentare:

- ✓ Cum credeți: v-au înțeles colegii ideea?
- ✓ Cuvântarea voastră a fost bine organizată?
- ✓ V-ați atins scopul?
- ✓ Ați privit auditoriul atunci când ați prezentat cuvântarea?
- ✓ Ați articulat clar?
- ✓ Ați folosit cuvinte și sunete parazite, ați abuzat de incidente?
- ✓ Care erau punctele forte ale cuvântării?
- ✓ Cum se poate ameliora alocuțiunea?

Pieter Bruegel cel Bătrân. *Turnul Babel*

IV Forumul de discuție

- 1 Într-o pagină de caiet, relațiți prima experiență de lucru la calculator. Utilizați indicii clare de timp și loc, exprimate în complementele circumstanțiale și propoziții subordonate.

Forumul este o dezbateră publică, o discuție structurată în rețea: subiectul abordat se ramifică în teme și subteme, clasificarea făcând-o participanții înșiși. Nu există un utilizator principal, scopul desfășurării discuției este de a oferi tuturor oportunitatea să-și expună opinia.

- 2 Din citatele propuse, selectați unul, pe care ați vrea să-l discutați într-un grup de colegi. Respectați algoritmul:
- Scrieți pe o foaie A4 primul gând în raport cu citatul ales.
 - Afișați-l pe tablă, sub numărul citatului.
 - Așteptați până când toți colegii vor proceda la fel.
 - Adunați-vă împreună cei care ați ales un citat.
 - Continuați să discutați în scris cu colegii, dezvoltând ideile lor și răspunzând la întrebările puse.
 - La expirarea timpului rezervat de către profesor, generalizați în scris esența discuției, construind un rezumat.

1. Computerul este un hibrid între carte și televiziune.

Joshua Meyrowitz

2. Un computer este un sclav care așteaptă fiecare comandă pe care i-o dai și acționează după instrucțiunile tale exact cum i le dai.

Greg Perry

3. Omul a intrat într-o eră a tehnolatriei, nu mai stăpânește el tehnica, ci tehnica stăpânește pe om. Omul are iluzia că vorbește cu lumea întregă la calculator. El e de fapt singur.

Octavian Paler

4. Computerul este o unealtă, ca și ciocanul, pentru a-i ajuta pe oameni în strădaniile lor, nimic mai mult.

James S. Trefl

- 3 Analizați experiența de lucru în grup, când ați comunicat doar în scris: care sunt plusurile și minusurile acestei discuții, în raport cu o discuție purtată oral? Imaginați-vă că fiecare dintre voi se află în altă încăpere/localitate/țară: ce s-ar schimba în forma de comunicare? Ce ar rămâne neschimbat?

Proiect de grup

- 4 Formați grupuri de câte 4-5 elevi. Vizitați site-uri care găzduiesc forumuri de discuții. Alegeți un subiect de interes comun și participați la discutarea lui. Prezentați succint experiența de lucru în fața colegilor (eventual, demonstrând pe ecran cum anume ați participat la discuție). Urmăriți cu grijă corectitudinea tuturor secvențelor scrise.

TEMĂ SUBIECT MESAJ

Scenă din filmul artistic *Jurassic Park*

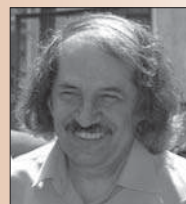
Activare

- ◆ Discutați cu colegii și comentați opinia poetului francez Stéphane Mallarmé despre scopul existenței Universului: „Lumea există ca să ajungă într-o carte”. Susțineți sau combateți ideea, completați-o, veniți cu alte propuneri, în aceeași cheie de joc.

BALAURUL CARE N-A MAI AJUNS ÎN POVESTE

de Vasile Romanciuc

Cică un balaur cu șapte capete
S-a pornit la-mpărat – ce vrea să capete?
Nu știe nici el, căpcăunul –
Din șapte capete n-are minte niciunul.
Ceea ce știe pocitania este
Că un împărat plus un balaur fac o poveste...
E adevărat, își dă seama monstrul *șaptecapos*,
Că povestea nu e poveste fără Făt-Frumos.
Dar, cu Făt-Frumos, balaurul știe prea bine:
Capetele, oricât de multe, rămân tare puține.

Vasile Romanciuc
(născut în 1947)

Este un poet român din Republica Moldova. Dintre cărțile de poezii pentru adulți, volumul care l-a făcut cunoscut este „Citirea proverbelor”, iar dintre cărțile pentru copii merită reținute volumele „Dacă ai un prieten”, „Culorile ploii”, „Doi iezii”, „Toate întâmplările se prefac în cuvinte” ș.a. Poeziile pentru copii reflectă atât universul acestora, cât și modul lor de a gândi și de a privi lucrurile.

Poetul e simplu, dar cu o inteligență acordată la limbajul și sensibilitatea de azi a cititorului.

(Asta, în caz că ai un pic de noroc,
Căci se poate întâmpla să nu-ți mai rămână căpșoare deloc.)

Măhnit, balaurul și-a zis: „Nu mă mai duc la-mpăratul,

Mă-ntorc să fac carte, să-mi iau *bacalaureatul*...

Cu șapte capete proaste mi-e peste

Puteri să ajung în poveste, pot să ajung de poveste...”

Vreți să știți ce-a fost mai departe?

Balaurul s-a dus să-nvețe carte.

De-nvățat a-nvățat, e drept,

Dar n-a mai ajuns deștept...

Cum vă spuneam, era o fire năucă –

Și-a pus pe fiecare cap câte o perucă,

Apoi s-a proclamat

Împărat.

(Era convins că-mpăratul e-mpărat

Doar pentru că are perucă pe cap.)

Într-o zi, ce-i veni unuia

din capetele sale înalte –

A zis că e mai deștept decât celelalte...

De-atunci au prins a se mânca

între ele, câte-un pic, câte-un pic,

Până când n-a mai rămas

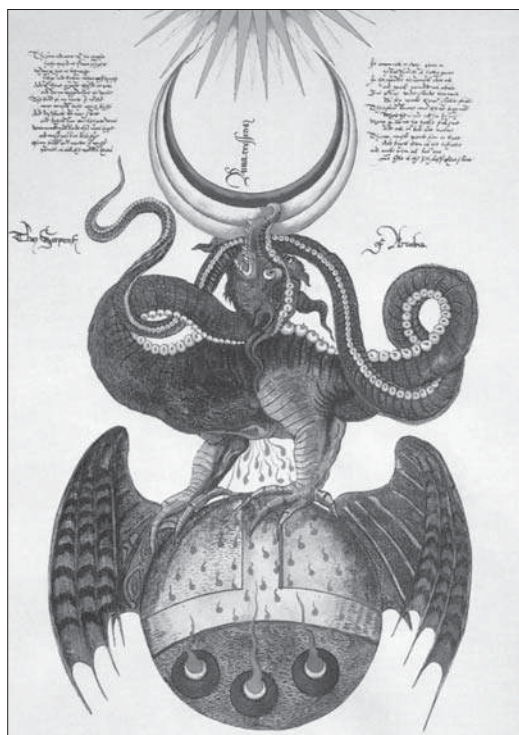
din balaur nimic –

Doar poate-o pildă,

spre luare-aminte:

Toate-ntâmplările se prefac în cuvinte...

Toate-ntâmplările se prefac în cuvinte...

Sir George Ripley. *Dragonul Medieval din Lindorm*,
(de pe sulurile alchimice din secolul XV)

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Selectați din text cuvintele care fac parte din câmpul lexical al cuvântului *poveste*.
- 2 Cu ce gen de text vi se asociază cuvintele *balaur* și *împărat*? Alegeți din lista: studiu științific, instrucțiune de utilizare, basm, cântec, rețetă, felicitare.
 - Comentați „ecuația” propusă de personaj: „un împărat plus un balaur fac o poveste”.
- 3 Explicați cum s-a format rima din primele două versuri.
 - Cuvintele care rimează (și care se scriu la fel) au același sens?

Cuvintele care au aceeași formă, dar sensuri diferite se numesc **omonime**.

De exemplu: *lac* – bazin de apă; *lac* – vopsea.

Cuvintele care au forme asemănătoare și sensuri diferite se numesc **paronime**.

De exemplu: *oral* (care se referă la gură, care aparține gurii) – *orar* (program al unei activități, împărțit pe ore).

- 4 Explicați, cu ajutorul dicționarului sau al colegilor, sensul cuvintelor: *pocitanie, căpcăun, monstru*.
 - Cu ce cuvânt din text se asociază acestea?
 - În ce relație sunt toate aceste cuvinte: de sinonimie sau de antonimie?
- 5 Strofa a doua a textului include un cuvânt inexistent în limba română, inventat de autorul poeziei. Identificați-l.
 - Creați cuvinte „noi”, artificiale, care ar avea sensul: *care zboară singur; care bea lapte*.
- 6 Scrieți sinonimele cuvintelor: *mâhnit, drept, năuc, pildă*.
- 7 Explicați ortografia cuvintelor: *Făt-Frumos, luare-aminte* (utilizarea cratimei).
- 8 Găsiți în text cuvintele în care cratima semnifică omiterea unor litere.
 - Care sunt literele omise?
- 9 Ce sensuri (diferite) pune personajul în expresiile „să ajung în poveste” și „să ajung de poveste”?
- 10 Care este cuvântul ce exprimă o formulă tradițională de început de poveste?
 - Ce formule similare mai cunoașteți?
- 11 Găsiți, în prima strofă, două cuvinte folosite de autor în loc de „balaur”.
 - Comentați folosirea lor în scop ironic și glumeț (pentru a da tonul întregului discurs poetic).

II Lectură interogativă

- 1 Care este, de obicei, scopul „vizitei” unui balaur la un împărat?
 - De ce balaurul nostru nu-și putea formula niciun scop?
- 2 Apariția cărui personaj, tradițional pentru basme, l-a făcut pe balaur să renunțe la călătorie?
- 3 Cu ce s-a încheiat „școala” balaurului? Care a fost cauza?
- 4 Care au fost urmările „competiției” dintre cele șapte capete, după ce balaurul se autopromulase împărat?
- 5 Putem să citim textul lui Vasile Romanciuc ca pe o glumă la adresa poveștilor cu balauri?
- 6 Dincolo de glumă, poezia lui V. Romanciuc se încheie cu o pildă (învățătură, concluzie, morală). Care este sensul ei?
- 7 Sunteți de acord că toate întâmplările se pot transforma în cuvinte?
 - De ce mai este nevoie (ce ar mai trebui să existe) pentru ca acestea să se întâmple?
- 8 Alegeți din cuvintele și expresiile de mai jos: a) pe cele care trimit la limbajul poveștilor; b) pe cele prin care autorul se adresează direct cititorului, antrenându-l în „facerea” poveștii și a povestirii ei: *Cică; Vreți să știți ce-a fost mai departe?; Cum vă spuneam; Într-o zi*.
- 9 Tema poeziei poate fi definită ca „prefacerea întâmplărilor în cuvinte”. Care este „linia de subiect” pentru a contura această temă?

Tema este un aspect fundamental al realității care se reflectă într-o operă artistică.
De exemplu: Istoria, Patria, Dragostea, Copilăria, Familia.

Subiectul este totalitatea acțiunilor, evenimentelor (prezentate într-o anumită succesiune) care alcătuiesc conținutul unei opere literare, cinematografice etc.

Mesajul este conținutul de idei ori semnificația unui text, transmisă cu mijloace specifice destinatarului (citorului).

- 10** Mesajul unui text literar depinde de tema propusă. Astfel, limbajul poate fi sobru, solemn, ludic (în formă de joc), glumeț, neutru, patetic, dramatic-alarmant...
- Cum putem defini limbajul autorului din poezia studiată?
 - Aduceți exemple care să confirme opinia voastră.

III Aplicare și creație

- 1** Scrieți un eseu: „Literatura se întâmplă atunci când niște întâmplări se transformă în cuvinte”. Apelați la cărțile de povestiri sau povești citite.
- 2** Pornind de la sensul ultimelor două versuri, reveniți la opinia poetului francez Stéphane Mallarmé: „Lumea există ca să ajungă într-o carte”.
- 3** Propuneți colegilor pentru lectură basme pe care le-ați citit și în care apar balauri (sau zmei) și împărați.
- 4** Amintiți-vă basmul (cu zmei) studiat în clasa a V-a, *Prâslea cel voinic și merele de aur*.
 - a) Care este tema basmului? Alegeți din cele propuse: *Puterea; Fructele și vitaminele; Eroul în căutarea binelui și a adevărului; Soarta mezinului*.
 - b) Povestiți, pe scurt, liniile de subiect ale basmului *Prâslea cel voinic și merele de aur*.

Fabrica de literatură

- Scrieți o scurtă poveste, care ar cuprinde o secvență „desfășurată”, dezvoltată din poezia lui Vasile Romanciuc.
De exemplu: a) *Balaurul (cu șapte capete!)... la școală:* fiecare dintre cele șapte capete va face temele la disciplina preferată ori fiecare va învăța pe de rost câte o singură strofă din poezia dată, „suflându-i” capului care răspunde;
b) *Balaurul-împărat* (fiecare cap va fi responsabil de un domeniu de administrare ori fiecare cap va veni cu propunerea proprie, atunci când se vor lua deciziile de importanță statală);
c) *Balaurul la bibliotecă* (fiecare cap citind cartea „preferată”);
d) *Balaurul... comentând în contradictoriu poezia lui V. Romanciuc sau alta, la dorință.*

IV Deschideri

- 1** Citiți poezia lui Vasile Romanciuc *Tabla înmulțirii cu șapte* și comentați-o în legătură cu textul studiat (*Balaurul care n-a mai ajuns în poveste*).
- 2** (Re)citiți poezia *Câteva lucruri știute despre carte și cărți...* a lui Vasile Romanciuc. Identificați, în fiecare strofă, câte o frază cu valoare de aforism (o sentință sau un proverb).
- 3** Citiți expresiv, cu intonația potrivită, poezia lui V. Romanciuc *De parcă te ascultă Eminescu*.
 - Organizați un recital cu poeziile lui V. Romanciuc despre limba română, despre carte.

Maurice Utrillo. *Montmartre, strada Saint-Vincent*

LAUDĂ ZĂPEZII

de George Călinescu

Mă-nchin ție, zăpadă, cu cântec de slavă
Căci ești precum crinul cu carnea suavă.

Tu vii negreșit din Calea-Lactee
Orice fulg al tău fiind o clară scânteie.

Din troienele tale imaculate
Vântul taie marmuri pentru palate,

Singurătatea noastră înnegrită de nori
O faci dintr-odată grădină cu flori.

Ciorchini de salcâm dai cui vine să-ți ceară
Din ulmul înalt scoți făclie din ceară.

La gât, ca la păstori, ne pui albă oiță,
Pe fete le-ncununi cu flori de lămâiță.

Pe arbori, pe drumuri, pe câmpuri, pe case,
Presari în roiuri fluturi de sticlă și mătase.

Slavă ție, nea de peste creste cărunte,
Căci ai gând cinstit ca mireasma de munte.

Ești spumoasă ca laptele ce dă în foc,
Brodată mărunț ca floarea de soc.

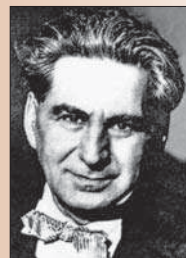
Și când voioasă, rânduri-rânduri vii,
Ești nevinovată ca un cor de copii.

Când te scuturi din cer despăturită lin,
Tu ești curată ca pânza de in.

Așa dumnezeiască este rufăria
În care dorm Iisus și Fecioara Maria.

Activare

- ◆ Alegeți un obiect sau fenomen dintre cele mai obișnuite care vă înconjoară. Alcătuiți împreună și/sau individual un text din 3-5 fraze în care să vă adresați acestui obiect sau fenomen cu cuvinte de laudă sau mulțumire.

George Călinescu
(1899–1965)

Critic literar, poet, prozator. Autor al unor monumentale opere de critică și istorie literară: „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, „Viața lui Mihai Eminescu”, „Opera lui Mihai Eminescu”, „Viața lui Ion Creangă”, „Principii de estetică” ș.a. Ca prozator, este cunoscut mai ales prin romanul „Enigma Otiliei”, iar ca poet, cu volumele „Poezii”, „Laudă lucrurilor”.

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Explicați cum s-au format următoarele cuvinte: *singurătate*; *înnegrit(ă)*; *oiță*; *lămâiță*; *spumoasă*; *nevinovat(ă)*; *dumnezeiască*.
- 2 Găsiți în primele trei strofe două neologisme și explicați sensul lor.
- 3 Care este sinonimul popular al denumirii *Calea-Lactee*?
- 4 Selectați din text cuvintele care formează câmpul semantic al cuvântului *zăpadă*.
- 5 Explicați cum s-a format rima în strofa a V-a.
- 6 Scrieți în caiete sinonimele, adecvate contextului, ale următoarelor cuvinte: *negreșit*; *imaculate*; *(i)ncununi*; *nevino-vată*.

Pieter Bruegel cel Bătrân. *Întoarcerea vânătorilor*

- Cum se numesc cuvintele identice ca formă?
- 7 Care este sensul cuvântului *clară* din strofa a II-a?
 - 8 Selectați din text pronumele și formele verbale care indică prezența unei comunicări poetice între eul liric și conlocutor.
 - 9 Care este sinonimul cuvântului *curată* (din penultima strofă), utilizat în ultima strofă?

II Lectură interogativă

- 1 Extrageți din text comparațiile care se referă la zăpadă și comentați-le conform tabelului de mai jos.

Comparația (elementul de comparație)	Calitatea zăpezii subliniată prin comparație	Efectul stilistic produs

- 2 Comentați expresivitatea enumerației din strofa a VII-a.
- 3 Găsiți metaforele din strofele III–VIII. Comentați mecanismul construirii și efectul lor expresiv.
- 4 Identificați în text cuvintele și expresiile care sugerează imagini cromatice.
- 5 Care sunt caracteristicile zăpezii, pe care nu le invocă intenționat autorul, dar care ar permite crearea unei alte atmosfere de iarnă, negative în esență?
- 6 Cum interpretați opțiunea autorului pentru latura luminoasă, pozitivă a zăpezii?

III Aplicare și creație

- 1 Preluând calitățile zăpezii plasticizate în text cu ajutorul unor comparații, scrieți o listă de comparații proprii, continuând fiecare dintre sintagmele propuse:
♦ spumoasă ca... ; ♦ brodată mărunț ca... ; ♦ nevinovată ca... ; ♦ curată ca... .
- 2 Alcătuiți un text scurt din două versuri în care să rimeze omonimele.
- 3 Scrieți un eseu intitulat: „Universul creat de zăpadă”. Utilizați imagini sugerate de textul lui George Călinescu, de alte texte cunoscute și asociații create de imaginația voastră.
- 4 Compuneți un text poetic (sau eseistic), fără rimă și ritm, „Laudă ploii”.
- 5 Comentați efectele cromatice ale culorii albe în reproducerile de la paginile 24, 25, 26. Notați-vă câteva imagini sugerate deopotrivă de textul călinescian și de una din picturile respective.

IV Deschideri

- 1 Completați un fișier cu citate din poezii în care să figureze motivul zăpezii.
- 2 Poezia *Laudă zăpezii* este construită, în bună parte, pe efectul unor comparații. Citiți poezia *Cioara* de George Topîrceanu și comentați rolul comparațiilor.
- 3 Citiți textul de mai jos. Care sunt ideile ce completează formulele de laudă aduse zăpezii?

Ningea. Peste Câmpia Sorociei ningea încet, domol, agale, și venea potopul cea alb de sus nu ca o ninsoare oarecare, ci ca o mare binefacere cerească. Fulgi mășcați și blânzi cădeau nu atât pe pământ, cât pe sireacul suflet omenesc, pentru a-l mai mângâia, pentru a-l mai îmbărbăta oarecum. „Elei, Doamne, d-apoi cine și-o mai fi adus aminte și de noi?!” – se mirau țăranii, iar în vreme ce stăteau ei de se mirau, de sus cernea cu fulgi pletoși, frumoși și albi. De vânt – nici pomeneală. Iese lumea de se miră și sus în deal, și jos în vale, iar din cer tot coboară, legănându-se a jale, legănându-se a dor, fulgi aleși numai unul ca unul. O zi întreagă s-a mirat lumea, o zi întreagă a tot nins, ș-a fost o zi cum alta nu mai poate fi.

– Așa ninsoare mai rar, ziceau bătrânii, așa ninsoare îți vine o dată în viață, atunci când îți vine...

Sufletul tresaltă, sufletul caută în fel și chip să se dumerească – de unde atâta seninătate și voie bună? Crăciunurile au trecut de mult – și cel după stilul nou, și cel după stilul vechi, dar, pentru că unica și marea minune a iernii rămânea tot ea, sărbătoarea aceea, oamenii și-au zis: „Măi, s-o întors Crăciunul”, și întreaga Câmpie a Sorociei, cu văile și dealurile sale, cu satele și cătunele sale, îngâna în sinea ei o colindă pe care cerul i-o tot picura de sus fulg cu fulg, vers cu vers.

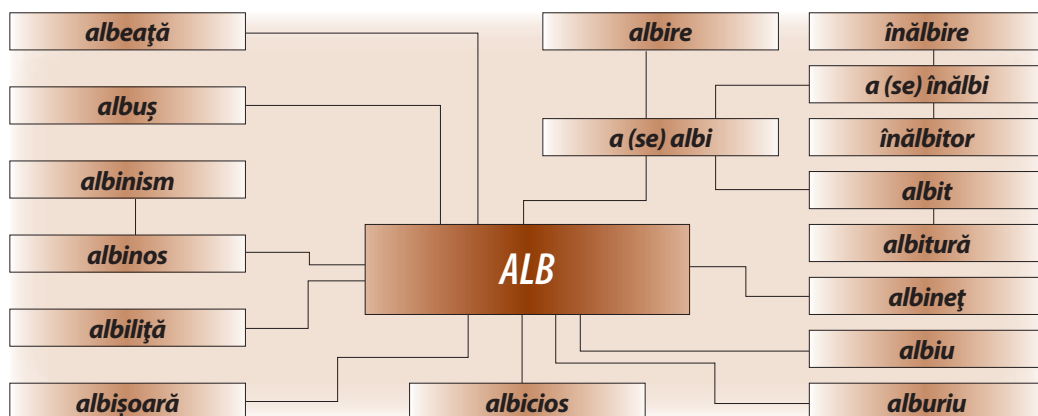
Și tot ninge, ninge, ninge. Fulgi cumiți, îngându-rați se lasă peste case, peste garduri, peste câmpuri, peste tot ceea ce putea fi, dar nu a fost și, împreună cu această dumnezeiască ninsoare, oamenii încep a se simți așa, deodată, tam-nisam, fericiți...

Ion Druță

Eustațiu Stoenescu. *Iarna la București*

Câmpul derivativ al cuvântului ALB

Câmpul derivativ include totalitatea cuvintelor formate de la aceeași rădăcină sau cu ajutorul aceleiași prefix ori sufix.
Între cuvintele unui câmp derivativ relația nu este doar de formă, ci și de conținut/sens.
Cuvintele vechi din limbă își dezvoltă câmpuri derivate largi/bogate, datorită frecvenței în uz.

- 1 Numiți 10 obiecte din lumea înconjurătoare, care pot servi ca etalon al culorii albe. Aceste obiecte pot avea și altă culoare?
- 2 Extrageți din lista de cuvinte substantivele care numesc obiecte concrete. De ce denumirile lor au derivat de la rădăcina *alb*?
- 3 Propuneți cel de-al doilea termen pentru comparațiile:
 - ♦ mâini albe ca ...;
 - ♦ blană albă ca ...;
 - ♦ păr alb ca ...;
 - ♦ trandafir alb ca ...;
 - ♦ pânză albă ca ...;
 - ♦ cearșafuri albe ca ...;
 - ♦ floare albă ca ...
- 4 Explicați diferența dintre adjectivele *albui* și *albiu*.
- 5 Includeți în contexte adjectivele *bălai*, *blond*, *dalb*, *cărunt*.
- 6 Examinați expresiile și interpretați semnificația adjectivului *alb* în raport cu termenul regent:
 - ♦ a mânca pâine albă;
 - ♦ a ridica steag alb;
 - ♦ a semna în alb;
 - ♦ cusut cu ață albă;
 - ♦ armă albă;
 - ♦ sporturi albe;
 - ♦ olimpiadă albă;
 - ♦ bilet alb.

Valentina Rusu-Ciobanu. *Micul dejun*

- 7** Citiți poemul într-un vers de mai jos. Interpretați într-un text coerent imaginea vizuală a trecerii timpului.

Zile și nopți

Trecură ciute albe și-ntunecați ogari.

Ion Pillat

- 8** Restabiliți în șirul dat cuvintele omise, reconstituind lanțul după modelul: *alb, a albi, albit, albitură*.
- ♦ Alb, ..., ..., înălbitor;
 - ♦ Alb, ..., ..., înălbire.
- 9** Evocați în memorie un tablou din natură, pe care vi-l sugerează versurile: *Tot e alb, pe câmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare...* (Vasile Alecsandri).
- Descrieți, într-o pagină de caiet, peisajul.
- 10** Citiți textul. Extrageți cuvintele prin care este numită sau sugerată culoarea albă. Rescrieți-l, schimbând nuanța cromatică dominantă a încăperii.

O cameră văruiată în alb, în care totul era ușor și felurit alb: un pat-somieră de fier copilăresc alb, cu o masă vopsită în alb, destul de mare, pe care, ca să nu se păteze, slujnica întinsese o coală de hârtie albă... Un scaun și un fotoliu de nuiete albe. Un lavoar de lemn alb, rotunjit, fără dulap, cu două mici etaje, dintre care cel de deasupra susținea un lighean mare, alb și avea arcuită în jurul lui o jumătate de lăvicioară pentru obiectele de toaletă. O cameră albă în sfârșit, ca o rezervă de spital.

Camil Petrescu

- 11** Descifrați semnificația culorii albe pentru următoarele obiecte în diferite circumstanțe:

steag	eșarfă
halat	bonetă
rochie	linie

- 12** Numiți țările ale căror drapele conțin culoarea albă. În contrast cu ce culori este albul?

- 13** Numiți și descrieți diferite uniforme pentru practicarea sportului. În ce caz ele pot fi albe?

- 14** Rostiți corect!

Gheată – ghéte
 Bășchet – băscheți
 Ténis – téniși
 Adídas – adídași

- 15** Numiți 5-7 flori care pot avea culoarea albă sau sunt numai albe. Alcătuiți din ele, imaginar, o compoziție florală. Pentru ce ocazie se potrivește acest buchet? Explicați semnificația fiecărui element al compoziției.

Conjunția și locuțiunea conjunțională

- 1** Analizați sensul cuvintelor marcate, apoi descifrați sensul proverbelor.
 - ♦ Plouă, ninge, **drumul** nu stă.
 - ♦ Până nu s-a frânt **carul**, nu s-a dres **drumul**.
 - ♦ **Calul** bătrân cunoaște multe **drumuri**.
- 2** Prezentați oral interpretarea pe care o dați fiecărui proverb.
- 3** Rostiți corect!
Dexteritate Dirigenție Cariocă Guașă
- 4** Discutați, în grupuri de câte 3 (doi elevi discută, al treilea înscrie dialogul), despre emoțiile pe care le trăiți și re trăiți la început de an școlar.
- 5** Examinați împreună textul înscris. Ce semne de punctuație au fost aplicate? De ce?
- 6** Formulați câte 2 întrebări diferite, la care ați putea răspunde prin proverbele:
 - ♦ Îi proastă pasărea care nu-și iubește cuibul.
 - ♦ Limba oase n-are, dar oase frânge.
 - ♦ Gura sacului o legi, da a satului niciodată.
 - Înscrieți 2 întrebări privind mesajul unui proverb.
- 7** Contestați afirmațiile de mai jos, transformând propozițiile enunțiative în interogative.
 - ♦ Pe vremea cea mai bună, ia mantaua cu tine.
 - ♦ Pe iarnă n-o mănâncă lupul.
 - ♦ Pomul pădureț rodește pădurețe.
 - ♦ Pădurea de coada toporului moare.
 - ♦ Rana se vindecă, da semnul rămâne.
- 8** Alegeți un șir de cuvinte și construiți 4 propoziții diferite (interogative și enunțiative), utilizând toate unitățile propuse o singură dată. Puteți adăuga și alte cuvinte:
 - ♦ a discuta, prieten, aprins, timp, sobă;
 - ♦ a răspunde, telefon, corect, număr, amabil;
 - ♦ a se ține, subiect, povestire, coleg, riguros;
 - ♦ a înțelege, informație, incorect, știre, senzațional.
 - Remarcați utilizarea unor cuvinte cu sensuri figurate.
- 9** Copiați într-un tabel după modelul propus enunțurile de mai jos, aplicând la finele fiecăruia semnele de punctuație pe care le considerați adecvate pentru starea de spirit exprimată.
 - ♦ Cum se poate una ca asta.
 - ♦ Precum vezi.
 - ♦ Știi cât timp mi-a luat lectura.
 - ♦ Crezi că nu-mi dau seama.
 - ♦ Asta mai lipsea.
 - ♦ Ce te face să crezi acest lucru.

Mirare	Indignare	Curiozitate	Indiferență

Dacă enunțul întrunește caracteristicile a două tipuri de propoziții (exclamativă, interogativă, imperativă sau dubitativă), la finele acestuia se aplică două semne de punctuație, alcătuite din semnul exclamării, semnul interogării, puncte de suspensie în combinații diferite.

Dacă o exclamație sau o interogație se amplifică prin intonație, semnul respectiv (!) (?) se triplează: (!!!); (???). De ex.: *Măi!!! s-a trecut de șagă, zic eu, în gândul meu.* (I. Creangă)

10 Analizați aplicarea semnelor de punctuație în dialogul de mai jos:

- ...Dănuț, spune tu, ce ți-a făcut?
- Eu am iertat-o! îngână posomorât și răgușit Dănuț.
- Asta nu, sări Olguța. Iertare nu primesc. Eu am dreptate. El m-a lovit întâi. Așa-i, Monica?
- Asta-i adevărat. Am văzut și eu... la gară.
- Vedeți? triumfă Olguța.
- Minți! se revoltă Dănuț.
- Ba tu minți!
- Nu-i adevărat!
- Ba da!
- Tu m-ai insultat!

Ionel Teodoreanu

11 Alcătuiți un dialog din 6 replici, utilizând la sfârșitul lor semnele de punctuație cerute.

- ???
- !
- ?!
- !!!
- ?...
- ...

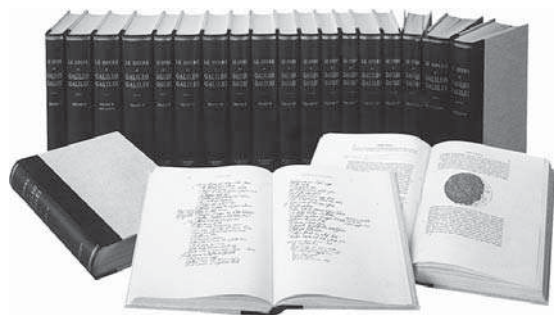
12 Răspundeți o dată afirmativ și o dată negativ (prin enunțuri dezvoltate) la întrebările:

- ✓ Îți place să citești poezii?
- ✓ Preferi să le audiezi recitate?
- ✓ Dacă auzi un cântec, ești curios să afli cine e autorul versurilor?
- ✓ Dacă îți place o poezie, ai vrea s-o auzi cântată?

13 Examinați detaliat una dintre întrebările de la exercițiul 12, respectând modelul:

- Răspuns I I *De ce?*
- Răspuns II II *De ce?*
- Răspuns III III *De ce?*
- Răspuns IV IV *De ce?*
- Răspuns V V *De ce?*
- Răspuns VI VI *De ce?*
- Răspuns

Model: Răspuns I: *Îmi place să citesc scrisorile oamenilor iluștri.*

O ediție recentă a manuscriselor lui Galileo Galilei

I. De ce îți place să citești scrisorile oamenilor iluștri?

Răspuns II: Pentru că din ele află foarte multe detalii din biografia acestor personalități.

II. De ce vrei să află foarte multe detalii din biografia personalității?

Răspuns III: Pentru că ...

- 14** Rezumați în 3 enunțuri discuția care s-a ținut între colegi.
- 15** Alcătuiți câte un enunț cu fiecare dintre verbele-predicate:
- ♦ dialogăm, discută, conversară, s-au înțeles.
- 16** Dezvoltați 2 dintre enunțurile construite, adăugând câte 3-5 cuvinte.
- Explicați, prin câte 1-2 propoziții subordonate, învățăturile din proverbele de mai jos. Utilizați elementele de relație *căci, deoarece, pentru că, fiindcă* ș.a.
 - ♦ Nu din orice lemn poți face fluier.
 - ♦ Nu te amesteca nepoftit în vorba altora.
 - ♦ Nu te bucura de munca altuia.
 - ♦ Nu te face înțelept în tot lucrul.

Conjuncția este o parte de vorbire auxiliară care leagă părți de propoziție și propoziții. Conjuncțiile pot fi **coordonatoare** (*și, iar, dar, ci, sau, ori, însă, nici* etc.) și **subordonatoare** (*că, dacă, deși, fiindcă, deoarece, căci* etc.).

- 17** Efectuați analiza sintactică a frazelor, respectând algoritmul.

Omul cu adevărat superior este omul prudent atunci când chibzuiește, pentru că analizează toate riscurile posibile, dar care este cutezător când trebuie să acționeze. (*Herodot*)

Natura și educația sunt asemănătoare, căci educația transformă pe om și, prin această transformare, creează natura. (*Democrit*)

În afară de conjuncții, în limba română există **cuvinte conjunctive** (adverbe și pronume relative: *care, cine, ce, cât, cum, când, unde* etc.) și **locuțiuni conjuncționale**, alcătuite din diverse părți de vorbire cu rol de elemente de relație: *cu toate că, pentru că, de aceea că, din cauză că, odată ce, de vreme ce, în timp ce, câtă vreme, de îndată ce, înainte ca să* etc. În structura locuțiunii conjuncționale intră neapărat o conjuncție sau un cuvânt conjunctiv.

- 18** Analizați structura locuțiunilor conjuncționale și utilizați-le în context:
- ♦ măcar că, chiar dacă, pentru ca să, în caz că, ca și când, până să, fără să.
- 19** Citiți textul. Rescrieți într-o coloană conjuncțiile, cuvintele conjunctive și locuțiunile conjuncționale; propuneți în dreptul lor elemente de relație echivalente.

Model: *Ca și cum – de parcă – parcă*

Sunt într-o asemenea măsură incapabilă să jignesc cu bună știință pe cineva, încât, când mi se întâmplă să fiu jignită – cu violență, cu voluptatea de a jigni –, nu sunt în stare să răspund decât printr-un fel de stupeoare. Este ca și cum aș fi apostrofată într-o limbă cu desăvârșire străină, în care sunt conștientă că nu pot înjgheba un dialog, nu numai pentru că nu reușesc să formulez replica, ci și pentru că din tot ce mi se țipă nu înțeleg decât intoleranța tonului. De altfel, vocea care mă insultă, scoasă din minți, îmi produce oroare, repulsie, dar și o milă care mă dezarmează. Milă, acest dispreț îndurerat.

Ana Blandiana

Modificările vocabularului. Îmbogățirea vocabularului prin mijloace interne

I Derivarea

1 Numiți diferite articole vestimentare. Înscrieți denumirile lor, apoi analizați modul în care s-au format aceste cuvinte în limba română.

2 Comparați perechile de cuvinte. Explicați legătura de sens dintre cuvântul de bază și derivatul său.

- ♦ Colac – colăcel;
- ♦ corn – cornișor;
- ♦ deget – degețel;
- ♦ lacrimă – lacrimioară;
- ♦ măr – merișor;
- ♦ portar – portărel;
- ♦ topor – toporaș.

Formarea unui cuvânt de la altul, cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor, se numește **derivare**. Totalitatea cuvintelor care sunt derivate de la aceeași rădăcină sau cu utilizarea aceluiași prefixe ori sufixe alcătuiește un **câmp derivativ**.

3 Asociați numele de culori cu obiecte sau substanțe care au această culoare. Explicați în câte un enunț de ce anume obiectul sau substanța respectiv(ă) au servit ca etalon de culoare.

- ♦ Cafeniu, portocaliu, arămiu, argintiu, cărămiziu, vișiniu, cenușiu, sidefiu, plumburiu, pământiu.

4 Relatați în scris despre neamul din care vă trageți.

- ✓ Ce profesii au rudele apropiate?
- ✓ Ce ocupații/meserii aveau strămoșii despre care ați auzit povestindu-se?
- ✓ Ce îndeletniciri ați moștenit de la bunicii sau străbunicii voștri?
- ✓ Care dintre ele vă este cea mai dragă?
 - Subliniați substantivele care numesc profesii, ocupații.

5 Clasificați derivatele de mai jos după sensul cuvântului de la care s-au format:

A. Numele produsului; **B.** Numele acțiunii.

Blănărie	Cuțitărie	Ospătărie
Călcătorie	Frizerie	Potcovărie
Ciubotărie	Imprimerie	Rotărie
Cizmărie	Lăptărie	Tâmplărie
Cojocărie	Legătorie	Torcărie
Covrigărie	Lemnărie	Turnătorie
Croitărie	Monetărie	Țiglarie
Curelărie	Olărie	Vopsitorie

6 Numiți persoanele care cântă la instrumentele muzicale respective: *vioară, scripcă, ceteră, cobză, cimpoi, buciur, tobă, nai, țambal, fluiet, trompetă*.
 ▪ Înscriseți substantivele pe atâtea coloane câte sufixe diferite s-au utilizat pentru derivare.

7 Numiți diferite ocupații (15-20 de cuvinte). Înscriseți numai cuvintele derivate. Deduceți modelele de formare a derivatelor.

În procesul formării cuvintelor, diferite rădăcini și sufixe concurează. Astfel, pentru a numi persoana care practică o meserie, se poate recurge la:
tema verbală (numele acțiunii) sau **tema substantivală** (numele obiectului supus acțiunii, al produsului, al locului) + **unul dintre sufixele -ar, -ist, -aș, -giu, -er, -(i)an**.
 În această concurență, se formează cuvinte care sunt sinonime:
 ♦ **cizmar** – pantofar – **ciubotar** – papucar – **papugiu**; **coșar** – hornar; **macaragiu** – **macaragist**; **croitoreasă** – **cusătoreasă**.

8 Înscriseți toate cuvintele ce pot numi:
 persoana care se ocupă de îngrijirea prisăcii și creșterea albinelor (pentru a obține de la ele miere și ceară);
 persoana care paște și îngrijește oile;
 persoana specializată în cultivarea viței-de-vie;
 persoana specializată în tăbăcitul pieilor.

9 Aranjați sinonimele de mai jos într-o ordine aleasă de voi. Explicați logica succesiunii.
 ♦ Lucitor, strălucitor, lucios, scânteietor, sclipitor, lustruit;
 ♦ Prielnic, avantajos, favorabil, propice, bun, nimerit, benefic;
 ♦ Decență, pudoare, stinghereală, rușine, sfială, jenă, stânjeneală.

10 Explicați în câte un enunț diferența de sens dintre cuvintele:
 ♦ darnic, generos, altruist, mărinimos.

11 Combinați în toate felurile posibile elementele de mai jos, pentru a obține cuvinte noi. Înscriseți lista cuvintelor formate. Atenție la alternanțe!

ne-	sufla	-bil
in-	purta	-tor
ră-	bănuie	-(e)ală
de-	marca	-ință
în-	locui	-et
re-	suporta	-re
	simula	
	plânge	
	birui	

Corneliu Baba.
 Portretul lui George Enescu

Fiind un procedeu de formare a cuvintelor, derivarea constă în adăugarea unor prefixe și sufixe la o rădăcină sau la un alt cuvânt derivat, existent deja în limbă.

Adăugarea unui prefix se numește **prefixare**:

atent – **ne**atent; *a lucra* – a **con**lucra; *a compune* – a **des**compune.

Adăugarea unui sufix se numește **sufixare**:

atent – aten**ție**; *a lucra* – lucr**are**; *a compune* – compun**ere**.

Adăugarea concomitentă a prefixului și a sufixului se numește **derivare mixtă**:

lanț – a **dez**lăn**țu**i; *marmură* – a **in**mărmur**î**.

- 12** Analizați sensul a două cuvinte care au același prefix/același sufix/aceeași rădăcină. Ce coincide în sensul lor?
- 13** Derivați de la fiecare verb, cu ajutorul sufixului *-tor*, câte 2 substantive omonime: numele unei persoane și al unui obiect. Spuneți ce face persoana și pentru ce se utilizează obiectul dat.
a cultiva	a fierbe	a șterge
a fățui	a spăla	a tăia
- 14** Rescrieți cuvintele, marcați structura lor și numiți modul de formare.
- ◆ Umezeală, răcoritoare, însiropat, zaharisire, înghețată, a îndulci, răsfiert.
- 15** Comentați sensul și structura cuvântului *tăiței*. Motivați de ce acest produs se numește așa. Dați alte exemple de denumiri ale produselor alimentare ce își trag numele de la acțiunea prin care se prepară.
- 16** Prezentați pe o foaie detașabilă familia unuia dintre cuvintele date. Urmăriți și arătați calea de formare a fiecărui cuvânt. Comparați cu variantele colegilor care au ales același cuvânt.
- ◆ Stea, soare, râu, ceață, brumă.

Model: gheață

ghețar (sufixare)

ghețarie (sufixare)

ghețos (sufixare)

ghețuș (sufixare)

a îngheța (derivare mixtă)

îngheț (derivare regresivă)

înghețată (sufixare)

înghețare (sufixare)

a dezgheța (derivare mixtă)

dezgheț (derivare regresivă)

dezghețare (sufixare)

dezghețat (sufixare)

- 17** Citiți articolele lexicografice ale cuvintelor înrudite de mai jos. Comentați în scris legătura de sens dintre oricare două cuvinte date.

Frate

- ◆ Persoană de sex masculin considerată în raport cu altă persoană, născută din părinți comuni;
- ◆ Termen familiar, prietenesc, cu care cineva se adresează unei persoane;
- ◆ Grad în ierarhia călugărească, dat unui călugăr care ajută la treburile gospodărești;
- ◆ Lăstar care se formează la subsuoara frunzelor.

Frățesc

- ◆ Care este caracteristic pentru frați.

Frățeste

- ◆ În mod frățesc, cu dragoste frățescă.

Frățică

- ◆ Termen familiar cu care cineva se adresează unui băiat.

Frăție

- ◆ Legătură de rudenie între frați;
- ◆ Prietenie strânsă;
- ◆ Legătură de solidaritate în scopul atingerii unui ideal comun; fraternitate.

Frățietate

- ◆ Legătură strânsă frățească între persoane, între colectivități, între popoare.

Frățior

- ◆ Diminutiv al lui **frate**.

Frățân, frățâne

- ◆ Vezi **frate**.

Fărtat

- ◆ Prieten nedespărțit al cuiva, legat de el prin jurământ până la moarte; frate de cruce.

A înfrăți

- ◆ (*Reflexiv reciproc și tranzitiv*) A (se) lega printr-o dragoste frățească.
- ◆ (*Intranzitiv*) (*despre plante*) A da lăstari.

Înfrățit

- ◆ Legat de altul prin relații frățești.
- ◆ (*despre plante*) Care a dat lăstari din tulpina principală.

Înfrățire

- ◆ Acțiunea de a (se) înfrăți și rezultatul ei.

Înfrățitor

- ◆ Care înfrățeste.

18 Derivați de la cuvintele date antonimele lor, utilizând diferite prefixe. Alcătuiți lista prefixelor.

- ◆ Credibil, logic, cult, a alipi, decent, politicos, a obișnui, apt, vinovat, tacticos, normal, uman, simetric, sincron, real, temporal, legal.

Pentru a deriva un cuvânt cu valoare de antonim, este posibilă utilizarea prefixelor:
în-/im-/i-: *adecvat* – *inadecvat*, *parțial* – *imparțial*; *recognoscibil* – *irecognoscibil*;
ne-: *semnificativ* – *nesemnificativ*;
a-: *normal* – *anormal*;
des-/dez- (uneori, în opoziție cu prefixul **în-/im-**): *a face* – *a desface*; *a aproba* – *a dezaproba*; *a încuraja* – *a descuraja*;
anti-: *monopolist* – *antimonopolist*.

19 Organizați cuvintele de mai jos în serii de câte trei, respectând relația:

Model:

+	neutru	—
<i>fierbinte</i>	<i>cald</i>	<i>rece</i>

- ◆ Indiferență, a striga, a diminua, spălăcit, aprobare, a estima, modern, respingere, a aprecia, aprins, a spune, colorat, a șopti, ultramodern, demodat.

II Conversiunea

1 Înscrieți în coloane aparte sensurile cunoscute ale adjectivelor *galben*, *verde* și *negru*. Utilizați aceleași cuvinte în calitate de substantive.

2 Elaborați o listă de cuvinte-substantive proprii (nume de familie, de localități), care s-au format de la adjective.

Model:

Nume	<i>Micu</i>
Porecle	<i>Bălaia</i>
Toponime	<i>Larga</i>

3 Raportați cuvintele din lista de mai jos la părțile de vorbire din tabel. Plasați-le în contexte adecvate și spuneți ce sens are verbul (participiul verbului), adjectivul și substantivul format prin conversiune.

- ◆ Țesut, ținut, avut, aprins, apus.

Verb (participiu)	Adjectiv	Substantiv

În procesul **conversiunii**, cuvântul își schimbă caracteristicile gramaticale, adică trece de la o clasă morfologică la alta (prin adjectivizare, substantivizare, adverbializare). Adverbele care trec în clasa adjectivului rămân neflexibile: *așa, asemenea, astfel*. Substantivul format prin conversiune de la adjectiv nu mai are grade de comparație, ia doar o formă de gen și este, din momentul constituirii, masculin, feminin sau neutru: *lungul nasului, înaltul cerului, greaca veche, un lat de palmă*.

Adverbul format prin conversiune de la adjectiv are o singură formă gramaticală neflexibilă: *a privi **atent**, a spune **drept**, a curge **lin**, a atinge **ușor***.

4 Citiți proverbele și explicați sensurile lor. Analizați, din punctul de vedere al formării, cuvintele evidențiate.

- ◆ Jarul din spuză **rău** te arde.
- ◆ Lacom **tânăr**, cerșetor **bătrân**.
- ◆ La război **nebunii** intră în foc și **înțelepții** se folosesc.
- ◆ **Mincinos** pe **mincinos** nu poate înșela.
- ◆ **Nelegiuitorului** îi răsplătește **necredinciosul**.
- ◆ Vorba de **rău** mai lesne se crede.

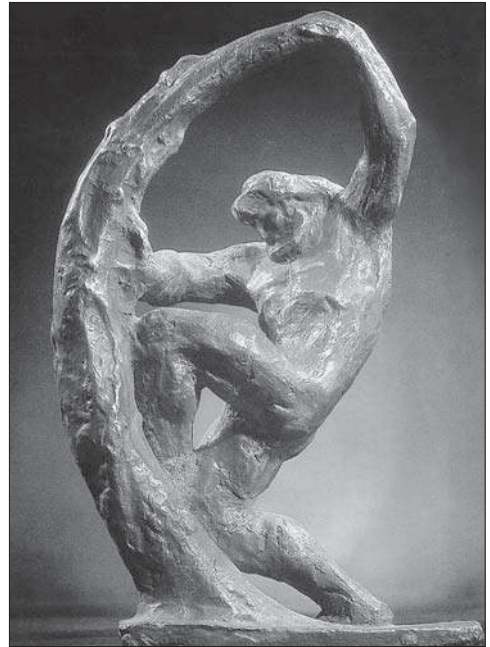
5 Produceți un text coerent de o pagină, utilizând omonimele:

- ◆ *apus* verb – *apus* adj. – *apus* subst.
- ◆ *răsărit* verb – *răsărit* adj. – *răsărit* subst.

6 Comparați, din punct de vedere gramatical, adjectivul cu substantivul format prin conversiune de la el.

- ◆ Variabil(ă), necunoscut(ă), constant(ă), nominativ(ă), acuzativ(ă).

Scrieți un enunț privind diferența de forme.

Lazăr Dubinovschi. *Strâmbă-Lemne*

III Compunerea

1 Comparați denumirile de plante. Descifrați imaginea din denumirea compusă.

- ◆ Ochiul-boului – rotocoale
- ◆ coada-calului – brăduleț
- ◆ pomul-ursului – merișor
- ◆ gălbinele-grase – lăptucă
- ◆ floare-de-năduf – pojarniță

Compunerea este un procedeu de formare a cuvintelor, constând în crearea unui cuvânt nou prin alipirea a două sau mai multe cuvinte-rădăcini: *dreptunghi, traista-ciobanului, rozalb, câine-lup, prim-ministru, prim-plan, bun-simț, rea-voință, varză-de-Bruxelles, varză-de-mare*.

Prin compunere se formează unele nume și denumiri de localități: *Barbăneagră, Barbăscumpă, Barbăroșie, Mânăscurtă, Mățablândă, Hănăseni de Pădure, Ceadâr-Lunga*.

2 Amintiți-vă numele compuse a 5 personaje de basm. Motivați, într-un text coerent, de ce s-a ales acest nume pentru personajul dat.

3 Comparați diferite denumiri ale aceleiași plante, analizați modul de formare a substantivului. Explicați imaginea pe care vorbitorii limbii au pus-o la baza acestei denumiri.

Odagaci

Plantă erbacee, cu florile trandafirii sau albe, ale cărei rădăcini se folosesc la scoaterea petelor de pe țesături.

Denumiri regionale: săpunariță, berbecei, buruiană-albă, văcăriță, rădăcină-de-săpun, spumăriță, săpunul-popii, flori-de-săpun.

4 Scrieți o listă de 7 cuvinte compuse (nume de profesii și posturi) și analizați structura lor.

Model: *Redactor-șef* – alcătuit din două rădăcini substantive, prin alăturare.

5 Comparați substantivele proprii, denumiri ale aceleiași realități. Ce imagine stă la baza fiecărei denumiri? Ce sens are cuvântul *cale*?

- ♦ Calea-Lactee
- ♦ Calea-Robilor
- ♦ Calea-Orbilor
- ♦ Calea-Laptelui
- ♦ Drumul-Robilor
- ♦ Calea-lui-Troian

6 Rostiți corect!

Antreprenor
Concertmăistru

Impiegát
Proiectánt

Jurisconsúlt
Regízor

IV Abrevierea

Abrevierea este un procedeu de formare a cuvintelor, care constă în reducerea unor cuvinte la una sau câteva litere: *USM (Universitatea de Stat din Moldova), MAI (Ministerul Afacerilor Interne), dl (domnul), kg (kilogram), nr. (număr)*.

Se disting următoarele categorii de abrevieri:

- ♦ substantive care reprezintă simboluri din domeniul științelor, unități de măsură și puncte de orientare: *O=oxigen, m=metru, N-V (Nord-Vest)*;
- ♦ substantive care numesc titluri, grade militare: *acad. (academician), prof. (profesor), arh. (arhitect), dr. (doctor), ing. (inginer), lt. (locotenent), serg. (sergent)*;
- ♦ substantive și pronume de politețe care reflectă statutul persoanei: *d-ta (dumneata), d-lui (dumnealui), d-ei (dumneaei), dv., dvs. sau d-voastră (dumneavoastră), dl (domnul), dna (doamna), dlui (domnului), dnei (doamnei)*;
- ♦ prenumele de persoane: *I.L. Caragiale (Ion Luca Caragiale); Al.I. Cuza (Alexandru Ioan Cuza)*;
- ♦ cuvinte uzuale, întrebuițate cu frecvență sporită în textele scrise: *etc. (etcetera), vs. (versus), ș.a. (și altele), ș.a.m.d. (și așa mai departe), și cl. (și celelalte), a.c. (anul curent), p. (pagina)*;

- ♦ substantive proprii – denumiri de state, organizații, instituții, unele formate în alte limbi: ONU (Organizația Națiunilor Unite), EAU (Emiratele Arabe Unite), SUA (Statele Unite ale Americii), UNICEF (United Nations International Children's Emergency Found), UNESCO (United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organisation).

1 Identificați, într-o pagină din manualul de fizică, geografie, biologie și (sau) chimie, 3-5 abrevieri. Determinați categoria la care se referă.

2 Înscrieți denumirea a 5 instituții/organizații aflate în localitatea voastră, cu adresele lor. Subliniați abrevierile. Spuneți cum se descifrează ele.

3 Cercetați un program TV, extrageți abrevierile și descifrați-le în scris.

4 Citiți cu voce articolul de dicționar propus mai jos. Alcătuiți lista abrevierilor utilizate și dați alături descifrările lor.

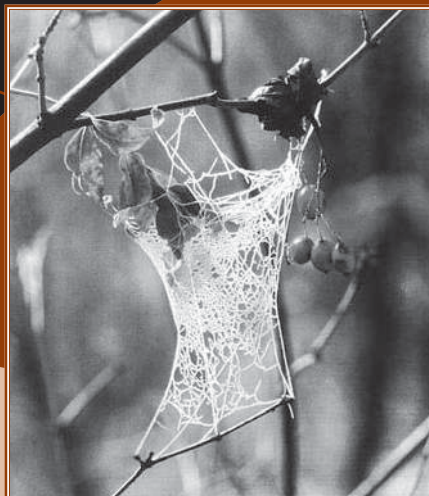
SCURT, -Ă, *scurți*, -te, adj., adv., s.f. **I. Adj. 1.** (Despre obiecte) De lungime redusă. ♦ (Despre distanțe, drumuri) Care se parcurge în puțin timp (având o lungime redusă). ♦ (Substantivat, f., pl.) Unde scurte. ♦ Expr. *A lua* (sau *a ține* pe cineva) *de* (sau *din*) *scurt* = a trata (pe cineva) cu asprime, a supune (pe cineva) unei discipline severe. (Substantivat, f.) *A trage scurtă* = a duce greul, a suporta consecințe (neplăcute). ♦ *Infinitiv scurt* = formă de infinitiv în limba română, care poartă caracteristica conjugării. ♦ (Despre opere literare sau științifice) De proporții reduse. ♦ (Despre vorbire) Concis, fără multe cuvinte. ◇ Loc. adv. *În* (sau *pe*) *scurt* = fără multe cuvinte, în puține vorbe. ♦ Fig. Mărginit, redus. **2.** (Despre părți ale corpului) De lungime mică; (despre ființe) mic de statură, scund. ◇ *Vedere scurtă* = miopie. ◇ Expr. *(A fi) scurt de vedere* = (a fi) miop. *A avea mână scurtă* = a fi zgârcit. ♦ (Despre lucruri) Care are o înălțime mică. **3.** (Despre vreme sau despre alte noțiuni temporale) Care durează puțin, care trece sau se termină repede. ◇ *Silabă* (sau *vocală*) *scurtă* = silabă (sau vocală) care are o durată mai mică decât durată medie. * Expr. *În* (sau *peste*) *scurt timp* sau *în scurtă vreme* = în curând. **II. Adv. 1.** Brusc, repede. *Se oprește scurt*. ♦ Fără multă vorbă; fără a admite replică, energetic. *I-a poruncit scurt*. **2.** (De) la distanță mică; *p. ext.* strâns. *A lega scurt*. **III. S.f. 1.** Haină groasă, de obicei vătuită sau îmblănită, lungă până deasupra genunchilor. **2.** (Pop.) Inflamare a ganglionilor de la subsuoară sau din regiunea inghinală; adenopatie axială sau inghinală. – Probabil lat. ***excurtus** (= *curtus*) sau din **scurta** (derivat regresiv).

5 Examinați tabelul de sinteză. Reproduceți-l în caiet și oferiți câte două exemple pentru fiecare caz.

Căile de formare a unui cuvânt nou					
Sufixare	Prefixare	Derivare mixtă	Compunere	Conversiune	Abreviere
Adăugarea unui sufix la o temă.	Adăugarea unui prefix la o temă.	Adăugarea concomitentă a unui sufix și a unui prefix la o temă.	Combinarea a două sau mai multe rădăcini într-un cuvânt.	Schimbarea caracteristicilor gramaticale, fără a recurge la prefixe sau sufixe.	Reducerea cuvintelor dintr-o imbinare la unele litere sau silabe.

POEZIA LIRICĂ

Valeriu Volontir. Pânză de toamnă

Activare

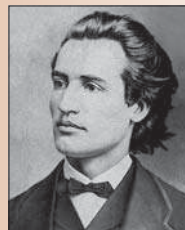
- ◆ Împărțiți-vă în două echipe și scrieți pe două postere câte o listă de obiecte întâlnite în basme. Confrunțați listele.
- ◆ Scrieți în caiete începutul unui text (eseu ori poveste) intitulat: „Bagajul personajelor de basm” sau „Dacă aș fi personaj de basm, aș vrea să am...”

CRĂIASA DIN POVEȘTI

de Mihai Eminescu

Neguri albe, strălucite
Naște luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le întinde pe câmpie;

S-adun flori în șezătoare
De painjen tort să rumpă,
Și anină-n haina nopții
Boabe mari de piatră scumpă.

Mihai Eminescu
(1850–1889)

Mare poet, prozator și publicist român din secolul al XIX-lea. Cunoscut și recunoscut mai ales pentru opera poetică, în primul rând pentru poeziile lirice și pentru poemele „Luceafărul”, „Memento mori”, „Epigonii”, „Scrisorile” (un ciclu din cinci opere satirice).

Autor al romanului neterminat „Geniu pustiu” și al nuvelor „Sărmanul Dionis”, „Cezara” ș.a. A studiat și a valorificat folclorul și mitologia.

Lângă lac, pe care norii
Au urzit o umbră fină,
Ruptă de mișcări de valuri
Ca de bulgări de lumină,

Dându-și trestia-ntr-o parte,
Stă copila lin plecată,
Trandafiri aruncă roșii
Peste unda fermecată.

Ca să vad-un chip, se uită
Cum aleargă apa-n cercuri.

Căci vrăjit de mult e lacul
De-un cuvânt al Sfintei Miercuri;

Ca să iasă chipu-n față,
Trandafiri aruncă tineri,
Căci vrăjiți sunt trandafirii
De-un cuvânt al Sfintei Vineri.

Ea se uită... Păru-i galben,
Fața ei lucesc în lună,
Iar în ochii ei albaștri
Toate basmele s-adună.

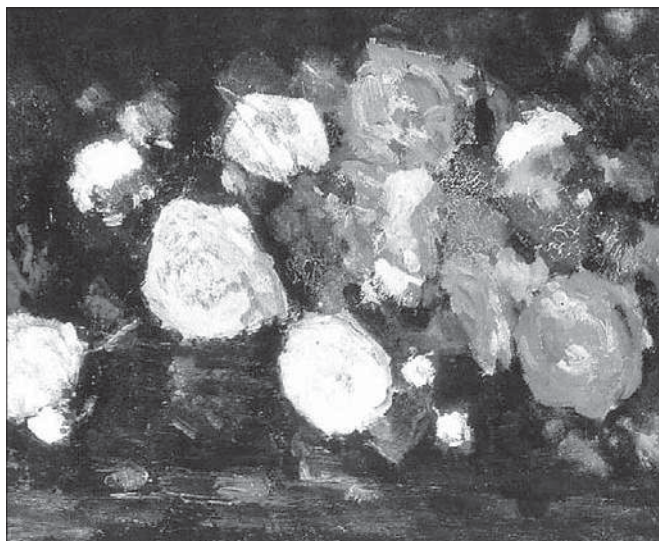
Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Citiți textul. Selectați cuvintele din câmpul lexical al basmului.
- 2 Precizați sensul contextual al cuvintelor: *negură*, *tort*, *a urzi*, *undă*.
- 3 Numiți varianta literară a cuvintelor (sau a formelor gramaticale) din text: *s-adun*, *să rumpă*, *anină*.
- 4 Scrieți în caiete sinonimele cuvintelor: *negură*, (piatră) *scumpă*, *bulgări* (de lumină).
- 5 Explicați cum s-au format cuvintele: *argintie*, *șezătoare*.
- 6 Scrieți o listă de diminutive pentru 3 substantive din strofa a III-a.
- 7 Alcătuiți îmbinări sau enunțuri în care să folosiți omonimele: *tort – tort*; *lac – lac*; *fină – fină*; *păr – păr*.
- 8 Identificați și plasați în două coloane cuvintele și îmbinările care:
 - conturează chipul fetei din poveste;
 - descriu colțul de natură.
- 9 Selectați din text și scrieți în caiete toate atributele care creează un spațiu luminos, strălucitor.

II Lectură interogativă

- 1 Identificați în poezie două cazuri de paralelism poetic (jocuri stilistice create cu ajutorul paralelismelor).
- 2 Găsiți cel puțin trei situații când ordinea cuvintelor e alta decât în vorbirea obișnuită, curentă. Motivați prezența lor în textul poetic.

Ioan Andreescu. *Trandafiri*

Piciorul ritmic de două silabe dintre care prima este accentuată se numește **troheu**.

♦ Neguri albe, strălucite... (M. Eminescu)

Iambul este piciorul ritmic bisilabic în care accentul cade pe silaba a doua:

♦ A fost odată ca-n povești... (M. Eminescu)

3 Comentați versificația, în conformitate cu următorul algoritm.

Algoritm:

- ✓ Numărul de strofe;
- ✓ Numărul de versuri într-o strofă;
- ✓ Numărul de silabe într-un vers;
- ✓ Piciorul ritmic (de vers);
- ✓ Versurile care rimează;
- ✓ Tipul de rimă.

4 Împărțiți poezia în secvențe și urmăriți acțiunile pe care le îndeplinesc, succesiv, personajele de basm: luna, florile în șezătoare, norii, crăiasa-copilă, oglinda miraculoasă a lacului.

- Identificați figurile de stil din fiecare secvență și comentați efectul lor în plasticizarea tabloului și crearea atmosferei de basm.
- Comentați în scris rolul și efectul figurilor de stil din primele trei strofe.

5 Determinați tema poeziei, alegând varianta ori variantele valabile:

- ✓ Poezia este o descriere a naturii;
- ✓ Poetul redă o ambianță de basm;
- ✓ Momentul principal e așteptarea ur-sitului;
- ✓ Poezia este o narațiune a unor evenimente stranii;
- ✓ În esență, poetul descrie un ritual magic (o vrajă);
- ✓ Poezia reprezintă un început de poveste.

6 Descrieți ritualul magic de așteptare a iubitului și de intrare în poveste, din strofele IV–VII.

7 Deși tabloul este nocturn, dominat de lună, poetul, ca un veritabil pictor, creează un joc de lumini și de culori. Găsiți în text aceste secvențe care confirmă spusele lui Tudor Vianu: „Poetul nostru nu este un pictor al formelor, ci un pictor al luminii”.

8 În opinia voastră, atmosfera de basm este sugerată de:

- surprinderea unui colț de natură pitoresc, exotic;
- atmosfera generală care trimite la un vis închipuit, nicidecum realizabil;

Igor Vieru. Ilustrație la poezia *Crăiasa din povești*

- personificări, metafore, epitete etc.;
- situații fantastice;
- elemente magice;
- titlu;
- personaje;
- toate împreună.

9 Scrieți câte un epitet pentru fiecare dintre cuvintele propuse: *neguri, câmpie, noapte, copilă, trandafiri*.

10 Care este timpul gramatical folosit în poezie?

11 Care este timpul real exprimat în text?

12 Putem să găsim în text indicii precise referitoare la timpul și locul evenimentului? Explicați.

III Aplicare și creație

1 Creând o atmosferă feerică, de basm, care abundă în figuri de stil, poetul, în același timp, renunță la ele când conturează chipul fetei. Descrieți portretul „crăiesei din povești”.

- Folosiți epitete, metafore, comparații din arsenalul poetului ori „inventate” de voi.

2 Alegeți dintre voi trei declamatori, care ar citi ori ar recita poezia în trei registre diferite:

- ca pe o descriere a unui peisaj exotic;
- ca pe o poezie erotică (de așteptare a iubitului);
- ca pe o introducere într-un basm sau miracol.

3 Interpretând poezia ca pe un capitol introductiv într-un basm sau o serie de basme („în ochii ei... toate basmele s-adună”), continuați povestea (poveștile) într-un text de maximum 2 pagini.

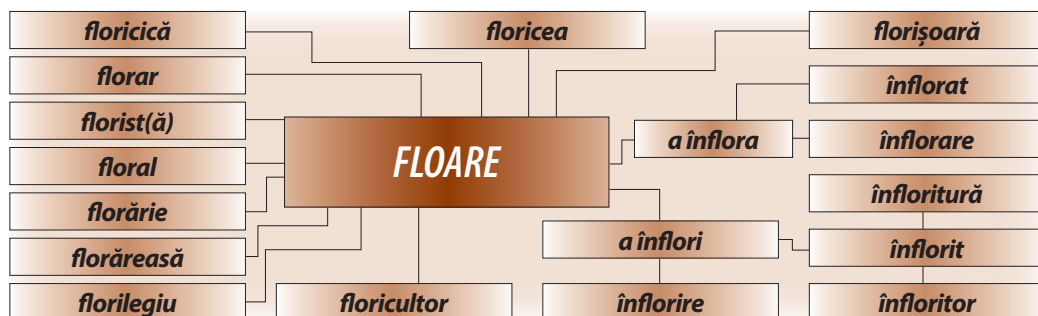
Valentin Tănase. Ilustrație la poemul *Luceafărul*

IV Deschideri

1 Comparați atmosfera de basm îmbinată cu descrierea naturii din textul studiat cu cea din alte poezii eminesciene: *Povestea codrului; Făt-Frumos din tei; Freamăt de codru; Ce te legeni...; Revedere*.

2 Selectați secvențe din texte poetice pentru un portofoliu: „Imagini ale feericului nocturn în poezia românească”. Sugestii de texte: *Noaptea* de V. Alecsandri; *Noapte de vară* de G. Coșbuc; *Sara* de O. Goga; *Miez de noapte* de T. Arghezi.

Câmpul derivativ al cuvântului FLOARE

1 Utilizați cuvântul *floare* în diferite contexte. Înscrieți 3 enunțuri. Ce sensuri ale cuvântului *floare* vă sunt cunoscute?

2 Prezentați o listă de cuvinte (15-20), care numesc flori de cameră/de grădină/de câmp. Motivați 3 dintre aceste denumiri.

3 Citiți textul. Rezumați-l în scris, în limita de 30-35 de cuvinte.

Trandafirul este adesea asociat cu crinul, pentru a exprima, amândouă, un contrast în calitatea acestora de culori și pentru a simboliza două virtuți de obicei complementare, dragostea și puritatea: ambele flori sunt simboluri ale Fecioarei Maria.

Expresia **sub trandafir**, folosită, mai des, în latină (*sub rosa*), înseamnă „în secret” sau „în tăcere”. În Grecia și Roma antică, se presupunea a fi o practică să declari secretul unui consiliu așezând un trandafir deasupra, pe durata deliberărilor lui. Multe camere de consiliu din Europa au, din acest motiv, sculptați trandafiri în tavanele lor.

Michael Ferber. *Dicționar de simboluri literare*

4 Examinați seria de sinonime ale cuvântului *înflorire*. La ce fenomen se referă fiecare cuvânt?
♦ Belșug, bogăție, bunăstare, exagerare, propășire, prosperare.

5 Extrageți din câmpul derivativ numele de profesii. Descrieți specificul activității fiecăreia.

6 Elaborați un text publicitar de o pagină pentru un magazin ce vinde flori. Includeți în text următoarele informații: denumirea magazinului; adresa lui; programul; sortimentul de mărfuri; servicii oferite cumpărătorilor.

7 Analizați sensurile expresiilor. Ce înseamnă cuvântul *floare* în fiecare dintre expresiile date?

- ♦ În floarea vârstei; ♦ a pune cui va flori la urechi; ♦ a umbla de flori de cuc;
- ♦ floare la ureche; ♦ de florile mărlui; ♦ a umbla cu flori la urechi.

8 Alcătuiți cuvinte compuse cu substantivul *floare*. Ce numesc ele? Ce legătură există între sensul cuvântului *floare* și celelalte substantive?

9 Ce substantive proprii derivă din cuvântul *floare*? Înscrieți numele de persoane, de localități și de animale în șiruri aparte.

Circulația cuvintelor în timp. Arhaismele și neologismele. Dicționarul de neologisme

1 Împrumuturile. Neologismele

- 1 Grupați cuvintele de mai jos în unități din vocabularul fundamental și în unități noi, recent intrate în limbă.
 - ♦ Banner, scrisoare, briefing, adunare, convorbire, compact-disc (CD), poștă, e-mail, fax, foaie, pager, server, creion, hârtie, site, web.
- 2 Motivați prin 2 argumente necesitatea de a utiliza unul dintre cuvintele noi de la exercițiul precedent.
- 3 Relatați ce știți despre circulația cuvintelor în timp. Aduceți exemple de cuvinte ieșite din uz.
- 4 Examinați imaginea de mai jos. Ce obiecte le-au substituit pe cele ieșite din uz? Scrieți perechile de cuvinte și explicați în scris una dintre substituții.

La apariția obiectelor noi într-o comunitate etnică este nevoie și de cuvinte care să le denumească. Cuvintele noi într-o limbă se numesc **neologisme**; de ex.: *computer, manager, marker, poster, euro, clustering, audit* etc.

- 5 Scrieți istoria presupusă a unuia dintre obiectele din imaginea alăturată. Cum credeți că a fost inventat obiectul? Cum s-a schimbat aspectul lui de la momentul invenției? I s-a schimbat și denumirea? Cum a fost produs obiectul de care ne folosim astăzi?
- 6 Explicați sensul expresiilor de mai jos. Ce fel de cuvinte – din punctul de vedere al circulației în timp și spațiu – arhaisme sau regionalisme – sunt cele marcate?
 - ♦ A-și aduce **obolul**;
 - ♦ a nu avea nicio **lețcaie**;
 - ♦ a lega **paraua** cu zece noduri;
 - ♦ a ști câte **parale** face cineva;
 - ♦ a avea nouă **băieri** la pungă.
- 7 Numiți cuvinte frecvente în limba română, prin care se desemnează astăzi valutele altor țări. Înscrieți-le la forma de genitiv plural articulat cu articol hotărât.

Elementele neologice pot să fie **împrumutate** din alte limbi – odată cu obiectul sau noțiunea se preia cuvântul – sau să se formeze pe teren propriu.

Cel mai frecvent, neologismele sunt substantive, adjective, verbe, adverbe. În limba română, astăzi, nu se formează și nu se împrumută cuvinte noi în clasa articolului, pronumei, numeralului, conjuncției; sunt rarissime împrumuturile de poziții.

8 Citiți sinonimele verbului *a declara* și extrageți doar cuvintele neologice.

a afirma	a relatea	a spune
a mărturisi	a susține	a opina

9 Examinați șirul de cuvinte:

♦ Aspect, exterior, fizionomie, înfățișare, chip, figură, imagine, image, look, design.

- Care dintre ele fac parte din vocabularul fundamental al limbii române?
- Pe care le considerați împrumuturi recente?
- Ce este comun pentru sensul tuturor cuvintelor?
- Ce este specific pentru fiecare?

10 Amintiți-vă ce cuvinte ați aflat/asimilat recent. Descrieți, pe o jumătate de pagină, experiența de învățare a cuvintelor noi.

11 Descrieți masa de lucru a unui operator la computer. Numiți aparatele și detaliile lor, operațiile pe care le efectuează persoana. Subliniați neologismele.

12 Citiți lista de arme. Extrageți în două coloane denumirile obiectelor pe care le cunoașteți și denumirile obiectelor necunoscute.

♦ Baltag, bardă, sabie, spadă, topor, iatagan, jungher, pumnal, arc, lance, halebardă, săgeată, revolver, carabină, automat, pușcă, muschetă, pistol, tun, berbec, catapultă, buzdugan, praștie.

13 Examinați din nou lista și alegeți doar cuvintele care numesc arme din echipamentul unui ostaș contemporan. Ce haine poartă un ostaș înarmat astfel?

14 Analizați structura și sensul cuvintelor derivate de la denumirile de arme:

♦ spadasin, tanchist, arcaș, halebardier, săgetător, carabinier, pușcaș, muschetar, pistolar, tunar.

15 Descrieți ținuta vestimentară a unui interpret de muzică modernă. Subliniați în descriere cuvintele pe care le considerați neologisme.

16 Citiți anunțul publicitar alăturat. Identificați denumirile neologice ale mărfurilor propuse pentru vânzare. Explicați de ce limba română împrumută aceste cuvinte.

ÎNTRERPRINDEREA PROPUNE PENTRU VÂNZARE

ketchup _____
balsam pentru rufe _____
anticalcar pentru mașina de spălat _____
mochetă _____
sticksuri _____
chipsuri _____

- 17 Examinați anunțul pentru angajarea în câmpul muncii. Alegeți o profesie și prezentați în 3-5 enunțuri cerințele față de candidat.

OFERTE DE ANGAJARE

- conducători auto
- designeri de pagină web
- un clip-maker
- un visagist
- un specialist în relații cu publicul (PR)
- bodyguarzi
- brokeri
- dealeri

În comunicarea vorbitorilor de limbi diferite, denumirile unor obiecte trec ușor de la un popor la altul. Denumirile de obiecte din cultura materială (haine, construcții, vase, produse alimentare etc.) circulă în mai multe limbi, pentru că același obiect există în mai multe comunități etnice.

De-a lungul secolelor, limba română a împrumutat asemenea cuvinte din limbile slave, din ungară, greacă, turcă, italiană, germană, franceză, engleză.

Astăzi toate limbile împrumută cuvinte din limbi de circulație internațională.

- 18 Citiți textul. Rezumați-l în scris, păstrând cuvintele marcate.

Știința care studiază formele de **relief** și schimbarea acestora se numește geomorfologie. **Geologii** știu că expresia „munții eterni” este departe de realitate: **munții** nu există veșnic, dar intervalul de timp ce trece de la formarea și până la dispariția lor se măsoară în zeci și sute de milioane de ani.

De la începutul **revoluției industriale**, adică de la mijlocul secolului al XVIII-lea, activitatea umană are și ea un rol important în modelarea suprafeței Pământului, câteodată chiar cu efecte surprinzătoare. **Continentele** au ajuns la forma lor și în pozițiile actuale în urma mișcării plăcilor ce formează scoarța solidificată a Pământului, adică datorită tectonicii plăcilor.

Cele mai noi schimbări – despicarea Oceanului Atlantic și contopirea continentului Indian cu continentul asiatic – s-au produs în ultimele 200 de milioane de ani. În istoria de 4,6 miliarde de ani a Pământului s-au mai petrecut multe alte schimbări, până ce **planeta** noastră a căpătat înfățișarea de azi.

Din revista *Arborele lumii*

- 19 Scrieți o listă de termeni din domeniul geografiei sau al biologiei, pe care îi credeți împrumutați din alte limbi. Motivați de ce a fost nevoie de aceste cuvinte în limba română.

Prezentarea fenomenelor meteo, a florei și faunei altor zone geografice, a culturii altor popoare deseori reclamă utilizarea unor termeni speciali, cunoscuți doar în zona unde se manifestă (și în limba vorbită acolo). Astfel, în majoritatea limbilor contemporane se întâlnesc aceleași cuvinte pentru aceleași realități: **tsunami** este un cuvânt de origine japoneză, care înseamnă *valuri cauzate de cutremure din ocean*; **kiwi**, cuvânt din limba maorilor, numește *un fruct comestibil*, cunoscut azi pe tot globul cu această denumire; **wigwam**, cuvânt cu sensul de *locuință*, *cabană* în una dintre limbile aborigenilor Americii, se utilizează astăzi în diferite limbi ale lumii pentru a numi o construcție cu arhitectură specifică.

20 Citiți explicațiile lingvistice cu privire la câteva fenomene meteo. Utilizați în contexte adecvate fiecare cuvânt.

♦ **Föhn**

Vânt cald, uscat și puternic, caracteristic regiunilor alpine din Elveția și Austria; se pronunță [fön].

♦ **Taifun**

Vânt foarte puternic, cu furtună și cu vârtejuri, care se formează în partea de apus a Oceanului Pacific și se manifestă mai ales în estul Asiei. Are pluralul *taifunuri*.

♦ **Tornadă**

Vârtej de vânt violent, cu viteză foarte mare, care cuprinde regiuni întinse.

21 Prezentați buletinul meteo în postură de crainic radio.

În următoarele 24 de ore în Republica Moldova temperatura aerului va oscila între 5 și 16 grade C. Cerul va fi, în general, noros, vântul va sufla din nord-vest cu viteza de 6,4 km/h. Umiditatea relativă a aerului se va ridica la 59%. Presiunea atmosferică va atinge 747 mm ai coloanei de mercur.

II Evitarea greșelilor de pronunție

1 Rostiți corect!

Oranj Mov Maro Șaten Bleu Bordo

2 Citiți un fragment din programul canalului de televiziune Eurosport. Explicați necesitatea împrumutului acestor cuvinte.

- Utilizați dicționarul de neologisme, pentru a afla din ce limbă este preluat cuvântul.

3 Citiți comentariile lingvistului privind termenii sportivi. Precizați oral sensul fiecărui cuvânt, apoi utilizați cuvintele cu articol, la diferite forme de cazuri oblice.

Baseball *s.n.* este un anglicism neadaptat grafic, scris astfel și pronunțat [beisbol].

Bowling *s.n.* este un anglicism neadaptat grafic care se pronunță [bauling].

Fitness *s.n.* se scrie cu dublu *s* și se pronunță cu accentul pe *i* [fitnes].

Jiu-jitsu *s.n.*, neologism neadaptat grafic, se pronunță [jiujițu].

Karate *s.n.* se scrie astfel (nu cu *c*) și se pronunță cu accentul pe al doilea *a*: [karate].

Skeet *s.n.* e un anglicism neadaptat, care se pronunță [skit] [...].

Judo *s.n.*, anglicism neadaptat grafic, se pronunță [gudo].

6.00	Skateboard [skeitbɔ:d]
7.00	Rally [rali]
8.00	Sumo [su:məu]
9.30	Mountbike [mʌuntbʌik]
10.45	Badminton [bædminton]
11.15	Rugby [ræɡbi]
12.30	Fotbal
14.00	Tenis
16.30	Snooker [snu:kə]
18.00	Freestyle [fri:stʌil]
19.00	Surfing [sə:fiŋ]
20.15	Biatlon [bʌiəθlɔn]
21.15	Bowling [bəuliŋ]
22.00	Bobsleigh [bɔbslei]
00.30	Jumping [dʒʌmpɪŋ]

Mioara Avram

4 Ce sportivi cu renume mondial cunoașteți? Înscrieți 5 nume, respectând regula:

Numele proprii străine din țările care folosesc alfabetul latin se pronunță ca în limba din care provin și se scriu în limba română la fel ca și în limba de origine: *Röntgen, Newton*.

5 Prezentați un șir de nume proprii legate de viața voastră (nume, prenume, denumiri de localități). Cum se vor ortografia și se vor rosti ele în limba străină pe care o studiați?

Sensul cuvintelor în context

I Polisemia substantivului

- 1 Numiți cuvinte din limba română pe care le utilizați cel mai des. De ce aceste cuvinte sunt atât de frecvente?
- 2 Analizați lista de cuvinte de mai jos. Rescrieți din ea 5 substantive care aparțin lexicului fundamental al limbii române. Argumentați.
 - ♦ Negură, lună, apă, floare, șezătoare, tort, haină, noapte, boabă, piatră, lac, nor, umbră, mișcare, val, bulgăr, lumină, trestie, undă, chip, cerc, cuvânt, trandafir, păr, față, ochi.
- 3 Extrageți din lista de mai sus 3 substantive pe care le considerați polisemantice. Asociați aceste cuvinte cu diferite contexte, pentru a se vedea cât se poate de clar polisemia lor.
- 4 Selectați din textul *Crăiasa din povești* substantivele și completați cele trei rubrici:

Fenomene ale naturii	Plante (părți ale lor)	Ființe (părți ale lor)

- 5 Raportați cuvintele de mai jos la persoane și alte realități (plante, animale, obiecte).
 - ♦ Crai, domn, împărat, monarh, rege, voievod, suveran.

Model: *Leul este regele animalelor.*

- 6 Explicați sensul propriu al cuvintelor *crăiasă*, *împărăteasă*, *prințesă*, *regină*, *zână*. Alcătuiți enunțuri în care 3 dintre aceste cuvinte să aibă sens figurat.

Model: *Atletica ușoară este considerată regina sporturilor.*

- 7 Documentați-vă în privința actualității termenilor din exercițiul precedent. Înscrieți numele persoanelor care astăzi, în diferite țări, poartă titluri de *împărat/împărăteasă*, *duce/ducesă*, *prinț/prințesă*, *rege/regină*.

Vocabularul limbii se modifică în permanență, căci unele cuvinte dispar, altele apar; cuvintele existente își îngustează sau își largesc sensul.

Dispariția cuvintelor este cauzată de doi factori:

- ♦ Dispariția obiectului, scoaterea din uz a noțiunii pe care o exprimă: *vistiernic*, *spătar*, *ort*, *patefon*, *laibăr*.
- ♦ Înlocuirea unui cuvânt cu altul: *potică*, *spîțerie* au fost înlocuite cu *farmacie*; *dres*, *sulimeneală* au fost înlocuite cu *fard*.

- 8 Rostiți corect!
 - ♦ Gogoșă – gogoși
 - ♦ Tort – tartă
 - ♦ Cord – coardă
 - ♦ Tort – toartă

II Polisemia adjectivului

- 1 Extrageți din listă doar adjectivele care nu fac parte din lexicul fundamental. Numiți echivalente cunoscute ale acestor adjective.
 - ♦ Alb, strălucit, argintiu, scump, fin, roșu, fermecat, tânăr, sfânt, nobil, albastru.

- 2 Includeți în contexte adecvate adjectivele, referindu-le la diverse obiecte sau persoane. Înscrițiți îmbinările alcătuite din substantiv și adjectivul dat.

Argintiu	Nobil
Fin	Bogat
Fermecat	Străin

- 3 Cine sau ce poate fi *fin*? Notați 10 îmbinări de cuvinte cu acest adjectiv și delimitați sensurile adjectivului.

Sensurile adjectivului polisemantic se diferențiază prin raportare la substantive. Numai în combinație cu diferite substantive se face sesizabil sensul adjectivului, diferit de alt sens al aceluiași adjectiv.

Scump

- ♦ (*despre lucruri*) Care costă mult; care are preț ridicat; costisitor;
- ♦ (*despre persoane*) La care cineva ține foarte mult; drag;
- ♦ (*despre noțiuni abstracte*) Care este dobândit cu prețul unor mari sacrificii și eforturi.

- 4 Înscrițiți individual în dreptul fiecărui substantiv din lista dată câte 3 adjective (cele mai frecvente determinative pentru ele, primele la care v-ați gândit). Comparați lista alcătuită cu lista unuia dintre colegi.

- ♦ Câmpie, val, bulgăr, lac, oglindă.

III Polisemia verbului

- 1 Descrieți într-un text de 7-9 rânduri unul dintre obiectele denumite de substantivele din exercițiul precedent, utilizând adjective dintre cele acumulate de clasă. Subliniați în descriere verbele.

Polisemia verbului se manifestă, mai ales, ca posibilitate de a însoți subiecte diferite ca sens sau de a fi determinat de complemente diferite, cu prepoziții diferite.

A pișca

- ♦ (*ființe*) A apuca cu vârful degetelor de piele, strângând-o (și provocând durere);
- ♦ (*bucăți mici, vârfuri, margini*) A înlătura câte puțin prin rupere sau tăiere;
- ♦ (*fam.*) (*despre persoane*) A fura în cantități neînsemnate și pe nesimțite;
- ♦ (*fig.*) (*despre insecte*) A face să aibă o senzație dureroasă (prin înțepare sau mușcare);
- ♦ (*fig.*) A înțepa cu vorba; a critica ușor;
- ♦ (*ființe*) A lovi ușor (cu biciul, cu palma);
- ♦ (*coardele unor instrumente muzicale*) A apuca cu vârful degetelor, făcând să vibreze.

- 2 Citiți articolele de dicționar ale verbelor de mai jos. Care sens/sensuri s-au actualizat în contextul poeziei *Crăiasa din povești*?

A arunca

- ♦ A face să ajungă, printr-o mișcare bruscă, la o oarecare depărtare;
- ♦ A îndepărta, considerând inutil;
- ♦ (*fig.*) (*persoane*) A face să ajungă într-o anumită situație (de obicei, defavorabilă).

A luci

- ♦ (*despre surse de lumină, corpuri*) A răspândi lumină;
- ♦ A avea luciu, reflectând emanația unei surse de lumină;
- ♦ (*fig.*) (*despre lucruri*) A părea că luminează (din cauza curățeniei);

- ♦ (fig.) (despre ochi) A avea o strălucire deosebită (din cauza unor emoții puternice);
- ♦ (fig.) (despre idei, gânduri) A apărea pentru scurt timp în minte.

A urzi

- ♦ (fire textile) A așeza în stative sau în războiul de țesut, trecând prin spată și înfășurând pe suluri;
- ♦ (fig.) (planuri, idei, gânduri) A-și reprezenta în minte; a-și schița în gând;
- ♦ (fig.) (acțiuni dușmănoase, fapte reprobabile) A organiza pe ascuns; a pune la cale.

A vrăji

- ♦ A lega prin vrăji, a supune unor farmece;
- ♦ (fig.) A face să fie cuprins de uimire și admirație.

Ștefan Dimitrescu. Femei lucrând la război

3 Descifrați sensul integral al unui vers (la alegere) din poezia *Crăiasa din povești*, referindu-vă la sensurile cuvintelor utilizate.

4 Analizați strofa de mai jos din punct de vedere lexical, explicați ce înseamnă cuvintele evidențiate în expresiile scrise cursiv.

S-adun flori în șezătoare
De *painjen tort* să rumpă,
Și anină-n *haina nopții*
Boabe mari de *piatră scumpă*.

5 Scrieți o meditație în baza poemului într-un vers de mai jos:

Calea nopții

Prelung drum al lunii pe mare până-n zori.

Ion Pillat

6 Efectuați analiza lexicală a poeziei *Crăiasa din povești*, respectând algoritmul de mai jos.

Algoritm:

- ✓ Identificați în text cuvintele care sunt repere lexicale ale titlului:

<i>Crăiasă</i>	<i>Poveste</i>

- ✓ Analizați frecvența cuvintelor, precizați domeniile de care ține lexicul utilizat.
- ✓ Comentați polisemia unor cuvinte și utilizarea lor cu sensuri figurate.

Orice text scris în limba română face uz de cuvintele acestei limbi, combinându-le într-un mod specific.

Cuvintele nu apar în ordinea alfabetică sau în forma lor inițială, ci în forma și în ordinea pe care vorbitorul sau autorul textului o preferă.

În context, cuvintele polisemantice se utilizează doar cu unul dintre sensurile cunoscute.

Anume contextul îi permite ascultătorului/cititorului să identifice sensul unor asemenea cuvinte.

- 7** Scrieți o reflecție, explicând sensul unui proverb. Analizați din ce se deduce acest sens. Specificați pentru toate cuvintele semnificative din proverb sensul actualizat în context. Intitulați reflecția.
- 8** Citiți textul reflecției voastre. Examinați-l sub aspect lexical: ați evitat repetarea cuvintelor, ați recurs la sinonime, ați utilizat cuvinte cu sensuri figurate?
- Redactați varianta definitivă.
- 9** Identificați și interpretați oral imaginile vizuale și auditive ale nopții de vară la mare. Scrieți 3-5 enunțuri referindu-vă la o imagine vizuală.

Mi-aduc aminte de o seară când ne-a dus domnul Zossima la Mamaia, în două trăsură. Era o noapte cu mii de stele mari, strălucitoare, părând la fel de apropiate de noi ca și bolta luminoasă. Ne-a dus departe, de-a lungul valurilor leneșe și blânde, apoi am coborât din trăsură. Nisipul plajei era tare, mergeai ca pe asfalt, picioarele noastre goale nu lăsau urme. Marea fâșâia ușor, umezindu-i marginea. Stelele se oglindeau în apă, cu o veridicitate atât de mare în desenul lor ceresc, încât ne apucase o amețeală; nu mai puteam înainta. Pășeam pe stele. Pierdeam echilibrul mintal în viziunea acestei dedublări. Tăceam. Auzeam același suspin adormitor al valurilor somnoroase. În feeria aceasta nu îmi mai simțeam trupul, desprins de timp. Făceam și eu parte din ordinea cosmică, eram dintotdeauna, auzeam valurile ritmând ușor liniștea nopții. Un glas autoritar mă smulse din vis: „Ne întorcem acasă, e târziu”.

Cella Delavrancea

- 10** Reperați câteva imagini ale peisajului nocturn. Realizați o descriere a peisajului nocturn în baza reproducerii de mai jos.

Vincent van Gogh. *Noapte înstelată*

Activare

- ◆ Împărțiți-vă în două echipe și descrieți un fenomen văzut din două perspective:
a) Călătorii dintr-un tren văd un grup de elevi (și comentează); b) Niște elevi văd, apropiindu-se, un tren (și comentează).

Auguste și Louis Lumière. Secvență din filmul *Sosirea unui tren în gara La Ciotat*

ACCELERATUL de George Topîrceanu

Peste fagi cu vârfuri sure
A căzut amurgul rece.
Înserarea mută trece
Furișată prin pădure.
Spre apus abia s-arată
Printre crengi, întunecată,
O văpaie de rubin...
Din frunzișurile grele
De-nnoptare, tot mai vin
Glasuri mici de păsărele...
Reci și palide-n senin
Se ivesc deasupra stele.

*

Și deodată, dintre dealuri
Se desprinde larg un zvon
Depărtat și monoton,
Ca un murmur lung de ape
Revărsate peste maluri...
Crește-n luncă, mai aproape,
Umplescă văile vecine
De răsunet mare...
Vine!...
Fulger negru... trăsnet lung
Dus pe aripi de furtună,
Zguduind pământul tună,
Zărilor de-abia-i ajuns...

Parcă zboară,
Parcă-noată.
Scuipă foc, îngHITE drum,
Și-ntr-un valvărtej de fum
Taie-n lung pădurea toată...
A trecut...
Dinspre câmpie,
Vuiet greu de fierărie
Se destramă în tăcere...
Scade-n depărtare...
Piere...

*

Iar în urmă-i, din tufișuri,
De prin tainice-ascunzișuri,
Se ivesc pe jumătate
Păsărele ciufulite,
Alarmate
Și-ngrozite:
Cine-i?... Ce-i?... Ce-a fost pe-aici?...
Ciripesc cu glasuri mici
Cinteze și pitulici.
Doar un pui de pițigoi,
Într-un vârf de fag pitic,
Stă cu penele vulvoi
Și făcând pe supăratul:
– Ce să fie? Nu-i nimic.
A trecut Acceleratul...

George Topîrceanu
(1886–1937)

Născut la București, activând aproape toată viața la Iași, este un poet cunoscut și un prozator (mai puțin cunoscut) român. Deși a ocupat funcții serioase (profesor, redactor la reviste literare, un timp – director al Teatrului din Chișinău), a preferat viața de boem, de artist singular. A avut o atitudine ironică față de textele literare prea grave și prea solemne, scriind un ciclu de „Parodii originale”. A rămas cunoscut prin texte poetice rafinate, ironice (dar și triste), memorabile și preferate de toți cei care i-au citit opera, indiferent de vârstă.

I Intrare în temă

- 1 Explicați cum s-au format cuvintele: *înserare, revărsate, ascunzișuri, răsunet, valvârtej*.
- 2 Scrieți o listă de cuvinte derivate de la verbul *a accelera*. Deduceți, după analiza sensurilor acestor derivate, semnificația termenului „Accelerat”, în limbajul feroviarilor. Comparați sensul dedus cu cel din dicționar.
- 3 Explicați utilizarea cratimei în cuvintele: *s-arată; de-nnoptare; și-ntr-un; de-abia-i ajung; Cine-i?... Ce-i?... Ce-a fost pe-aici?..*
- 4 Selectați, în casete separate ori în două coloane, cuvintele care creează o atmosferă *de liniște, de calm, de armonie, de pace...* și pe cele care reprezintă *sunete, zgomote, alarmă, îngrijorare*.
- 5 Găsiți în primele 4 versuri ale poeziei două cuvinte care pot fi considerate sinonime (deși apar ca „personaje” distincte). Comentați efectul figurilor de stil în care apar aceste două cuvinte.

II Lectură interogativă

- 1 Împărțiți poezia în trei părți-secvențe de desfășurare: *până a trece acceleratul; momentul trecerii; după trecerea lui*.
- 2 Remarcați schimbarea scenelor din natură, pe fiecare segment. Care sunt „mărcile” acestor schimbări, care sunt semnele caracteristice fiecărei faze?
- 3 Fixați în caiet secvențele care fac descrieri ale naturii, ale elementelor din natură, ale „personajelor”.

Descrierea este un mod de expunere prin care se prezintă trăsăturile caracteristice ale unui colț din natură, ale unui peisaj, fenomen al naturii, portretul unui personaj etc. Descrierea poate fi: de tip *tablou* (descrierea unor obiecte sau fenomene naturale); de tip *portret* (enumerarea trăsăturilor fizice și morale ale unei persoane).

- 4 Observați care sunt părțile de vorbire cele mai frecvente, pentru a realiza o descriere, într-o operă literară.
- 5 Împărțiți secvențele descrierii din poezia lui Topîrceanu în: a) *statice* (care pot fi fixate într-un tablou, dacă cineva și-ar propune să ilustreze poezia) și b) *dinamice* (care ar putea fi fixate în secvențe cinematografice: fie filmate „din natură”, fie reprezentate într-un film cu desene animate).
- 6 Descrierea acceleratului se face prin două procedee: fixarea unor semne directe, „contururi” ale trenului; reacția naturii și a elementelor naturii, a „personajelor” la apariția acceleratului. Indicați, în coloane distincte, aceste elemente diferite ale descrierii. Comparați-le.
- 7 Copiați în caiete toate atributele, numele predicative sau complementele circumstanțiale de mod, care *caracterizează* fenomenele descrise. Subliniați cu o linie atributele care pot fi considerate epitete (care contribuie la formarea unor imagini plastice).

Epitetul este figura de stil care constă în determinarea unui substantiv sau verb printr-un adjectiv, adverb etc., menit să exprime însușirile obiectului într-un mod plastic, creând imagini figurate, artistice.

8 Examinați semnificația și efectul expresiv al cuvintelor și sintagmelor:
O văpaie de rubin; Fulger negru... trăsnet lung/ Dus pe aripi de furtună.

9 Despre cine este vorba în aceste secvențe?

✓ Transformați aceste secvențe în comparații, numind obiectul și legându-l de versurile de mai sus cu ajutorul conjuncției *ca*.

Metafora este figura de stil prin care se trece de la sensul obișnuit al unui cuvânt la alt sens, prin intermediul unei comparații subînțelese. Într-un alt sens, metafora este o comparație în care lipsește termenul comparat, evidențiindu-se, direct, cuvântul cu care se compară. Astfel, în poezia lui Topîrceanu, acceleratul este comparat cu o văpaie de rubin (rubinul este o piatră nestemată de culoare roșie) sau cu un fulger negru... dar fără să se spună: „acceleratul, ca o văpaie...”

Mecanismul metaforei e, uneori, ușor de observat: *Lună, tu [ca] stăpâna mării...* (M. Eminescu); *Limba noastră-i [ca un] foc ce arde.* (A. Mateevici).

De exemplu: *Priveam de la locurile noastre printre draperiile moi ale sălciilor.* (M. Sadoveanu) (Dacă autorul ar fi apelat la comparație, fraza ar fi sunat astfel: „Priveam... printre sălcii, care erau ca niște draperii moi”.)

Descifrarea unor metafore și a mecanismului lor cere uneori un efort, dar efectul plastic, expresiv, revelator este mai puternic decât în cazul comparațiilor.

10 Găsiți în text secvențele în care același obiect (acceleratul) este personificat, face acțiuni umane („scuipă”, „înghite”).

✓ Ce personificări ați mai remarcat în această poezie?
✓ Care este rolul acestora sau acestora?

Personificarea este o figură de stil prin care li se atribuie lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești (De ex.: *norii plâng; soarele râde; stelele clipesc; vântul aleargă; sălciile sunt triste*). La poetul Topîrceanu: „*Înserarea mută trece...*”
Personificarea este folosită, în special, în creația folclorică, în fabule și în poezia lirică.

III Aplicare și creație

1 Citiți fragmentul din poezia lui George Topîrceanu *Rapsodii de toamnă* și comentați crearea unei descrieri artistice cu ajutorul personificărilor:

Florile-n grădini s-agită.

Peste straturi, dalia,

Ca o doamnă din elită

Își îndreaptă talia.

Trei petunii subțirele,

Farmec dând regretelor,

Stau de vorbă între ele:

„Ce ne facem, fetelor?...”

Floarea-soarelui, bătrână,

De pe-acum se sperie

C-au să-i cadă în țărână

Dinții, de mizerie.

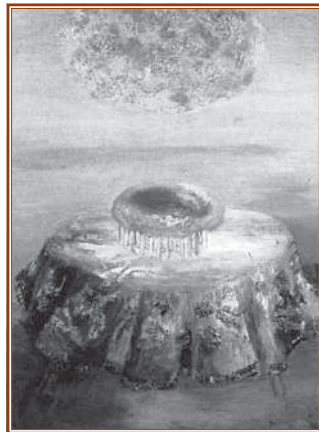

Activare

- ◆ Împărțiți-vă în echipe. Scrieți pe câte un poster un șir de sinonime ale verbului *a vorbi*, însoțind fiecare cuvânt cu câte un calificativ.

Model: *a rosti cu drag.*

- ◆ Confrunțați variantele voastre cu cele ale altor echipe.
- ◆ Citiți poezia lui Alexe Mateevici *Limba noastră*.

Mihai Greuc. *Pâinea și soarele*

LIMBA NOASTRĂ de Alexe Mateevici

Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Într-un neam ce fără veste
S-a trezit din somn de moarte
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cântec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere, ce spintec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pâinii,
Când de vânt se mișcă vara;
În rostirea ei bătrânii
Cu sudori sfințit-au țara.

Limba noastră-i frunză verde,
Zbuciumul din codrii veșnici,
Nistrul lin ce-n valuri pierde
Ai luceferilor sfeșnici.

Limba noastră-s vechi izvoade,
Povestiri din alte vremuri;
Și cetindu-le-șirate,
Te-nfiori adânc și tremuri.

Limba noastră îi aleasă
Să ridice slavă-n ceruri,
Să ne spuie-n hram ș-acasă
Veșnicele adevăruri.

Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țarani.

Înviați-vă dar graiul,
Ruginit de multă vreme,
Ștergeți slinul, mucegaiul
Al uitării-n care geme.

Strângeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde,
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.

Nu veți plânge-atunci amarnic,
Că vi-i limba prea săracă,
Și-ți vedea cât e de darnic
Graiul țării noastre dragă.

Răsări-va o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Chișinău, 17 iunie 1917

- Deduceți tema poeziei și semnificația acesteia.
- Formulați întrebări (pentru colegi) care ar ajuta la înțelegerea mesajului (sensurile discursului poetic și modalitățile de construire a mesajului).

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Găsiți în textul lui A. Mateevici sinonimul cuvântului *limbă*. Formați un șir sinonimic, adăugând și alte cuvinte.
- 2 Extrageți arhaismele din text și comentați rolul lor stilistic.
- 3 Precizați sensurile contextuale ale cuvintelor *izvod*, *hram*, *cazanie*, *slin*.
- 4 Poezia lui A. Mateevici poate fi interpretată ca un imn limbii materne și se referă, într-un sens, la orice limbă, ca mijloc sau instrument de comunicare. Totodată, textul poetic este localizat, prin câțiva termeni de referință, în spațiul nostru național.
 - Selectați în două coloane cuvinte și expresii valabile:
 - ✓ pentru limba oricărui popor;
 - ✓ doar pentru limba română; pentru existența (istoria) neamului nostru.
- 5 Explicați cum s-au format următoarele cuvinte: *înfundată*, *revărsată*, *rostirea*, *lucitoare*, *amarnic*, *viteazul*.
- 6 Numiți formele literare actuale ale cuvintelor și formelor gramaticale: *cetindu-le*, *graiul pâinii*, *să ne spuie*.
- 7 Reformulați din punctul de vedere al gramaticii normative expresiile:
 - ♦ limba [...] Care-o plâng și care-o cântă/ Pe la vatra lor țărani;
 - ♦ graiul țării noastre dragă.
- 8 Împărțiți poezia în patru secvențe distincte, care reflectă, în special:
 - definiția poetică a limbii materne;
 - caracterul sacru și funcția cotidiană, comunicativă a limbii;
 - îndemnul la păstrarea și promovarea tezaurului lingvistic;
 - speranța în dăinuirea limbii române.

Biserica mănăstirii Putna

II Lectură interogativă

- 1 Selectați pasajele în care autorul identifică limba cu următoarele realități:
 - natura, spațiul, universul geografic;
 - istoria neamului;
 - bogăția spirituală a poporului;
 - dăinuirea în timp, veșnicia;
 - dramatismul existenței;
 - valoarea sacră și forța magică a cuvântului;
 - existența cotidiană.
- 2 Fiecare dintre primele opt strofe acoperă poetic un domeniu al existenței poporului nostru. Comentați aceste aspecte într-un eseu structurat în conformitate cu prevederile algoritmului de mai jos.

Algoritm:

- ✓ Limba maternă ca bogăție spirituală;
- ✓ Cunoașterea limbii și identitatea națională (re)dobândită;
- ✓ Valoarea documentară și emotivă a limbii;
- ✓ Limba ca expresie a frământărilor poporului;
- ✓ Funcția magică a limbii și utilitatea ei cotidiană;
- ✓ Registrul larg al posibilităților expresive și afective ale limbii române;
- ✓ Limba ca expresie indispensabilă a vieții, asociată cu pâinea zilnică.

3 Explicați semnificația versurilor:

- ♦ Limba noastră-i frunză verde...;
- ♦ Cu sudori sfințit-au țara;
- ♦ Un potop nou de cuvinte.

4 Care sunt efectele sonore ce determină muzicalitatea versurilor din prima strofă? Numiți vocalele care predomină. Stabiliți proporția dintre vocale și consoane (cele sonore și surde). Trageți concluzii.

Îmbinarea sunetelor, sonoritatea versurilor dintr-un text poetic alcătuiesc ceea ce se numește *orchestrație*. Ea se creează cu ajutorul unor figuri de stil numite **figuri de sunet**.

Eufonia (> gr. *eu* = bun, plăcut + *phone* = sunet) reprezintă îmbinarea armonioasă a sunetelor unui cuvânt sau ale unei fraze, cu efect auditiv plăcut, curgător. Drept exemplu ne poate servi chiar primul vers ori, în linii mari, întreaga poezie a lui Alexe Mateevici.

Aliterația constă în repetarea intenționată a unor sunete sau grupuri de sunete vocalice sau consonantice pentru a obține diverse efecte sonore, subliniind sensul, aprofundându-l, creând o anumită atmosferă.

Asonanța este o variantă a aliterației și constă în repetarea unor vocale accentuate într-un cuvânt sau într-un vers.

Astfel, repetarea insistență a consoanelor *l* și *r* în versurile 1, 3, 4 din prima strofă, îmbinate cu vocala *a* și diftongul *oa*, creează un efect muzical, o ambianță deschisă, luminoasă. Iar insistența cu care se repetă nazala *n* (de 4 ori) în versul al doilea sugerează ideea de profunzime, dar (mai ales în alte cazuri) și de tristețe.

5 Discutați și constatați dacă poetul se exprimă distant, indiferent sau își manifestă direct atitudinea.

- Remarcați câteva exemple în care prezența afectivă și adresarea directă sunt evidente.

6 Care este tonalitatea predominantă a poeziei:

- ♦ tristă;
- ♦ veselă;
- ♦ solemnă;
- ♦ ironică?

7 Scrisă în 1917, într-un avânt de renaștere națională, *Limba noastră* de A. Mateevici, pusă pe note de A. Cristea, devine, peste ani, Imnul de Stat al Republicii Moldova.

- Comparați textul de mai jos cu textul lui A. Mateevici. Stabiliți afinități și deosebiri.

„Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită să fie păstrat cu sfințenie de generațiile ce-l primesc. Ea este cartea de noblețe, testimoniul de naționalitate al unui neam; semnul caracteristic prin care membrii aceleiași familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume, lanțul tainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați, altarul împrejurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțirea de devotament unii către alții.”

Vasile Alecsandri

Model: *Limba este tezaurul... depozitul cel mai sacru = Limba noastră-i o comoară...*

III Aplicare și creație

- 1 Comentați expresia lui Nichita Stănescu: „Limba română e patria mea”.
- 2 Redactați un eseu structurat de circa două pagini de caiet, cu titlul: „Limba noastră – imn național”, urmând algoritmul.

Algoritm:

- ✓ Contextul istoric al scrierii poeziei;
- ✓ Personalitatea lui Alexe Mateevici și cea a lui Alexandru Cristea;
- ✓ Importanța limbii naționale în procesul de renaștere și conștientizare a identității unui popor;
- ✓ Figuri și expresii poetice din registrul solemn;
- ✓ Sentimente de mândrie și speranță exprimate de eroul liric;
- ✓ Transferul în actualitate (reactualizarea mesajului poetic);
- ✓ Concluzii.

IV Deschideri

- 1 Citiți *Testamentul literar* al lui Ienăchiță Văcărescu, poet din secolul al XVIII-lea, și comentați-l, pornind de la sensul de bază al cuvântului *testament*.

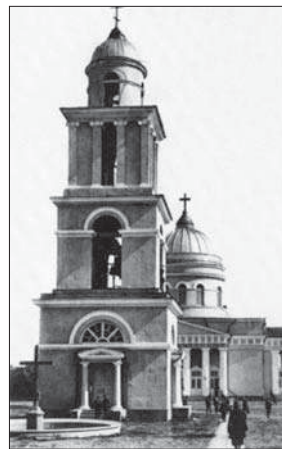
Urmașilor mei Văcărești!
Las vouă moștenire:
Creșterea limbii românești
Ș-a patriei cinstire.
- 2 Alcătuiți o listă bibliografică în care, completându-vă reciproc, să includeți texte ale poezilor români (și străini) dedicate limbii materne.
- 3 Organizați un concurs pentru cea mai reușită citire/recitare a unei poezii despre limbă.
- 4 Comparați și stabiliți afinități dintre mesajul exprimat în strofa a doua a poeziei *Limba noastră* și primele strofe din poezia lui Andrei Mureșanu *Un răsunet*.

Un răsunet

de Andrei Mureșanu

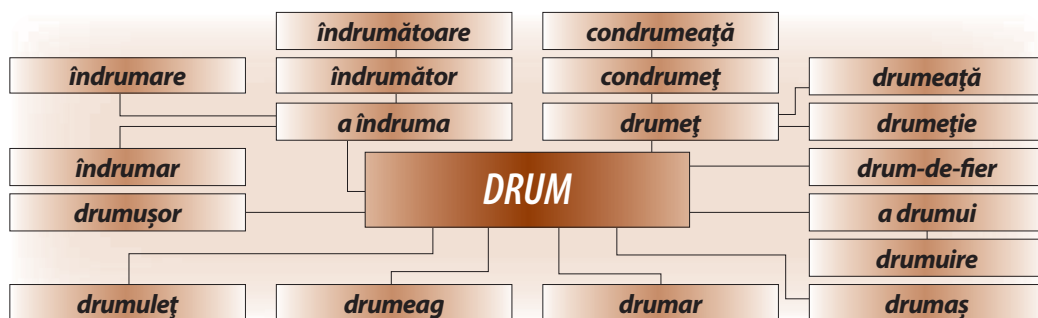
Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâini mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Clopotnița din Chișinău. 1836

Câmpul derivativ al cuvântului *DRUM*

- 1 Utilizați cuvântul *drum* în diferite contexte. Înscrieți 3 enunțuri. Ce sensuri ale cuvântului *drum* vă sunt cunoscute?
- 2 Examinați seria de sinonime ale cuvântului *drum*. Substituiți în enunțurile de la exercițiul precedent substantivul *drum* prin cel mai potrivit echivalent:
 - ♦ cale, călătorie, deplasare, voiaj, itinerar, parcurs, rută, traseu, cursă, direcție, traiectorie.
- 3 Descrieți modul de deplasare a două dintre persoanele numite mai jos. Care este specificul călătoriei întreprinse de fiecare?
 - ♦ Drumeț, călător, voiajor, turist, excursionist, navigator, pasager, călăuză, ghid.
- 4 Includeți în îmbinări de cuvinte unitățile propuse. Comentați relația lor cu verbele de la care au fost derivate.
 - ♦ Îndrumător, indicator, arătător, îndreptar, sfătuitoar, povățuitoar.
- 5 Analizați sensurile expresiilor. Ce înseamnă cuvântul *drum* în fiecare dintre expresiile date?
 - ♦ A pune pe cineva pe drumuri; a arunca pe cineva în drum; a apuca alt drum; a rămâne pe drumuri; a-i sta cuiva în drum; a-și croi un drum în viață.

- 6** Explicați sensurile verbelor din schema de la p. 57. Ce legătură există între sensurile lor și sensurile cuvântului *drum*?
- 7** Care substantive din schemă au valoare diminutivă? Formulați, într-un enunț, prin ce parametri diferă aceste căi de comunicare de un drum.
- 8** Înscrieți, alături de cuvântul *drum*, adjective care l-ar putea caracteriza din următoarele puncte de vedere:
✓ dimensiuni;	✓ așezare în spațiu;
✓ aspect;	✓ calitatea construcției;
✓ accesibilitate;	✓ materialul rulant.
- 9** Rostiți corect!

Itinerar Croazieră Vilegiatură Naufragiat

- 10** Descrieți drumul preferat, răspunzând la întrebările:
- Care este acest drum/stradă/itinerar?
 - Ce simțiți când mergeți pe acest drum?
 - Cu ce se asociază drumul respectiv?
 - Ce semne sunt pe acest drum? Cum le interpretați?
 - În cât timp (minimum și maximum) ați putea parcurge acest drum?
 - Ce alternative ale acestui drum aveți? De ce îl preferați?
- 11** Citiți textul. Extrageți adjectivele și verbele pe care autorul le-a utilizat pentru descrierea drumurilor de câmpie.

Câmpia Sorocii...

Un povârniș, o încheietură de dealuri, patru-cinci sute de case. Printre ele șerpuiesc, petrecute de garduri, **drumuri** mici și întortocheate. De la un sat la altul – iar drumuri, de la un **drum** la altul – cărăruși. **Drumuri** vechi și noi, **drumuri** umblate și crescute cu buruiene, **drumuri** cu renume și delniți mici, nebotezate – stau toate împletite strâns, ca vinele pe mâna unui țăran bătrân, care s-a oprit pe-o clipă să se hodonească.

Sunt **drumurile** câmpiei, marea mândrie a ei. Despre ele or fi spus cândva bătrânii – plouă, ninge, iar **drumul** nu șade. Și ele chiar că nu-și mai află hodină.

Ion Druță

- 12** Citiți textul. Formulați asupra fiecărui enunț câte o întrebare care să înceapă cu: *De ce...?* sau *Cu ce scop...?*
- Răspundeți în scris la 3 întrebări.

Proiectarea autostrăzilor

Odată ce se constată necesitatea unei autostrăzi între două zone, trebuie stabilit traseul exact. Unde este posibil, autostrada va trebui să evite centrele orașelor, suprafețele agricole fertile, regiunile de un pitoresc deosebit și zonele industriale. De obicei, inginerii proiectanți efectuează o cercetare generală și planifică mai multe alternative pe o hartă. După stabilirea avantajelor și dezavantajelor fiecărui traseu, ei aleg unul și efectuează o cercetare mai amănunțită. Planurile, numite *schită de proiect*, sunt apoi publicate. Oricine este afectat în mod defavorabil de construcția autostrăzii propuse are dreptul să obiecteze la proiect. În multe cazuri, se efectuează un sondaj privind schița de proiect, care adesea are ca rezultat introducerea unor schimbări.

Din revista *Arborele lumii*

Anunțul. Reportajul.

- 1 Enumerați situații de viață în care ați avut nevoie să puneți un anunț.
- 2 Relatați un caz când un anunț v-a motivat să faceți ceva.
- 3 Citiți anunțurile. Completați în caiet tabelul cu datele extrase din anunțuri:
 - ♦ Câine de vânătoare de aproximativ 3-4 luni, alb cu pete mici, maro și cu urechile îndoit-e iepurește în față, caută stăpân care să-l adopte și să-l iubească. Relații la tel.: 66-89-13.
 - ♦ Cățeluș de talie mică, blăniță gri-maronie, în vârstă de un an, cu carnet de sănătate, caută urgent un nou stăpân. Tel.: 16-64-09.
 - ♦ Donez cățelușă metis Husky, de culoare gri-argintiu, talie mare, în vârstă de 6 luni. Este deparazitată, vaccinată și cu carnet de sănătate. Relații la tel.: 82-72-16.
 - ♦ O cățelușă roșcată, de talie mică, cu păr scurt, așteaptă să fie adoptată și iubită. Este blândă, foarte curată, vaccinată și obișnuită în lesă. Tel.: 23-72-33.

Numărul anunțului	Ce specie de animale se oferă	Ce vârstă au animalele oferite	Ce caracteristici au animalele oferite	Ce se solicită
I				
II				
III				
IV				

- 4 Realizați următorul studiu de caz:
 - Ai pierdut, acum o oră, în vestiarul sălii de sport, unul dintre pantofi. Cum vei proceda?
 - Prezintă oral/în scris unul dintre textele prin care solicitați ajutor.

Anunțul este o înștiințare, de obicei scrisă și expusă public, cuprinzând informații de interes general.

Avizul este o înștiințare scrisă cu caracter oficial.

Afișul înștiințare publică, tipărită (uneori și desenată), care se fixează sau se distribuie în locuri speciale cu scopul de a anunța anumite evenimente.

- 5 Citiți anunțul, identificați în textul lui informația relevantă și răspundeți la întrebări.

ORARUL OLIMPIADELOR REPUBLICANE

Disciplina	Termen	Locul desfășurării	Cazarea
Matematica	27–28.02.12	Institutul de Științe ale Educației, str. Doina, 104 Tel.: 46-87-33	Institutul de Științe ale Educației, str. Doina, 104 Tel.: 46-87-33
Fizica	02–03.03.12	Liceul Republican cu Profil Real	Căminul Liceului Republican cu Profil Real, str. Ion Creangă, 80 Tel.: 74-23-03
Limbile străine	05–06.03.12	Liceul Teoretic „Gh. Asachi”, str. București, 64 Tel.: 23-34-60	Căminul Liceului Republican cu Profil Real, str. Ion Creangă, 80 Tel.: 74-23-03
Biologia	20–21.03.12	Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu”	Căminul Liceului Republican cu Profil Real, str. Ion Creangă, 80 Tel.: 74-23-03
Chimia	26–27.03.12	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Chimie	Hotelul „Zarea”, str. Anton Pan, 4 Tel.: 22-06-58
Limba și literatura română (școala națională)	29–30.04.12	Liceul Teoretic „M. Eliade”, str. Bănulescu-Bodoni, 33 Tel.: 23-39-36	Hotelul „Zarea”, str. Anton Pan, 4 Tel.: 22-06-58
Informatica	30.04–01.05.12	Academia de Studii Economice, str. Bănulescu-Bodoni, 59	Hotelul „Zarea”, str. Anton Pan, 4 Tel.: 22-06-58

- Unde va avea loc olimpiada la biologie?
- Câte zile va dura olimpiada la informatică?
- Unde vor fi cazați participanții la olimpiada la limba și literatura română?
- Unde se află Institutul de Științe ale Educației?
- Care olimpiade au coincidențe în timp?

Proiect de grup

- Documentați-vă în privința sensurilor pe care le au cuvintele *afișier*, *afișar*, *afișaj*, *a afișa*; *anunț*, *a anunța*, *anunțător*. Alcătuiți enunțuri cu două dintre ele.
- Examinați afișul alăturat. Transformați-l în anunț. Subliniați secvențele pe care le-ați adăugat. Lanșați oral anunțul redactat. Atenție la intonație!
- Relatați grupului o întâmplare de la sfârșitul săptămânii trecute. Explicați de ce ați ales-o, din mai multe, anume pe aceasta.

Reportajul este un text coerent, oral sau scris, care informează despre întâmplări recente. De regulă, reportajul are în vizor evenimente reale, de răsunet, relevante pentru comunitate, oferind obiectiv date culese la fața locului.

Subiectul unui reportaj se caracterizează prin:

- Apropierea în timp și spațiu, față de cititori, ascultători, spectatori.
- Unicitatea cazului sau implicarea unor personalități notorii.
- Apelul la emoții.
- Miza pe impactul social ulterior.

4 În cadrul grupului, selectați una dintre întâmplările relatate, transcrieți-o și prezentați-o.

5 Citiți textul.

Veneam la vale

Așa veneam la vale, plin de marea frumusețe și bogăție a toamnei. Aveam, într-un săculeț verzui, câteva roade deosebite și rare. Le duceam cu mine, bucuros și melancolic, ca pe cele mai pure esențe ale acelor pământuri de miazănoapte, pe care le străbăteam tot mai mult iubindu-le și pe care acum, cu părere de rău, le părăseam. Aveam acolo un pumn de nuci, cu coaja subțire și sonoră și cu un ușor miros amărui, pe care le strânsesem într-o după-amiază din uriașul frunziș foșnitor, căzut la pământ, al nucului bătrân ce străjuiește casa din Liveni, în care s-a născut cândva, într-o cameră cu pământ pe jos, George Enescu.

Aveam câțiva ciorchini de *ceasla doré* și de *hamburg tămâios*, culeși la îndemnul blajin și stăruitor, la îndemnul moldovenesc al stăpânei, dintr-o vie din Ștefănești, târgul în care a văzut lumina zilei Ștefan Luchian.

Aveam prune vinete ce-și leapădă sâmburii și-și dăruie carnea numai cât le atingi cu dinții și pere tomnatic, mari și țuguiate spre coadă, ce abia iarna se coc, umplându-se de zeama dulce odată cu venirea zăpezii, pe care le culesesem – după o ploaie scurtă cu tune-te și fulgere de necrezut în luna octombrie, și apoi cu un fantastic și triumfal curcubeu – din grădina casei țărănești în care a copilărit Ciprian Porumbescu.

Geo Bogza

- Documentați-vă în legătură cu numele proprii din textul reportajului. Explicați de ce anume aceste localități au fost punctele de atracție ale călătoriei scriitorului.
- Motivați alegerea poamelor enumerate de autor. Completați-i colecția de trofee cu sugestii ale darurilor toamnei târzii din Bucovina și Moldova.
- Prezentați un reportaj despre această călătorie, din perspectiva săculețului verzui în care se adună trofee.
- Parcurgeți și alte pasaje din *Cartea Oltului* de Geo Bogza. Prezentați-le oral ca reportaje citite la microfon.

6 Urmăriți o emisiune de știri TV. Delimitați două reportaje: (1) despre un eveniment intern, din Republica Moldova, (2) despre un eveniment extern. Construiți în caiet tabelul și dispuneți în el datele oferite/extrase:

	Timpul	Locul	Persoanele implicate	Evenimentul
Știrea internă				
Știrea externă				

7 Citiți textul. Găsiți și comentați caracteristicile lui de reportaj.

4 aprilie 2011

Câinele, pe care colaboratorii Pazei de coastă a Japoniei l-au salvat la trei săptămâni după cutremurul din 11 martie, luni s-a întors la stăpânul său, comunică agenția Kyodo.

Un locuitor al prefecturii Myagi, afectată de tsunami, și-a văzut animalul drag la știrile televizate. El a mers imediat la azilul de animale, unde salvatorii au dus câinele.

„Niciodată nu-l vom abandona”, a spus japonezul impresionat. Se pare că și pentru câine, care la acel moment devenise deja o vedetă, această întâlnire a fost la fel de emoționantă – văzându-și stăpânul, el a început să dea bucuros din coadă.

Cazul salvării miraculoase a câinelui, care trei săptămâni a navigat în derivă pe acoperișul unei case distruse, a devenit cunoscut vineri, după câteva ore de la începutul celei mai de proporții operațiuni de salvare din istoria Japoniei. Pentru a se apropia de animalul care toate aceste zile a călătorit pe „plută”, a fost nevoie de timp. Pomenindu-se în barcă, câinele a început să înfulece cu plăcere biscuiți și crenvurști. Animalul nu avea zgardă cu coordonatele stăpânului, de aceea, dacă nu era televiziunea, întâlnirea lor fericită putea să nu aibă loc niciodată.

- a) Rezumați în scris reportajul, în limita a 60-70 de cuvinte.
- b) Intitulați textul rezumatului.
- c) Transpuneți în 5-6 benzi desenate, însoțite de text, reportajul.

8 Construiți textul unui reportaj de la fața locului despre faptul divers reflectat în imaginea dată.

9 Imaginați-vă că sunteți reporterul unui post de radio (școlar). Enumerați subiectele pe care le veți aborda în reportajele voastre a doua zi după: a) Revelion; b) 31 mai; c) 31 august.

10 Reperați momentele esențiale ale unui reportaj de la un eveniment școlar (matineu, serbare, careu, concurs, concert, spartachiadă, olimpiadă etc.). Relați oral, în baza acestor repere, despre esența evenimentului.

11 Documentați-vă asupra circulației transportului public în localitatea voastră și oferiți următoarele informații:

- ✓ Ce mijloace de transport fac legătura dintre localitatea voastră și alte puncte geografice;
- ✓ Cu ce frecvență circulă ele;
- ✓ Care sunt alternativele/variantele de a parcurge același traseu;
- ✓ Care este prețul biletului până în centrul raional/capitală;
- ✓ Cum arată clădirea gării/stației (auto, feroviare, aero);
- ✓ Ce servicii se mai oferă la gară/stație;
- ✓ Cu ce probleme se poate confrunta călătorul în gara/stația dată.

12 În baza informației prezentate, scrieți un reportaj „cu valiza în mână”, imaginându-vă că sunteți o persoană care sosește pentru prima dată în această localitate.

13 Scrieți un anunț despre modificări în orarul circulației transportului sau despre introducerea unei rute noi de autobuz.

IV BALADA

Theodor Aman. *Izgonirea turcilor la Călugăreni*

Activare

- ◆ Scrieți pe bilețele separate numele tuturor colegilor. Extrageți câte un bilețel și caracterizați-l (în scris) pe un coleg (dacă e scris numele vostru, vă autocaracterizați, dar la persoana a treia), însă fără să-l numiți și fără să semnați foaia.
- ◆ Adunați toate foile și citiți câteva. Încercați cu toții să ghiciți cine este cel caracterizat și cine este autorul caracterizării.

PAȘA HASSAN

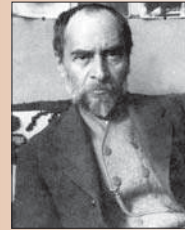
de George Coșbuc

Pe vodă-l zărește călare trecând
Prin șiruri, cu fulgeru-n mână.
În laturi s-azvârle mulțimea păgână,
Căci vodă o-mparte, cărare făcând,
Și-n urmă-i se-ndeasă, cu vuiet curgând,
Oștirea română.

Cu tropote¹ roibii² de spaimă pe mal
Rup frâile-n zbugium și saltă;
Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă
Și cade-n mocirlă, un val după val,
Iar fulgerul Sinan, izbit de pe cal
Se-nchină prin baltă.

¹ *tropot*, -e, s.n. – zgomot de copite sau de picioare (încălțate) care izbesc pământul; tropotit.

² *roib*, -i, s.m. – (în text) cal cu părul roșcat sau brun.

George Coșbuc
(1866–1918)

Poet și traducător român. Autor al volumelor „Fire de tort”, „Balade și idile”, „Cântece de vitejie”, „Ziarul unui pierde-vară”.

Una dintre temele importante ale creației sale este satul românesc surprins în cele mai diverse ipostaze ale universului său spiritual. O altă temă distinctă este cea patriotică, temă cuprinsă îndeosebi în volumul „Cântece de vitejie”, relevând scene eroice din istoria neamului.

Hassan de sub poala pădurii acum
Lui Mihnea-i trimite-o poruncă:
În spatele-oștirii muntene s-aruncă
Urlând ianicerii¹, prin flinte² și fum, –
Dar pașa rămâne alături de drum
Departe de luncă.

Mihai îi zărește și-alege vro doi,
Se-ntoarce și pleacă spre gloată,
Ca volbura³ toamnei se-nvârte el roată
Și intră-n urdie⁴ ca lupu-ntre oi,
Și-o frânge degrabă și-o bate-napoi
Și-o vântură toată.

Hassan, de mirare, e negru-pământ;
Nu știe de-i vis, ori aieve-i.
El vede cum zboară flăcăii Sucevei,
El vede ghiaurul⁵ că-i suflet de vânt
Și-n față-i puterile turcilor sunt
Tăriile plevei.

Dar iată-! E vodă, ghiaurul Mihai;
Aleargă năvală nebună.
Împrăstie singur pe câți îi adună,
Cutreieră câmpul, tăind de pe cai –
El vine spre pașa: e groază și vai,
Că vine furtună.

– „Stai, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun
Că nu te-am găsit nicăiera” –
Dar pașa-și pierduse și capul și firea!
Cu frâul pe coamă el fuge nebun,
Că-n gheară de fiară și-n gură de tun
Mai dulce-i pierirea.

Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier
Și zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poart-o cupolă pe frunte,
Și vorba-i e tunet, răsuflatul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.

– „Stai, pașă! Să piară azi unul din noi.”
Dar pașa mai tare zorește;
Cu scările-n coapse fugaru-și lovește
Și gâtul i-l bate cu pumnii-amândoi!
Cu ochii de sânge, cu barba vâlvoi
El zboară șoimește.

Turbanul⁶ îi cade și-l lasă căzut;
Își rupe cu mâna vestmântul
Că-n largile-i haine se-mpiedică vântul
Și lui i se pare că-n loc e ținut;
Aleargă de groaza pieririi bătut,
Mănâncă pământul.

Și-i dărdăie dinții și-i galben-perit!
Dar Alah din ceruri e mare!
Și-Alah îi scurtează grozava-i cărare
Căci pașa-i de taberi aproape sosit!
Spahiii⁷ din corturi se-ndeasă grăbit,
Să-i deie scăpare.

Și-n ceasul acela Hassan a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au și beii⁸ că fuga e bună
Și bietului pașă dreptate i-au dat,
Căci vodă ghiaurul în toți a băgat
O groază nebună.

¹ *ianicer, -i*, literar: *ienicer*, s.m. – soldat din corpul de elită al vechii infanterii turcești, recrutat la început dintre prizonierii de război, iar mai târziu dintre copiii turciți ai populațiilor creștine.

² *flintă, -e*, s.f. – pușcă cu fitil, cu țeavă lungă, cocoș și cremene, folosită în trecut; sâneată.

³ *volbură, -i*, s.f. – vânt puternic cu vârtejuri; vârtej; furtună; (*fig.*) tulburare, învâlmășeală; gălăgie.

⁴ *urdie, -i*, s.f. – ordie, hoardă, oaste (turcească sau tătărească).

⁵ *ghiaur, -i*, s.m. – denumire disprețuitoare dată în trecut de turci persoanelor de altă religie decât cea mahomedană.

⁶ *turban, -e*, s.n. – acoperământ pentru cap format dintr-o bandă lungă de stofă, de mătase sau de pânză, de obicei albă, pe care o poartă bărbații din unele țări orientale înfășurată de mai multe ori în jurul capului.

⁷ *spahiu, -i*, s.m. – soldat dintr-un corp de cavalerie otomană recrutat din rândurile aristocrației militare.

⁸ *bei, pl. bei*, s.m. – guvernator al unui oraș sau al unei provincii din fostul Imperiu Otoman; titlu dat de turci domnilor țărilor românești.

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Extrageți din text cuvintele care formează câmpul conceptual al unei bătălii medievale.
- 2 Explicați cum s-au format cuvintele: *mulțimea, învrăjbită, degrabă, pierirea, șoimește, scăpare, turcime, fugar, grăbit, dreptate, nebună*.
- 3 Identificați, în primele două strofe și în penultima, câte un cuvânt format în baza onomatopoei. Amintiți-vă:

Onomatopeea este figura de stil care constă în imitarea unui sunet din natură ori sonorizarea acțiunii pe care o reprezintă.

- 4 Extrageți verbele de acțiune din primele patru strofe și relevați funcția lor expresivă în dinamizarea tabloului bătăliei.
- 5 Explicați sensul contextual diferit al cuvântului *fulger* în prima și în a doua strofă.
- 6 Identificați în text toate cazurile de utilizare a cuvântului *nebun(ă)*. Comentați sensul și efectul în diferite cazuri.
- 7 Copiați și completați cu câteva exemple din text tabelul de mai jos:

Arhaisme/istorisme	Cuvinte și expresii populare
<i>vodă</i> <i>zale</i> ...	<i>zărește</i> <i>s-azvârle</i> <i>cărare făcând</i>

- 8 Formați șirul sinonimic al verbului *a zări* și al substantivului *oștire*.

II Lectură interogativă

- 1 Împărțiți textul baladei *Pașa Hassan* în secvențe și intitulați-le.
- 2 Scrieți, pe o pagină de caiet, rezumatul textului.
- 3 Numiți personajele principale.
- 4 Cine este eroul acestui episod istoric?
- 5 Cum explicați titlul operei? Alegeți unul dintre răspunsurile de mai jos.
 - ✓ Ambele personaje ale baladei sunt la fel de importante.
 - ✓ Eroul principal este Pașa Hassan.
 - ✓ Portretul lui Mihai este reliefat prin contrast cu celălalt personaj.
 - ✓ Textul ne prezintă o perspectivă originală: personajul privit prin ochii dușmanului său.
- 6 Alegeți din text câteva expresii care îi caracterizează, contrastiv, pe cei doi conducători de oști. Plasați-le în tabel în felul următor:

Mihai Viteazul	Pașa Hassan
<i>el zboară șoimește</i>	<i>îi dârdâie dinții</i>

Antiteza este o figură de stil ori un procedeu compozițional, când prin alăturarea a doi termeni (a două elemente) se subliniază opoziția ori contrastul dintre aceștia.

7 Caracterizați, prin antiteză, cele două oștiri, apelând la fragmente din text.

8 Comentați versificația sub următoarele aspecte:

- ✓ Remarcați tipurile de vers.
- ✓ Stabiliți piciorul ritmic.
- ✓ Desenați schema ritmică a strofei.
- ✓ Comentați efectul ritmic și sonor al strofei.
- ✓ Constatați, în strofa a IV-a, exemple de rime formate din diferite părți de vorbire.
- ✓ Depistați, în primele două strofe, câte un exemplu de inversie.

9 Citiți cu voce tare strofele II, VIII, XI și depistați aliterațiile.

10 Găsiți, în strofa a IV-a, două comparații. Comentați-le.

11 Transformați epitetul din finalul strofei a IX-a în comparație, apoi în metaforă.

12 Având în vedere că portretul este realizat din perspectiva dușmanului speriat de moarte, analizați sub aspectul efectului stilistic versurile:

- ◆ Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.

a) Observați că la baza acestor construcții lexicale se află niște comparații:

- ◆ vorba-i e [puternică, tare ca un] tunet;
- ◆ răsufletul [e rece, de moarte, parcă e] ger;
- ◆ vodă-i [mare, măreț ca] un munte.

b) Prin suprimarea elementului de comparație, efectul expresiv (stilistic) sporește, se metaforizează: *Vodă-i un munte.*

c) În același timp, putem observa că poetul nu caută doar un element de referință, care ar plasticiza imaginea. Privit cu ochii plini de groază ai dușmanului fugar, portretul lui Mihai Viteazul ia proporții uriașe. Poetul, în acest sens, preamărește unele calități, le exagerează voit, intenționat, pentru crearea unui personaj cu calități de erou.

Mihai Viteazul (1593–1601). Pictură murală

Figura de stil care constă în exagerarea trăsăturilor obiectului (personajului) se numește **hiperbolă**.

- ◆ Barda din stânga-i ajunge [parcă sus] la cer.

13 Amintiți-vă, din clasa a VI-a, caracteristicile baladei populare.

Balada este o specie a poeziei epice cu caracter narativ.

Baladele populare reprezintă cântece populare narrative, având autor(i) anonim(i), în care se povestesc întâmplări despre două sau mai multe personaje ori confruntări dintre ele.

Balada cultă este un text epic în versuri scris de un autor (cunoscut). Cu toate că se respectă multe rigori, în balada cultă elementele fantastice sunt rare ori lipsesc cu desăvârșire.

14 Demonstrați că *Pașa Hassan* este o baladă (cultă).

III Aplicare și creație

1 Alcătuiți trei fraze care să reunească, fiecare dintre ele, următoarele elemente:

- Descrierea armatei române și a celei otomane;
- Trăsături ale lui Mihai Viteazul și ale lui Pașa Hassan;
- Imagini vizuale și imagini auditive ale tabloului bătăliei.

2 Comentați, în scris, tabloul lui Theodor Aman *Izgonirea turcilor la Călugăreni* (p. 63), care re-produce chiar luptele invocate în balada *Pașa Hassan*.

3 Selectați pentru portofoliul vostru o listă de texte literare și picturi la tema: „Istoria neamului în literatura artistică și în artele plastice”.

4 Găsiți în textul studiat cuvinte care rimează și care sunt:

- un verb și un substantiv;
- un adjectiv și un verb;
- un numeral, un substantiv și un adverb;
- un adverb de mod plus o formă scurtă a verbului *a fi* și un substantiv în genitiv;
- două cuvinte cu aceeași rădăcină.

5 Care dintre rimele identificate mai sus sunt rime obișnuite și care pot fi considerate rime rare?

6 Identificați figurile de stil și relevați funcția și expresivitatea lor după modelul:

Exemplu	Figura de stil	Funcția, valoarea expresivă
<i>cu fulgeru-n mână</i>	metaforă	Arma care scilipește și este mână energetică și înspăimântătoare pentru dușmani și creează un efect expresiv de lumină, dinamism, energie, curaj.
<i>cu vuiet curgând oștirea română</i>	metaforă	Efectul principal constă în crearea unui tablou al atacului navalnic, al ofensivei neîntrerupte, la care se adaugă și efectul sonor (cu vuiet), comparația subînțeleasă sugerând curgerea unui râu.

7 Comentați originea și sensul îmbinărilor și enunțurilor:

- ♦ e negru-pământ;
- ♦ cutreieră câmpul;
- ♦ pașa-și pierduse și capul, și firea;
- ♦ zboară șoimește;
- ♦ în toți a băgat o groază nebună;
- ♦ văzut-au că fuga e bună;
- ♦ mănâncă pământul.

IV Deschideri

1 Citiți balada lui George Coșbuc *El-Zorab*.

- Comentați finalul tragic.
- Demonstrați că este o operă epică (o baladă).

Giorgio de Chirico. *Cai orientali*

LIMBĂ ȘI COMUNICARE

Câmpul derivativ al cuvântului *A FACE*

- 1 Construiți contexte pentru a ilustra diferite sensuri ale verbului *a face*.
- 2 Restabiliți în șirul dat cuvintele omise, reconstituind lanțul:
 - ♦ A face – ... – ... – prefăcătorie;
 - ♦ A face – ... – ... – făcătură.
- 3 Scrieți câte 3 verbe derivate de la rădăcini diferite cu prefixele *des-*, *re-*, *contra-*.
- 4 Examinați sensul cuvintelor derivate cu sufixul *-tor*. Marcați prin semne convenționale structura lor.
- 5 Includeți în îmbinări de cuvinte sinonimele verbului *a face*.
A executa, a realiza, a fabrica, a produce, a confecționa, a efectua, a îndeplini, a înfăptui, a făuri, a întreprinde, a elabora, a opera.
- 6 Derivați de la verbele din exercițiul precedent substantive-nume de agent. Cum se numește persoana care săvârșește această acțiune?

Model: *a executa – executor, executant.*

- 7 Amintiți-vă o situație când morala evenimentului se putea exprima prin proverbele *Cine face facă-i-se*; *Bine faci, bine găsești*. Relatați în scris întâmplarea.

8 Citiți fragmentul. Rezumați-l în scris, în limita de 40-50 de cuvinte.

A fost, vreme de secole, multă confuzie asupra a ce instrumente de coarde indicau exact unele cuvinte ebraice, grecești și romane.

Harpă este cuvântul uzual pentru instrumentul la care corzile treceau parțial paralel cu o placă de rezonanță sub formă de cutie sau de cochilie.

Lira era unul dintre cele câteva instrumente cu coarde similare ale Greciei antice. Amândouă aveau, probabil, patru corzi, în timp ce lira de mai târziu avea șapte. Poezia lirică era, la origine, poezie cântată la liră și, din când în când, la oboi. În răstimpuri, lira simboliza un anumit tip de poezie, în opoziție cu aceea a flautului, trompetei sau a altui instrument.

9 Descrieți un instrument muzical pe care îl cunoașteți. Presupuneți în scris care este modul de confecționare a acestuia.

10 Citiți o factură pentru consumul energiei electrice și răspundeți la întrebări.

Unde locuiește consumatorul?;

Câți kw/h au fost consumați?;

Când au fost înregistrate

datele contorului?;

Ce sumă trebuie să achite consumatorul?;

Pentru ce perioadă urmează să se facă achitarea?;

Care este termenul-limită pentru achitare?

Factură
Document conținând date asupra unor mărfuri vândute sau cumpărate, asupra plății unor servicii etc.; formular tipărit pe care se întocmește un astfel de document.

11 Explicați locuțiunile verbale și plasați-le în contexte adecvate:

- ♦ a face abstracție;
- ♦ a face față;
- ♦ a face uz;
- ♦ a face concesii.

12 Identificați în perechile de mai jos cazurile de sinonimie a expresiei cu verbul înrudit. Transcrieți-le și marcați structura cuvintelor:

a face parte	a participa
a face parte	a împărți
a face praf	a prăfui
a-și face griji	a îngriji
a face floare	a înflori
a face glume	a glumi

13 Numiți câte 3 obiecte care pot fi supuse acțiunii de:

desfacere;	prefacere;
refacere;	contrafacere.

I Sensul verbului

1 Citiți definițiile lexicografice ale verbelor date. Comentați, în câte un enunț, legătura de sens dintre verb și substantivul de la care s-a format, răspunzând la întrebarea: *De ce se spune astfel?*

- ♦ *A alinia* – a aranja în linie dreaptă;
- ♦ *A clasifica* – a repartiza sistematic în clase sau în categorii;
- ♦ *A grupa* – a organiza în grupuri;
- ♦ *A împărți* – a desface în două sau în mai multe părți;
- ♦ *A înșirui* – a așeza în șir;
- ♦ *A rându-i* – a așeza în rând;
- ♦ *A sistematiza* – a dispune într-un sistem anumit.

2 În enunțurile date, restabiliți verbul-predicat potrivit ca sens. Propuneți câteva variante. Discutați în perechi, examinând ofertele fiecăruia. Alegeți varianta cea mai potrivită și prezentați-o clasei.

- ♦ Mai bine cu vatra stinsă decât cu casa aprinsă.
- ♦ Mai bine cap de pisică decât coadă de leu.
- ♦ Mai bine cu papucii cârpiți decât cu piciorul gol.
- ♦ Mai bine un vrăjmaș înțelept decât un prieten nerod.
- ♦ Mai încet cu gura și mai iute din mâini.
- ♦ Mai bine ceva decât nimic.
- ♦ Mai bine mai târziu decât niciodată.

3 Alcătuiți și înscrieți enunțuri cu verbele date. În enunțurile înscrise, încercați să substituiți verbul-predicat prin locuțiunea propusă. Remarcați oral necesitatea altor schimbări.

A apărea	a-și face apariția	A fărâma	a face mici fărâme
A se întoarce	a face cale întoarsă	A se ghemui	a se face ghem
A bucăți	a face bucăți	A grația	a face grații

4 Amintiți-vă un spot publicitar. Reproduceți-l fără a utiliza verbe (doar prin substantive și adjective). Adăugați verbele adecvate.

5 Citiți textul. Rezumați-l, utilizând minimul necesar de verbe.

Aveam cinci ani când, apropiindu-ne de gara Constanța, am văzut, din tren, marea. Eram încă copleșit de această descoperire, când tata ne-a urcat în autobuz și am pornit spre Techirghiol. Foarte curând, am pătruns într-un câmp de maci și albăstrele și a început să miroase a flori uscate, a praf și a sare. Aspiram surprins aerul acesta exotic. Apoi, a început să miroase ghiolul, miros tare, greu, de pucioasă și gudroane, dar tot atât de elixirant.

Pe atunci, în 1912, Techirghiolul era încă un sat, având doar câteva clădiri mai arătoase: un hotel modern, câteva hanuri, stabilimentul de băi fierbinți, clădiri sumbre ale coloniilor de vacanță și patru-cinci vile.

Mircea Eliade

6 Dezvoltați ultimul alineat al textului, adăugând diferite verbe la timpul și modul potrivit.

SPOT

1) fiz. Pată luminoasă produsă de o scară gradată a unui instrument de măsură, care înlocuiește acul indicator. 2) (*în teatre*) Fascicul de lumină proiectat spre scenă sau spre un actor. 3) Instalație pentru proiectarea unor asemenea fascicule. 4) **Scurt anunț, reclamă publică, la radio sau la televiziune.**

II Verbele personale și verbele impersonale

1 Examinați perechile de verbe. Explicați oral deosebirea de sens dintre ele. Includeți în două enunțuri una dintre perechile propuse.

- ♦ A ciopli – a se ciopli; ♦ a reduce – a se reduce; ♦ a săgeta – a se săgeta.
- ♦ a detesta – a se detesta; ♦ a redresa – a se redresa;

2 Înscrieți verbele de mai jos în două coloane:

a) verbe care se pot conjuga la toate persoanele;

b) verbe care au numai forma de persoana a III-a (singular/plural).

- ♦ A se zaharisi, a zăbovi, a zădări, a zăngăni, a zăpuși, a zări, a zăvorî, a zbiera, a se zbici, a se zbârli, a se zbârși, a zburda, a zdrobi, a se zdreli, a se zdrumica, a zdruncina.

3 Prezentați o listă de fenomene meteo pentru diferite perioade ale anului. Scrieți în dreptul lor verbele respective.

Model: Toamnă – brumă – a cădea/a bate.

4 Enumerați schimbările care au loc în natură pe parcursul unei zile. Scrieți-le între limitele date.
Se zorește înnoptează.

Verbele care au forme pentru toate persoanele se numesc **verbe personale**:

Eu <i>invit</i>	Noi <i>invităm</i>
Tu <i>invیți</i>	Voi <i>invitați</i>
El, ea <i>invită</i>	Ei, ele <i>invită</i>

Verbele care nu au forme pentru persoanele I și II, ci numai pentru persoana a III-a se numesc **verbe impersonale** (acestea nu au un subiect pe lângă ele, acțiunea fiind detașată de un agent concret). Ele numesc fenomene ale naturii, stări: *plouă, ninge, înserează*.

Unele verbe se utilizează (cu sens direct) numai la persoana a III-a, având restricții clare față de subiect: *a mieuna, a lătra, a rugini, a gălgâi* etc. Asemenea verbe sunt numite **unipersonale**.

5 Alegeți verbele care se pot referi numai la substanțe lichide. Asociați două dintre aceste verbe cu alte subiecte. Ce se schimbă în sensul cuvintelor?

Model: *A îngheța* (numai lichidele pot îngheța).

Oamenii au înghețat așteptând. Sensul verbului diferă de primul: oamenii nu se transformă în gheață, dar are loc un proces de răcire sesizabilă.

- ♦ A susura, a arde, a gălgâi, a storce, a bolborosi, a râura, a bodogăni, a se prelinge, a abunda, a țârâi, a țâșni, a curge, a pica, a picoti, a picura.

6 Elaborați textul unei instrucțiuni de utilizare a unui mecanism. Scrieți cerințele pe două coloane.

SE POATE	NU SE POATE
să tai metal ori lemn	să lucrezi fără mănuși și ochelari de protecție

7 Dați oral instrucțiunile elaborate la exercițiul precedent unei persoane mai mici ca vârstă.

8 Utilizați verbele de mai jos în diferite contexte. Remarcați când aceste verbe sunt impersonale.

- ♦ A păsa, a trebui, a urma, a se cuveni, a se cere, a se cădea, a se întâmpla, a se părea.

Unele verbe românești sunt impersonale în toate cazurile de utilizare, altele sunt impersonale cu sensuri și în contexte speciale: verbul *a citi* se conjugă la toate persoanele, dar forma de reflexiv are numai persoana a III-a:

- ♦ *Se citește puțin.*

- 9** Transformați rețeta culinară în text de instrucțiune, adresat unui coleg. Unde e posibil, înlocuiți verbele impersonale prin forme de persoana a II-a.

Urzici bătute

Se aleg urzici tinere, foarte proaspete și curate. Se rup codițele, se spală în multe, multe ape, apoi se opăresc într-o apă clocotită, fără sare. Apoi urzicile se fierb circa 15 minute în apă cu puțină sare, împreună cu o ceapă tocată, 3 căței de usturoi și 3 fire de usturoi verde. Separat, se pune puțin ulei la încins, se căleşte făina la foc moale, se adaugă urzicile scurse și tocate în prealabil. Cu o lingură de lemn se freacă urzicile, adăugând puțin câte puțin din zeama în care au fiert, până când se măresc în volum. Se privesc de sare și se servesc cu măămăliuță.

André Derain. *Masă de bucătărie*

- 10** Descifrați și apreciați, într-un text coerent de o pagină, mesajul unuia dintre proverbele:

- ♦ Nu o dată se altoiește pomul și se culege roada.
- ♦ Nu se scoate ușor mielul din gura lupului.
- ♦ Din gura mincinosului nici adevărul nu se crede.
- ♦ Când se vede satul, nu mai trebuie căruță.

- 11** Combinați cuvintele din cele două coloane, construind toate îmbinările posibile. Înscrieți-le.

A lua	loc(ul)
A face	parte(a)
A pune	drum(ul)
A da	cale(a)
A ține	seamă(a)

- 12** Explicați sensul locuțiunilor verbale. Asociați fiecare dintre locuțiunile de mai jos cu câte două subiecte substantivale diferite.

♦ A avea loc	♦ A purta de grijă
♦ A avea nădejde	♦ A purta pe drumuri
♦ A avea dorință	♦ A purta vorbe
♦ A avea chef	♦ A purta pe cineva cu vorba
♦ A avea voie	♦ A purta dușmănie
♦ A avea drept(ul)	♦ A purta pe cineva pe palme

- 13** Utilizați în contexte adecvate, plasând verbul la diferite aspecte ale timpului trecut, 5 dintre locuțiunile din cadrul exercițiului precedent.

- 14** Construiți îmbinări din verbul *a sta* și diferite nume de obiecte concrete (*Pe ce se poate sta? Unde se poate sta?*). Înscrieți numai îmbinările stabile – locuțiunile verbale.

- Subliniați prepozițiile utilizate.

Îmbinările stabile de cuvinte, echivalente cu un verb, se numesc **locuțiuni verbale**. În componența locuțiunii verbale intră numaidecât un verb, care se conjugă. Celelalte cuvinte constituente ale locuțiunii verbale (substantive, adverbe, pronume, adjective) rămân neschimbate în limitele structurii respective:

- ♦ *a da voie* – a permite, a îngădui;
- ♦ *a face abstracție* – a ignora.

Locuțiunea verbală are aceleași funcții sintactice ca și verbul și nu se descompune la analiza sintactică.

A căuta drumul Este posibilă modificarea formei gramaticale a substantivului din îmbinare și adăugarea la acest substantiv a determinativelor: ♦ Personajul caută drumul cel mai scurt pentru a ajunge la destinație. ♦ Întotdeauna căutam drumuri mai puțin aglomerate. ♦ Acuma vom căuta niște drumuri pe care le-am uitat.	A-și căuta de drum Adăugarea unor elemente suplimentare nu este posibilă, modificarea formei gramaticale a cuvântului <i>drum</i> (utilizată la plural, cu articol substantival hotărât sau nehotărât) este exclusă. ♦ Personajul își caută de drum. ♦ Caută-ți de drum. ♦ Dacă ți-ai căuta de drum, ai face mai bine.
Este o îmbinare liberă.	Este o îmbinare stabilă/locuțiune verbală.

15 Examinați lista de locuțiuni verbale formate cu verbul *a sta*. Extrageți numai locuțiunile al căror sens nu vă este cunoscut. Consultați un dicționar explicativ sau unul de expresii și locuțiuni pentru a afla sensul lor.

♦ A-i sta cuiva în gât	♦ A-i sta cuiva pe inimă	♦ A sta la sfat
♦ A nu-i mai sta gura	♦ A-i sta cuiva pe limbă	♦ A sta la taifas
♦ A sta cu mâinile în sân	♦ A-i sta cuiva împotriva	♦ A sta în cumpănă
♦ A sta grămadă	♦ A sta în umbră	♦ A sta mărturie
♦ A sta cu ochii pe cineva	♦ A sta deoparte	♦ A sta la învoială
♦ A sta ca pe ace	♦ A-i sta cuiva în putere	♦ A(-i) sta bine
♦ A sta jos	♦ A sta la pândă	♦ A-i sta cuiva în fire
♦ A sta de față	♦ A sta de pază	♦ A sta pe gânduri
♦ A sta la bază	♦ A sta de vorbă	♦ A sta tare pentru cineva/ceva

III Ortografia verbului

- 1 Numiți acțiunile pe care le-ați efectuat astăzi. Scrieți 6 enunțuri și subliniați în cadrul lor verbele.
- 2 Asociați verbele de mai jos cu acțiunile voastre proprii, incluzând în enunțuri formele date.
 - ♦ Explicam, rezolvasem, descoperii, am clasificat, voi analiza, am să proiectez, aș fi ilustrat, să produc.
- 3 Restabiliți din secvențele date definiția verbului.

<i>Verbul</i>	<i>sau</i>	<i>este</i>	<i>cuvinte</i>
<i>partea</i>	<i>care</i>	<i>se poate conjuga</i>	
<i>indică</i>	<i>acțiunea</i>		<i>de</i>
<i>starea</i>	<i>existența</i>		<i>obiectelor</i>
<i>și</i>	<i>sau</i>	<i>care</i>	<i>vorbire</i>

- 4 Calificați verbele de mai jos în:
 - verbe care numesc acțiuni;
 - verbe care numesc stări;
 - verbe care numesc procese.
 - ♦ A se bucura, a adormi, a dormita, a se întrista, a se teme, a se speria, a dormi, a fi, a bănuși, a deveni, a ajunge, a se face, a discuta, a bombăni, a se târși, a analiza, a se numi, a avea.
- 5 Conjugați oral verbul *a bănuși* la indicativ, prezent și perfectul simplu.
- 6 Restabiliți, în conformitate cu modelul, elementele care lipsesc în fiecare pereche. Comentați relația dintre cuvinte.

Model: *a deruta – derută*

Acțiune/proces	Rezultat/stare
	suferință
a se agita	
a se plictisi	
a se înfuria	
	triumf
a se exalta	
	spaimă
a se mâhni	

- 7 Selectați din balada *Pașa Hassan* verbele care numesc mișcare. Analizați-le în tabelul trăsăturilor semantice conform modelului:
 - ✓ Semnul (+) pentru existența acestei trăsături în sensul verbului.
 - ✓ Semnul (-) pentru lipsa acestei trăsături în sensul verbului.

- ✓ Semnul (?) pentru incertitudine.
- ✓ Nu uitați să țineți cont de context.

Verbul de mișcare	Mișcare orientată			Cu viteză			Cu efort		
	+	-	?	+	-	?	+	-	?
A se azvârli		+			+			+	
A trece		+			-			-	

8 Citiți textul. Extrageți verbele la forma din text și explicați oral ortografia lor.

Epoca de glorie a Imperiului Otoman a fost cât se poate de scurtă. La mijlocul secolului XV, cucerind Constantinopolul și ceea ce mai rămăsese din Imperiul Bizantin, turcii, peste trei veacuri, se străduiau din răsuputeri să se mențină în hotarele lor. Sorții prăbușirilor se țineau morțiș de ei. Insulele grecești se răsculau una după alta. Bagdadul, stăpânit de ruda sultanului, Ahmed-pașa, se declară deodată independent de Constantinopol. Egiptul, o altă provincie vasală, guvernată de Mahomed-bei, refuză a plăti tributul cuvenit. Albanezii își scot sabia împotriva ienicerilor. În asemenea împrejurări, vestea că domnitorul Moldovei a protestat la firmanul sultanului, ce-și avea ca scop reglementarea hotarelor dintre cele două mari puteri, l-a scos pe sultan din sărite.

Ion Druță

Alexandru Asachi. *Bătălia de la Baia*

9 Scrieți pentru fiecare dintre verbele date în tabel formele de mod și timp cerute la persoana a III-a singular.

10 Completați același tabel cu verbe sugerate de imaginea de mai sus (de exemplu: *a lupta*).

Infinitiv	Indicativ prezent	Indicativ imperfect	Indicativ perfectul simplu	Indicativ mai-mult-ca-perfectul	Conjunctiv prezent	Condițional prezent
<i>a efectua</i>						
<i>a crea</i>						
<i>a dăinui</i>						
<i>a construi</i>						
<i>a sfătui</i>						
<i>a sta</i>						
<i>a sorbi</i>						

11 Transformați rețeta, trecând verbele:

- a) la persoana a doua singular, modul indicativ prezent;
 - b) la persoana a doua plural, modul imperativ. Subliniați formele verbelor.
- ✓ Se frământă un aluat potrivit de tare din făină, sare și apă;
 - ✓ Se împarte în mai multe bucăți rotunde, care se ung cu unt topit și se lasă 10 min. să se odihnească;
 - ✓ Se întinde fiecare bucată de aluat cu sucitorul, pe o planșetă unsă cu unt;
 - ✓ Se stropesc cu unt cald, se împăturesc sub formă de pătrat și se pun la rece circa 30 min.;
 - ✓ Din acest aluat se întind pătrate de mărimea palmei, care se umplu cu brânză sfărâmată, amestecată cu ou și stafide;
 - ✓ Se strâng colțurile la mijloc, având grijă să nu curgă umplutura și se pun într-o tavă unsă și tapetată cu făină;
 - ✓ Se ung pe deasupra cu ou și se introduc la cuptor, la temperatură potrivită;
 - ✓ Când sunt rumenite, se scot din tavă și se pudrează cu zahăr vanilat;
 - ✓ Se servesc calde. Poftă bună!

12 Citiți cu voce rețeta rescrisă, de parcă ați dicta-o cuiva. Potrivți-vă intonația și tempoul la specificul textului.

13 Utilizați verbele de mai jos la persoana I indicativ prezent și conjunctiv prezent.

- ♦ A umbla; a umple; a afla; a intra; a sufla; a umfla.

14 Distribuți verbele date în 3 categorii:

- a) conjugate la timpul prezent cu sufix;
 - b) conjugate la timpul prezent fără sufix;
 - c) verbe care admit ambele variante.
- ♦ A preceda, a ignora, a lega, a nega, a ocări, a întemeia, a copia, a încliea, a felicita, a solicita, a apropia, a speria, a șovăi, a zvârli, a țocăni, a bocăni, a sorbi, a înghiți, a sughița, a leșina, a continua, a diminua, a îmbrobodi.

15 Numiți 2 verbe derivate din *a lua*. Conjuțați-le oral la timpul prezent al modului indicativ și remarcați specificul de conjugare.

Verbele de conjugarea I cu tema în **j, ș** se scriu și se pronunță cu **a** la infinitiv și în formele și cuvintele derivate din acest mod: **angaja, înfățișa**, dar cu **ea** la persoana a III-a singular și plural a indicativului prezent: **angajează, înfățișează**; tot astfel, cu **ă** la persoana I plural a indicativului prezent: **angajăm, înfățișăm**; la persoana a III-a singular a perfectului simplu: **angajă, înfățișă**; dar cu **e** la persoana a III-a singular și plural a conjunctivului prezent: **să angajeze, să înfățișeze**.

Notă: Se scrie **a**, nu **ea** în **așază, deșartă, înșală, șade**, întrucât se aplică regula scrierii vocalelor după **j, ș** în rădăcina cuvintelor.

16 Rostiți corect!

Copiază Încliează Efectuează Creează Accentuează

17 Rescrieți textul, deschizând parantezele și punând la forma adecvată verbele la infinitiv. Motivați oral alegerea făcută.

Ajungerea în scaunele țărilor române (*a fi*) ținta la care (*a râvni*) fără încetare membrii mai de seamă ai familiilor grece stabilite la Constantinopol, cunoscute sub denumirea de fanariote. În jurul fiecărei dintre aceste familii predestinate (*a se strânge*) o mulțime de oameni

care (*a forma*) „curtea lui viitoare”. Îndeletnicirea fără preget a grecilor din Fanar (*a fi*) sforțarea pe care o (*a face*) de a învinge pe ceilalți competitori și pentru a ajunge la aceasta (*a în-trebuința*) mijloacele cele mai neîngăduite, pe care de altfel turcii le (*a înlesni*) cu prisosință: (*a fi*) o necurmată luptă care se (*a isprăvi*) uneori cu pierderea averii și deseori chiar a vieții.

Constantin Gane

- 18 Rescrieți din textul baladei *Pașa Hassan* ortogramele alcătuite din verb + pronume, pronume + verb. Explicați oral necesitatea utilizării cratimei.
- 19 Extrageți toate verbele din două strofe consecutive (la alegere). Indicați timpul și modul la care se află fiecare verb.
- 20 Rezumați în scris esența evenimentului prezentat în balada *Pașa Hassan*, utilizând verbe la timpul trecut (perfectul compus). Subliniați în rezumat verbele pe care le-ați utilizat.
- 21 Apreciați oral valoarea formelor de timp și mod în textul dat. De ce autorul utilizează preponderent prezentul? Ce valoare au formele de gerunziu?

În funcție de intenția de a comunica ceva, vorbitorul poate să aleagă o formă de timp și mod al verbului din totalitatea celor care există. Alegerea este posibilă datorită diferitor valori ale formelor de timp. De pildă, timpul prezent se utilizează nu doar pentru a numi acțiunea care are loc în momentul vorbirii, ci și pentru acțiuni trecute sau permanente:

- ♦ Apa fierbe la temperatura de 100 de grade.
- ♦ Domnitorul vine la putere într-un moment foarte complicat.

- 22 Rescrieți textul, punând fiecare verb din paranteze la câte două forme de mod posibile. Subliniați forma pe care o credeți mai potrivită.

Model: Ghici/a ghicit el de mult finețea acestei firi domnești...

– (*A spune*) vistierului (*a cumpăra*) stofa adusă cu prețul pe care-l vei binevoi (*a numi*), și mai apoi îi (*a spune*) (*a cumpăra*) tot ce (*a găsi*) dumneata bun pentru mine și pentru casa mea.

- (*A se avea*) în vedere tot mătasuri subțiri sau poate și lână, și stofe scumpe, englezești?
- Orice (*a socoti*) dumneata bun pentru curtea mea, cu orice preț, la orice oră.

Ion Druță

IV Verbele tranzitive și intransitive

- 1 Enumerați sensurile cunoscute ale verbului *a crește*. Delimitați-le, oferind subiecte pentru diferite sensuri.
- 2 Ilustrați sensurile verbului *a crește* prin diferite substantive cu funcția de complement. Înscrieți sintagmele care conțin prepoziții. Subliniați prepozițiile.

Verbele tranzitive numesc o acțiune ce trece în mod direct asupra obiectului. Delimitarea se face prin formularea întrebării complementului direct – *pe cine? ce?* – în raport cu sensul din context al verbului.

Dânsul **povestește** (*ce?*) o istorie. Ea **deschide** (*ce?*) o carte. Ei **realizează** (*ce?*) un proiect. Noi **am întâlnit** (*pe cine?*) niște prieteni. Voi **așteptați** (*ce?*) un răspuns.

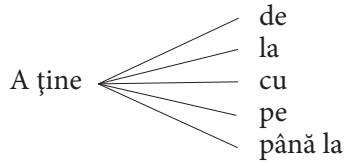
Verbele intransitive numesc stări, procese și acțiuni care nu trec direct asupra obiectului și nu pot primi complemente directe: Tu **ești** aici. El **vorbește** expresiv. Noi **călătorim** cu trenul.

3 Selectați, din lista de mai jos, verbe tranzitive, însoțindu-le de câte un complement direct (care să răspundă la întrebarea **pe cine?** sau **ce?**).

Model: a mătura – **ce?** – scările; a angaja – **pe cine?** – un paznic.

A deplasa, a merge, a muta, a se duce, a clătina, a clinti, a mișca, a urni, a plimba, a circula, a trece, a împinge, a mâna, a aluneca, a schimba.

4 Plasați verbul *a ține* în diferite contexte, însoțit de una dintre prepozițiile date sau fără prepoziție. Numiți și înscrieți, pentru fiecare enunț, câte un verb sinonim cu *a ține*. Care dintre sensurile verbului sunt tranzitive?

5 Plasați alături de verbele propuse câte un complement direct care răspunde la întrebarea **ce?**, fără a repeta substantivele.

<i>a frânge</i>	<i>a ceda</i>	<i>a culege</i>	<i>a desface</i>	<i>a găuri</i>	<i>a izola</i>
<i>a plesni</i>	<i>a despărți</i>	<i>a rupe</i>	<i>a detașa</i>	<i>a separa</i>	<i>a sfâșia</i>
<i>a sparge</i>	<i>a ferfeniți</i>	<i>a desprinde</i>	<i>a fractura</i>	<i>a strica</i>	<i>a zdrențui</i>

6 Utilizați cuvintele în enunțuri. Observați și comentați ce subiecte pot avea verbele respective.

7 Comparați sensurile cuvintelor date. Reprezentați grafic (prin cercuri) coincidențele și deosebiri.

A se întretăia

(*despre drumuri, linii*) A veni din direcții diferite, întâlnindu-se într-un punct; a se încrucișa, a se intersecta.

A se încrucișa

1. (*despre drumuri, linii etc.*) A veni din direcții diferite, întâlnindu-se într-un punct; a se întretăia, a se intersecta.

2. (*despre ființe sau obiecte în mișcare*) A trece prin același loc, venind în întâmpinare și continuându-și drumul în direcții opuse; a se întâlni, a se ajunge.

A se întrețese

1. A se îmbina ca într-o țesătură.

2. (*despre drumuri, linii*) A veni din diferite direcții, suprapunându-se în mai multe puncte; a se împleti.

A se împleti

1. (*despre drumuri, linii*) A veni din diferite direcții, intersectându-se în mai multe puncte; a se întrețese, a se încrucișa, a se întretăia.

8 Rescrieți fragmentul, alegând din paranteze verbul care vi se pare cel mai potrivit în acest context. Motivați-vă oral opțiunea.

- Plasați verbul ales la o formă de mod, timp, persoană, număr.

Și tot ninge, ninge, ninge. Fulgi cumiți, îngândurați (*a se depune, a cădea, a se lăsa, a coborî*) peste case, peste garduri, peste câmpuri, peste tot ceea ce putea fi, dar nu a fost și, împreună cu această dumnezeiască ninsoare, oamenii (*a iniția, a se apuca, a porni, a începe*) (*a se simți, a se percepe, a se vedea, a se crede*) așa, deodată, fericiți. O mie de ani să fi tot nins, o mie de ani ar fi tot (*a sta, a șede, a zăbovi, a rămâne*) înmărmuriți acolo unde i-a (*a găsi, a surprinde, a apuca, a prinde*) ninsoarea, acolo unde i-a (*a însenina, a lumina*), dar, de, ce să-i faci...

Ion Druță

9 Lucrând în echipă, acumulați sinonimele verbului *a construi*. Descrieți procesul edificării unei clădiri, variind verbele.

10 Examinați sensurile verbului *a aduna* în proverbele de mai jos. Remarcați coincidențele și deosebirile de sens.

- Înțeleptul **adună** și prostul risipește.
- Adună** fir cu fir ca să ai cu grămada.
- Cine nu **adună** pentru sine **adună** pentru alții.
- Adună** vara ca să ai iarna.
- Aduni** cu țărâita și-mparți cu nemiluita.

11 Aranjați echivalentele verbului *a aduna* în dreptul sensului la care se referă.

Model: A aduna

- A face să se adune;
- A aduce din mai multe părți punând laolaltă;
- (*bani, avere*) A dobândi prin muncă asiduă (punând deoparte);
- (*mat.*) (*numere*) A supune operației de adunare.
- A acumula, a strânge, a agonisi, *a colecționa*, a culege, a convoca, a întruni, a reuni, *a însuma, a totaliza*, a economisi, a recolta, *a teauriza*, a chivernisi, a scripui, *a întroloca*, a soborî, *a înmagazina*.

12 Arătați structura derivativă a verbelor evidențiate în exercițiul de mai sus. Numiți substantivul de la care s-au format.

13 Explicați oral legătura de sens dintre substantivul *loc* și verbele *a înlocui* și *a dezlocui*.

14 Citiți textul. Rescrieți-l din perspectiva copacului care este tăiat: ce face? ce simte?

Moromete [...] începu să dea ocol salcâmului, căutând un anumit loc unde să înceapă a-l lovi. O clipă el mai rămase gânditor, apoi deodată ridică securea și-o înfipse cu putere în coaja copacului. Din gât îi ieși un icnet adânc și lovitura țâșni de la rădăcina copacului, se lovi de uluci și se întoarse îndărăt, făcând să răsune viroaga.

Nilă apucă și el securea în mâini și trecu de cealaltă parte a tulpinii.

Amândoi începură apoi să izbească tăcuți și nu se opriră decât după un timp îndelungat. În amândouă părțile făcuseră în salcâm câte o tăietură adâncă și albă. Începură să izbească din nou și așchiile săreau acum mai mărunț, uneori zbârnâind în aer. În curând ele înconjurară locul într-o roată înălbită.

Marin Preda

15 Explicați sensul cuvintelor:

pătrunzător	învățător	săritor	indicator
privitor	vânător	arătător	coordonator

16 Scrieți formele de feminin și de plural ale cuvintelor de mai sus, observând alternanțele fonetice și alte modificări.

17 Recunoașteți și numiți, în baza definiției, obiectul sau persoana:

- ♦ persoană specializată în traducerea textelor scrise.
- ♦ persoană care votează, care are drept de vot; elector.
- ♦ instrument pentru spargerea unor materiale dure.
- ♦ obiect sau instalație sanitară care servește la spălutul oamenilor.
- ♦ specialist în decorarea clădirilor, a interioarelor.

18 Descrieți oral mișcarea sau gestul care se potrivește fiecăreia dintre acțiunile:

- tăietorului de lemne;
- spălătorului de parbriz;
- aruncătorului de sulite.

19 Comparați sensurile cuvintelor din cele două tabele. Care dintre sensuri se păstrează în cuvintele derivate?

20 Descrieți-vă activitățile la o oră de sport. Subliniați în textul descrierii substantivele și adjectivele derivate în *-tor*.

21 Înscrieți-vă asocierile (cuvinte și îmbinări) în legătură cu substantivul *scriitor*. Comentați oral asocierile.

22 Deduceți din structura cuvântului ocupațiile persoanei care se numește:

- ♦ depanator, îndrumător, marcator, măsurător, raportor, sortator, suflător, trăgător, preparator, purtător, plasator.

23 Ce v-ar plăcea să fiți? Ce v-ar plăcea să faceți? Raportați la voi 10 adjective și substantive derivate cu sufixul *-tor*, alcătuind propoziții cu predicate nominale.

A tăia

1. A desprinde, a separa o parte dintr-un întreg sau a împărți un întreg în două sau mai multe părți cu ajutorul unui obiect tăios.
2. (*spații*) A străbate cu o forță deosebită.
3. (*drumuri, râuri*) A traversa de-a curmezișul.
4. (*părți de text*) A face să nu mai figureze.
5. (*ființe sau părți ale corpului*) A supune acțiunii unui obiect ascuțit.
6. (*pop.*) A supune unor dureri fizice.
7. A face să se întrerupă.
8. (*rămășaguri*) A consfinți prin desprinderea mâinilor unite a două persoane cu o lovitură de palmă.

Tăietor

- I. ~ *oare*, (~*ori*, ~*oare*) adj. Care taie.
- II. ~*oare* s.n. 1. Buștean pe care se așază lemnele, pentru a le tăia sau a le despica. 2. (*în trecut*) s.n. Trunchi pe care călăul decapita condamnații la moarte.
- III. ~ *i* s.m. Muncitor specializat în operații de tăiere a lemnului.

V Diatezele: activă, pasivă și reflexivă

1 Numiți fiecare dintre acțiunile din imagini în 3 feluri diferite (conform modelului):

- ♦ Cineva *taie* pâine;
- ♦ Pâinea *este tăiată*;
- ♦ Pâinea *se taie* în felii mari.

2 Transformați enunțurile de mai jos, în conformitate cu modelul:

- a) înlocuind verbul printr-un sinonim al lui;
- b) schimbând forma gramaticală a verbului și structura enunțului.

Model: Designerul **a ales** reușit culorile pentru noua colecție.

- a) Designerul **a selectat** reușit culorile pentru noua colecție.
- b) Culorile pentru noua colecție **au fost alese** reușit de către designer.

- ♦ Mulți oameni citesc cu plăcere texte literare despre trecutul istoric.
- ♦ Studiourile de film ecranizează operele literare cu subiect istoric.
- ♦ Pictorii reflectă momentele de glorie militară în pânzele lor.
- ♦ Poporul înveșnicește în legende eroismul feciorilor săi.

Gustave Courbet. *Femei cernând grâul*

Ștefan Luchian. *Lăutul*

Camille Corot. *Fată citind*

3 Comparați enunțurile din exercițiul precedent, precizând oral pentru fiecare:

- ✓ predicatul și structura lui;
- ✓ complementul/obiectul supus acțiunii;
- ✓ subiectul/agentul acțiunii;

Formele verbului *scrie* și *este scris*, *zugrăvește* și *este zugrăvit* etc. se deosebesc după diateză.

Diateza verbului arată relația dintre subiect și acțiune.

În cazul **diatezei active**, subiectul numește persoana sau obiectul care efectuează acțiunea.

- ♦ Ziaristul *redactează* un articol.

În cazul **diatezei pasive**, acțiunea este efectuată de un obiect sau o persoană diferită de subiect, numită **agent**. Funcția acestui substantiv în propoziție se numește **complement de agent**.

- ♦ Articolul *este redactat* de ziarist.

Diateza pasivă se alcătuiește din verbul *a fi* (la diferite moduri și timpuri) și participiul verbului de conjugat.

- ♦ Articolul *este redactat* de ziarist.
- ♦ Articolul *era redactat* de ziarist.
- ♦ Articolul *va fi redactat* de ziarist.
- ♦ Articolul *ar fi fost redactat* de ziarist.

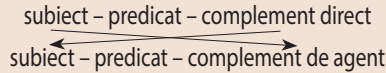
4 Conjuțați oral verbele *a chema* și *a îndemna* la timpul prezent și la timpul trecut, perfectul compus al modului indicativ, diateza pasivă. Atenție la acordul participiului în gen și număr cu subiectul!

5 Grupați verbele din listă în două coloane: verbe care pot fi utilizate la diateza pasivă și verbe care nu pot fi utilizate la diateza pasivă. Spuneți ce fel de verbe (tranzitive sau intransitive) sunt acestea.

- ♦ A mâna, a fugări, a urmări, a izgoni, a alerga, a fugi, a se feri, a prigoni, a scăpa, a se eschiva, a se debarasa, a se refugia, a expulza, a trimite, a se răzbuna, a răzbuna.

6 Pentru 3 dintre verbele pe care le-ați scris în prima coloană, arătați câte 4 forme diferite de persoană/număr/timp/mod la diateza pasivă.

Complementul de agent este partea secundară de propoziție, care numește agentul acțiunii, adică obiectul sau persoana ce efectuează o acțiune desemnată prin verb la diateza pasivă. Complementul de agent răspunde la întrebarea *de (câtre) cine a fost făcută acțiunea?* Structura obișnuită cu verb la diateza activă (**subiect – predicat – complement direct**) este echivalentă cu structura cu verb la diateza pasivă (**subiect – predicat – complement de agent**).

Prepoziția utilizată în structura complementului de agent este *de/de către*.

7 Identificați în textul de mai jos toate complementele directe și complementele de agent. Copiați doar îmbinările de cuvinte care conțin aceste complemente.

A doua zi dimineața lăsam în urmă șuvița de fum a Vezuviului și în gând surâdeam cetății fără de moarte. Potrivit planului, dinainte *socotit*, am cules și aci splendorile *scrise* la carte. Spre deosebire de toți străinii, ce descindeau în urbea celor șapte coline, noi, românii, din motive *știute* numai nouă, acordam, în ordinea revelațiilor ce ne așteptau, o întâietate Forului lui Traian. Ne spuse cineva că lângă columna Împăratului, de obârșie iberică, a fost *găsit* nu demult, odihnindu-se în cojocul său, ca sub un brad carpatic, badea Cârțan, ciobanul care a venit pe jos din Țara Făgărașului până aci, *călăuzit* de nostalgii milenare.

Forul roman. Vedere actuală

Lucian Blaga

8 Extrageți din textul de mai sus toate participiile marcate. Adăugați la ele câte 2 complemente de agent potrivite enunțurilor.

9 Combinați elementele din cele două șiruri, construind enunțuri cu verbe la diateza pasivă și complemente de agent.

- ♦ Încălțăminte, armură, haine, masă, cort, tabără.
- ♦ Cizmar, lustragiu, ospătar, bucătar, armurier, ostaș, zidar, rege, copil.

10 Asociați acțiunea numită prin verb la diateza pasivă cu un subiect (cine/ce poate suferi această acțiune?) și un complement de agent (cine/ce poate efectua această acțiune?).

- ♦ A scrie, a zgrăvi, a anunța, a apăra, a periodiza, a prezenta.

Atenție la tautologie!

Nu utilizați în același enunț cuvinte cu aceeași rădăcină!

- ♦ ~~Am scris o scrisoare.~~ ♦ Am trimis/redactat o scrisoare.
- ♦ ~~Scrișoarea este scrisă de scriitor.~~ ♦ Am scris un răvaș/o epistolă.

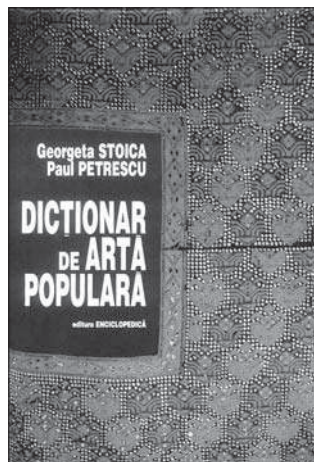
11 Rescrieți textul de mai jos, trecând verbele din segmentele marcate de la diateza activă la diateza pasivă.

Transmiterea de informații făcea parte dintr-un sistem de comunicare și în cadrul exercitării anumitor profesii: *păstorii anunțau prezența* lor și a turmelor prin sunete produse cu „buciumele”, „trâmbițele”, anumite semnale însemnând anumite situații. Aceste semnale erau înțelese ca atare, prin îndelungată obișnuință și dresare, și de *animalele* păzite (oi, vite, cai), care la rândul lor *purtau o serie de „tălângi”*, diferite ca dimensiuni și ca tonalitate,

având drept scop tot comunicarea poziției lor în cazul pășunatului alpin sau în pădurile întinse pe coastele și văgăunile munților.

Vânătorii foloseau pentru semnale „cornul” sau „goarna”, tulnicile erau folosite și în „crângurile” izolate din Munții Apuseni, moții anunțându-și membrii familiilor ce se aflau cu animalele la „mutători” și „colibi” sau la pădure prin semnale diferit modulate.

Dicționar de artă populară

12 Prezențați oral un raport elaborat în scris (1-2 pagini) asupra săptămânii trecute. Ce ați izbutit să faceți? Utilizați diferite verbe la diateza pasivă.

13 Prezențați, în formă de reportaj, un eveniment al săptămânii trecute.

14 Comparați enunțurile. Observați diferența dintre sensul enunțurilor **A** și **B**.

A. Florile sunt îngrijite de elevii din clasele primare.

B. Copilul este (foarte) îngrijit.

A. Focul a fost aprins de bătrână.

B. Culoarea acestei flori este (prea) aprinsă.

A. Incendiul a fost stins de echipa de pompieri.

B. Acum ochii ei erau stinși.

A. Fragmentul a fost citit de autorul însuși.

B. Acesta e cel mai citit autor contemporan.

15 Delimitați (scriindu-le în șiruri diferite) structurile cu verbe la diateza pasivă de structurile cu predicate nominale, alcătuite din verbul *a fi* + adjectiv.

Casa este construită; piatra este arsă; ușa este deschisă; culoarea este mohorâtă; mobila este deosebită; ogorul este întins; drumul este asfaltat; stăpânul este distins; stăpâna este mulțumită; oaspeții sunt aleși; petrecerea este reușită; invitațiile sunt așteptate.

- Comentați cazurile discutabile.

Verbele la **diateza pasivă** coincid formal cu unele structuri de predicate nominale.

Verbul la diateza pasivă este tranzitiv.

Dacă verbul este la diateza pasivă, alături de el putem identifica sau adăuga un complement de agent, care nu schimbă esența enunțului.

Dacă este o structură de predicat nominal (verbul *a fi* + participiul adjectivat), nu este posibilă adăugarea unor complemente de agent, iar adjectivul poate avea diferite grade de comparație.

- ♦ Plantele pentru ierbar *au fost uscate* de elevi.
- ♦ Vara aceasta *este foarte uscată*.

16 Construiți enunțuri cu 3 dintre adjectivele (omonime cu participiile verbale):

- ♦ prețuit, apreciat, impus, legat, pierdut, lăudat, limitat, fermecat.

17 Descrieți, în limita unei pagini de caiet, intrarea în școala voastră/holul școlii, remarcând:

- aspectul încăperii;
- acțiunile prin care s-a obținut acest aspect;
- sentimentele pe care le încercați când intrați în școală.

18 Citiți verbele din tabel. Observați și remarcați ce este comun și diferit pentru:

- a) verbele din aceeași coloană; b) verbele din același rând.

<i>a spăla</i>	<i>a fi spălat</i>	<i>a se spăla</i>
<i>a lega</i>	<i>a fi legat</i>	<i>a se lega</i>
<i>a lăuda</i>	<i>a fi lăudat</i>	<i>a se lăuda</i>
<i>a liniști</i>	<i>a fi liniștit</i>	<i>a se liniști</i>
<i>a oglindi</i>	<i>a fi oglindit</i>	<i>a se oglindi</i>
<i>a vedea</i>	<i>a fi văzut</i>	<i>a se vedea</i>
<i>a compara</i>	<i>a fi comparat</i>	<i>a se compara</i>

19 Din lista de mai jos, selectați numai verbele care pot avea toate trei formele diateziale (ca și în exercițiul precedent). Numiți oral aceste forme.

- ♦ A cuprinde, a îmbrățișa, a înlănțui, a prinde, a apuca, a conține, a include, a îngloba, a avea, a scrie, a spune, a zice, a intra, a merge, a lua, a încăpea, a prinde, a vedea, a copleși, a covârși, a împovăra, a năpădi, a răzbi, a supune, a apăsa, a doborî, a străpunge.

20 Plasați 2 dintre verbele respective (la alegere) la toate 3 formele în contexte adecvate. Substituiți-le oral prin câte un verb sinonim din listă.

În limba română, verbele au, în afară de diateza activă și pasivă, diateză reflexivă. **Diateza reflexivă** arată că acțiunea efectuată de subiect se răsfrânge asupra lui. Indiciu al diatezei reflexive este pronumele reflexiv *se/își* și diferitele forme de persoană:

- ♦ *El întreabă – El se întreabă; El își zice.*

Pronumele *el, se* și *își* se referă la aceeași persoană, care face și suferă acțiunea.

21 Conjugăți oral unul dintre verbele date la toate timpurile și aspectele indicativului. Înscriseți pronumele utilizate pentru conjugarea verbului.

- ♦ A se deștepta, a se înfățișa, a se pregăti, a se prezenta, a se îndepărta.

22 Citiți textul. Extrageți toate verbele la diateza reflexivă. Numiți sinonimele lor, acceptabile în acest context.

Muzicanții, după ce au tot schimbat priviri ei înde ei, au pornit a însăila încet, pe departe, un cântec de jale, un cântec de dor. Și deodată vioara s-a smuls din sânul lor. Și-a desfăcut aripile, s-a înfipt până s-a topit cu totul undeva hăt, în largul cerului... Vioara ba se stinge, ba prinde iar suflare. Tremură struna ca o frunză pe-o creastă de val, dar se ține, pentru că, oricât ar fi apa de mare și rece, oricât ar părea frunza de mică, dar totuși apa e apă și frunza e frunză. Și iar se înalță, și iar cade, și iar e sus, și iar e jos.

Ion Druță

23 Plasați în context/conjugăți în enunț verbul *a se bucura* la modul conjunctiv și imperativ, formele afirmativă și negativă. Comentați ortografia acestor forme.

24 Adăugați la enunțurile construite în exercițiul precedent propoziții subordonate. Prezentați-vă astfel preferințele din viața cotidiană.

25 Continuați prin propoziții subordonate enunțurile începute. Precizați oral timpul verbelor utilizate în propozițiile regente și subordonate.

♦ Mă deranjează	♦ Mă jenez de
♦ Mă întristez	♦ Mă supăr
♦ mă zăpăcesc.	♦ mă supără.
♦ Mă jenează	

26 Rostiți corect!

A jena A stânjeni A sprijini A rotunji A împăienjeni A dojeni

27 Citiți și rezumați în 30-35 de cuvinte articolul de enciclopedie. Păstrați verbele la diateza reflexivă. Prezentați oral rezumatul.

Impresionism

Mișcare artistică apărută în a doua jumătate a secolului 19, denumită astfel după tabloul lui Claude Monet *Impresie. Răsărit de soare*, expus în 1874. În pictură, impresionismul, care îl are ca precursor pe Édouard Manet, se caracterizează prin conferirea de noi valențe aspectelor vieții cotidiene, prin înnoirea peisajului practicat în „plein-air” și printr-un interes deosebit pentru nuanțe, atmosferă, fluiditatea senzațiilor, lumină; printre noile mijloace tehnice se află diviziunea tonurilor, fragmentarea tușei, amestecul optic al culorilor pure, umbre colorate în paralel cu renunțarea la contururile precise, la detalii, la clarobscur. Principalii reprezentanți sunt: Monet, Pissaro, Sisley, Degas, Renoir.

28 Citiți textul. Extrageți 5 verbe la diateza reflexivă. Înlocuiți cuvântul *culorile* cu alte 3 subiecte care s-ar potrivea concomitent cu aceste verbe-predicate.

Impresionistă

Culorile se-amestecă, se sting,
se suprapun, se-adună, se confruntă,
se liniștesc,
și-n îndârjire cruntă
se nimicesc,
și iarăși calme – ning.
Se risipesc pestriți pe năruiri
de ce-a fost gând,
sau doar o tresărire,
o stare doar,
o vreare doar,
o fire,
năluca unei simple ne-mpliniri.

Se-nvălmășesc vrăjmașe,
se demit,
și se adună iar și se destramă:
o veselă, întremătoare dramă
din viața ne-ncepută-a unui mit.
Și, ca un film abia dezvoltat,
la soare,
brusc,
își dezvelesc buchetul.
Și iar adoarme-n umbră șevaletul
de albul crud al pânzei luminat.

Aureliu Busuioc

29 Descrieți, în limita de o pagină, cromatica unui peisaj, utilizând 5-7 verbe la diateza reflexivă.

30 Examinați unul dintre tablourile cu subiect militar din acest capitol. Prezentați alternativ:

- gama cromatică a tabloului;
- semnele pe care le citiți în acest tablou;
- starea voastră emotivă pe care o trăiți la examinarea acestui tablou.

31 Prezentați în fața colegilor viziunea voastră asupra tabloului. Răspundeți la întrebările lor.

Claude Monet. *Impresie. Răsărit de soare*

32 Utilizați în context diferite verbe care numesc stări emotive, punându-le la diateza reflexivă sau la diateza activă. Comentați oral diferența de sens între formele respective.

- ◆ A se bucura – a bucura; a se mulțumi – a mulțumi; a se frământa – a frământa; a se indispune – a indispune; a se emoționa – a emoționa.

33 Analizați sensurile verbelor marcate în enunțuri. Observați cu ce echivalează pronumele *se* în fiecare caz.

- ◆ Cine nu *se* poate *stăpâni* pe sine cum să *stăpânească* pe altul?
- ◆ Toate apele în mare *se varsă* și marea nu *se* mai *umple*.
- ◆ Nu e pentru cine *se gătește*, ci e pentru cine *se nimereste*.

Pronumele reflexiv *se*, ca indiciu al diatezei reflexive, este substituit, în procesul conjugării, de formele pronumelor personale în cazul acuzativ: *mă, te, ne, vă*.

Semantic, acestea sunt uneori echivalente cu forma accentuată a aceluiași pronume sau chiar dublate de ea:

- ◆ *Eu mă întreb pe mine, noi nu ne cruțăm pe noi* etc.

Alteori, pronumele reflexiv sau personal este doar un semn gramatical al diatezei reflexive: *se întâmplă, se presupune, se bucură, se teme* etc.

34 Citiți fragmentul. Explicați oral cine este agentul acțiunii din primul enunț.

Se uită o făgăduință.

Un jurământ.

O convenție.

Niște flori

Uită să mai răsară.

Niște păsări să mai revină.

Niște izvoare uită să curgă.

Încotro, globule,

Atât de grăbit,

Atât de distrat?!

Grigore Vieru

- ✓ Comentați în scris, în text coerent de o jumătate de pagină, mesajul versurilor.

35 Utilizați verbele copulative propuse în structura unor enunțuri cu predicate nominale:

- ◆ a se numi;
- ◆ a se arăta;
- ◆ a-și zice;
- ◆ a se face.

- ✓ Explicați de ce este obligatoriu pronumele reflexiv.

36 Cercetați sensul expresiilor care conțin forme de reflexiv. Arătați ce exprimă, în fiecare caz, pronumele reflexiv:

a) agentul suferă rezultatul propriei acțiuni;

b) doi agenți acționează reciproc.

- ◆ A-și da coate;
- ◆ a-și scoate ochii;
- ◆ a-și pune cenușă pe cap;
- ◆ a-și tăia creanga de sub picioare;
- ◆ a-și face griji;
- ◆ a se lua de plete;
- ◆ a-și face loc.

37 Evocați în memorie și descrieți o zi de odihnă:

- ✓ Ce ați intenționat să faceți?
- ✓ Cum v-a părut această zi?
- ✓ Ce ați reușit?
- ✓ Cum vă pare astăzi?
- ✓ Cum v-ați simțit?
- Subliniați în text verbele reflexive.

Lupta lui Alexandru Macedon cu Darius. Mozaic

Activare

- ◆ Imaginați-vă că sunteți conducătorul (comandantul) unei campanii militare de lungă durată. Înainte de plecare trebuie să luați următoarele decizii:
 - a) alegeți trei lucruri deosebit de importante pe care fiecare trebuie să le ia cu sine;
 - b) alegeți trei colegi pe care ați dori să-i luați în această campanie. Motivați.

ALEXANDRU REFUZÂND APA

de Ștefan Augustin Doinaș

Sub cerul persan, Alexandru cel Mare
 Umbla prin pustiu, pe sub streșini de stânci.
 Când iată: soldați aduceau de-a călare
 Burdufuri¹ cu apă din văile-adânci.
 Și unul, ghicindu-i privirile-aprinse,
 Umplu cu licoare² un coif și-l întinse.
 Dar el întrebându-i: – Cui duceți această?...
 Și coiful dorit atingându-l abia,
 Soldații răspunseră-n liniștea vastă:
 Copiilor noștri o ducem, dar bea!
 Și toți îl priveau cu tristețe și plini
 De-un chin uriaș, bântuit de lumini.
 Atunci, obosit și setos, Alexandru
 Întoarse privirea în jur în deșert.
 Un soare imens, fioros policandru³,
 Rănea alburiul zenitului⁴ fiert.
 Cu câteva sute de lămpi arămii,
 Urcate de scuturi la câteva mii.
 Văzduhul topit clocotea ca o lavă,
 Sorbit de vântoase cu suflu de jar,
 Sub coifuri fluide, respinse de slavă,
 Soldații boleau de-un amarnic pojar,
 Ținând, cu cercei și cu bumbi, în alai,
 Superbele hamuri de flăcări pe cai.
 Văpaia țâșnea din căldări și din zale,
 Din stânci și vulcani cu bogat zăcământ,

Ștefan Augustin Doinaș
 (1922–2002)

Poet, eseist și traducător român. Autor al mai multor volume de poezii și poeme, printre care: „Omul cu compasul”, „Alter ego”, „Vânătoare cu șoim”, „Poeme”.

Fiind unul dintre fondatorii „Cercului literar de la Sibiu”, a fost un timp preocupat în mod deosebit de readucerea în circuitul literar a unei specii literare mai puțin practicate de contemporani: balada.

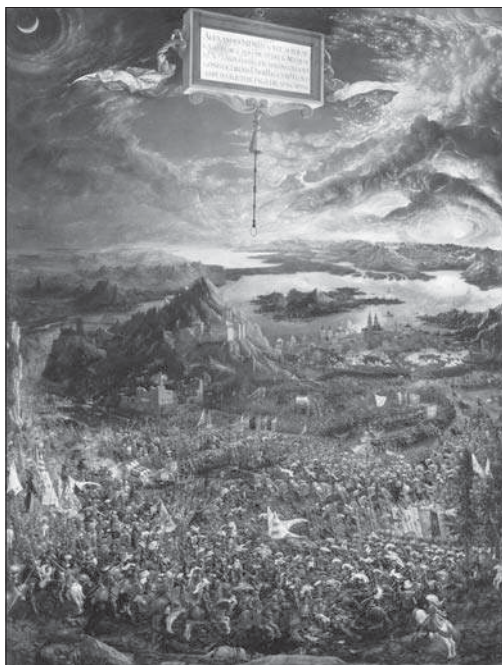
¹ *burduf, -uri*, s.n. – sac făcut din piele netăbăcită, uneori din stomacul unui animal (capră, oaie, bivol), în care se păstrează sau se transportă brânză, făină, apă etc.

² *licoare*, pl. *licori*, s.f. – (în text) apă, băutură fină, savuroasă.

³ *policandru, -e*, s.n. – candelabru cu mai multe brațe.

⁴ *zenit, -uri*, s.n. – punct de intersecție al verticalei locului cu sfera cerească, situat deasupra capului observatorului și opus nadirului; amiază.

Al căror cuptor cu comori minerale
 O umbră de foc arunca pe pământ.
 Nisipul mărunț al acestui pustiu
 În ultimul fir era roșu și viu.
 Prin gropi luminoase ca-n mistice racle
 Soldații muriseră linși de văpăi,
 Alături cu sulțițe roșii ca facile
 Ce până târziu privegheau peste văi;
 Iar alții, mușcați de cumplite arsuri,
 Căzuseră-n corturi subțiri, în trăsuri,
 Cu coiful în mână, cu apa visată
 El sta neguratic privindul-abia.
 Soldații strigau în tăcerea lăsată:
 – Copiilor noștri o ducem, dar bea.
 Și dacă-i vom pierde prin locuri pustii,
 Vom face acasă mai mândri copii...
 Așa, ridicat de pe șea, în văzduhuri,
 Părea în văpaie un zeu torturat
 Scăpând dintr-o turmă informă de duhuri
 În mână cu apa și coiful furat.
 Dar el se întoarse deodată, și-apoi
 Comoara din coif le-o dădu înapoi.
 Atunci, călăreții strigară în cete,
 Și stânci licărind repetară: – De-acum
 Noi nu mai cunoaștem nici foame, nici sete
 Și nici oboseală de luptă sau drum.
 Și du-ne, Stăpâne, de-acum unde vrei:
 Cu tine noi nu suntem oameni, ci zei!

Albrecht Altdorfer.
 Bătălia lui Alexandru Macedon cu Darius. 1529

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Formați, cu ajutorul unor cuvinte din text, câmpul lexical al cuvântului *apă*.
- 2 Identificați cuvintele care sugerează că e vorba de o campanie militară.
- 3 Copiați în caiete cuvintele și sintagmele care reproduc o atmosferă de arșiță.
- 4 Arătați cum s-au format cuvintele: *setos*, *deșert*, *alburii*, *arămii*, *zăcământ*, *pustiu*.
- 5 Propuneți câte un sinonim pentru cuvintele din text: *cerul*, *soldați*, *apă*, *vastă*, *copii*, *obosit*, *văzduh*, *slavă*, *a muri*.
- 6 Care este sensul adjectivului din îmbinarea „mai mândri copii”?
- 7 Ce calitate a zeilor se presupune în ultimul vers al baladei?
- 8 Substituiți interjecția *iată* din versul al III-lea cu un verb însoțit de adverb.
- 9 Selectați din text atributele care îl caracterizează pe Alexandru Macedon și comentați rolul lor stilistic.

- 10** Propuneți o listă de atribute neutilizate de autor pentru caracterizarea lui Alexandru, dar deduse din context.
- 11** Formulați 2 argumente în sprijinul deciziei pe care o ia Alexandru Macedon, justificându-i gestul.
- 12** Comparați argumentele formulate și aranjați-le, în grupuri de câte 4-6 elevi, în ordinea priorității.
- 13** Alegeți cel mai puternic dintre argumente și construiți, în baza lui, un discurs al lui Alexandru Macedon, rostit după ce „co-moara din coif le-o dădu înapoi”.
- 14** Examinați situația din punctul de vedere al unui soldat, care condamnă/dezaproabă gestul împăratului: ce argumente ați putea formula?
- 15** Desfășurați o dezbatere între cei care consideră corect gestul lui Alexandru Macedon și cei care îl consideră greșit.
- 16** Transferați scena descrisă în baladă asupra altor situații de viață: când se poate întâmpla ca o persoană să fie nevoită a lua decizii de asemenea amploare? Imaginați-vă un caz și analizați-l în detalii.

Colin Farrell în rolul lui Alexandru cel Mare

Secvență din filmul *Alexandru* de Oliver Stone (a. 2004)

II Lectură interogativă

- 1** Aduceți câteva argumente care demonstrează că textul lui Șt. Aug. Doinaș este unul epic.
- 2** Care sunt particularitățile unei balade, identificate de voi în textul propus?
- 3** Numiți și comentați figurile de stil recunoscute de voi în următoarele sintagme:
 - ♦ streșini de stânci;
 - ♦ privirile aprinse;
 - ♦ umplu cu licoare;
 - ♦ liniștea vastă;
 - ♦ fioros policantru;
 - ♦ zenitul fiert;
 - ♦ văzduhul topit clocotea ca o lavă;
 - ♦ hamuri de flăcări.

4 Explicați care este efectul expresiv al enumerațiilor:

- ♦ Văpaia țâșnea din căldări și din zale, Din stânci și vulcani... ;
- ♦ Noi nu mai cunoaștem nici foame, nici sete Și nici oboseala de luptă sau drum.

5 Completați tabelul cu cuvintele care creează tabloul pustietor al unei expediții în deșertul torid.

Verbe	Substantive	Adjective

6 Autorul reia, spre finalul baladei, într-o altă formă, o situație descrisă la început. Observați care sunt elementele păstrate de autor, selectând din lista propusă:

- ✓ O repetare totală a situației, cu aceleași cuvinte;
- ✓ Păstrarea unui vers;
- ✓ Păstrarea atmosferei.
 - Analizați situațiile și notați-vă modificările. Explicați asemănările și deosebirile.

7 Caracterizați personajele după modelul de mai jos.

- Explicați comportamentul ostașilor care cedează apa destinată copiilor.
- Justificați gestul de refuz al lui Alexandru.
- Comentați efectul produs asupra ostașilor și schimbarea survenită în final.

8 Povestiți acțiunile personajelor pe scurt (în 2-3 fraze).

9 Argumentați extinderea istoriei pe dimensiunea unei balade de 54 de versuri.

- Remarcați, în mod deosebit, tabloul urmărit de Alexandru (de la versul: „Întoarse privirea în jur în deșert”).

III Aplicare și creație

1 Împărțiți textul în câteva secvențe distincte și intitulați-le. Propuneți și argumentați un alt titlu.

2 Comentați următoarea secvență de text după algoritmul propus.

Algoritm:

- Cuvintele și expresiile marcate stilistic:
 - a) cuvintele din câmpul semantic al arșiței;
 - b) figurile de stil;
- Atmosfera și tensiunea creată;
- Rolul secvenței în mesajul textului.

Văzduhul topit clocotea ca o lavă,
Sorbit de vântoase cu suflu de jar,
Sub coifuri fluide, respinse de slavă,
Soldații boleau de-un amarnic pojar,
Ținând, cu cercei și cu bumbi, în alai,
Superbele hamuri de flăcări pe cai.

Văpaia țâșnea din căldări și din zale,
Din stânci și vulcani cu bogat zăcământ,
Al căror cuptor cu comori minerale
O umbră de foc arunca pe pământ.
Nisipul mărunt al acestui pustiu
În ultimul fir era roșu și viu.

3 Descrieți acțiunile surprinse în baladă cu câteva indicații de atmosferă și detalii, necesare pentru un film de scurtmetraj:

- detalii ale peisajului/naturii;
- personajele de prim-plan, aspectul, vestimentația, machiajul, mișcărilor, gesturile;
- personaje din planul secund, acțiunile lor;
- portretul lui Alexandru, vestimentația, gesturile, mișcărilor, vorbele;
- succesiunea prim-planului și a cadrelor de panoramă.

IV Deschideri

1 Citiți și povestiți colegilor un fragment/o secvență din romanul popular *Alexandria*, compus în secolele III–II î.Hr. și care a circulat în unele variante și la noi (mai ales în Evul Mediu).

2 Completați un portofoliu cu imagini și informații despre Alexandru Macedon.

3 Citiți și comentați textul de mai jos al scriitorului latin Seneca, găsind afinități și deosebiri (temă, atitudine, interpretare) cu istoria (legenda) relatată de Șt. Aug. Doinaș.

Caesar și veteranul

Unul dintre veterani își susținea cauza [disputarea unui ogor între vecini] în fața divului Iulius Caesar și vorbea ceva mai violent împotriva vecinilor săi, apăsător fiind de această chestiune. „Îți amintești, zise el, generale, când, în Spania, în apropiere de Sucro, îți scrântiseși piciorul?” Când Caesar i-a răspuns că-și aduce aminte, veteranul zise din nou: „Îți amintești, desigur, că pe când voiai să te așezi sub un arbore, ce împrăștia doar foarte puțină umbră, pe un soare clocotitor, locul fiind cu totul accidentat, întrucât din ascuțișul stâncilor țâșnea acest unic copac, unul dintre frații de arme ți-a așternut mantaua lui?” Când Caesar a răspuns: „Cum să nu-mi amintesc? Și chinuit de sete, întrucât nu puteam merge cu picioarele până la izvorul cel mai apropiat, aveam de gând să mă târăsc pe brânci, dacă un ostaș, om strașnic de viteaz, nu mi-ar fi adus apă în coiful său”.

„Ai putea, generale, zise veteranul, să recunoști omul sau coiful acela?” Caesar mărturisește că nu poate cunoaște coiful, dar pe om, cu siguranță, îl va cunoaște și adăugă – cred, mâniat – prin faptul că se depărta de la recunoașterea obișnuită spre vechea fabulă: „Tu nu ești acela”. „Într-adevăr, Caesare, zise veteranul, tu nu mă recunoști, deoarece când s-a întâmplat aceasta eu eram om întreg, iar după aceea, în bătălia de la Munda, mi s-a scos un ochi și mi s-a făcut operație la cap. Nici coiful, dacă l-ai vedea, nu l-ai recunoaște, căci a fost străpuns de sabia spaniolă.”

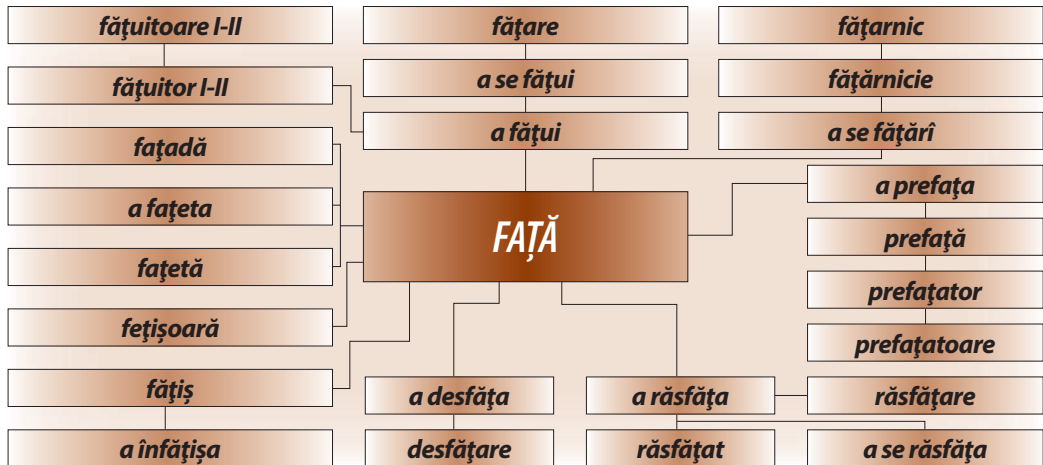
Caesar l-a oprit să-și mai expună pricina și a dăruit fostului său ostaș ogorul cu pricina.

Regele galilor Vercingetorix depunând armele în fața lui Caesar

LIMBĂ ȘI COMUNICARE

Câmpul derivativ al cuvântului FAȚĂ

- Utilizați cuvântul *față* în diferite contexte. Înscrieți 3 enunțuri. Ce sensuri ale acestui cuvânt vă sunt cunoscute?
- Adăugați la cuvântul *față* diferite adjective. Caracterizați *fața* ca:
 - ✓ parte a capului;
 - ✓ parte a obiectului;
 - ✓ persoană.
 - ✓ expresie a fizionomiei;
 - ✓ latură anterioară a unui obiect;
- Examinați seria de sinonime ale cuvântului *fățarnic*. Plasați în contexte adecvate 3 dintre adjectivele neologice.
 - ♦ Ipocrit, mincinos, perfid, prefăcut, șiret, viclean, fari-seu, iezuit, duplicitar, calp.
- Citiți textul. Rezumați-l în scris, insistând asupra detaliilor vestimentare.

Era îmbrăcată... într-o rochie de atlas luciu, de un cenușiu de mărgăritar, ale cărui ape de argint înghețau sub rețeaua mărunță de „Chantilly” (fel de dantelă) neagră, ce-o împăienjenea în întregime, presărând-o cu șerpuite mănunchiuri de feregi. Gâtul îi era *acoperit* până sub bărbie de un guler înalt de horbotă, creață și înfoiată, așa de subțire că de departe părea o spumă ușoară și albă, ce nu s-ar putea pipăi. Ea *purta* pieptănătură înaltă, de la sfârșitul veacului al XVI-lea, și din scufa neagră ce înainta ascuțită spre frunte, prinsă cu ace de smarald, îi atârna pe spate un vâl lung negru, la fel cu țesătura de pe rochie.

Mateiu Caragiale

Ioan Andreescu. Model costum

5 Descrieți fața persoanei respective, așa cum v-o imaginați.

albă smeadă tuciurie plumburie neagră	palidă rumenă	triunghiulară ovală	Față	calmă furioasă indiferentă	fericită amărâtă nefericită	blajină răutăcioasă

6 Derivați de la verbele marcate în exercițiul 4 substantive-nume de agent: cum se numește persoana care săvârșește această acțiune?

7 Explicați sensurile verbelor din tabel. Ce legătură există între sensurile lor și sensurile cuvântului *față*?

8 Restabiliți în șirul dat cuvintele:

- ♦ Față – ... – ... – prefațator;
- ♦ Față – ... – ... – înfățișare.

9 Examinați fotografiile. Ce exprimă mimica de pe fețele copiilor? Scrieți câte un adjectiv pentru fiecare imagine.

10 Rostiți corect!

Livid Sașiu Smead Strabic Ingenuu

11 Descrieți fațada unei case, răspunzând la întrebările:

- ✓ Ce casă vreți să descrieți?
- ✓ Prin ce vă atrage atenția fațada?
- ✓ Ce detalii de arhitectură remarcăți?
- ✓ Cum se combină culorile, ornamentele pe acea fațadă?
- ✓ Cu ce asociați această casă?
- ✓ V-ar plăcea să locuiți în această casă?

12 Analizați expresiile conținând cuvântul *față* și scrieți îmbinarea liberă cu care echivalează.

Model: *a lucra pe față* – a acționa fără ascunzișuri, în mod cinstit.

- ♦ A-și da arama pe față;
- ♦ a se lumina la față;
- ♦ a-și da cărțile pe față;
- ♦ a-i râde cuiva în față;
- ♦ a da dos la față;
- ♦ a scăpa cu fața curată;
- ♦ a juca cu cărțile pe față;
- ♦ a șterge pe cineva de pe fața pământului;
- ♦ a se da pe față;
- ♦ a-i spune cuiva verde în față.
- ♦ a-și întoarce fața de la cineva;

13 Descrieți o situație de viață care ar confirma observația proverbului:

- ♦ Mai mult ața decât fața.

Modul conjunctiv și modul condițional al verbului.

Funcțiile sintactice

I Modul conjunctiv

- 1 Amintiți-vă care sunt modurile verbului (personale și nepersonale). Conjuțați verbul *a redacta* la modurile cunoscute.
- 2 Explicați diferența de sens între formele verbelor:
Tu prezinți – Prezintă! – Tu să prezinți.
Voi prezentați – Prezentați! – Voi să prezentați.

Modul conjunctiv arată o acțiune posibilă, dar nerealizată până la momentul vorbirii.
Să înveți pentru tine, dar să știi și pentru alții.

- ♦ Să nu lași drumul mare pentru cărare.

Modul conjunctiv are timpul prezent și trecut:

prezent

Eu să redactez
Tu să redactezi
El, ea să redacteze
Noi să redactăm
Voi să redactați
Ei, ele să redacteze

trecut

eu să fi redactat
tu să fi redactat
el, ea să fi redactat
noi să fi redactat
voi să fi redactat
ei, ele să fi redactat

Timpul prezent al modului conjunctiv se formează de la timpul prezent al modului indicativ, adăugându-se semnul distinctiv – conjuncția **să**. La persoana a III-a singular și plural formele majorității verbelor se deosebesc.

Timpul trecut al modului conjunctiv se constituie din trei elemente: conjuncția **să** + infinitivul scurt (fără prepoziția **a**) a verbului **a fi** + participiul verbului de conjugat.

- 3 Conjuțați verbele *a presupune*, *a suspecta*, *a se îndoi* la timpul prezent al modului conjunctiv. Observați deosebirea formelor de persoana a treia, în raport cu modul indicativ, timpul prezent.
- 4 În grupuri de câte 6 persoane, conjuțați oral verbele *a fi*, *a avea*, *a lua*, *a da*, *a ști*, *a sta* la timpul prezent al modului conjunctiv.
- 5 Plasați în enunțuri ortogramele *să-ți*, *să mă*, *să ne*, *să-și*.
- 6 Conjuțați în enunțuri verbele *a scrie*, *a merge*, *a țese* la timpul prezent al modului conjunctiv. Observați cum se schimbă formele.
- 7 Plasați adverbele **nu**, **mai**, **tot** pe lângă verbele conjugate. Observați ce loc ocupă ele și ce mesaj se transmite.

Model:

- ♦ Să citești ziarul.
- ♦ Să nu citești ziarul.
- ♦ Să tot citești ziarul.
- ♦ Să mai citești ziarul.
- ♦ Să nu mai citești ziarul.

8 Citiți maximele. Identificați verbele la modul conjunctiv. Încercați să le substituiți prin alte forme ale verbului: infinitiv sau imperativ. Concluzionați în privința posibilității de a exprima aceeași idee prin diferite forme gramaticale.

- ♦ E supărător să primești cu acreală ce ți s-a dat cu bucurie.
- ♦ Să fii de folos prietenului atât cât să nu-ți dăuneze ție.
- ♦ De mulți trebuie să se teamă cel de care se tem mulți.
- ♦ Nu e ușor să păzești singur ceea ce place multora.
- ♦ E o prostie să păstrezi ceea ce nu știi la ce slujește.
- ♦ Făcând pe un amic să roșească, îl pierzi.
- ♦ Ca să fii cu ai tăi când ești departe, îndreaptă-ți dorul spre patrie.
- ♦ Să te gândești de zece ori, să hotărăști o singură dată.
- ♦ Furiosului să-i smulgi lancea, nu să i-o dai.

9 Înscrieți câteva formule de salut și urări, pe care le puteți adresa în diferite circumstanțe de comunicare. Conturați situația de comunicare, în raport cu eticheta verbală.

Gustave Courbet. *Bună ziua, dle Courbet! (Întâlnirea)*

10 Lansați oral câteva apeluri către colegi, utilizând interjecția **hai** ca regent (*Hai să organizăm...*).

11 Redactați textul unei invitații, prin care îi propuneți unei persoane adulte să participe la o manifestare culturală din gimnaziul/liceul vostru.

II Modul condițional

1 Numiți o activitate pe care ați vrea să o realizați. De ce condiție depinde succesul?

2 Observați diferența de sens între formele verbelor:

Eu prezint – Eu aș prezenta.

Eu am prezentat – Eu aș fi prezentat.

Voi să fi prezentat – Voi ați fi prezentat.

Modul condițional exprimă o acțiune a cărei realizare depinde de îndeplinirea unei condiții.

- ♦ Dacă ai ști unde ai să cazi, ți-ai așterne paie.
- ♦ Dacă ar avea mâța aripi, nu ar mai rămâne nicio pasăre pe lume.
- ♦ Dacă n-ar fi greșeli, n-ar fi nici iertare.

Modul condițional are timpul prezent și trecut:

prezent

Eu aș participa
 Tu ai participa
 El, ea ar participa
 Noi am participa
 Voi ați participa
 Ei, ele ar participa

trecut

eu aș fi participat
 tu ai fi participat
 el, ea ar fi participat
 noi am fi participat
 voi ați fi participat
 ei, ele ar fi participat

Timpul prezent al modului condițional se formează de la infinitivul scurt al verbului de conjugat, adăugându-se formele speciale ale verbului auxiliar **a avea**: **aș, ai, ar, am, ați, ar**.

Timpul trecut al modului condițional se constituie din condiționalul prezent al verbului **a fi** (**aș fi, ai fi, ar fi, am fi, ați fi, ar fi**) + participiul verbului conjugat.

3 Conjugăți verbele *a trece, a traversa, a se deplasa* la timpul prezent al modului condițional.

4 Lucrând în perechi, puneți câte un verb de fiecare conjugare (I, II, III, IV) la condițional prezent și trecut, pers. III, plural.

5 Plasați în enunțuri ortogramele *a-ți, ați, aș, a-și, s-ar, și-ar*.

6 Conjugăți în enunțuri verbele *a interpreta, a juca, a privi* la timpul prezent al modului condițional. Observați ce se schimbă în procesul conjugării. Concluzionați.

7 În proverbele date, identificați verbele la modul condițional. Explicați în ce rezidă condiția.

- ♦ Dacă Dumnezeu ar fi dat porcului coarne, răsturna pământul.
- ♦ Dacă n-ar fi greșeli, n-ar fi nici iertare.
- ♦ Dacă toți ar merge într-o direcție, lumea s-ar răsturna.
- ♦ Dacă zahărul ar avea dinți, singur s-ar mânca pe sine.
- ♦ Lupului dacă i-ar fi frică de ploaie, ar purta manta.
- ♦ Vânătorul, dacă ar ști unde-i iepurele, nu l-ar căuta.

8 Analizați unul dintre proverbe, aplicând tehnica **6 De ce?**. Scrieți eseul argumentativ.

- ♦ Mânzul, oricât ar zburda, tot în herghelie rămâne.
- ♦ Oricât s-ar grăbi livădarul, para nu se coace înainte de vreme.
- ♦ Oricât de înalt ar fi muntele, va trece drumul și peste dânsul cândva.

9 Formulați și expuneți public condițiile pe care le înaintați/le puneți, primind o ofertă de a:

- ✓ merge într-o excursie duminicală;
- ✓ participa la un concert;
- ✓ lua acasă un pui de animal sălbatic, găsit în pădure.

10 Redactați textul unei scrisori, prin care răspundeți la întrebarea unui corespondent:

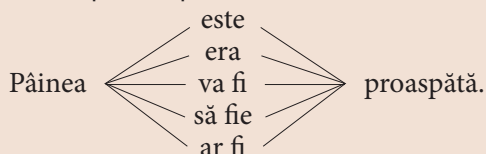
- ♦ *Ce ai prefera să faci, dacă te-ai implica în acțiuni de voluntariat în folosul comunității?*

11 Elaborăți un plan strategic de acțiuni pe care le vei întreprinde dacă, la mijlocul anului de studii, familia ta și-ar schimba domiciliul și te-ar transfera la alt gimnaziu. Prezentați pașii și discutați-i într-un grup de 4-5 colegi.

III Funcțiile sintactice ale verbului

- 1 Construiți 4 enunțuri cu verbul *a fi* în diferite sensuri. Subliniați verbele conform funcției sintactice.
- 2 Conjuțați oral verbul *a lupta* la persoana a II-a singular, la toate modurile și timpurile cunoscute. Înscriseți numai formele care conțin verbe auxiliare.
- 3 Substituiți numele predicativ marcat în expresie printr-un adjectiv.
 - ♦ A fi ca lutul în mâna olarului;
 - ♦ a fi ca o zână;
 - ♦ a fi ca sarea-n bucate;
 - ♦ a fi ca toporul fără coadă;
 - ♦ a fi cu două fețe;
 - ♦ a fi cu gheața-n spinare;
 - ♦ a fi cu stea în frunte.

Verbul *a fi* poate fi **predicativ** (când are un sens lexical distinct), **auxiliar** (când intră în componența unor forme gramaticale compuse) sau **copulativ** (când exprimă relația dintre un subiect și numele predicativ din predicatul nominal). În acest caz, verbul *a fi* este purtătorul informației de timp, mod, persoană, număr:

Alături de verbul *a fi*, în limba română, cu aceeași funcție de legătură între subiect și nume predicativ, se utilizează și alte verbe: *a deveni*, *a ajunge*, *a rămâne*, *a se numi*, *a se ține*, *a părea*, *a se simți*, *a se preface*, *a însemna* etc.: *A exista devine un efort.*

- 4 În enunțurile date, identificați toate predicatele. Înscriseți numai predicatele nominale.
 - ♦ Cine îmi suportă greșelile devine stăpânul meu, chiar dacă îmi este servitor.
Goethe
 - ♦ Este greu să lupți împotriva inimii tale, dar este treaba bărbatului înțelept să triumfe în această luptă.
Democrit
 - ♦ După insucces, planurile cele mai bine întocmite par absurde.
F. Dostoievski
 - ♦ A scrie istorie înseamnă a te elibera de trecut.
Goethe
- 5 În enunțurile propuse, înlocuiți verbul *a fi* cu un alt verb copulativ: *a deveni*, *a ajunge*, *a rămâne*, *a se numi*, *a se ține*, *a părea*, *a se simți*, *a se arăta*, *a se face*, *a se preface*, *a însemna*. Comentați oral deosebirea de sens.

După ploaie, orașul era de nerecunoscut. Casele acum erau mai albe, străzile erau mai largi, iar copacii mai verzi. Orașenii erau mai veseli, iar vitrinele magazinelor erau mai luctoase. Se părea că ploaia a fost o binecuvântare cerească peste acest oraș.

Paul Valéry. Oraș în ploaie

6 Adăugați la subiectul și verbul copulativ dat câte două nume predicative potrivite.

- Bătălia se anunța
- Oastea părea
- Pedeștrii rămâneau
- Acești ostași se numeau
- Cavaleria se considera

7 Citiți toate enunțurile care se pot constitui din elementele propuse. Apreciați diferența dintre verbele copulative.

Armata năvălitorilor

este – pare – se ține – se crede – se arată – se știe – se pretinde – se închipuie – se socotește

de neînvinc

Un verb este considerat **copulativ**, dacă realizează legătura dintre subiect și numele predicativ. În linii mari, fiecare verb copulativ este un echivalent nuanțat al verbului *a fi*, dar are, în același timp, un sens mai îngust/exact.

8 Utilizați în enunțuri verbele copulative: *a-și zice, a se chema, a se trezi, a servi*.

9 Citiți seria de sinonime ale verbului *a fi*. Extrageți doar verbele copulative.

A fi

- ♦ A exista, a trăi, a viețui, a ființa;
- ♦ A dăinui, a dura, a se menține, a se păstra;
- ♦ A se afla, a se găsi, a sta;
- ♦ A figura, a se număra;
- ♦ A se situa, a veni, a cădea;
- ♦ A domiciliu, a locui, a șede;
- ♦ A constitui, a forma, a însemna;
- ♦ A prezenta, a reprezenta, a semnifica;
- ♦ A se întâmpla, a se petrece;
- ♦ A proveni, a se trage;
- ♦ A trebui, a urma;
- ♦ A costa, a face, a reveni, a prețui.

10 Citiți textul, rezumați-l într-un enunț și observați verbele utilizate, timpul la care sunt puse.

E dificil de apreciat astăzi cât de profund depindeam de cai înainte de căile ferate din secolul al nouăsprezecelea și, mai ales, de automobilul secolului al douăzeci-lea. Calul era animalul cel mai important al călătoriei, muncii, vânătorii și războiului. Chiar vehiculele care l-au înlocuit erau descrise în termeni cabalini – „cal de fier” și „trăsură fără cai” –, în timp ce „cal-putere” este încă unitatea de măsură a motoarelor.

Michael Ferber

11 Descrieți un animal. Variați, în procesul descrierii, verbele copulative și formele lor de timp și mod.

12 Continuați enunțurile începute:

Pentru părinții mei, eu sunt	Pentru colegii mei, eu sunt
Pentru bunicii mei, eu sunt	Pentru profesorii mei, eu sunt
Pentru rudele mele, eu sunt	

13 Scrieți despre propria voastră persoană, construind diferite predicate nominale. Variați verbele copulative. Utilizați nume predicative multiple în cadrul unui predicat nominal.

- ♦ Eu sunt...

- 14** Răspundeți la întrebările: *Ce funcții sintactice realizează cuvintele în propoziții? Ce funcții sintactice poate avea verbul la un mod personal? Ce funcții sintactice poate avea verbul la un mod nepersonal?*
- 15** Citiți textul. Extrageți verbele și scrieți alături întrebarea la care răspund ele, conform funcției sintactice.

Apă vie

Pe dealuri iarba arde-n soare,
Seceta bate în timpane.
Iar în adâncuri, la strâmtoare,
Stau treze ape subterane.
E-o rugăciune ori descântec?
Totuna n-are să ajungă
La apele ce-adâncul spintec
În luptă grea, în luptă lungă.

Sub coasa secetei se-aplecă
Și curpen verde, și pășune,
Și nukul mândru câte-oleacă.
Și-un om ceva din buze spune.
Dar dacă-ascuți pământul mut,
Se-aud urcând în frământare
Grăbite ape de desubt
Spre guri uscate de izvoare.

Liviu Damian

- 16** Copiați din textul *Alexandru refuzând apa* 10 forme verbale care nu au funcția de predicat. Scrieți în dreptul lor ce funcție sintactică au.

Verbul și locuțiunea verbală pot avea în limba română diferite funcții sintactice. Verbele la moduri personale (indicativ, conjunctiv, condițional, potențial, imperativ) sunt predicat-e. Verbele la moduri nepersonale (infinitiv, participiu, gerunziu, supin) au funcția sintactică de subiect, atribut, complement sau intră în componența predicatului nominal.

- 17** Uniți elementele celor 3 coloane, modificați-le și obțineți diverse enunțuri. Înscrieți-le.

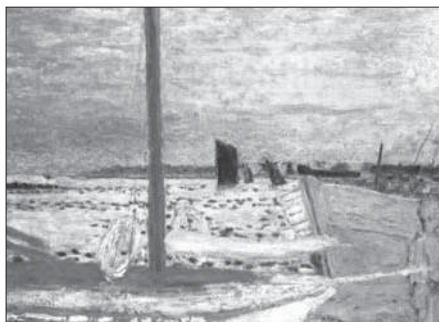
A. Pentru funcția de predicat **B.** Pentru funcția de subiect **C.** Pentru funcția de complement

A	B	C
a cere	copil	dulciuri
a solicita	inspector	drepturi
a reclama	situație	soluționare
a refuza	consiliu	respectare
a respinge	demonstranți	ajutor
a revendica	problemă	susținere

- 18** Restabiliți în textul de mai jos verbele cu funcția de predicat. Înscrieți-le. Propuneți mai multe variante.

Comunitățile de fermieri și de pescari, a căror existență ... de cunoașterea anticipată a vremii, ... anumite semne care ... schimbarea vremii sau apropierea furtunii. Semnele simple ... modificări ale direcției vântului sau apariția anumitor formațiuni de nori.

Proverbele ... multe cunoștințe tradiționale populare. De exemplu, „Cer roșu la înserat, bucuria ciobanului; Cer roșu la răsărit, grija ciobanului”. Acest proverb ... pe faptul că în Insulele Britanice vânturile dominante ... dinspre sud-

Pierre Bonnard. *Barca galbenă*

vest. Prin urmare, cea mai mare parte a sistemelor meteorologice ... de-a lungul uscatului dinspre est spre vest. Culoarea roșiatică a cerului la apus sau la răsărit ... de praful din atmosferă. Cantitatea de praf este maximă când aerul este calm și uscat. Deci, dacă cerul este roșiatic la apus, aerul uscat ... înspre observator, aducând vreme bună. Dacă însă cerul este roșiatic dimineața, aerul din est este cu siguranță uscat și cald.

Din revista *Arborele lumii*

19 Analizați structura îmbinărilor. Delimitați îmbinările libere de expresiile/locuțiunile verbale. Includeți locuțiunile verbale în contexte adecvate cu funcția de predicate.

- ♦ A bate câmpii, a bate apa în piuă, a bate un cui, a bate la ochi, a bate la ușă, a bate cu biciul, a bate palma, a bate din palme, a bate multă cale, a bate în retragere, a-și bate joc, a bate un record, a bate un adversar, a bate în masă.

20 Extrageți din textul ce urmează toate verbele la moduri nepersonale și indicați funcția lor sintactică.

Noi, locuitorii acestei planete, pe care viața este din ce în ce mai tulburătoare, strigăm cu frenetică energie: a fi, a fi, a fi! Răspunde acest pământ rotitor dorinței noastre de a exista, disperării noastre de a căuta cât mai multe pretexte de a trăi așa cum plantele trăiesc pentru **fructe**, altele pentru **floare**, altele pentru simplul motiv că au încolțit, altele pentru **desfătarea** și **hrana** altor plante mai puternice decât ele.

Nichita Stănescu

21 Înlocuiți oral cuvintele marcate din textul de mai sus prin verbe la modurile nepersonale, păstrând sensul enunțului.

22 Utilizați diferite atribute verbale (infinitive, participii, gerunzii, forme de supin) în raport cu substantivele propuse. Observați și comentați restricțiile.

Model:

Substantivul Atributul verbal la infinitiv Atributul verbal la gerunziu Atributul verbal la participiu Atributul verbal la supin	interesul de a cunoaște crescând susținut pentru scris	
flacăra lumină opaiț	idee felinar torță	intenție vis posibilitate

23 Continuați enunțurile prin verbe la infinitiv în funcția de nume predicative + complemente:

- ♦ A fi patriot înseamnă...
- ♦ A fi un cititor atent înseamnă...
- ♦ A fi elev bun înseamnă...
- ♦ A fi un vecin bun înseamnă...
- ♦ A fi un copil educat înseamnă...

24 Alegeți forma adecvată și scrieți îmbinarea *verb la un mod personal + verb la un mod nepersonal*:

<i>Ploaia începe</i>	<i>a picura</i>	<i>picurând</i>	<i>de/la/spre/pentru picurat</i>
<i>Elevul continuă</i>	<i>a scrie</i>	<i>scriind</i>	<i>de/la/spre/pentru scris</i>
<i>Artistul a învățat</i>	<i>a cânta</i>	<i>cântând</i>	<i>de/la/spre/pentru cântat</i>
<i>Trenul a plecat</i>	<i>a fluiera</i>	<i>fluierând</i>	<i>de/la/spre/pentru fluierat</i>
<i>Bătrâna termină</i>	<i>a toarce</i>	<i>torcând</i>	<i>de/la/spre/pentru tors</i>
<i>Lumea încetează</i>	<i>a discuta</i>	<i>discutând</i>	<i>de/la/spre/pentru discutat</i>

25 Desfășurați, în 15-20 de rânduri, un text vizând adolescența:

- ♦ A fi adolescent înseamnă...

26 Combinați verbele de mai jos câte 2, plasând un verb la un mod personal, iar altul la gerunziu. Înscrieteți 5-7 exemple.

Model: a umbla, a rătăci: *umblă rătăcind*.

- ♦ A veni, a spune, a râde, a tremura, a plânge, a alerga, a arde, a lumina, a trece, a galopa, a minți, a suspina.

27 Scrieți în dreptul fiecărui verb la gerunziu din exercițiul precedent întrebarea la care răspunde. Determinați funcția sintactică a verbelor la gerunziu.

28 Caracterizați prin câte 2 verbe la participiu: un creion, un tablou, un peisaj, o imagine, o fotografie, un portret.

29 Prezentați întreaga listă de atribute-participii de la exercițiul precedent. Descrieți detaliat un obiect, utilizând 5-7 participii cu rol de atribut sau de nume predicativ.

30 Citiți textul. Extrageți din el 5 verbe la diferite moduri (personale și nepersonale). Analizați-le în scris din punct de vedere morfologic și sintactic.

Osândă. Sorti de izbândă

*Acum să-mi spui tu
cine ești, de unde vii și
încotro te duci...*

Povestea lui Harap-Alb

Știu sute de cumpene grele,
Știu unde se-adună la pândă,
Și totuși mă duc înspre ele...
Osândă sau sorti de izbândă?

Curaju-nainte mă-mpinge
Pe trepte nebănuite,
Ori gheața primară din sânge
Și groaza fixată-n orbite?

Fac drumul făcut și de tata,
De parcă bătrânii n-ar spune
Că-adâncul fântâniei e gata,
Iar spânul capcanele pune.

Spălate de ploaie și geruri,
Văd oase albind sub negară:
E calul meu vrednic de ceruri,
Poveste străveche și-amară.

Liviu Damian

„ – Bun întâlnișul, voinice! Nu ai trebuință de slugă la drum?”

Ilustrație de Filimon Hămuraru
la *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă

IV Argumentarea unui punct de vedere

1 Citiți următoarea afirmație:

„Istoria este mitologia oamenilor, cum mitologia este istoria zeilor.”

Lucian Blaga

- Împărțiți-vă în grupuri de câte 4-6 persoane.
- Distribuțiți fiecărui grup o secvență din istoria omenirii: Antichitate, Evul Mediu, Renaștere, Epoca Modernă.

- Desfășurați un brainstorming de grup, acumulând idei pentru argumentarea afirmației de mai sus, cu referire la personalități și evenimente din perioada respectivă.
- Documentați-vă cu privire la personalitățile și evenimentele numite.
- Sistematizați și ordonați ideile, prezentați un discurs în sprijinul ideii poetului.
- Luați notițe, ascultând discursurile colegilor.
- Redactați un eseu argumentativ.

Viktor Vasnețov. *Cavalerul la răscruce*

V POEMUL EROIC

Petru Jereghea.
Bătrânul

Activare

- ◆ Propuneți și scrieți pe tablă o listă de calități (însușiri) pe care trebuie să le posede un erou, un personaj legendar.
- ◆ Copiați această listă în caiete în ordinea priorităților necesare (în opinia voastră).
- ◆ Confrunțați această ordine cu cea propusă de colegul de bancă.

DAN, CĂPITAN DE PLAI

de Vasile Alecsandri

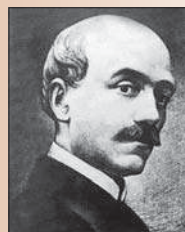
(fragment)

VI

Ursan năval' s-aruncă în neagra tătarime,
Croind o pârte largă prin deasa ei mulțime.
Sub mână-i buzduganul, unealtă de peire*,
Ca un balaur face-i în giuru-i o rotire,
Un cerc de moarte-n care amar de cine-i prins!...
Sărmanu-nchide ochii și soarele-i s-a stins!

În lături, înainte, în urmă-i totul moare!
Zbor creierii din tidve sub ghioaga zdrobitoare,
Și-n urmă, și-mpregiuru-i, și-n lături semămate
Zac sute de cadavre cu capete sfărmate.
Și astfel ne-mpăcatul Ursan mereu lucrează,
Și spre apus prin sânge mereu înaintează.

* Este respectată ortografia originalului.

Vasile Alecsandri
(1821–1890)

Scriitor român, autor al mai multor volume de poezie, proză, teatru. A cules, a prelucrat și a publicat texte folclorice.

Cele mai cunoscute volume de poezii sunt „Doine și lăcrămioare”, „Mărgăritărele”, iar între operele dramatice se remarcă comediiile „Chirița în Iași”, „Chirița în provincie”, „Arvinte și Pepelea”. Este apreciat îndeosebi pentru arta literară a „Pastelurilor” și a ciclului de legende (poeme) istorice: „Dan, căpitan de plai”, „Dumbrava Roșie” ș.a.

Ca dânsul, Dan bătrânul, erou întinerit,
 Tot vine după paloș spre mândrul răsărit.
 El intră și se-ndeasă în gloata tremurândă
 Ca giunghiul cel de moarte în inima plăpândă,
 Și paloșu-i ce luce ca fulger de urgie
 Tot cade-n dreapta, -n stânga și taie-n carne vie...
 Fug toți și per din cale-i!... El strigă: „Steie față
 Cui place vitejia, cui s-au urât de viață!”

Dar nime nu-ndrăznește la glasu-i să apară,
 Căci el se-naintează precum un stâlp de pară,
 Și cine-l vede falnic, aprins, cu fruntea sus,
 Îi pare că alt soare se-nalță din apus.
 Și astfel îmbii oaspeți a morții nempăcate
 Cosesc la vieți în floare pe straturi sângerate
 Și-ajung ei față-n față prin apriga furtună,
 Și armele lor ude cruciș le împreună.
 „Noroc ție, Ursane!”

„Și ție, tot noroc!”

Dar n-a sfârșit cuvântul Ursan și cade-n loc,
 Străpuns de o săgeată ce-i intră-n pept adânc.
 El scapă buzduganul, se pleacă pe oblânc¹
 Și greu se prăbușește c-un gemet de pe cal.

Tătarii ca zăvozii² pe dânsul dau năval!
 „În lături, litfe³!” strigă la ei viteazul Dan,
 Punându-se de pază la capul lui Ursan.
 Cu calu-n mâna stângă, cu pala-n⁴ mâna dreaptă,
 Amenințând cu ochii tătarii, mi-i așteaptă
 Precum așteaptă zimbrul de lupi încungiurat
 Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat.
 Dar nici gândesc păgânii să deie pept cu el,
 Căci paloșu-i năprasnic e vultur de oțel.
 Retrași în giur deoparte, nemernici, spărieți,
 Ei scot din a lor arcuri un vifor de săgeți,
 Și Dan, lovit în coaste, șoptește cu oftare:
 „Ursane, pentru tine de-acum nu e scăpare!”
 Zicând, el cade-aproape, se sprijină-ntr-o mână
 Și paloșul lui ține în loc ceata păgână.
 O! Dane căpitane! puterile-ți slăbesc
 Și norii pe deasupra-ți trecând se învârtesc.
 Tu mori! și tătărima s-apropie de tine!

Miniatură dintr-un vechi manuscris realizată de
 Logofătul Petrace

¹ *oblânc, -uri*, s.n. – partea de dinainte a șeii, mai ridicată și mai încovoiată.

² *zăvod*, pl. *zăvozi*, s.m. – câine mare (ciobănesc); dulău.

³ *litfă, -e*, variantă: *liftă*, s.f. – termen injurios dat în trecut de românii ortodocși popoarelor de altă religie.

⁴ *pală, -e*, s.f. – sabie lată cu două tășuri; paloș.

Dar iată din pustiri un alb vârtej că vine
 Și trece prin urdie ca printr-un lan de grâu.
 E un voinic călare pe-un cal ce n-are frâu,
 Voinic, în brâu cu paloș și pe grumaz cu salbă.
 E Fulga, ce apare ca o fantasmă albă
 Și grabnic, pe-al ei tată răpește din grămadă,
 Apoi cu el dispare ca șoimul cu-a sa pradă.
 „Alah!” răcnesc tătarii cătând cu groază-n urmă...

Dar ce văd ei deodată, căci glasul lor se curmă?
 Ei văd curgând pe dealuri arcașii din Orhei
 Ce vin cu-o falcă-n ceruri, aprinși ca niște zmei!
 Un lung fior de spaimă pătrunde într-o clipă
 Prin deasa tătarime ce-i gata de risipă,
 Și toți pe loc la fugă plec iute, se duc orbi,
 Cum pleacă din câmpie un nor întins de corbi.
 Amar e de răzlețul ce-n urma lor rămâne!
 Și cade, mic sau mare, pe mânele române!
 În față cu românul nu-i milă, nu-i iertare,
 Nici chiar în sân de mamă nu poate-avea scăpare.
 O știi de mult tătarii, o știi de la bătrâni
 Și fug, nevrând s-asculte de șefi, de-ai lor stăpâni.
 Tot omul vede moartea și-aleargă-nspăimântat.
 Cel viu uită și lasă pe mortul nengropat
 Și făr-a-ntoarce capul se duce-orice păgân,
 Că-n umbra fiecărui s-avântă un român!

Iar hanu-și smulge barba, își rupe șalul verde
 Privind urdia-ntreagă în clipă cum se perde.
 Sub ochii lui în lacrimi, pe câmpul cel de lupte
 Apar grămezi de leșuri, grămezi de arme rupte,
 De cai uciși, de care, de corturi risipite,
 Și tuiurile¹ oastei de oaste părăsite!

O! pas cumplit al soartei! Tot ce-i era de fală,
 Cai, steaguri, cete mândre, strălucitoare arme,
 Clădiri de visuri nalte, magie triumfală,
 Au fost de-ajuns o clipă ca totul să se darne!

VII

Ghirai au trecut Nistrul înot pe calul său,
 Luând pe Dan rănitul ca pradă și trofeu.
 El merge de se-nchide în cortu-i, umilit,
 Precum un lup din codri ce-a fost de câni gonit.

¹ *tui, -uri*, s.n. – steag turcesc alcătuit dintr-o lance cu semiluna (sau cu o măciulie de metal) în vârf, cu două sau cu trei cozi albe de cal împletite prinse de ea, care constituia un semn distinctiv al puterii și rangului unor înalți demnitari din fostul Imperiu Otoman și din țările vasale lui.

Trei zile, trei nopți hanul nu gustă-n suflet pace.
 Întins ca un cadavru gios pe covor el zace,
 Dar când revine, palid, din lungă-i desperare,
 În ochii lui trec fulgeri de crudă răzbunare.
 El strigă să-i aducă sub cort pe Dan bătrânul.

Deși cuprins de lanțuri, măreț intră românul!

„Ghiaur! zice tatarul cu inima haină,
 Ce simte firul ierbei când coasa e vecină?”
 „Ea pleacă fruntea-n pace, răspunde căpitanul,
 Căci are să renască mai fragedă la anul!”

Ghirai cade pe gânduri, lăsându-și capu-n pept,
 Și, îmblânzindu-și glasul: „O! Dan, om înțelept!
 Te știu de mult pe tine, cunosc al tău renume
 Din graiul plin de lacrimi orfanilor din lume.
 Pe mulți tatari cuprins-ai de-ai morții reci fiori!
 Acum îți veni rândul și ție ca să mori.
 Privește! lângă ușă călăul te pândește
 Cu ștreangul și cu pala ce-n mână-i zângănește.
 Un semn, și capu-ți zboară la câni și la vulturi,
 Și sufletu-ți se perde în lumea de ghiauri.
 Dar însă îmi fac milă de ani și de-a ta minte,
 Gândind la bătrâneța ce-apasă-al meu părinte,
 Și vreau, cu daruri multe, pe tine-a te ierta
 De vrei tu să te lepezi acum de legea ta!”

Creștinul Dan, bătrânul cu suflet luminos,
 Înălță-a lui statură și zice maiestos:
 „Ceahlăul sub furtună nu scade moșunoi!¹
 Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân nu voi.
 Deci nu-mi convine viața mișelnic câștigată,
 Nici pata fărdelegei în fruntea mea săpată.
 Rușinea-i o rugină pe-o armă de viteaz,
 Un verme ce mănâncă albeața din obraz.
 Cui place să roșească, roșească... eu nu vreau
 Nici pată pe-a mea armă, nici pe obrazul meu.
 Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc
 Și vreau cu fața albă senin să mă sfârșesc,
 Ca după-o viață lungă, ferită de rușine,
 Mormântul meu să fie curat și alb ca mine!
 Așa m-au deprins Ștefan, ușoară țărna-i fie!
 La trai fără mustrare și fără prihănie.
 Nu-mi trebuie-a ta milă, nu vreau a tale daruri.
 Tu îmi întinzi o cupă mult plină de amaruri,

¹ *moșunoi, -oaie*, s.n. – (reg.) mușuroi; moviliță, grămadă; ridicătură mică de pământ; deal.

Departea ea de mine!... mai drept e ca să mor!...
Iar dacă ai tu cuget și-ți pasă de-al meu dor,
Ghirai, mă lasă, lasă în ora morții grele
Să mai sărut o dată pământul țării mele!”

Uimit, Ghirai se scoală, cu mâna lui desface
Unealta de robie sub care leul zace,
Cumplitul lanț ce-l leagă cu strânse noduri sute,
Și zice grabnic: „Tată, ia calul meu și du-te!”
Bătrânul Dan ferice se duce, Nistrul trece,
Și-n aerul Moldovei se umflă pieptu-i rece,
Și inima lui crește, și ochii-i plini de jale
Cu drag privesc prin lacrimi podoaba țării sale,
Sărmanu-n genunchiază pe iarba ce străluce,
Își pleacă fruntea albă, smerit își face cruce
Și pentru totdeauna sărută ca pe-o moaște¹
Pământul ce tresare și care-l recunoaște...

Apoi el se întoarce la hanul, într-n cort,
Suspină, șovăiește și, palid, cade mort!

Iar hanul, lung privindu-l, rostește cu durere:
„O! Dan viteaz, ferice ca tine care pere,
Având o viață verde în timpul tinereții
Și albă ca zăpada în iarna bătrâneții!...”

Liana Șaru și Gheorghe Șaru.
Istorie (fragment de tapiserie)

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Precizați, cu ajutorul dicționarului, sensul cuvântului *plai*.
- 2 Scrieți o serie de sinonime care s-ar potrivi, în context, în locul cuvântului *plai*.
- 3 Arătați cum s-au format cuvintele:
 - ♦ revine, desperare, renască, îmblânzind, bătrânul, rănitul, albeața, (să) roșească, strămoșesc.
- 4 Precizați sensul expresiilor: *a-și face milă*; *a te lepăda de legea ta*; *a-i păsa* (de ceva); *a-i crește inima*; *a cădea pe gânduri*; *a i se stinge soarele*; *a-și smulge barba*; *a da piept* (cu cineva); *a (li) se curma glasul*.
- 5 Scrieți câte un sinonim pentru fiecare dintre cuvintele: *umilit*, *gonit*, *măreț*, *haină*, *înțelept*, *renume*, *călău*, *cuget*, *țară*, *podoabă*.
- 6 Argumentați că *pământ* este cuvânt polisemantic.
- 7 Găsiți la sfârșitul poemului două antonime.
- 8 Determinativele celor două antonime de la sfârșitul poemului sunt și ele antonime? De ce?

¹ *moaște*, s.f. pl. – (în religia creștină) rămășițe mumificate din corpul unei persoane considerată sfântă; (*prin ext.*) veșmânt, parte de veșmânt sau orice alt obiect care a aparținut unei astfel de persoane (și căreia i se atribuie puteri supranaturale); (*fig.*) rămășițe scumpe ale trecutului.

- 9** Precizați sensul (ori sensurile) adjectivului *alb(ă)* din:
- monologul lui Dan;
 - caracterizarea personajului făcută de autor;
 - caracterizarea făcută de către Ghirai.
- 10** Scrieți forma literară corectă a cuvintelor și a expresiilor: *măiestos; fărdelege; țărână; bătrânețta ce-apasă-al meu părinte; nu vreau a tale daruri; apoi el se întoarce la hanul.*
- 11** Explicați folosirea alăturată a câte două cuvinte cu sens identic sau apropiat în următoarele exemple:
- Luând pe Dan rănitul ca *pradă și trofeu*;
 - Dar însă* îmi fac milă de ani și de-a ta minte;
 - Mormântul meu să fie *curat și alb* ca mine.

II Lectură interogativă

- 1** Găsiți la bibliotecă și citiți în întregime poemul *Dan, căpitan de plai*.
- 2** În ce măsură, citind textul poemului ori numai capitolul VII, am putea să stabilim:
- unde au loc acțiunile?
 - când s-au întâmplat evenimentele?
- 3** Precizați, în 3-4 fraze, statutul pe care-l avea în societate (țară) personajul principal.
- 4** Împărțiți capitolul VII în câteva secvențe distincte și intitulați-le.
- 5** Găsiți fragmentele din poem în care personajul principal este caracterizat:
- ca un bătrân (înțelept);
 - ca un viteaz (luptător);
 - ca un creștin (om al credinței).
- 6** Găsiți în text pasajele în care personajele sunt prezentate ca personaje mitologice, legendare, de basm.
- 7** Remarcați calitățile lui Dan și reacția hanului Ghirai, completând tabelul:

Secvența de text ce vizează comportamentul lui Dan	Reacția lui Ghirai și aprecierea acestuia
1 ...	1 ...
2 ...	2 ...

- 8** La lectura întregului text vom putea observa că Ursan și Dan sunt doi eroi legendari, deosebiți. Cu toate acestea, fiecare dintre ei posedă calități individuale, care sunt evidențiate în mod diferit. Enumerați câteva dintre aceste calități, apelând la exemplele din text și completând tabelul:

Ursan	Calitatea	Exemplul din text
Dan	Calitatea	Exemplul din text

- 9** Citiți pe roluri un fragment de dialog al personajelor.
- 10** Recitați expresiv un monolog al personajului principal ori un fragment din acest monolog.
- 11** Recunoașteți în primele zece versuri ale capitolului VII elementele narative și elementele descriptive.

- 12** Comparați baladele *Pașa Hassan* și *Alexandru refuzând apa* cu *Dan, căpitan de plai* după criteriile propuse în tabelul de mai jos:

	<i>Pașa Hassan</i>	<i>Alexandru refuzând apa</i>	<i>Dan, căpitan de plai</i>
Genul (liric, epic)			
Volum (mare, mic, mediu)			
Personaje (1, 2, multe)			
Acțiune (simplă, complexă)			
Intervenții lirice (de autor): multe/puține			

- 13** Vasile Alecsandri a inclus poemul eroic *Dan, căpitan de plai* în volumul „Legende”. Putem să considerăm, după conținut, că poemul este (și) o legendă? Argumentați.

Poemul este o specie literară în versuri, mai amplă decât balada, cuprinzând mai multe personaje. În poem liricul se îmbină cu epicul.

Poemul eroic, ca specie epică, se situează ca proporții între epopee și baladă. Acțiunea în poemul eroic este mai complexă decât în baladă, în el se povestesc fapte și întâmplări mărețe săvârșite de personaje însuflețite de sentimente nobile. Descendent din epopeea antică, poemul eroic moștenește unele trăsături ale acestei specii: are ca temă trecutul istoric în momentele glorioase, exemplare; e scris în versuri, într-un stil înalt; prezintă personaje de excepție, care stârnesc admirație.

- 14** Recitiți capitolul VI al poemului și identificați, în tabloul luptei, câteva cuvinte sau expresii cu efect de hiperbolă.
- 15** Selectați din text trei expresii care au caracter aforistic.
- 16** Scrieți în caiete epitele care contribuie la crearea portretului lui Dan.
- 17** Identificați figurile de stil din secvențele:
- ♦ În ochii lui trec fulgeri de crudă răzbunare;
 - ♦ Și inima lui crește...;
 - ♦ Ce simte firul ierbei când coasa e vecină?;
 - ♦ ...sărută ca pe-o moaște
 - ♦ Rușinea-i o rugină pe-o armă de viteaz;
 - ♦ Pământul ce tresare și care-l recunoaște.

III Aplicare și creație

- 1** Imaginați-vă și descrieți, pe o jumătate de pagină, portretul lui Dan în tinerețe.
- 2** Rescrieți, într-o scurtă narațiune, secvența de dialog în care Ghirai îi propune lui Dan să renunțe la credință.
- 3** Transformați secvența narativă din primele zece versuri ale capitolului VII într-un scurt monolog al lui Ghirai.
- 4** Imaginați-vă și descrieți peisajul pe care l-a văzut Dan, plecat să-și ia rămas-bun de la pământul țării sale.
- 5** Comentați, într-un text de o pagină, dialogul dintre Ghirai și Dan:
 „Ghiaur, zise tatarul cu inima haină,
 Ce simte firul ierbei când coasa e vecină?”
 „Ea pleacă fruntea-n pace, răspunde căpitanul,
 Căci are să renască mai fragedă la anul...”

IV Deschideri

- 1 Citiți alte poeme eroice din ciclul *Legende* de Vasile Alecsandri.
- 2 Recitați primele nouă legende din *O samă de cuvinte* de Ion Neculce și selectați una dintre ele care ar putea servi drept subiect pentru un poem eroic. Argumentați.
- 3 Citiți prima parte a *Scrisorii III* de Mihai Eminescu.

Scrisoarea III de Mihai Eminescu

[...] La un semn, un țarm de altul, legând vas de vas, se leagă
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă;
Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah, și spahii
Vin de-ntunăcă pământul la Rovine în câmpii;
Răspândindu-se în roiuri, întind corturile mari...
Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.

Iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vârful de băț.
Baiazid, privind la dânsul, îl întreabă cu dispreț:
– Ce vrei tu?

– Noi? Bună pace! Și, de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.
La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort
Un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port.
– Tu ești Mircea?

– Da-mpărate!

– Am venit să mi te-nchini.

De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini.
– Orice gând ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
Cât suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!
Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți;
Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți,
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn și nouă de mila măriei-tale...
De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,
Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.
– Cum? Când lumea mi-e deschisă, a privi gândești că pot
Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece de-un ciot?
O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus!
Toată floarea cea vestită a întregului Apus,
Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s-adună
Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună.
S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta,
Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta,
Fulgerule adunat-au contra fulgerului care
În turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare.

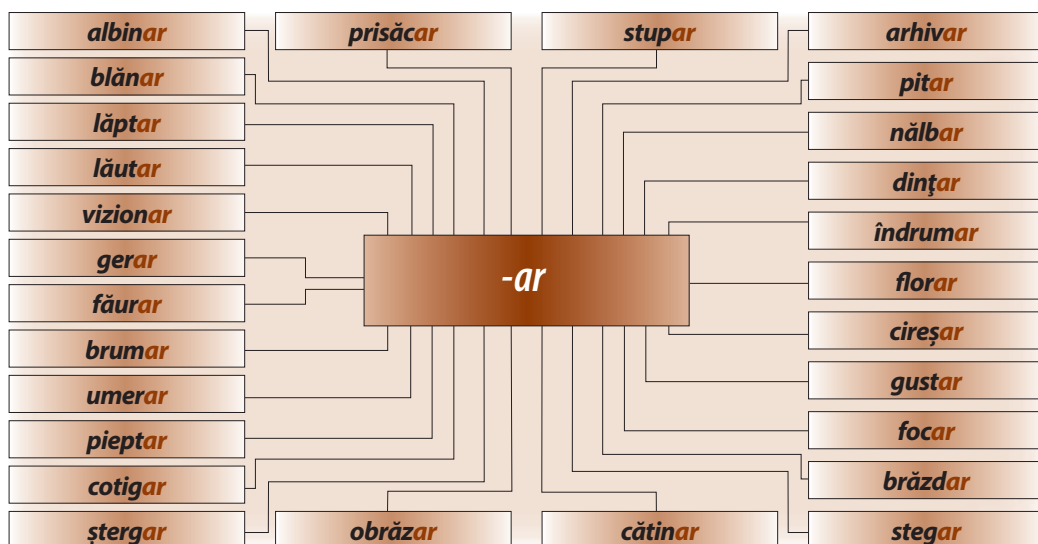
N-au avut decât cu ochiul ori cu mâna semn a face
 Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace;
 Pentru-a crucii biruință se mișcară râuri-râuri,
 Ori din codri răscolite, ori stârnite din pustii;
 Zguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,
 Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi,
 Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii,
 Tremura înspăimântată marea de-ale lor corăbii!...
 La Nicopole văzut-ai câte tabere s-au strâns
 Ca să steie înaintea-mi ca și zidul neînving.
 Când văzui a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă,
 Cu o ură nempăcată mi-am șoptit atunci în barbă,
 Am jurat ca peste dânșii să trec falnic, fără păș,
 Din pristolul de la Roma să dau calului ovăș...
 Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?
 Și, purtat de biruință, să mă-mpiedic de-un moșneag?
 – De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești
 Nu e om de rând, el este domnul Țării Românești.
 Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști,
 Nici ca Dunărea să-nece spumegând a tale oști.
 După vremuri mulți veniră, începând cu acel oaspe
 Ce din vechi se pomenește, cu Darius a lui Istaspe;
 Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,
 De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;
 Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă
 Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă
 Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,
 Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ.
 Te fâlești că înainte-ți răsturnat-ai valvârtej
 Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji?
 Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?...
 Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?
 Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
 A credinții biruință căta orice cavalier.
 Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
 Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul,
 Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este.
 Dușmănit vei fi de toate, fără-a prinde chiar de veste;
 N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!

Emanuil Bardasare. *Stegarul*

- 4 Notați cel puțin trei calități pe care le au personajul principal din *Dan*, *căpitan de plai* și Mircea cel Bătrân din *Scrisoarea III*.
- 5 În baza finalului poemului *Dan*, *căpitan de plai* de V. Alecsandri și a primei părți a *Scrisorii III* de M. Eminescu, scrieți un eseu cu titlul (sau motto-ul):
 „Iubirea de moșie e un zid”.

Câmpul derivativ al sufixului *-ar*

1 Explicați sensul cuvintelor:

- ◆ Prepelicar ◆ Pândar ◆ Păcurar ◆ Nucar ◆ Chițibușar
- ◆ Degetar ◆ Colțar ◆ Cobzar ◆ Cămătar ◆ Mânecar

2 Recunoașteți și numiți, în baza definiției, obiectul sau persoana:

- ◆ 1. Meșter care face linguri sau alte obiecte de lemn. 2. Negustor de obiecte de acest fel.
- ◆ Cuib pregătit de păsările domestice pentru a depune ouă și a crește pui.
- ◆ Insectă neagră, cu corpul scurt și gros, lipsită de aripi posterioare, dăunătoare viței-de-vie.
- ◆ Capac cu care se astupă gura unui cuptor.
- ◆ Parte a plugului, care taie brazda în plan orizontal.
- ◆ Persoană care dresa urși și-i purta prin bălciuri și localități, punându-i să joace în fața publicului.

3 Comparați cuvintele și explicați în câte un enunț diferența de sens dintre cuvântul-rădăcină și derivatul său.

- ◆ Inel – inelar
- ◆ Brumă – brumar
- ◆ Arbitru – arbitrar
- ◆ Panglică – panglicar
- ◆ Braț – brățară
- ◆ Pândă – pândar
- ◆ Moară – morar
- ◆ Sobă – sobar
- ◆ Carte – cărturar
- ◆ Milion – milionar

4 Examinați sensurile cuvântului polisemantic și comentați oral legătura dintre sensuri:

Sforar

1. Meșter care face sfori.
2. (*fig.*) Persoană care umblă cu intrigi; intrigant.

Cenușar

1. Cavități în partea de jos a unei sobe, unde cade cenușa.
2. Bazin cu o soluție specială în care se pun pieile, pentru a îndepărta părul și epiderma.
3. Vas în care se păstrează cenușa unui mort după incinerare; urnă cinerară; urnă funerară.
4. Vas de diferite forme și dimensiuni, în care se scutură scrumul sau se aruncă mucurile de țigară; cenușerniță; scrumieră.

5 Derivați substantive sau adjective de la cuvintele-rădăcini. Explicați sensul cuvântului derivat:

♦ Cuțit	♦ Bibliotecă	♦ Fleac	♦ Șablon
♦ Pistol	♦ Spate	♦ Potlog	♦ Tobă

6 Reproduceți în caiet tabelul de mai jos și completați-l cu unitățile de vocabular în conformitate cu modelul propus, utilizând sufixele *-ar* și *-ărie*:

Numele obiectului/al mărfii	Numele persoanei care se ocupă de acest obiect	Numele localului în care se produce sau se comercializează marfa
Model: Bere	Berar	Berărie
Blană		
Bucate		
Cărămidă		
Ceasornic		
Fier		
Lapte		
Pește		

7 Delimitați, prin enunțuri ilustrative, omonimele:

- ♦ Școlar (adjectiv) – școlar (substantiv);
- ♦ Cărturar (adjectiv) – cărturar (substantiv);
- ♦ Fugar (adjectiv) – fugar (substantiv).

8 Analizați seriile de cuvinte. Alegeți cuvântul care le poate substitui pe toate celelalte din șir și motivați-vă opțiunea.

- ♦ Gazetar – ziarist – jurnalist – publicist;
- ♦ Pitar – brutar – plăcintar – covrigar – ciurecar;
- ♦ Grădinar – zarzavagiu – horticultor.

Proiect de grup

9 Imaginați-vă o piață acum 100 de ani. Alcătuiți un text despre acțiunile persoanelor care își vând produsele în această piață, utilizând mai multe dintre cuvintele ce numesc ocupații:

- ♦ Butnar, cojocar, căciular, dogar, dubălar, halvițar, lingurar, lumânărar, măcelar, plăpumar, plăcintar, postăvar, rogojinar, tâmplar, lemnar.

10 Împărțiți-vă în grupuri de câte 3. Un elev va fi pe rol de producător și vânzător sau meseriaș care prestează servicii, un alt elev – pe rol de client, iar al treilea va înregistra dialogul. Dialogați în decurs de 3-5 minute despre serviciile prestate și condițiile de realizare a mărfii.

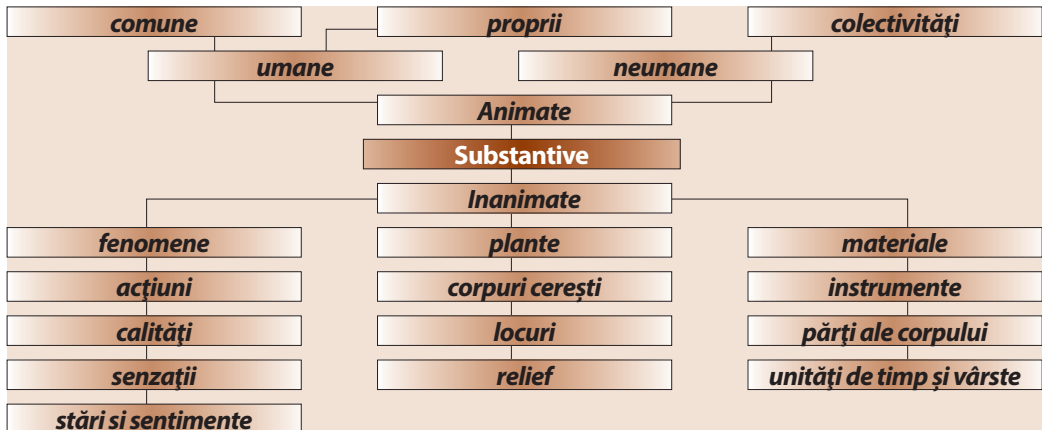
Substantivul. Funcțiile sintactice

I Substantivul (actualizare)

1 Prezentați oral substantivul românesc, respectând ordinea operațiilor:

- Definiți substantivul ca parte de vorbire.
- Aduceți exemple de diferite substantive (comune și proprii, simple, derivate, compuse etc.).
- Comparați substantivul cu alte părți de vorbire (pronumele, articolul, adjectivul, numeralul, verbul).
- Remarcați specificul substantivului ca parte de vorbire.

2 Identificați în ultima parte a textului *Dan, căpitan de plai* toate substantivele și înscriseți-le în caiete, reproducând schema de mai jos. Substantivele care se repetă scrieți-le o singură dată.

3 Extrageți din prima secvență a poemului *Dan, căpitan de plai* toate substantivele care se repetă. La ce întrebări răspund substantivele? Indicați funcția lor sintactică.

4 Continuați lista substantivelor ce numesc forme de relief/unități de timp prin alte substantive similare ca sens. Comparați-le și comentați relațiile dintre ele (remarcați sinonimia unor cuvinte, coincidența parțială a sensului, opozițiile de sens).

5 Identificați în textul legendei toate substantivele proprii și copiați-le. Comentați semnificația contextuală a fiecărui substantiv propriu în câte un enunț.

6 Spuneți printr-un cuvânt sau printr-o îmbinare cum se numește persoana care:

▪ joacă fotbal; ▪ sare în înălțime; ▪ practică luptele greco-romane; ▪ ia cuvântul într-o ședință; ▪ scrie manuale;	▪ citește în stele; ▪ sculptează în lemn; ▪ taie piatră; ▪ prelucrează piei de animale; ▪ elaborează programe pentru calculator.

- 7 Numiți obiectele din imaginile de mai jos. Înscrieți denumirile lor pe două coloane: denumiri alcătuite dintr-un singur cuvânt și denumiri alcătuite din 2 cuvinte.

- 8 Construiți locuțiuni substantivale din elementele propuse; observați ce prepoziții se utilizează frecvent în asemenea locuțiuni.

Model: *spirit de echipă,*
lipsă de responsabilitate.

spirit	omenie
caracter	tact
lipsă	respect
sală	observație
casă	cuvânt
autor	comedie
om	sport
ediție	creație
actor	masă

- 9 Numiți diferite instituții din localitatea voastră, încăperi/săli din școală. Înscrieți doar locuțiunile substantivale.

- 10 Faceți o descriere a localității în text coerent de 1-2 pagini. Utilizați toate locuțiunile substantivale înregistrate în exercițiul precedent.

- 11 Alegeți din textul *Dan, căpitan de plai* toate substantivele, îmbinările de cuvinte și pronumele, prin care este numit Dan/Ursan. Alegeți răspunsul din cele propuse mai jos și argumentați:

- a) cuvintele sunt sinonime; b) cuvintele nu sunt sinonime.

- 12 Prezentați o serie de substantive, locuțiuni sau îmbinări substantivale, prin care se poate/se pot numi în limba română:

- armata de cotropitori;
- apărătorii țării;
- interpreții de cântece populare;
- mijloacele de transport;
- vegetația unei zone geografice.

- 13 Citiți textul. Identificați oral toate prepozițiile. Remarcați cazul substantivului pe care îl însoțește fiecare prepoziție.

Frații Buzești, Preda, Radu și Stroe, au fost un fel de eroi de roman, un fel de muschetari, care, strânși laolaltă ca un singur om, au stat totdeauna de-a dreapta Voievodului lor, credincioși, neobosiți, scutul Domnului și apărătorii moșiei.

Sub Ștefan Surdul și Alexandru cel Rău, Stroe Buzescu îl întovărăși pe Mihai Viteazul în pribegia lui la Constantinopol. Întorși din Stambul, Mihai cu tuiurile domnești, Voievodul a toată Ungro-Vlahia, iar prietenul Stroe, vel-stolnic și omul de încredere al noului Domn, Stroe pleacă apoi în Moldova, sol al lui Mihai la curtea lui Aron-Vodă. Apoi, împreună cu Radu Calomfirescu, pleacă în Austria, la nunta arhiducesei Maria-Christina cu Sigismund Báthore, principele Ardealului. În 1598 e peste Dunăre lângă Vidin, unde scapă el viața Domnului său. E lângă Mihai la Călugăreni, tot lângă el, mâna lui dreaptă, la Șelimberg lângă Sibiu și, împreună cu cuceritorul, intră în Alba-Iulia în 1599.

Constantin Gane

- 14** Extrageți din textul de mai sus toate substantivele proprii (simple și compuse) și explicați oral ortografia lor.
- 15** Scrieți numele a 7-10 personalități istorice. Comentați oral prin reguli adecvate ortografia acestor nume.
- 16** Găsiți pe harta Republicii Moldova sau pe harta Europei câte 3 denumiri-substantive proprii ce ilustrează fiecare dintre regulile de mai jos:

Piatra funerară a lui Radu de la Afumați (detaliu);
biserica episcopală din Curtea de Argeș

Se scriu cu cratimă substantivele proprii, lipsite de unitate morfologică (alcătuite din două substantive proprii la nominativ):

- ♦ Slobozia-Cremene, Tochile-Răducani, Maria-Georgeta, Brătescu-Voinești.

Se scriu fără cratimă, cu inițială majusculă la toate cuvintele semnificative numele geografice și teritorial-administrative alcătuite ca o îmbinare de cuvinte:

- ♦ Marea Neagră, Câmpia Libertății, Republica Moldova etc.

Se scriu cu minusculă substantivele cu sens generic care nu fac parte din numele propriu al denumirilor geografice și teritorial-administrative:

- ♦ strada Brâncuși, râul Nistru etc.

II Funcțiile sintactice ale substantivului

- 1** Numiți și înscrieți toate întrebările la care răspund substantivele din fragmentul citat mai jos. Determinați funcțiile sintactice ale acestor substantive.

O țintă de lumină prin umbră viu înoată.
Ea crește, se înalță pe zare ca o roată
Și umple de văpaie cereștile abisuri.
Păduri, movile, râuri apar căzute-n visuri,

Dar leul de la munte și vierul de pe vale
 Nu văd prin vis de sânge decât Moldova-n jale.
 „E roșie luna!” zice din doi cel mai bătrân.
 „E luna însetată de sânge de păgân!”
 Răspunde cel mai aspru... Și puii lor de zmei
 Se duc trăgând doi spectri de umbră după ei,
 Se duc vârtej ca gândul plecat în pribegie,
 Se duc pân' ce-a lor umbră întinsă pe câmpie
 Le trece înainte și pân' ce se lovesc
 În ochi cu faptul zilei... Atunce se opresc.

Vasile Alecsandri. *Dan, căpitan de plai*

Substantivul poate avea în limba română toate funcțiile sintactice. Funcția sintactică de subiect – funcție principală a substantivului la cazul nominativ – se identifică prin:

a) **sensul lexical al enunțului:** subiectul numește realizatorul acțiunii, posesorul unei calități etc.:

♦ *E luna însetată* de sânge de păgân!

b) **inerența cu predicatul:** dacă schimbăm numărul verbului-predicat, este necesară și schimbarea formei substantivului-subiect:

♦ *Păduri, movile, râuri apar* căzute-n visuri.

Substantivul în funcția de subiect nu poate fi reluat sau anticipat prin forme scurte de pronume.

♦ *Ea (luna) se înalță* pe zare ca o roată.

2 Extrageți din text 3-5 exemple de subiecte exprimate prin substantive. Comentați oral cum ați delimitat subiectul de alte părți de propoziție.

3 Utilizați ca subiecte în 3 enunțuri dezvoltate numele a 3 arme, atestate în textul studiat.

4 Construiți câte 3 predicative nominale, utilizând verbe diferite și nume predicative substantive diferite, pentru fiecare dintre personajele:

Dan Ursan Fulga Ghirai

5 Dezvoltați enunțurile alcătuite la exercițiul 4, adăugând atribute și complemente substantive. Subliniați substantivele conform funcției sintactice.

6 Plasați în același enunț, cu rol de complement circumstanțiale, câte 2 dintre substantivele de mai jos. Utilizați fiecare substantiv o singură dată. Subliniați în enunțurile înscrise toate prepozițiile și locuțiunile prepoziționale.

glas	gând
lanț	minte
grai	mână
codru	obraz
lup	plai
lacrimă	jale

7 Analizați structura locuțiunilor prepoziționale și utilizați-le în enunțuri dezvoltate.

În legătură cu, pe parcursul a, cu excepția a, în raport cu, în funcție de.

8 Prezentați așezarea în spațiu a unui obiect din clasă sau din camera voastră. Variați prepozițiile și locuțiunile prepoziționale.

Adjectivul. Funcțiile sintactice

I Adjectivul (actualizare)

1 Prezențați oral adjectivul românesc, respectând ordinea operațiilor:

- Definiți adjectivul ca parte de vorbire.
- Aduceți exemple de diferite adjective (simple, derivate și compuse; variabile și invariabile etc.).
- Enumerați toate formele unui adjectiv în limba română.
- Comparați adjectivul cu alte părți de vorbire (substantivul, pronumele, articolul, numeralul).
- Remarcați specificul adjectivului ca parte de vorbire.

2 Identificați în proverbele date adjectivele. Rescrieți toate adjectivele împreună cu substantivele pe care le determină și numiți funcția sintactică a adjectivului.

- Copacul din vârful muntelui de orice vânt se clatină.
- Arborele mare cade tare.
- Copacii cei mai mulți mai multe vifore și mai mari vânturi sprijinesc.
- Berzei oarbe îi face Dumnezeu cuib.
- Când ai pisică bătrână, șoarecii în casă-ți fac stână.
- Vine toamna cea bogată, de toată lumea laudată.
- Așa lungă face noduri.

3 Construiți din cuvintele de pe ambele coloane diferite îmbinări cu structura substantiv + adjectiv. Înscrieți 5 îmbinări.

basma	militar(ă)
bască	alb(ă)
bonetă	înflorat(ă)
șal	brodat(ă)
pălărie	marinăresc(ească)
chipiu	catifelat(ă)
scufie	tradițional(ă)
căciulă	simplu(ă)
beretă	dungat(ă)
	țurcănesc(ească)

4 Comparați sensurile cuvintelor din cele trei coloane. Ce numesc adjectivele? Ce semnifică substantivele cu prepoziții?

- mătășos – de mătase
- pietros – de piatră
- lutos – de lut
- fieros – de fier
- lemnos – de lemn

5 Construiți locuțiuni adjectivale după modelul dat, utilizând diferite substantive (la alegerea voastră).

- Plin de
- Bun de
- Lipsit de
- Rău de

6 Analizați sensul locuțiunilor adjectivale date și găsiți adjectivele echivalente:

- cu colții lungi;
- cu-un pantof și c-o opincă;
- făcut din topor;
- cu punga goală.
- cu mâna lungă;
- cu scaun la cap;
- cu brânza-n șip;

- 7** Comparați șirurile de sinonime ale adjectivului *tainic*. Raportați fiecare șir la unul dintre substantivele: *loc, viață, semn, doctrină, faptă, sens, document*.
- ♦ Ascuns, dosit, dosnic, ferit, izolat, lăturalnic, retras, singuratic, tăinuit;
 - ♦ Ascuns, necunoscut, nedescoperit, neștiut;
 - ♦ Misterios, cabalistic;
 - ♦ Ascuns, ezoteric, secret;
 - ♦ Confidențial, secret;
 - ♦ Ascuns, criptic, enigmatic, misterios, ocult, secret, sibilic, sibilin, nepătruns;
 - ♦ Ascuns, secret, tăinuit, enigmatic, misterios, neînțeles.
- 8** Alegeți 7 adjective dintre sinonimele cuvântului *tainic*. Plasați-le la gradul comparativ și la gradul superlativ. Includeți în enunțuri formele de superlativ.
- 9** Citiți fragmentele de poezie. Identificați și extrageți adjectivele plasate la gradul superlativ absolut. Analizați structura acestor forme.

Bătrânul poet

Când trece pe stradă Bătrânul Poet,
bătrânul, grozav de bătrânul Poet,
se scurge și timpul atunci mai încet,
ei bine, cu mult mai încet.
Bătrâni și bătrâne în scuaru-amurgit,
pe scaune-n scuaru-amurgit,
încep să-și declame cu glasul dogit,
cu glasul extrem de dogit.

* * *

Dar el e atât de voinic și absent,
Poetu-i atât de absent,
că nu mai desparte trecut de prezent
și nici viitor de prezent.

Aureliu Busuioc

Max Bill. *Continuitate*

- 10** Modificați formele de superlativ absolut, utilizând comparații:

Model: *Foarte rușinos – rușinos ca o fată mare.*

- ♦ Foarte cuminte
- ♦ Foarte aspru
- ♦ Foarte negru
- ♦ Foarte șiret
- ♦ Foarte învățat
- ♦ Foarte iscusit
- ♦ Foarte supărat

La constituirea superlativului absolut, se utilizează diferite adverbe. Pe lângă cele obișnuite (*foarte, tare, prea*), se utilizează adverbe și locuțiuni adverbiale, care au sensul de grad foarte mare:

- ♦ *extrem* – care este la cel mai înalt grad, foarte intens;
- ♦ *enorm* – din cale afară de; nemaipomenit de;
- ♦ *grozav* – ieșit din comun, extrem de.

- 11** Exprimați în mod diferit superlativul absolut al adjectivelor date, utilizând unul sau mai multe dintre adverbele propuse:

<i>foarte</i>	<i>tare</i>	<i>teribil</i>	<i>extraordinar</i>
<i>deosebit</i>	<i>excepțional</i>	<i>prea</i>	<i>mult</i>
de			
<i>mănos</i>	<i>fertil</i>	<i>rodnic</i>	<i>abundent</i>
<i>prosper</i>	<i>luxos</i>	<i>căpătuit</i>	<i>copios</i>

12 Plasați adjectivele din paranteze la gradul de comparație adecvat:

- ♦ Briciul (*ager*) se știrbă.
- ♦ Câte puțin pilind, (*frumos*) ac vei scoate din (*urât*) fier.
- ♦ Azima (*coaptă*) (*buni*) oaspeți așteaptă.
- ♦ E (*scump*) pielea decât dubala.
- ♦ (*Blând*) să fie motanul, tot te zgârie când se mânie.

13 Descrieți un obiect care v-a impresionat recent. Utilizați diferite adjective la superlativul absolut.

II Funcțiile sintactice ale adjectivului

1 Citiți textul. Identificați adjectivele și locuțiunile adjectivale. Determinați funcțiile lor sintactice.

Orice popor, fie el din câmpie sau de la munte, păstrează pentru zile mari, păstrează pentru zile negre câte un cântec care face să tresalte inima întregului neam. Suflului neamului nostru răspunde de fiecare dată când îl cheamă Doina. Chiar de la primul vers, chiar de la primele acorduri, îți răsare priveliștea unui apus de soare undeva hăt departe, pe o coastă de deal, o stână veche, un cioban căzut pe gânduri, o ațișoară de fum peste vatra unui foc uitat. Din acel fundac de imașuri, prin cele șase găurele de fluier, deschise de gura focului, coboară neamul nostru prin pustietăți și nedreptate, prin minuni cerești și fel de fel de vremuri grele.

Ion Druță

Silvia Vrânceanu. *Muzica* (tapiserie)

Adjectivul poate avea în limba română diferite funcții sintactice: **funcția sintactică de atribut** și cea **de nume predicativ** în componența unui predicat nominal sunt cele mai frecvente.

Atributul determină direct substantivul regent, iar numele predicativ se referă la un subiect prin mijlocirea verbului copulativ:

- ♦ cer *curat* (atribut);
- ♦ cerul este *curat* (nume predicativ).

- 2** Identificați, în segmentul dat, adjectivele. Determinați funcția sintactică a fiecăruia, completând tabelul în caiet:

Substantivul regent	Întrebarea la care răspunde adjectivul	Adjectivul	Funcția sintactică a adjectivului
Desperare	Ce fel de?	lunga	Atribut

Trei zile, trei nopți hanul nu gustă-n suflet pace.
 Întins ca un cadavru gios pe covor el zace.
 Dar când revine, palid, din lunga-i desperare,
 În ochii lui trec fulgeri de crudă răzbunare.
 El strigă să-i aducă sub cort pe Dan bătrânul.

- 3** Descrieți o melodie interpretată cu vocea sau la instrumente muzicale, utilizând ca atribute 5 dintre adjectivele:

- ◆ duios
- ◆ îndurerat
- ◆ întristat
- ◆ jalnic
- ◆ plângăreț
- ◆ plângător
- ◆ scâncit
- ◆ tânguitor
- ◆ scâncitor
- ◆ tânguios
- ◆ dureros

- 4** Construiți enunțuri cu 3 dintre adjectivele propuse: o dată ca atribute și altă dată ca nume predicative.

- ◆ Păcios
- ◆ Încețoșat
- ◆ Noros
- ◆ Cețos
- ◆ Plumburiu
- ◆ Mohorât

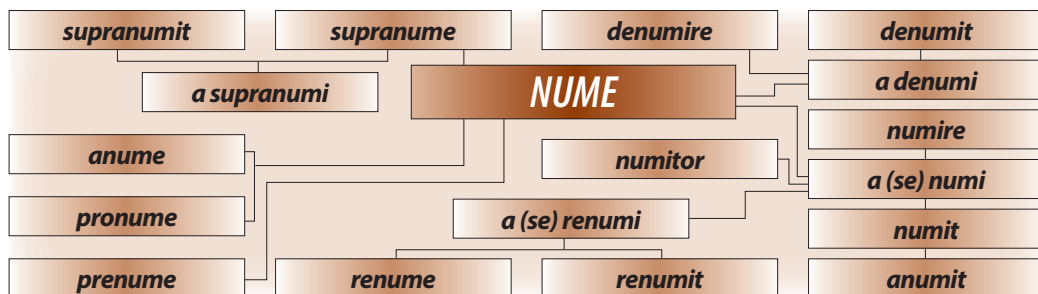

Claude Monet. Clădirea Parlamentului cu efect de ceață

- 5** Alcătuiți câte 3 predicate nominale, utilizând verbe diferite și nume predicative adjectivale diferite, pentru fiecare dintre persoanele:

- ◆ Instalator
- ◆ Cizmar
- ◆ Zootehnician
- ◆ Zidar
- ◆ Stomatolog
- ◆ Măcelar

Câmpul derivativ al cuvântului *NUME*

- 1 Utilizați cuvântul *nume* în diferite contexte. Înscrieți 3 enunțuri. Ce sensuri ale cuvântului *nume* vă sunt cunoscute?
- 2 Scrieți 10 nume de personalități istorice. Asociați numele personalităților istorice cu:
 - a) o anumită epocă;
 - b) o anumită localitate;
 - c) o trăsătură de caracter.
- 3 Comparați sensurile substantivelor:

nume – prenume;	nume – supranume;	nume – denumire.
nume – pronume;	nume – renume;	
- 4 Examinați seria de sinonime ale verbului *a numi*. Construiți un enunț în care să includeți 3 dintre ele.
 - ♦ A striga, a-i spune, a-i zice, a boteza, a chema, a denumi, a intitula, a porecli, a supranumi, a nomina, a eticheta, a taxa.
 - ✓ Consultați dicționarul explicativ pentru a afla sensurile cuvintelor necunoscute.
- 5 Citiți textul. Rescrieți enunțurile marcate și răspundeți în scris la întrebarea *De ce?*, în raport cu afirmațiile din aceste enunțuri.

Unul și șapte

Am cunoscut cândva un băiețel... **Dar nu era unul singur, ci șapte.** Cum se poate? Îndată vă spun.

El trăia la Roma, îl chema Paolo, iar tatăl lui era vatman la tramvai.

Ba nu, trăia la Paris, îl chema Jean, iar taică-său lucra la uzina de automobile.

Ce spun și eu, trăia la Berlin, îl chema Kurt, iar tatăl lui era violoncelist.

Ba deloc, nici pomeneală... El trăia la Moscova, îl chema Iura, ca și pe Gagarin, iar tatăl lui lucra pietrar și studia matematica.

Și mai trăia el la New York, și-i zicea Jimmy, iar taică-său avea o benzinărie.

Pe câți i-am numit de acum? Pe cinci. Mai trebuie doi.

Pe unul îl chema Tchu, trăia la Shanghai și taică-său era pescar.

Și, în sfârșit, pe ultimul băiețel îl chema Pablo, trăia la Buenos Aires și taică-său era zugrav.

Paolo, Jean, Kurt, Iura, Jimmy, Tchu și Pablo – șapte băieți, dar totodată ei sunt unul și același băiat.

Ei și dacă Paolo are păr întunecat la culoare, iar Jean îl are deschis? **Nu are nicio însemnătate că Iura are pielea albă, iar Tchu o are galbenă.** Parcă este atât de important că, atunci când Pablo se ducea la cinema, auzea acolo limba spaniolă, iar Jimmy auzea vorbindu-se de pe ecran englezește. **Amândoi râdeau în una și aceeași limbă.**

Pentru că totuși acesta era unul și același băiat: avea opt ani, știa să citească și să scrie și se plimba cu bicicleta fără a se ține de ghidon.

Acum acești șapte băieți sunt mari. **Ei niciodată nu vor lupta unul împotriva celui-lalt,** pentru că toți șapte băieți sunt de fapt unul și același băiat.

Gianni Rodari

- ✓ Enumerați țările în care trăiesc cei șapte băieți.
- ✓ Scrieți denumirile limbilor oficiale ale acestor țări.
- ✓ Care dintre limbile vorbite de acești copii sunt înrudite?
- ✓ Pentru care prenume cunoașteți o variantă românească?

6 Includeți în îmbinări de cuvinte adjectivele:

- ♦ celebru, consacrat, cunoscut, faimos, ilustru, renumit, reputat, vestit.

7 Examinați-vă numele și prenumele. Ce știți despre strămoșii care au purtat acest nume? De ce vi s-a dat acest prenume? Relatați informația în scris.

8 Analizați sensurile expresiilor. Ce înseamnă cuvântul *nume* în fiecare dintre expresiile date?

- ♦ A-i scoate cuiva nume rău;
- ♦ a nu mai auzi de numele cuiva;
- ♦ a-și face un nume;
- ♦ a nu lua în nume de rău.

9 Descompuneți substantivul propriu și înscrieți pe coloane constituenții lui:

Nume	Prenume	Supranume
	<i>Mircea</i>	<i>Cel Bătrân</i>
<i>Movilă</i>	<i>Petru</i>	
...		

Alexandru III Cornea; Bogdan cel Orb; Ioan cel Cumplit zis Armeanul; Ioan de Hunedoara; Matei Basarab; Petru cel Tânăr; Radu II Prasnaglava (Chelul); Radu de la Afumați; Ștefan I Mușat; Ștefan V Lăcustă; Ștefan VII Tomșa; Ștefan IX Tomșa.

10 Ilustrați fiecare categorie de prenume, continuând șirul cu alte 2 exemple. Aduceți argumente.

- Prenume noi: *Richard*
- Prenume tradiționale: *Ion*
- Prenume vechi: *Chiajna*
- Prenume autohtone (formate în limba română): *Puiu*
- Prenume istorice: *Dragoș*

11 Rostiți corect!

Aurelian [A-u-re-li-an]; Hanibal; Jupiter; Lucian [Lu-ci-an]; Eugeniu [Eu-ge-niu]; Laurențiu [La-u-ren-țiu].

12 Imaginați-vă că scrieți o povestire. Dați nume pe care le credeți adecvate următoarelor personaje:

- ✓ un băiat lăudăros;
- ✓ trei frați gemeni;
- ✓ un copil pasionat de fotbal;
- ✓ o fetiță capricioasă;
- ✓ un câine mare, rău și prost;
- ✓ un animal domestic.

Pronumele

I Pronumele (actualizare)

1 Prezentăți oral pronumele românesc, remarcând:

- funcția pronumelui în limbă;
- relația pronumelui cu alte părți de vorbire;
- categoriile de pronume cunoscute;
- formele pe care le au pronumele;
- regulile de scriere a formelor pronominale;
- importanța pronumelui în comunicare.

2 Într-un fragment din poemul *Dan, căpitan de plai* (ultima parte, de la versul: *Bătrânul Dan, ferice, se duce...*) găsiți toate pronumele personale. Extrageți-le și scrieți în dreptul fiecărui pronume substantivul al cărui loc îl ține.

✓ Motivați prin regulile potrivite fiecare caz de scriere a pronumelor prin cratimă în fragmentul analizat mai sus. Ilustrați regula prin alte exemple.

3 Comparați pronumele și substantivele de mai jos, efectuând analiza lor morfologică în tabel. Scrieți ce categorii/forme gramaticale sunt comune pentru ambele cuvinte.

Categorii	El	Omul	Stiloul	Ele	Spicele	Stilourile
Gen						
Număr						
Caz						
Persoană						
Determinare prin articol						

4 Declinați în propoziție unul dintre pronumele demonstrative *acela, aceea, aceia, acelea*.

5 Identificați în proverbele de mai jos pronumele personale și pe cele demonstrative. Determinați cazul și funcția sintactică a fiecărui pronume.

- În ce cămașă s-a mâniat, în aceea are să se dez mânîe.
- Îmbrăcămintea nu-l face pe om.
- Între doi saci goi îl alegi pe cel cu paie.
- Lacomului cât să-i dai, el nu zice ba.
- Cine tace în mijlocul gălăgiei acela e om înțelept.
- Fă-te tu a mă trage, da eu oi merge plângând.

II Pronumele: interogativ, relativ, nehotărât, negativ

1 Formulați în scris 5-7 întrebări asupra textului. Marcați cuvintele interogative.

Cine nu cunoaște frumoasele și emoționantele versuri ale poemului *Dan, căpitan de plai*? Poem a cărui acțiune este plasată în secolul al XV-lea, în care Dan și Ursan, vechi prieteni, fac dovada vitejiei și a dragostei de țară. Încercăm o inedită ipoteză, după care cei

Suceava – cetatea de scaun a Moldovei medievale

doi eroi au existat, dar mult după secolul amintit, mai exact în jurul anilor 1700–1800. Ne argumentăm ipoteza prin faptul că vătășiile de plai apar atestate documentar după 1653.

În Harta lui Rigas Velestinili (1797) se notează *plaiul* cu înțeles de subdiviziune a județului. Și în Harta lui Specht (1790–1791) drumurile de munte sunt însoțite de denumirea *plai*. Dar și în Moldova, la 1777, după răpirea nordului acesteia de austrieci, apar slujitorii de margine, în ținutul Sucevei. În 1812, erau trei căpitani de margini ale Prutului.

Liviu Poenaru

Pronumele, parte de vorbire care ține locul unui nume, poate substitui în mod diferit același substantiv. Prin pronumele utilizat în locul substantivului, vorbitorul își exprimă certitudinea/incertitudinea față de ceva: *acela* sau *cineva*, *el* sau *oricine*, *toți* sau *voi*, *vouă* sau *cui* etc. Să observăm diferența dintre informația pe care o transmite subiectul în enunțurile de mai jos:

- ◆ *Victor Ioanid* n-a recitat poezia.
- ◆ *Un elev* n-a recitat poezia.
- ◆ *El* n-a recitat poezia.
- ◆ *Dânsul* n-a recitat poezia.
- ◆ *Acesta* n-a recitat poezia.
- ◆ *Cine* n-a recitat poezia?
- ◆ *Cineva* n-a recitat poezia.
- ◆ *Cutare* n-a recitat poezia.
- ◆ *Nimeni* n-a recitat poezia.

Substantivul propriu exprimă gradul maxim de certitudine, iar pronumele nehotărât – gradul minim.

Pronume interogative	Pronume relative	Pronume nehotărâte	Pronume negative
N.-A. cine? ce? care?	cine, ce, care	unul, altul, toți, cutare, altcineva, altceva, vreunul, cineva, careva, ceva, oricine, orice, oricare, fiecare, fiecăruie etc.	nimeni, nimic, niciunul, niciuna
G.-D. (al, a, ai, ale) cui?	(al, a, ai, ale) cui, cărui(a), cărei, căror(a)	(al, a, ai, ale) unuia, altuia, cutăruia, altcuiva, vreunuia, vreunei, cuiva, oricui, oricărui, fiecui, fiecărui	(al, a, ai, ale) nimănui, niciunui, niciunei

Pronumele poate avea toate funcțiile sintactice ale substantivului:
subiect, nume predicativ, atribut neacordat, complement.

2 Răspundeți o dată exact la întrebările de mai jos, o dată – evaziv.

- ✓ Cine a citit *Trecute vieți de doamne și domnițe* de Constantin Gane?
- ✓ Ce v-a atras atenția astăzi în drum spre școală?
- ✓ Cine vă ajută la pregătirea temelor?
- ✓ Ce ați vrea să învățați a confecționa?

3 Identificați în proverbele de mai jos toate pronumele. Extrageți-le în caiet și indicați categoria din care fac parte.

- ◆ Pe plugar să-l cinstești, că de la el dobândești.
- ◆ Plugul ruginește, dacă nu lucrezi cu el.
- ◆ Pomul altoit mai bun rod ne dă.
- ◆ Prieten adevărat este acela care te sfătuiește spre bine, dar nu acela care îți laudă nebuniile.
- ◆ Se întâmplă să cadă în cursă și acela care te învață cum să te păzești de ea.
- ◆ Nimeni nu întreabă de casa frumosului, ci de casa vrednicului.
- ◆ Nimica nu-i fără osteneală.
- ◆ A învățat ce au uitat ceilalți.

4 Declinați oral în propoziție câte un pronume din fiecare categorie.

În afară de pronumele relative simple, există **pronumele relativ compus** *ceea ce*. El introduce, de regulă, o propoziție subordonată:

- ◆ Am susținut bine toate probele de examen, *ceea ce* mi-a asigurat un loc de frunte.

5 Continuați enunțurile:

- ◆ Am citit de câteva ori această carte, *ceea ce*...
- ◆ Ei au discutat cu liniște și calm, *ceea ce*...
- ◆ Copiii au luat o decizie corectă, *ceea ce*...
- ◆ A început să plouă, *ceea ce*...
- ◆ Timpul s-a încălzit, *ceea ce*...

6 Rostiți corect!

Ceilalți Ceia Ceea Cuiva Careva Țștilalți Acelorași Dumneavoastră

7 Citiți fragmentul. Rescrieți toate pronumele nehotărâte și determinați categoriile lor gramaticale (gen, număr, caz) și funcția sintactică.

Unul își uită umbrela.
 Altul mănușile. Celălalt
 Ușa deschisă. Celălalt
 Crivățul deschis.
 Unuia, de la etajul de sus,
 Îi curge uncropul pe cap.
 Altuia necurățenia.

Grigore Vieru

8 Construiți 3 enunțuri în care subiectul poate fi exprimat prin pronume din 3 categorii diferite.

Model:

Pronume personal:

El va pleca în vizită?

Pronume interogativ:

Cine va pleca în vizită?

Pronume demonstrativ:

Acesta va pleca în vizită?

- 9** Citiți textul. Extrageți cuvintele marcate și determinați funcțiile lor sintactice.

În cultura *noastră* populară, ursul ocupă o poziție complexă, adeseori ambivalentă, poziție *care* oscilează între consacrare și derizoriu. Cel mai mare și mai puternic dintre animalele faunei noastre, *el* este respectat, temut și venerat; în *aceiași* timp însă, *el* este animalul greoi, hilar, batjocorit, animalul păcălit de *toate celelalte* viețuitoare, animalul înfierat, purtat prin târguri și pus să joace în curți spre hazul și bucuria *tuturor* sătenilor.

Mihai Coman

- 10** Identificați pronumele și adjectivele pronominale în enunțurile de mai jos. Efectuați analiza sintactică a enunțurilor:

- ◆ Toată lumea este o școală.
- ◆ Nu toți dorm câți țin ochii închiși.
- ◆ Una e a auzi și alta-i a vedea.
- ◆ Unul te lasă de obosit și altul te ia de odihnit.
- ◆ Asta-i altă găscă!
- ◆ Fiecare oaie își duce lâna ei.
- ◆ Fiecare cu legea lui.
- ◆ Orice naș își are nașul.

În limba română, unele categorii de pronume coincid formal cu adjectivele pronominale din aceeași categorie.

Criteriul de delimitare a pronomelui de adjectivul pronominal omonim este funcția cuvântului analizat: pronumele înlocuiește un substantiv, iar adjectivul pronominal îl însoțește. Pronumele se declină independent, pe când adjectivul pronominal se acordă cu substantivul determinat. Să comparăm:

Substantiv	<i>Oamenii</i> au plecat. <i>Problema</i> s-a rezolvat.
Adjectiv pronominal	<i>Unii</i> oameni au plecat. <i>Această</i> problemă s-a rezolvat de mult.
Pronume	<i>Unii</i> au plecat. <i>Aceasta</i> s-a rezolvat de mult.

- 11** Citiți textul. Rescrieți pronumele subliniate și indicați alături substantivele pe care le substituie.

Vasile Alecsandri ne inspiră dragoste și recunoștință pentru marile daruri pe care le-a făcut literaturii române. Alături de Anton Pann, deși nu și-a câștigat existența din literatură ca acesta, el este unul dintre primii scriitori profesioniști ai noștri. Alături de Anton Pann este unul dintre primii scriitori români care a scris nu numai din inspirație, ci și dintr-o înaltă conștiință a menirii sociale a scriitorului – aceea de educator, într-un frumos estetic și noblețe patriotică, al poporului...

Tot Alecsandri este autorul celui mai drag și înflăcărat cântec politic și imn al sentimentelor noastre: *Hora Unirii*...

Nichita Stănescu

- 12** Rescrieți proverbele, restabilind substantivul pe care îl considerați potrivit pentru a înlocui pronumele marcat. Explicați în câte un enunț de ce ați ales acest substantiv.
- ♦ Toporul rău *nimeni* nu-l fură. ♦ *Unul* adună, *altul* risipește.
 - ♦ Toți căinii bat, da *el* șede-n pat. ♦ *Unul* taie și croiește, *altul* stă și potrivește.

- 13** Substituiți propoziția marcată printr-un singur substantiv.
- ♦ *Cine a mințit o dată* nu se mai crede nici când spune adevărul.
 - ♦ *Cine are barbă să-și cumpere pieptene.*
 - ♦ *Cine are minte* nu se amestecă în gălăgia altora.
 - ♦ *Cine are o meserie* are o moșie.
 - ♦ *Cine umblă pe toate drumurile* nu ajunge nicăieri.

- 14** Analizați sensul unuia dintre proverbele de mai sus, răspunzând consecutiv, de 5-6 ori, la întrebarea de ce?

Model: *Cine are barbă să-și cumpere pieptene.*

- I. De ce să-și cumpere pieptene cel care are barbă?

Răspuns: Pentru că trebuie să-și pieptene barba.

- II. De ce trebuie să-și pieptene barba?

Răspuns: Pentru că omul trebuie să arate îngrijit.

- III. De ce omul trebuie să arate îngrijit?

Răspuns: Pentru că lumea își face o părere despre om, în primul rând, după aspectul lui exterior.

- IV. De ce lumea își face o părere despre om, în primul rând, după aspectul lui exterior?

Răspuns: Pentru că aspectul exterior se remarcă imediat.

- V. De ce aspectul exterior se remarcă imediat?

Răspuns: Pentru că este mai ușor să remarci exteriorul decât să apreciezi calitățile omului.

- ✓ Improvizați un dialog de tipul întrebare-răspuns cu un coleg care a ales alt proverb decât voi.

Henri Matisse. *Lebăda*

- 15** Scrieți un raționament de 1-1,5 pagini în baza proverbului ales.

- 16** Plasați în context pronumele și adjectivele pronominale:

- ♦ *careva*, *cuiva*, *căruia*, *celorlalți*, *unii*, *alții*, *oricare*.

Atenție! *Careva* substituie strict nume de persoană!

- ♦ *Careva* dintre noi a deschis fereastra. ♦ Una dintre ferestre era deschisă.
- ♦ ~~Careva~~ fereastră era deschisă. ♦ Vreo fereastră era deschisă?
- ♦ O fereastră era deschisă.

- 17** Povestiți o întâmplare din viața voastră. Exprimați prin mijloace verbale diferite, utilizând adjective și pronume nehotărâte, faptul de a nu cunoaște participanții la această întâmplare.

18 Copiați enunțul. Efectuați analiza lui sintactică (numerotați propozițiile, marcați elementele de relație, subliniați cuvintele cu funcția de subiect și de predicat).

O țară care nu știe să-și apere poezii va fi învinsă sau va supraviețui lamentabil la coada altor națiuni, fiindcă poezia e sângele unui popor, care curge subteran prin veacuri și îl face nepieritor.

Marin Preda

19 Extrageți din enunțul de mai jos pronumele relative împreună cu substantivele pe care le substituie.

Model: Poartă pe care

Treceau prin curtea castelului, intrau pe o poartă mare, pe care stăteau deasupra, împietriți pentru totdeauna, oameni care țineau în frâu cai care parcă zburau, intrau în grădina dinspre apus a complexului, mai rară și mai tânără decât cea dinspre răsărit, plină cu vișini și meri, și începeau apoi să coboare spre vale, spre zidul vechi de sute de ani, care înconjură pe kilometri întregi întinsa fostă proprietate princiară.

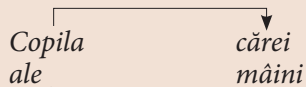
Marin Preda

Pronumele *care* are o singură formă pentru cazul nominativ și acuzativ, fără diferențiere de gen și număr. La cazurile genitiv și dativ, acest pronume apare în formele:

- ♦ (*al, a, ai, ale*) **căru(i)(a); cărei(a); căror(a)**.

Atunci când apare ca element de relație între propoziții, pronumele relativ *care* la cazul genitiv este utilizat împreună cu articolul posesiv, acordul realizându-se astfel:

- ♦ Copila *ale cărei* mâini tremurau...

Substantivul din propoziția regentă impune pronumelui *care* forma sa de gen și număr.

Substantivul din propoziția subordonată, regentul pronumelui *care*, impune forma sa de gen și număr articolului posesiv.

20 Construiți segmentele de enunț, realizând conexiunea pronumelui *care* și a articolului posesiv cu substantivele din cele două coloane. Marcați prin săgeți legătura.

Model: Șalul ale căruia franjuri

- ♦ Brazilii ... vârfuri
- ♦ Casa ... locuitori
- ♦ Ușa ... lacăt
- ♦ Marea ... valuri
- ♦ Troleibuzul ... taxator
- ♦ Caietele ... file
- ♦ Calculatorul ... imprimantă

21 Extindeți textul de mai jos, adăugând la substantivele marcate propoziții subordonate atributive. Subliniați elementele de relație.

Acum, *Oltul* nu mai curge printre maluri precis conturate, ci își mută undele, după marile *ploi*, când într-o parte, când în alta, pe o albie mult mai largă decât ființa lui. Un larg *teritoriu* e acoperit cu pietrele aduse din munți, o avalanșă de gresii și calcare, unele cât oul de struț, altele cât genunchii de miel. La fiecare *viitură*, valurile le mână mai departe, sfărâmându-le ca un concasor, transformând nestatornica albie într-o uriașă balastieră.

Geo Bogza

22 Remarcați oral toate pronumele din text. Unde e posibil, restabiliți substantivele înlocuite. Apreciați rolul pronumelui în construirea textului, răspunzând la întrebările de sub imagine.

Când bătrână, de-un veac aproape, trec pe lângă un copac bătrân de la noi și aud cum la bătaia vântului îi sună frunzișul, mă simt pios mișcată, pentru că și în mine atunci se deșteaptă suflete adormite de mult, pe care nu le pot uita.

Îmi sunt dragi toți copacii noștri, e între ei și mine o înrudire tainică și o duioasă asemănare. Tot ca ei sunt și eu legată prin rădăcini adânci de pământul acestei țări, în care odihnesc ai mei și care cuprinde tot trecutul nostru, cu toate dorurile și cu amintirile.

Mateiu Caragiale

Camille Corot. *Amintire de la Mortefontaine*

- ✓ E mai simplu sau mai complicat de înțeles textul care conține multe pronume?
- ✓ E posibil să înlocuim toate substantivele prin pronume într-un text?
- ✓ E posibil ca într-un text de aceste proporții să nu fie niciun pronume?

23 Scrieți un enunț dezvoltat, evitând pronumele. Rescrieți-l substituind numele prin pronume. Formulați într-un enunț concluzia voastră privind claritatea exprimării.

III Adjectivul pronominal de întărire

1 Prezentați o listă de nume de persoană (personaje literare, personalități istorice sau personalități cunoscute). Substituiți substantivele prin câte 2 pronume și adăugați la ele câte 2 adjective pronominale care li se potrivesc.

2 Utilizați alături de aceleași substantive una dintre formele:

- ♦ însămi, însumi, însăși, însuși, însăși, însuși, însene, înșine, însevă, înșivă, înseși/insele, înșiși.

Adjectivele pronominale de întărire se utilizează pe lângă pronume sau substantive, pentru a le evidenția. Substantivul va fi însoțit de adjectiv pronominal de întărire doar dacă numește o persoană sau obiecte personificate. Aceeași funcție o au și unele adverbe:

- ♦ Eu însumi / chiar eu / eu personal / eu singur.

Formele pe care le are acest adjectiv pronominal se deosebesc după persoană, gen și număr, dar numai cea de feminin singular se modifică după caz:

- ♦ A venit ea *însăși* – i-am dat ei *înseși*.

Numărul	Persoana	Genul masculin	Genul feminin
Singular	I	<i>însumi</i>	<i>însămi</i>
	II	<i>însuți</i>	<i>însăți</i>
	III	<i>însuși</i>	<i>însăși</i>
Plural	I	<i>înșine</i>	<i>însene</i>
	II	<i>înșivă</i>	<i>înevă</i>
	III	<i>înșiși</i>	<i>înseși, însele</i>

3 Analizați formele și remarcați sunetele sau grupurile de sunete care indică, în structura acestor pronume, categoria de:

- gen;
- număr;
- persoană.

4 Determinați categoria de gen, număr și persoană a cuvântului propus (substantiv sau pronume). Scrieți alături adjectivul pronominal adecvat.

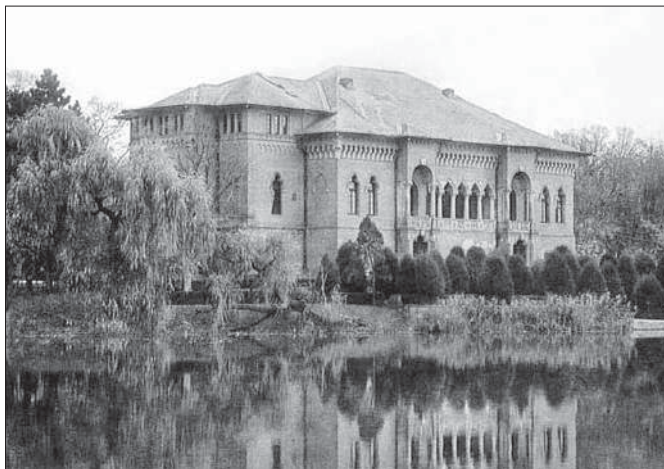
Eu (Dan)	Noi (cititoarele)	Mușata	Cronicarul
Tu (Any)	Voi (luptătorii)	Mușatinii	Jurnaliștii

5 Citiți textul. Alegeți din șirul de îmbinări propuse și plasați în locul punctelor structura care vi se pare cea mai expresivă.

După numele domnitorilor sunt trecuți anii între care au domnit, după numele scriitorilor sunt trecuți anii între care au trăit; de unde rezultă că, dacă primii sunt importanți prin puterea pe care au avut-o, ceilalți prin...

Ana Blandiana

- ♦ însăși existența lor; chiar existența lor; existența lor însăși; existența lor înșiși; simpla lor existență; numai existența lor; doar existența lor; chiar existența lor.

Palatul domnesc de la Mogoșoaia

6 Construiți enunțuri cu adjectivele pronominale *singur, singură, singuri, singure*. În enunțurile înscrise, substituiți, unde e posibil, adjectivele pronominale date cu adjective pronominale de întărire. Comparați-le. Formulați concluzii despre echivalența acestor adjective pronominale.

7 Explicați într-un text coerent argumentarea voastră pentru afirmația:

- ♦ Cunoaște-te pe tine însuși.

IV Funcțiile sintactice ale pronomelui

1 Enumerați funcțiile sintactice pe care le poate avea pronumele. Ilustrați fiecare funcție numită cu câte un exemplu.

- 2** Din fragmentul indicat al poemului *Scrisoarea III* („De-un moșneag ... toți o apă și-un pământ”), extrageți toate pronumele și completați în caiet tabelul:

Pronumele	Substantivul înlocuit	Termenul regent	Întrebarea la care răspunde	Funcția sintactică a pronumelui
Ce	(Pe) moșneag	Privești	Pe cine?	Complement direct

- 3** Rescrieți enunțurile date, subliniind pronumele conform funcției sintactice.
 Pune-ți necazurile într-o plasă; unele vor trece, altele vor rămâne.
 Cine aduce mereu câte o roabă de pământ cu timpul poate ridica un munte.
 Este mai greu să scapi de tine decât de un leu.
 Când omul pierde tot, îi rămâne învățătura.
- 4** Alcătuiți enunțuri în conformitate cu structurile propuse:
 Subiect simplu (substantiv) + complement direct (pronume) + predicat verbal (verb).
 Subiect simplu (pronume) + predicat verbal (verb) + complement direct (substantiv) + atribut (adjectiv).
 Subiect simplu (substantiv) + predicat verbal (verb) + complement indirect (pronume).
- 5** Efectuați analiza sintactică a enunțurilor. Apreciați oral rolul pronumelor în transmiterea mesajului.
- ♦ Este mai ușor să cumperi o carte decât s-o citești și mai ușor s-o citești decât s-o înțelegi! (*William Osler*)
 - ♦ Deschide cartea, ca să înveți ce au gândit alții; închide cartea, ca să gândești tu însuși. (*Heyde*)
 - ♦ Cărțile cele mai bune nu sunt tocmai acelea care ne învață, ci acelea care ne fac a cugeța peste cele cuprinse în ele. (*B.P. Hasdeu*)
- 6** Aderăți la una dintre afirmațiile citate mai sus. Dezvoltați-o în text coerent de o pagină.

V Ortografia pronumelui

- 1** Reproduceți regulile cunoscute de utilizare a cratimei la scrierea pronumelor. Ilustrați cu câte un exemplu fiecare regulă.
- 2** Delimitați în contexte adecvate scrierea ortogramelor: *m-ai, mai; l-a, la; s-a, sa; mi-a, mea; ea, ia, i-a*.
- 3** Explicați diferența gramaticală dintre formele omofone:
închideți	–	închide-ți
voi	–	v-oi
va	–	v-a
vor	–	v-or.
- 4** Conjuțați în scris verbul *a se pricepe* la modul imperativ, la modul condițional (timpul prezent și trecut) și la modul indicativ, timpul trecut (perfectul compus).
- 5** Alcătuiți o listă de pronume de politețe. Plasați-le într-un dialog cu un agent de circulație, un vânzător de ziare sau un prestator de servicii de telefonie, respectând eticheta verbală.
- 6** Culegeți mostre de scriere incorectă a pronumelor și a formelor verbale, în incinta școlii sau în spațiile publice. Corectați-le și explicați, prin referire la regulile din anexa manualului, în ce constă greșeala.

VI

NUVELA

Constantin Brâncuși. *Peștele*

Activare

◆ Aveți la dispoziție notiunile: *căutare, așteptare*.

Împărțiți-vă în 2 echipe. Scrieți pe sectoarele repartizate ale tablei:

- sinonimele ori cuvintele apropiate ca sens;
- determinativele, calificativele, epitetetele posibile.

DELFINUL

de George Meniuc

De cinci zile încoace, Dikomes o căuta pe Ursula. O căuta prin marile noianuri de apă, pe lângă țârmuri, în golfuri, o căuta pretutindeni. Trimitea semnale disperate tocmai în Marea Neagră, totodată și în acea Roșie, și în acea Albă, și în acea Egee, și în acea de Marmură: prima răspunsuri contradictorii și vagi. Chiar și Nardus, bătrânul delfin ce înfruntă stihia mării atâtea zeci de ani, când a auzit de Ursula, n-a găsit dezlegarea cea mai bună, ci a mormăit ceva prin somn, în doi peri. Iar vicleanul de Zbrog, după năravul său zeflemitor, a fluierat a pagubă; cică, așa și pe dincolo, Ursula o fi nimerit în mrejele¹ pescarilor, acum o admiră publicul la circ sau la menagerie. Cu toate acestea, Dikomes rămânea la convingerea că într-o zi o va auzi pe Ursula, îi va desluși vocea, dintr-un meleag de apă.

¹ *mreață, -e, s.f.* – unealtă de pescuit formată dintr-o plasă foarte ușoară.

George Meniuc
(1918–1987)

Poet, prozator, eseist, dramaturg român din Basarabia. Autor al volumelor de versuri: „Balade și sonete”, „Poeme”, „Vremea Lerului”, „Toamna lui Orfeu”; de proză: „Ultimul vagon”, „Disc”, „Delfinul”; de eseuri: „Iarba fiarelor”, „Imaginaea în artă” ș.a.

„Ca și în eseistică, în proza sa George Meniuc este înainte de toate poet: cultivă cu predilecție metafora, e deosebit de atent la sunetul și culoarea verbului, apelează la alegorii și simboluri...” (Ion Ciocanu)

El parcurgea întinderi vaste, năboite¹ de talazuri² sau calme, însoțite, se cufunda în adâncuri, se strecura printre alge. Îl urmărea râsul de ștremgăriță al Ursulei, ce-i trezea în toată făptura un fior de neconceput. Ochii ei catifelati, mângâietori, parcă îi răsăreau mereu dintr-o bulboană³ misterioasă. Totdeauna îi făcea plăcere s-o vadă, candidă și sprintenă, lângă el. (Acum, înota singur, n-avea bucuria valurilor și dacă înghițea vreun pește, îl înghițea fără poftă.) Odată se opri lângă niște stânci și căscă gura, distrat. O sepie⁴ îl împroșcă cu cerneală în ochi, de-a trebuit să și-i spele vreo câteva vrăste⁵ de înot. Ieși la suprafață – tocmai cerul era senin – ar fi tras un pui de somn la căldura soarelui. Dar își puse înotătoarele în mișcare și o luă spre Marea Nordului. Poate, aici, prin lungile și întortocheatele fiorduri⁶, o fi adus-o pe Ursula cheful hoinărelilor nesăbuite.

Prin amintiri îi trecea ca o umbră diafană⁷ silueta Ursulei, pe care ar fi recunoscut-o dintre sute de afaline. Curios lucru, ființa dragă și-a dispărut în zare, însă indefinitul dor o scoate în fața ochilor tăi. Ursula l-a făcut să înțeleagă multe lucruri pe care înainte le trecea cu vederea. Diminețile, îndeosebi, erau nespuse de atrăgătoare când apa, mai străvezie decât oricând, scăpăra în lumină. Pluteau alături, cu capetele rezemate de auroră. Ursula se juca și râdea din spumele sclipinde ale mării învolburate, și de râsul ei se trezea până și calcanul⁸ de pe fundul cu mâl.

Într-o seară au nimerit pe cărarea lunii, înotau amândoi pe această cărare de vrajă, din ce în ce mai departe, spre gura aceea galbenă, înflăcărată, ce se deschisese la orizont. Ursula plutea încet, visătoare, de pe cap îi lunecase un vâl de lumină, pe spinare îi tremurau mii de scântei minunate. Dikomes nu se sătura privind-o. El a înțeles atunci că fără Ursula nu mai poate trăi. Era o seară de basm când Dikomes îi mărturisii tot ce avea pe suflet, când stelele din bolțile cerești se răsfrângeau în valuri, zburdau ca niște peștișori de aur.

Dar și noaptea aceea de vară cu vâpăi zdrobite pe întinderea mării! Tot cărdul de delfini ieșise la plimbare. Apele fluorescente se legănau abia simțite. Miriade⁹ de organisme c-un licăr de lumină în ele se răspândiră în largul mării. Aceste luminițe neobișnuite aveau o nuanță albăstrie, ca și cum vopseaua cerului căzuse peste ele. Ursula plutea ca o facă aprinsă. Plutea pe urmele luminescente ale unui vapor transatlantic. Pe neașteptate se întoarse către Dikomes și îi strigă a mirare: „Vai, ce ochi înfrigurați ai, Dik, parcă-s două făclii!” El a crezut-o, n-avea încotro. „Dar tu ce încântătoare ești,

¹ *năboit*, -e, adj. – (reg.) inundat, potopit, revărsat.

² *talaz*, -uri, s.n. – val mare stârnit de furtuni pe mări sau oceane.

³ *bulboană*, -e, s.f. – adâncitură într-un rîu, unde apa formează un vârtej.

⁴ *sepie*, -i, s.f. – (în text) moluscă marină cu corpul oval prevăzut cu zece brațe acoperite cu numeroase ventuze și cu o cochilie calcaroasă internă și care, când este atacată, elimină o secreție negricioasă dintr-o „glandă de cerneală”, tulburând apa din jur.

⁵ *vrăstă*, -e, variantă: *verstă*, s.f. – unitate de măsură pentru lungime egală cu 1 067 m.

⁶ *fiord*, -uri, s.n. – golf maritim îngust, sinuos și intrat adânc în uscat, cu maluri abrupte și înalte.

⁷ *diafan*, -e, adj. – foarte puțin dens, străveziu; care lasă să străbată lumina.

⁸ *calcan*, -i, s.m. – (în text) pește de mare cu corpul rombic, turtit lateral și asimetric, având ambii ochi pe partea stângă și solzi lungi, tari pe burtă și pe spate.

⁹ *miriadă*, -e, s.f. – număr, cantitate foarte mare.

Ursula, toată de mărgean¹!” Ea clătină din cap: „Dik, îmi spui și zi și noapte același lucru”. Pleoscăi din coadă, deși orice laudă îi aducea plăcere. Dik îi era drag. Până la revărsat de zori au făcut ghidușii, s-au jucat în mare, au înghițit o mulțime de peștișori. Când au apărut pescărușii, i-au întâlnit cu binețe vesele. Dimineața Dikomes aruncă o privire în oglinda apei și nu descoperi făclile, în schimb își văzu ochii mari și blajini.

Și prin ținutul fiordurilor au colindat odată împreună. Ursula se zbenguia dintr-un fiord în altul. Vioaie, ușoară, ca o caravelă cu pânzele în soare, lunecând pe talazuri. Totul îi bucura aici, numai apa era cam rece. Munții abrupti se profilau pe cer,

Igor Vieru. *Câte ceva despre oameni și ape*

brazii își aruncau umbra lor metalică pe ape. Nimic nu s-a schimbat de atunci, domnește același farmec. Dikomes revedea locurile cunoscute și era măhnit că înoată în singurătate. Dacă ar avea puțință, ar cutreiera prin munții ceia înalți și tăcuți, cu spinările zbârlite ca o perie. Dar el trăiește în lumea lui, între hotarele ei, peste care nu se trece. Dincolo sunt alte legi, nu ca în oceane și mări. Nici cei de dincolo, din lumea lor stranie, terestră, nici cei de mai încolo, din lumea lor boltită, aeriană, nu-și pot schimba traiul cu aceștia de aici, din lumea acvatică. Fiecare cu lumea și cu traiul său. Ce-i drept, numai omul cutează să cucerească lumile, de-a valma, câteșitrele odată.

Dikomes nimeri sub ploaie. Picăturile răpăiau, săreau ca găzele, beșicau toată suprafața apei. El înota în mugetul ploii, în vaietul mării, înainte. Ferăstrăul fulgerului sfâșia cerul și se cufunda în mare bubuind a supărare. Întinsele noianuri se neliniștiră și ele, din străfunduri se ridicară nămoluri întunecate, mânia și turbarea apei n-aveau margine. Apoi ploaia se potoli, se strămută în alt loc, sclipi soarele pe cerul spălat, dar talazurile aprige tot continuau să urle. Dikomes ostenise. Găsi un golf ca să stea în tihnă o vreme oarecare. Își chibzuia itinerarul de mai departe.

Cum stătea așa pe gânduri, desluși de la distanțe mari o voce somnoroasă, bine cunoscută. Îi semnală Nardus, bătrânul delfin, care trăia în Marea Caraibă și nu pleca nicăieri de ani de zile. Dikomes făcu imediat legătura, era gata să-l asculte din aceste meleaguri nordice de apă. Nardus se trezise chiar acum și, încă aburit de somn, se străduia să-și amintească de ceva, de parcă băjbăia prin întuneric. Probabil, de asta i-a trimis semnale lui Dikomes.

- Măi Dik, măi. M-ai întrebat ceva și am uitat.
- Da, bătrâne Nardus. Te-am întrebat dacă n-ai văzut-o pe Ursula.
- N-am văzut-o, măi păcătoșule. Pentru asta făcea să mă trezești din somn?
- O caut de câteva zile.
- Bun mire ce și-a pierdut logodnica.
- Zbrog zice că ar fi prins-o niște pescari în mrejele lor.
- Zbrog te invidiază că ai o mireasă tânără și te zădără. Ursula e atât de șireată că mai curând pescarii vor nimeri în mrejele ei.

¹ *mărgean*, s.n. – (în text) nume dat unor specii de animale care trăiesc în colonii marine formate din mai mulți indivizi de culoare roșie, mai rar albă, fixați pe un schelet calcaros; coral.

– Și totuși, bătrâne Nardus, vreau să aflu unde-i.

– Multe se întâmplă în lumea asta pe care nu le știm.

– Mi-e teamă să nu se adeverească presupunerea lui Zbrog. Aș muri de jale și dor.

– Măi flăcăule, nu mai fi și tu ca o actinie ce se zbânțuie mereu. Dacă Ursula a fost prinsă de pescari, acum trăiește într-un bazin smălțuit și are de toate cât îi poștește inima.

– Nu înțeleg despre ce bazin aduci vorba.

– Oamenii prind delfini și îi bagă în bazine cu apă.

– De ce? Oare marea n-are apă?

– Îi deprind să viețuiască în apa încălzită de calorifer. Îi învață să facă tot felul de scamatorii în circuri. Dar mai cu seamă le studiază limba.

– Limba ce-o vorbesc delfinii?

– Da.

– Ce le trebuie?

– Oamenii fac multe lucruri pe care ei înșiși nu știu la ce le trebuie.

– Înainte limba ce-o vorbesc delfinii nu era studiată.

– În babilonul lingvistic de pe pământ doar limba delfinilor mai lipsește.

– Ciudat.

– Ce-ți pare ciudat, măi Dik? Învățații au descoperit că între creierul delfinului și creierul omului nu-i o mare deosebire. Ba chiar al nostru, adică al delfinilor, are mai multe circumvoluțiuni. Descoperirea asta a fost ca un trăsnet din senin.

– Și cum, bătrâne Nardus, s-o aștept pe Ursula până vor învăța oamenii limba delfinilor?

– Tare greu ești de cap, măi Dik. Ursula te așteaptă lângă țărmul Tauridei. Nu-ți face obicei de a lua drept adevăr niște presupuneri zălude.

– Dar și ceea ce spui, bătrâne Nardus, e numai o presupunere. Am colindat Marea Neagră în lung și-n lat.

– M-am săturat de palavre, Dik. Picur de somn. Apa caldă în Marea Caraibă mă moleşte. La re...

Sforăitul bătrânului Nardus ce adormise tun ajungea până în Marea Nordului. Parcă horăia un vechi vulcan de sub ape.

Dikomes se gândi că fără iubire apusul de soare e mort, și culoarea pământului e grea, și diminețile nu mai sunt așteptate cu nerăbdare. Despărțirea de ființa dragă e culmea absurdității, dacă faptul acesta se poate evita. Dacă nu se poate evita, devine o dramă, fiindcă rânduielile vechi se schimbă anevoie. Bătrânul Nardus îl sfătuiește să nu creadă în presupunerea lui Zbrog, o găsește zăludă. Desigur, așa ar trebui să fie. Însă presupunerea include posibilitatea unor lucruri noi, plăcute sau neplăcute. Dacă se presupune posibilitatea unei despărțiri, oare Dikomes mai poate fi fericit? Oamenii nu-i înțeleg suferința, deși au creieri identici cu ai lui. De unde acest paravan între el și oameni? Probabil, înțelegerea unor enigme vine abia mai târziu. Oamenii vorbesc multe limbi, le știu la perfecție, totuși nu se înțeleg între dânșii, în toate lucrurile. Ei înregistrează sunetele rostite de delfini, le studiază graiul, dar vor pătrunde prin asta mai ușor în sufletul delfinului, când încă n-au pătruns pe deplin în al lor propriu?

Poseidon și Amfitrita, vas antic

În toate timpurile delfinul s-a purtat cu înțelegere față de om, văzând în el o ființă superioară, o creație unică pe pământ, iar omul l-a vânat în toate timpurile, văzând în el o ființă inferioară, numai delfinul obișnuit. O, lume de-a-ndoaselea! Dikomes auzise de la bătrânul Nardus o mulțime de legende din istoria delfinilor, legende ce dezvăluie agerimea delfinilor, blândețea lor față de om. Când Telemac, fiul lui Odiseu, într-o joacă neastâmpărată, a căzut în mare, s-a găsit un delfin să-l scape de la o moarte sigură. Dar numai aceasta? Bietul Poseidon se îndrăgostise de Amfitrita, umbla năuc după ea. Amfitrita, speriată de pasiunea lui arzătoare, s-a ascuns la fundul mării. Delfinul a fost acela care a dibuit-o. Pe Dionis, zeul vinului și al cerealelor, delfinul îl lua în spate și se juca cu el în larguri. Copiii de azi merg la școală care pe jos, care cu tramvaiul, cu autobuzul, cu trăsura, cu șalupa. Însă un băiat de lângă Neapole trecea lacul Lacrin pe spinarea unui delfin, și așa în fiecare dimineață, ca să umble la școală. Dar Jacke, vestitul delfin din golful Tasman? Pe vreme cețoasă arăta vapoarelor drumul, ca să treacă fără accident prin strâmtoarea Cuc. Și mai câți au fost, tot delfini de omenie... Depriinderea asta a delfinilor, precum o știe Dikomes, e o pornire ancestrală¹. Fericirea de-a iubi, de-a avea grijă de om, de-a scăpa de pericol pe cineva, îi este infiltrată în sânge, e ca și pomul ce-și desface florile fără cuțitul nimănui. Delfinul ține ochii deschiși și privește lumea cu bunătate.

Ține ochii deschiși și se uită la lume. De sute, de mii de ani delfinul se străduie să înțeleagă viața oamenilor. I-a văzut pe oameni clădind cetăți, construind corăbii de lemn, înălțând temple zeilor închipuiți, scriind cărți, cântând la harpe și întrecându-se la jocurile olimpice. Pricepe ce vorbesc oamenii de pe țărm și le ghicește gândurile de la distanță. Oamenii îi sunt atât de apropiați, încât îi consideră din aceeași familie cu dânsul. În definitiv, poate și delfinii, în depărtate timpuri, au fost oameni, însă mai târziu au evoluat în ființe acvatice? Oare nu-i verosimilă și o evoluție inversă? Delfinul ține ochii deschiși și caută să înțeleagă lumea. Un lucru nu-l pricepe: de ce oamenii se încaieră în războaie și seucid unul pe altul? În zadar încearcă delfinul să comunice oamenilor nedumerirea și durerea lui. Le trimite semnal după semnal, dar chemările lui se pierd în împărăția apelor. Oamenii au inventat telegrafia fără fir, au descoperit televiziunea, vorbesc prin radio, zboară în spațiul cosmic, fotografiază planetele pe față și pe dos, însă n-au ajuns să prindă semnalele delfinilor, semnale insistente între pământ și apă. Delfinul ține ochii deschiși și se întristează că nu-i auzit.

Dikomes înota către Marea Neagră. Acolo s-au născut și el, și Ursula. Înota cu o energie întreită. Stoluri de peștișori se fereau în lături, îngrozindu-se de namila asta ce trecea în mișcare vertiginoasă.

- Mi-e dor de tine, Ursula.
- Și mie, Dik.
- Te-am căutat atâta vreme, Ursula.
- Și eu. Eram sigură însă că Dik e un delfin deștept, nu face prostii și se întoarce cu bine la cârdul său.
- Mă gândeam la tine mereu, Ursula.
- Și eu mă gândeam la tine, Dik.
- Iar Zbrog mi-a spus că te-au prins niște pescari.
- O fi o presimțire rea, Dik. Însuși Zbrog a căzut aseară sub harpon. L-am văzut când te căutam în Mediterană, Dik.
- Ucis?

Andrea del Verrochio. Putto cu delfinul

¹ *ancestral*, -ă, adj. – vechi, strămoșesc.

- Murind. Se uita la mine și plângea.
- Păcat de Zbrog. A fost un băiat îndrăzneț.
- Îți închipui prin ce groază am trecut! Doar aceeași nenorocire se putea întâmpla și cu tine, Dik.
- Eram în altă mare, Ursula.
- Știi. Am aflat de la Nardus în ce ape te scalzi.
- Dorul, bată-l vina, m-a mânat.
- Ești un copil neastâmpărat, Dik.
- Te-ai supărat, Ursula?
- Fleacuri! Cum să mă supăr, dacă vreau să te văd cât mai repede?
- Mă simt nespuns de fericit când îți aud vocea, Ursula.
- Și eu.
- Până se va lăsa cerul înstelat peste ape, voi fi lângă tine, Ursula.
- Te aștept, Dik.

Moartea lui Zbrog îl zgudui. Îl paște și pe el o nenorocire mâine sau poimâine? Va pieri ca o bășică de spumă? Va cădea la fund, acoperit de sedimentul scoicilor? Se va preface în madrepor¹ amortit, pietrificat? N-are a face, n-are însemnătate. Viețile își transmit ștabela de la un capăt la altul. Moartea? În apropiere îl așteaptă iubirea, farmecul ei nesfârșit și nostalgic. Sub puterea ei primejdii de tot felul, genunea², focul îi par ireale.

Dorește s-o vadă zilnic. Tresare când murmură și foșnesc talazurile mării, fiindcă are impresia că în preajmă înoată Ursula. Când țipă pescărușii, se întrebă dacă îi aude și Ursula. O caută și o presupune, și-o închipuie și o vede alături de sine. Dintre sute de semnale, transmise de delfini, recunoaște semnalele energice, cu zvon de clopoței, ale Ursulei. Când aleargă valurile tot înainte, fără preget, îi pare că împreună cu ele aleargă și Ursula. Același neastâmpăr, aceeași euritmie³, aceeași beție de soare. Dikomes, fără Ursula, s-ar simți în singurătate grea, ca o epavă⁴. Dacă ea tace, el îi strigă: „Hai să înotăm, care mai repede!” Și iarăși se iau la întrecere, înoată, ca două pirogi⁵ alipite una de alta, în larguri albastre.

Pe plajă se îmbulzeau mii de oameni, ca bancul de pește mânat de curent. Câteva bărci cu motor își demonstrau măiestria vitezei, săltau în plină ambiție de-a secera valurile toate. Aerul moleșitor și uscat tremura, dar nu de bătaia vântului, ci de glasul duios al muzicii. Copiii alergau pe tivitura apei, se scaldau în spuma mării, cu țipete de trâmbiți zvăpăiate. Tot forfotă pe țarm, ca și forfota abisală a lumii acvatice.

- Îmi pare atât de bine că te văd din nou, Ursula.
- Și mie, Dik.

Muzica se împrăștia nelămurit de dulce, sunetele vii străpungeau depărtările încremenite sub cer. Prin valuri trecea o înfiorare minunată, asemeni razelor de soare când e amiază.

Delfinul ține ochii deschiși, vrea să-l înțeleagă lumea.

¹ *madrepor*, -i, s.m. - (la pl.) ordin de animale celenterate cu schelet calcaros bine dezvoltat și ramificat, care trăiesc în colonii mari în mările calde; (și la sg.) animal care aparține acestui ordin.

² *genune*, -i, s.f. - prăpastie adâncă, abis, hău.

³ *euritmie*, -i, s.f. - (în muzică, în dans, în vorbire) armonie de sunete, de linii, de mișcări etc.

⁴ *epavă*, -e, s.f. - rămasă a unei nave scufundate sau eșuate; (*fig.*) persoană ajunsă într-o stare fizică sau morală mizerabilă, om distrus, ruinat (fizic sau moral).

⁵ *pirogă*, -i, s.f. - ambarcație rudimentară, lungă și îngustă, cu vâsle sau cu pânze, construită prin scobirea sau coplirea unui trunchi de copac ori confecționată din piei cusute, folosită de anumite populații din Africa, India, din insulele din sud-estul Asiei și din Oceanul Pacific.

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Citiți textul. Precizați sensurile cuvintelor explicate în subsolul paginii. Determinați câmpurile lexicale ale cuvintelor: *mreață, talaz, mărgean*.
- 2 Scrieți o listă de neologisme și una de arhaisme selectate din primele două alineate. Determinați rolul lor și comentați preferința autorului pentru unele sau altele.
- 3 Explicați sensul următoarelor expresii: *în doi peri; a fluiera a pagubă; a căsca gura; a trage un pui de somn; a-l paște o nenorocire*.

Găsiți sinonime (cuvinte, sintagme, expresii) și completați unde e posibil tabelul:

Expresia	Sensul	Sinonime
1. <i>în doi peri</i>		
2.		

- 4 Formați câmpul lexical al substantivului *mare*, apelând la cuvintele din textul lui George Meneuc.
- 5 Identificați în alineatele 4 și 5 cuvintele cu sens figurat (figurile de stil) și comentați valoarea lor expresivă.
- 6 Distribuți în două coloane ale tabelului câte 5 verbe ale mișcării și ale comunicării.

Verbe ale mișcării	Verbe ale comunicării

- 7 Exprimați-vă opinia asupra folosirii în text a numelor care indică locuri (toponime): *Marea Neagră, Marea Roșie, Marea Albă, Marea Egee, Marea Caraibă, Marea de Marmură (Marmara)*. Localizați-le pe hartă, apoi alegeți răspunsul (răspunsurile) potrivit(e):
 - a) Numele sunt alese la întâmplare;
 - b) Autorul subliniază astfel depărtările parcurse;
 - c) Numele sunt alese pentru sonoritate și exotism;
 - d) Există, în opinia mea, alte motive (...).
- 8 Comentați numele personajelor.
 - Propuneți, ca ipoteze, câteva motive care l-au făcut pe autor să-și numească astfel personajele.
 - Alegeți, din propunerile colegilor, varianta potrivită.

II Lectură interogativă

- 1 Comparați și determinați funcția următoarelor formule narrative:
 - ♦ De cinci zile încoace...;
 - ♦ Într-o seară au nimerit...;
 - ♦ Dar și în noaptea aceea...;
 - ♦ Cum stătea așa pe gânduri... .
- 2 Determinați câteva detalii temporale și spațiale care indică la începutul nuvelei o situație dramatică.

- 3** Precizați dacă putem stabili cu exactitate timpul real (istoric) al desfășurării acțiunii. Despre ce ne vorbește acest fapt? Alegeți varianta de răspuns:
- ✓ textul este o poveste;
 - ✓ textul este o istorie despre care autorul știe foarte puțin;
 - ✓ textul este o istorie care se repetă.

- 4** Alcătuiți planul nuvelei după schema dată:

Momentul desfășurării	Acțiuni	Meditații, opinii, discuții	Comentarii ale naratorului

- 5** Sintetizați, pe cel mult o pagină, rezumatul textului.

Rezumatul este reproducerea pe scurt a conținutului unei lucrări.
Un rezumat trebuie să respecte următoarele exigențe:

- să fie cât mai concis;
- să fie formulat clar și corect;
- să rețină esențialul;
- să omită detaliile secundare;
- să păstreze consecutivitatea;
- să reflecte toată lucrarea.

Autorul unui rezumat poate, la necesitate, să apeleze la unele cuvinte-cheie și/sau expresii din textul lucrării.

- 6** Cum explicați plasarea evenimentelor în ordine alternativă prezent–trecut–prezent? Pentru a înțelege această dispunere, răspundeți succesiv la următoarele întrebări:

- De ce autorul plasează acțiunea în planul prezentului?
- De ce autorul (narratorul) face trimitere la evenimentele din trecut (la amintiri)?
- Care sunt motivele revenirii la planul prezentului?

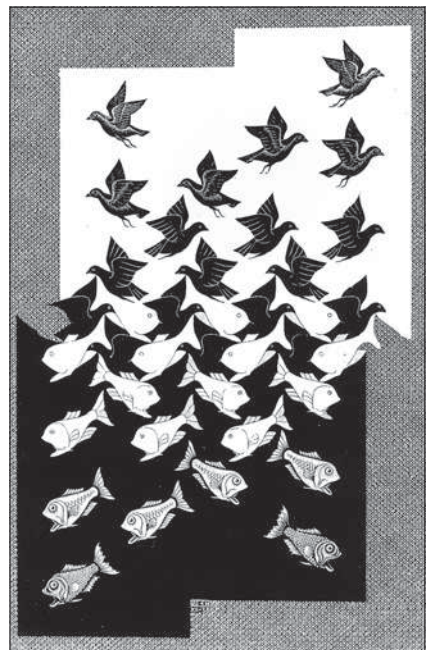
- 7** Comparați fragmentele în care naratorul povestește, descrie sau folosește dialogul. Comentați sub acest aspect „prezența” naratorului în nuvelă.

- 8** Selectați și descrieți în două coloane amănuntele cotidiene, obișnuite ale narațiunii și, pe de altă parte, ceea ce ține de fabulos, exotic, neobișnuit.

- 9** Depistați pasajele în care, după părerea voastră, „vocea” naratorului coincide ori se confundă cu vocea (gândurile, impresiile, sentimentele) personajului.

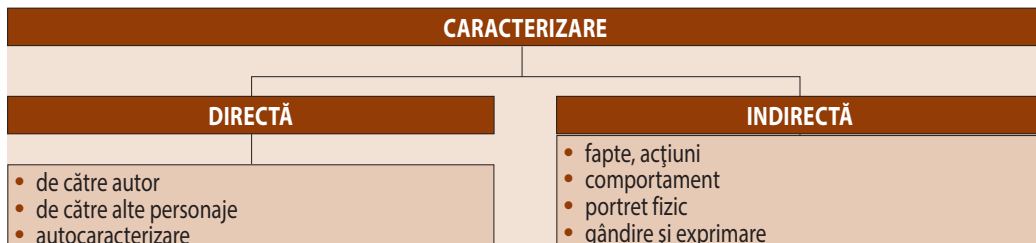
- 10** Care sunt aspectele ce „umanizează” personajele? Alegeți, eventual, din următoarea listă:

- acțiunile
- stările
- descrierile
- sentimentele
- meditațiile
- amintirile

M.C. Escher. *Cerul și Marea II*

✓ Argumentați-vă răspunsul.

11 Caracterizați personajul (personajele) după schema propusă:

12 Analizați descrierea cuprinsă în alineatul care începe cu „Dar și noaptea aceea de vară cu văpăi...”. Identificați elementele descrierii, urmând algoritmul:

Obiectul descris	Detalii ale descrierii
Marea	
Dikomes	
Ursula	

13 Descrieți plimbarea personajelor pe „cărarea lunii”.

14 În ultimele alineate citim, în diferite contexte: „Delfinul ține ochii deschiși...”

- Care este rolul acestei repetiții?
- Care este funcția și semnificația acestei formule în fiecare caz aparte?
- Cum se modifică mesajul nuvelei în legătură cu accentele din ultimele pasaje?

15 Motivul căutării (descoperirii) evoluează de la căutarea iubitei la descoperirea lumii pe care vrea s-o înțeleagă și în care vrea să fie înțeles. Comentați și argumentați această afirmație.

Descrierea, într-un text nonliterar, are rolul de a prezenta o imagine precisă și fidelă a unui obiect pe care cititorul nu l-a văzut.

În textele literare, descrierile conturează anturajul în care se desfășoară acțiunea, prezintă detaliat și sugestiv personajele, pot să acorde unor aspecte valoare poetică (estetică) ori simbolică.

Pentru a alcătui o descriere, autorul ei descompune spațiul prezentat (obiectul) în zone delimitate și face referințe la fiecare element important.

În cadrul descrierilor se apelează deseori la limbajul poetic, recurgându-se la metafore, personificări, simboluri etc.

Nuvela este o specie narativă în proză cu acțiune mai desfășurată decât în schiță și mai restrânsă decât în roman (genul de proză cel mai voluminos, cu acțiune complexă). Se bazează pe un singur fir epic și un conflict care implică un număr redus de personaje.

Spre deosebire de povestire (care este subiectivă prin implicarea naratorului), nuvela se caracterizează, de obicei, printr-un grad sporit de obiectivitate (detășare a autorului).

Există mai multe tipuri de nuvelă: istorică, romantică, psihologică, filosofică, fantastică etc.

- 16 Identificați trăsături ale nuvelei în textul lui G. Meniuc.
- 17 Raportați nuvela lui G. Meniuc la unul din tipurile enumerate mai sus.

III Aplicare și creație

- 1 Propuneți un alt titlu pentru această nuvelă și argumentați-vă opțiunea.
- 2 Extrageți formulele narrative cu care începe fiecare alineat al nuvelei. Redactați o povestire, folosind cadrul narativ și structura personajelor lui G. Meniuc, dar în care ar figura oameni.
- 3 Amintiți-vă plimbarea personajelor pe „cărarea lunii” și realizați, succesiv, următoarele:
- Completați atmosfera cu alte descrieri.
 - Transferați această scenă în altă lume (într-un parc, pădure, grădină publică, pe altă planetă, cu alte personaje, cu alt subiect etc.).
- 4 Redactați un eseu din perspectiva personajelor nuvelei: „Ce credem noi, delfinii, despre oameni (ființe terestre, fără aripi etc.)?”
- 5 Discutați cu colegii: „Ce știu (ce cred) eu despre delfini”.
- 6 Selectați material pentru un portofoliu la una din temele:
- ♦ Marea (Omul și marea);
 - ♦ Delfinii (Omul și delfinii).

IV Deschideri

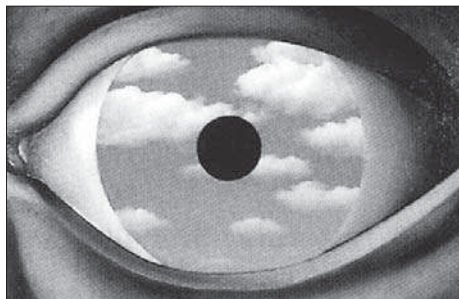
- 1 Citiți textul de mai jos. Explicați, în 3 enunțuri, ce este pentru voi *gândul la delfini*.

Gândul la delfini

Gândul la delfini este pentru mine întotdeauna o soluție de a ieși dintr-o deprimare, de a depăși o tristețe, de a uita o deziluzie, *gândul la delfini* este recurgera terapeutică la basm, un basm care are imensul merit de a se petrece în realitate. Inteligenți și buni, frumoși și veseli, ei sunt fericiți fără a-i face pe alții să sufere... I-am văzut în toată strălucirea libertății lor la mare, jucându-se, formând cete copilăroase și vesele, debordând de o fericire care devenea molipsitoare, care se lua. Noi, oamenii îi priveam de pe țarm și ne simțeam tineri și entuziaști, împăcați și buni, ne simțeam fericiți, fericiți că nouă ni se adresează acea extraordinară bucurie, acel miracol.

La vechii greci a omorî un delfin era la fel de grav cu a omorî un om, căci delfinii erau socotiți foști oameni care și-au părăsit cetățile pentru a locui în mare, fără a-și părăsi și obiceiurile omenești, obiceiurile unei umanități ideale. De aceea *gândul la delfini* este gândul la o lume mai bună, la o natură mai blândă, la un univers mai frumos, la basmele cu binele care învinge...

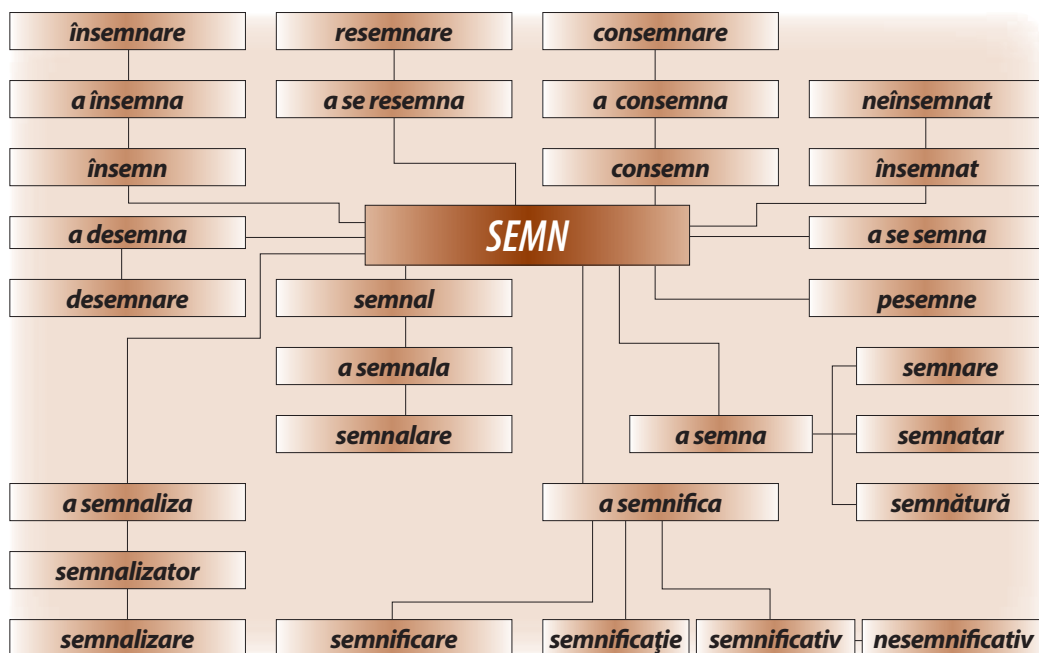
Ana Blandiana

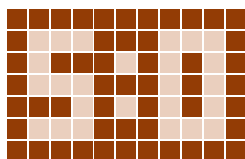
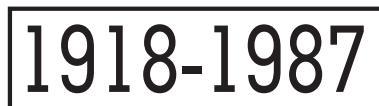
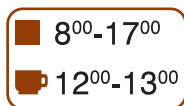
René Magritte. *Oglindă falsă*

- 2 Alcătuiți o listă bibliografică pentru un referat la tema: „Universul mării”: autori și texte din literatura universală și română; dicționare, enciclopedii, reviste; literatură critică, eseuri.

Câmp derivativ al cuvântului SEMN

- 1 Ce fel de semne știți? Ce sensuri ale cuvântului *semn* cunoașteți? Enumerați-le și notați-le.
- 2 Descrieți pe o jumătate de pagină un semn și interpretarea lui.
- 3 Asociați semnele-numere cu diferite situații. Descifrați aceste semne.

36,6°

- 4 Grupați cuvintele de mai jos în baza relației de sinonimie dintre ele: *însemnat – neînsemnat – semnificativ – nesemnificativ*. Continuați fiecare șir cu serii de echivalente.
- 5 Arătați legătura de sens dintre 3 cuvinte din schema de la p. 143.
- 6 Comparați sensurile cuvintelor de mai jos și observați ce este comun pentru definițiile date. Ce diferențe observați?

A semna

- A adevări prin iscălitură; a iscăli; a scrie numele cu propria mână sub text; a pune iscălitura pe un act oficial.

Semnătură

- Nume al unei persoane scris cu propria mână (sub textul unui act, al unei scrisori etc.), pentru a confirma exactitatea celor relatate sau pentru a-și asuma o anumită responsabilitate; iscălitură.

Semnatar

- Persoană care semnează un act oficial.

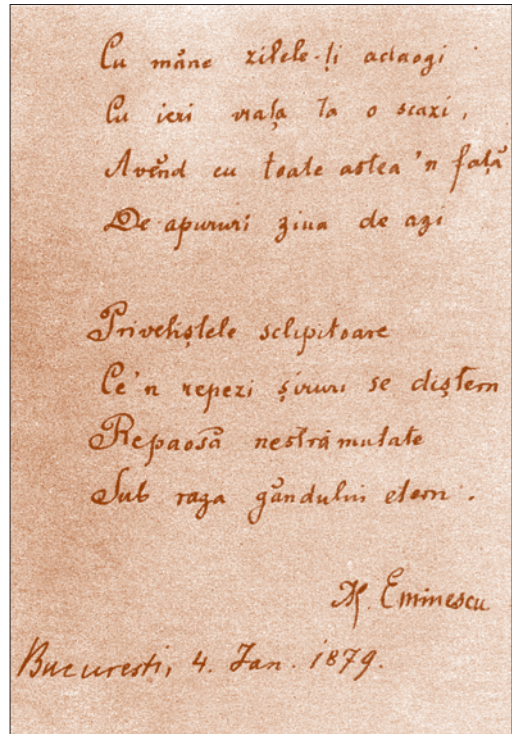
- 7 Identificați cuvintele care au sensul de:
- ♦ ansamblu de obligații stricte, date unui militar în timpul executării serviciului de pază; sarcină imperativă, scrisă sau orală, emisă de o autoritate; sancțiune disciplinară;
 - ♦ semn distinctiv al unei demnități, al unui rang sau al unui ordin; care semnalizează; care transmite semnale;
 - ♦ semn convențional (acustic sau optic) prin care se transmite o informație la distanță;
 - ♦ semn particular după care poate fi identificată o persoană.
- 8 Analizați structura și sensul cuvintelor *consemnațiune, resemnare, semnalizare, semnificație, însemnătate*.

- 9 Extrageți cuvintele care sunt formate prin:
- a) prefixare; c) compunere;
b) sufixare; d) conversiune.

- 10 Utilizați în contexte adecvate cuvintele: *a se resemna, a desemna, a semnifica, a semnaliza*.

- 11 Citiți orarul trenurilor, orarul școlii, un bilet de călătorie. Ce indicii și semne sunt utilizate? Ce cifre apar în calitate de semne?

- 12 Referiți-vă în câteva teze la rolul semnelor pe harta geografică sau pe cea istorică.

Manuscris eminescian cu semnătura poetului

Numeralul

I Numeralul și ortografia lui

Numeralul este partea de vorbire flexibilă, specializată pentru exprimarea noțiunii de număr în sine, determinarea obiectelor sau ordinea obiectelor la numărare. Numeralul răspunde la întrebările: *cât? al câtelea? de câte ori? în ce proporții?* etc.

- 1 Identificați și extrageți din textul *Delfinul 5* enunțuri care conțin numerele. Subliniați numerele. Analizați-le, indicând: categoria, genul (numărul), cazul, funcția sintactică.
- 2 Acordați numerele ordinale *al doilea, a doua* cu substantivele *întrebare, problemă, pas, exemplu, lucrare, zi, an, fișă*.
- 3 Amintiți-vă regulile de scriere a numeralelor compuse. Scrieți cu cifre și cu litere numerele cardinale. Formați numerele ordinale de la ele.
34, 127, 256, 1200, 1988, 2010.
- 4 Comentați sensul fiecărui proverb, precizând ce valoare are numeralul: expresie a numărului în sine, determinare sau ordine a obiectelor.
 - ♦ O nucă nu sună singură în sac.
 - ♦ Trei corăbii încărcate n-așteaptă una deșartă.
 - ♦ Trei lulele, trei dughene, capul plin de socotele.
 - ♦ Cinci sute de nuiete lesne în spate la alții.
 - ♦ Șapte lei suta de raci și pescarii tot săraci!
 - ♦ Zece găște când se pornesc, pe un câine îl biruiesc.
 - ♦ Sunt cinci degete la o mână și tot nu seamănă unul cu altul.
 - ♦ Patru ochi văd mai bine decât doi.
 - ♦ Noi râdem de unul, de doi, da patruzeci râd de noi.
- 5 Comparați proverbele de mai jos. Ce legătură de sens este între cuvintele evidențiate? De ce se spune așa?
 - Doi *inși* pe o *sfoară* anevoie pot juca.
 - Două *cuțite* tăioase nu pot sta într-o *teacă*.
 - Două *mâțe* în *sac* nu încap.
 - Doi *harbuji* într-o *mână* nu poți ține.
- 6 Ce indicii cantitative (numerele) sunt importante pentru descrierea localității voastre? Pentru școala/clasa în care învățați? Relatați despre numerele și numerele care ajută la identificarea voastră.
- 7 Construiți enunțuri, utilizând expresiile:
 - A se trezi în ceasul al doisprezecelea.
 - A fi la patru ace.
 - A fi pe ultima sută de metri.

8 Răspundeți în scris la întrebările din tabel. Subliniați cuvintele care numesc o cantitate.

Cât costă un caiet obișnuit?	Numeral cardinal	
Al câtelea ești în lista din catalog?	Numeral ordinal	
În ce proporție crește un număr înmulțit cu zece ?	Numeral multiplicativ	
Câte câți stați în bănci?	Numeral distributiv	
De câte ori ai citit textul <i>Delfinul</i> ?	Numeral adverbial	

II Numeralul multiplicativ

1 Descrieți acțiunile în termeni similari modelului:

A <i>îndoi</i>	A dubla cantitatea unor lucruri sau intensitatea unei forțe, a unui proces, a unei acțiuni; a înmulți.
A <i>întrei</i>	
A <i>împătri</i>	
A <i>înzeci</i>	
A <i>însuti</i>	

2 Înlocuiți segmentele evidențiate prin câte un cuvânt.

- ♦ Efectuând două exerciții în loc de unul, a lucrat *de două ori mai mult*.
- ♦ Majorând prețurile, a obținut un venit *de trei ori mai mare* decât se aștepta.
- ♦ A pus câteva semințe și a căpătat o roadă *de o sută de ori mai mare* decât semințele.

Numeralul **multiplicativ** arată în ce proporție crește o cantitate sau o calitate. Numeralesle multiplicative se formează prin derivare cu prefixul **în-/îm-** și sufixul participial **-it**: *îndoit, înzecit, însutit, înmiit*.

3 Alături de numeralesle multiplicative *îndoit, întreit* se utilizează formele neologice *dublu, triplu*. Construiți toate îmbinările posibile din:

îndoit	efect	a lucra
întreit	succes	a câștiga
dublu	preț	a plăti
triplu	efort	a remunera

4 Utilizați în context două dintre îmbinările construite. Explicați sensul lor.

5 Analizați funcțiile sintactice ale numeraleslelor din enunțurile alcătuite pentru exercițiul precedent.

Multiplicarea gravurilor în sec. XVII

Numeralesle multiplicative pot avea valoare adverbială sau adjectivală. Cu valoare adverbială, determină un verb și nu sunt flexibile; cu valoare adjectivală, determină un substantiv și au flexiunea adjectivului.

- ♦ A câștigat *dublu* – câștig *dublu* – câștiguri *duble*.

- 6 Aranjați cuvintele de mai jos în ordinea formării lor (cuvântul următor se formează de la cel precedent) și explicați sensul fiecărui cuvânt.
- ♦ Dublu, -ă, a dubla, dublaj, dublare, dublă, dublet, dublură, a dedubla.

III Numeralul distributiv

- 1 Citiți ghicitorile și răspundeți la ele. Identificați numerele din texte. De ce anume aceste cifre/numere apar?
- ♦ Am un pom înaurit,
Cu flori dalbe acoperit;
Când e vremea mai frumoasă,
Crengile lumină varsă;
Când e timp posomorât,
Crengile arată urât;
Cu doisprezece crăcușori
Ca doisprezece bujori;
În tot cracul – cu treizeci
rămurele mititele,
și mai mândre,
și mai hâde;
în tot cracul câte șapte cuiburile fru-
mușele;
în tot cuibul – câte 24 de pui golășei.
Ghici, fârtate, asta ce-i?
 - ♦ Am un pom cu douăsprezece crengi;
în toată creanga – câte patru ramuri,
în toată ramura – câte șapte frunze.

Numeralul distributiv arată repartizarea obiectelor în grupuri egale din punct de vedere numeric sau după o determinare numerică posedată în comun. Numeralul distributiv se alcătuiește din adverbul *câte* și numeralul cardinal propriu-zis, de ex.: *câte trei elevi*.

- 2 Descrieți o posibilă împărțire a clasei în echipe de câte 3, 4, 6 persoane. În care dintre aceste echipe ați vrea să lucrați?
- 3 Potrivii contexte pentru numerele distributive: *câte zece*, *câte doisprezece*, *câte patruzeci*, *câte cincizeci*, *câte o sută*, *câte douăsprezece mii*.
- 4 Comparați sensurile cuvintelor: *a distribui*, *distributiv*, *distribuție*, *distribuitor*, *distribuire*, *distributivitate*.

IV Numeralul adverbial

- 1 Identificați numerele în proverbele date:
- ♦ Mai bine să întrebi de două ori decât să rătăcești o dată.
 - ♦ Omul are două urechi și o limbă: de două ori mai mult să auzim decât să vorbim.
 - ♦ Înțeleptul învârtește de șapte ori limba în gură înainte de a vorbi.
 - ♦ Cu un trandafir a vrut să dregă ce a stricat cu cincizeci de spini.
- 2 Povestiți un basm. Înscriteți acțiunile repetate ale unor personaje. Explicați de ce a fost nevoie de repetarea acțiunii sau ce s-a schimbat de fiecare dată.

Gabriela Lăzărescu. Ilustrație la basmul *Prâslea cel voinic și merele de aur* de Petre Ispirescu

Numeralul adverbial arată de câte ori se repetă o acțiune sau în ce proporții se găsește o calitate sau o cantitate a unui obiect față de alt obiect sau față de același obiect în împrejurări diferite. Numeralul adverbial are structura unei locuțiuni și se formează din prepoziția *de* + numeralul cardinal în formă de feminin + substantivul *ori*, de ex.: *de zece ori*.

- 3 Povestiți evenimente din viața voastră. Remarcați-le pe cele care s-au repetat. Apreciați faptul repetării: a fost benefic sau nu? Ați profitat de aceasta? Ce evenimente v-ați dori să se repete? De ce?
- 4 Amintiți-vă regulile bazate pe cifre, numere, limite cantitative ale unor jocuri sportive. Răspundeți în scris la trei întrebări. Identificați și analizați numerele.
 - ♦ Câte câți jucători trebuie să fie în echipa de baschet?
 - ♦ La câte încercări are dreptul un halterofil?
 - ♦ Până la ce scor se joacă volei?
 - ♦ Ce penalizări există pentru startul fals?
 - ♦ Cu câte cartonașe galbene și cu câte roșii poate fi sancționat un fotbalist?
- 5 Comparați cuvintele și îmbinările de mai jos. Găsiți perechi de echivalente și plasați-le în contexte adecvate.
 - ♦ Primul, de zece ori mai mult, întâi, dublu, înzecit, nr. 2, îndoit, al doilea, de sute de ori, însutit.

V Funcțiile sintactice ale numeralului

- 1 Recitați textul *Delfinul*. Scrieți doar enunțurile care conțin numerele. Identificați funcțiile sintactice ale numeralelor.

Numeralul poate avea toate funcțiile sintactice ale substantivului, ale adjectivului și ale adverbului, după valoarea cu care se utilizează în propoziție.

- 2 Completați enunțurile prin numerele potrivite în funcțiile cerute.
 - ♦ ... (*numeral cardinal, subiect*) este primul an din secolul XXI.
 - ♦ Ca să memorez poezia, trebuie s-o citesc ... (*numeral adverbial, complement circumstanțial*).
 - ♦ Această încercare de a participa la un concurs este ... (*numeral ordinal, numeral predicativ*) din viața mea.
 - ♦ Înainte de lecție, fiecare avea ... (*numeral distributiv, atribut*) foi curate și ... (*numeral distributiv, atribut*) creioane.
- 3 Construiți enunțuri cu numerele date în funcția de complement circumstanțiale.
 - ♦ cinci; de două ori; treizeci; câte patru; a doua; însutit; a treia; de mii de ori.
- 4 Priviți imaginea alăturată și construiți trei enunțuri în care să fie folosite numerele cu funcții sintactice diferite.
- 5 Utilizați numerele cu prepoziții în calitate de complement circumstanțiale de timp:
 - ♦ La două...
 - ♦ În 1989...
 - ♦ Prin '70...
 - ♦ Pe la patru...
 - ♦ De la șapte...
 - ♦ Din 1950...
 - ♦ Către doisprezece...
 - ♦ Spre cincisprezece...
 - ♦ Până la treizeci și unu...
 - ♦ După zece...
- 6 Alegeți din manualul de geografie 3 enunțuri cu numerele. Copiați-le și determinați funcția sintactică a numeralelor.

I Adverbul și ortografia lui

1 Într-un alineat din textul *Delfinul*, găsiți toate adverbele. Extrageți-le împreună cu termenul regent (verbul) la care se referă.

2 Construiți îmbinări din verbele de mai jos și adverbe de timp, de loc și de mod. Utilizați-le în fraze.

a înota a flota
a naviga a pluti

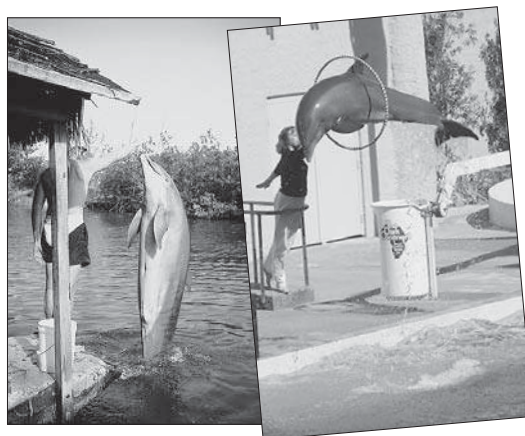
3 Examinați șirul de sinonime ale cuvintelor *circumstanță* și *împrejurare*:

caz situație
condiție stare
conjunctură moment
ipostază ocazie
postură prilej
poziție timpuri

A. Extrageți din șir cuvintele care se referă numai la:

a) timp; b) loc; c) condiție.

B. Plasați în context 3 dintre cuvintele enumerate.

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă, care arată caracteristica unei acțiuni, a unei stări sau a unei însușiri.

Adverbul determină un verb, mai rar – un alt adverb, un adjectiv sau un substantiv.

♦ Oala împrumutată nu o vezi curată *niciodată*.

4 Care sunt circumstanțele acțiunii din textul *Delfinul*? Când au loc evenimentele narate? Unde se desfășoară acțiunea? Cum o caută Dikomes pe Ursula?

5 Descrieți mișcările unui delfin, utilizând diferite adverbe de mod.

6 Clasificați adverbele date în raport cu intensitatea acțiunii:

Intensitate, viteză maximă	Intensitate, viteză normală	Intensitate, viteză minimă
<i>Tare</i>	<i>Mediu, normal</i>	<i>Încet</i>

♦ Iute, lent, târâș, calm, grabnic, brusc, fulgerător, agale, alene, domol, lin, greu, repede, rapid, îndată, urgent, curând, devreme, neîntârziat, momentan, subit.

7 Găsiți în tabelul de mai jos cuvinte care nu pot forma îmbinări, fiindcă se exclud reciproc. Scrieți 3 perechi de asemenea cuvinte și comentați în câte un enunț incompatibilitatea lor semantică.

Model: *A urla* este incompatibil cu *încetișor*, fiindcă *a urla* presupune întotdeauna intensitatea maximă a sunetului emis.

Verbe	Adverbe
a striga a șopti a țipa a răcni a îngâna a mormăi a murmura a se răsti a suspina a ofta	ceremonios, înăbușit, aprins, iute, vesel, mâniat, scurt, mândru, îndârjit, brusc, uimit, repede, încet, gros, sălbatic, clandestin, abia, valvârtej, alene

- 8** Formați câte un adverb de la radicalele cuvintelor date, utilizând unul din sufixele: *-mente*, *-ește*, *-iș*:
- ♦ român, piept, real, literal, total, creștin, actual, păgân, școlar.
- 9** Construiți câte două enunțuri, utilizând fiecare dintre cuvintele propuse o dată în calitate de adjectiv, o dată – în calitate de adverb:
- ♦ grabnic, falnic, șagalnic, victorios, mărinimos.
- 10** Utilizați cuvintele de mai jos în calitate de adverbe. Descifrați imaginea care a permis această conversiune de la substantiv la adverb.
- ♦ Măr, tun, gărlă, ciotcă, țintă, săgeată, glonte, forfotă, snop.

Verbe posibile:

- ♦ a lega, a bate, a ieși, a umbla, a veni, a sta, a privi.

Model: *a zbura săgeată*.

S e scriu cu cratimă următoarele categorii de adverbe:

- compuse din adjectivul *astă* și un substantiv: *astă-seară*; excepție – *astăzi*;
- alcătuite din prepozițiile *într(u)*, *dintr(u)* + un adverb: *într-adins*, *dintr-acolo*;
- prepoziția *după* și un substantiv: *după-prânz*;
- compuse din două substantive, un adverb și un substantiv, două verbe, două adverbe, două interjecții: *azi-dimineață*, *boca-boca* etc.

Se scriu într-un cuvânt adverbele compuse istoricește, în care s-a produs fuziunea termenilor: *anțărț*.

- 11** Raportați scrierea fiecărui adverb de mai jos la una dintre regulile ortografice date: așadar, astă-vară, dinadins, valvârtej, după-masă, calea-valea, departe, astă-noapte, degrabă, îndeosebi, bunăoară, îndelung, degeaba, acasă, aseară, totuși.

- 12** Delimitați în scris adverbele de îmbinările de cuvinte, plasându-le în enunțuri adecvate:

nicidecum	nici de cum
decât	de cât
deloc	de loc
demult	de mult
devreme	de vreme
oarecum	oare cum

- 13** Formulați întrebări asupra textului *Delfinul*. Înscrieți câte o întrebare care începe cu adverbele: *oare, când, unde, cum, încotro, dincotro*.

Adverbele **interogative** servesc pentru formularea întrebărilor în raport cu circumstanțele: *când? cum? unde? dincotro? încotro?* etc.

- 14** Povestiți colegului/colegei o întâmplare din viața voastră. Pe parcurs, precizați:

- Când s-au întâmplat cele narate? ▪ Oare cei din jur s-au simțit bine?
- Când vă amintiți de acest caz? ▪ Cum vă simțiți în procesul narării?
- Unde a avut loc acțiunea? ▪ Cum apreciați acum episodul?
- Cum v-ați simțit atunci?

- 15** Încadrați în enunțuri dezvoltate/fraze structurile de mai jos. Scrieți-le și subliniați adverbele. Comentați semnele de punctuație utilizate la finele frazelor.

- ♦ Cum să mă supăr ♦ Când l-a văzut ♦ De când o caută
- ♦ Cum să nu mă supăr ♦ Dincotro venea ♦ Pe unde s-a rătăcit

Adverbele **relative** (sau de legătură) se utilizează pentru introducerea propozițiilor subordonate în frază: *când, cât, cum, unde, așa*. De exemplu: **Unde** sunt bucate și pâine, sunt și soareci.

Adverbele relative se utilizează deseori cu prepoziții: *de când, până când, de unde, pe unde, până unde, după cum* etc.: **După cum** a fost sădit, astfel a și răsărit.

- 16** Identificați în enunțurile de mai jos adverbele relative. Precizați ce fel de propoziții introduce fiecare adverb relativ.

- ♦ Fiecare știe unde-l strânge opinca.
- ♦ Cât de blând să fie motanul, tot zgârie când se mânie.
- ♦ Unde-i baltă, broaște se adună.

- 17** Utilizați diferite adverbe relative pentru a introduce propoziții subordonate în frazele începute.

A. Introduceți câte o propoziție subordonată. **B.** Uniți într-o frază 2-3 subordonate.

- ♦ Dik o căuta pe Ursula... ♦ Ursula îi trimite semnale lui Dik...

Adverbele **nehotărâte** se utilizează pentru indicarea incertă a circumstanțelor: *cândva, oricând, orișicând, undeva, oriunde, orișunde, cumva, oricum, orișicum* etc. Ele se formează din adverbe interogative/relative și elementele de compunere *ori, (și), va*, de ex.: **orișicând**.

- 18** Comparați adverbele și analizați diferența în cadrul fiecărei serii:

- ♦ dimineața, când, cândva, oricând; ♦ ușor, cum, cumva, oricum;
- ♦ acasă, unde, undeva, oriunde; ♦ mult, cât, câtva, oricât.

- 19** Utilizați în contexte adecvate câte două adverbe nehotărâte.

II Locuțiunea adverbială

- 1** Analizați funcția sintactică și structura morfologică a segmentelor marcate în enunțurile de mai jos.

- ♦ Am colindat Marea Neagră **în lung și-n lat**.

- ♦ **De unde** acest paravan între el și oameni?
- ♦ Găsi un golf ca să stea **în tihnă** o vreme oarecare.
- ♦ Delfinul ține ochii deschiși și privește lumea **cu bunătațe**.

Locuțiunile adverbiale sunt structuri cu valoarea unui adverb, având unitate de sens. Ele se constituie din prepoziții și substantive, prepoziții și adjective. În cadrul locuțiunilor, cuvintele constituente nu mai au nici sensul propriu, nici posibilitatea de a-și schimba forma morfologică.

De exemplu, *pe de rost*, ca locuțiune adverbială alcătuită din prepozițiile *pe* și *de* + substantivul *rost* se depărtează de sensul constituenților (*rost* = gură); nu admite utilizarea substantivului la altă formă decât cea din locuțiunea odată stabilită (nu se admite utilizarea articolului, a altor forme de număr sau caz decât aceasta); nu e posibilă determinarea substantivului, substantivului nu i se pot adăuga adjective și numerale.

- 2** Analizați structura morfologică a locuțiunilor adverbiale propuse și înscrieți fiecare locuțiune în rubrica respectivă a tabelului.

Prepoziție + substantiv	
Prepoziție + participiu	
Prepoziție + adverb	
Substantiv repetat	
Pronume repetat	
Adverb repetat	

Pe tăcute, de obicei, de unde până unde, cu luare-aminte, cu duiumul, pe dibuite, de-a pururea, de pretutindeni, cu de-amănuntul, din clipă în clipă, zi de zi, din ce în ce, din când în când, în grabă, într-adevăr, pe șoptite.

- 3** Plasați în contexte locuțiunile adverbiale date. Ce sens are locuțiunea? Ce sens are substantivul din cadrul ei?

- ♦ Cu hurta, cu duiumul, în pripă, de-a valma, de-a dura.

III Funcțiile sintactice ale adverbului

- 1** Efectuați analiza sintactică a enunțurilor. Înaintea adverbului sau a locuțiunii adverbiale din fiecare enunț scrieți între paranteze întrebarea la care răspunde.

Model: Cu calul năvălaš să nu te joci (*când?*) **niciodată**.

- ♦ Ochii înțeleptului văd mai departe.
- ♦ În apa lină te îneci ușor.
- ♦ Sacul gol nu stă în picioare.
- ♦ Scaunul nalt în picioare curând se răstoarnă.

Funcțiile sintactice ale adverbului și ale locuțiunii adverbiale sunt: complement circumstanțial, nume predicativ, atribut.
Nu toate adverbele au funcție sintactică, unele sunt utilizate drept cuvinte sau construcții incidente.

2 Utilizați, în enunțuri dezvoltate, adverbele propuse cu funcțiile sintactice date.

<i>lesne</i>	nume predicativ
<i>ușor</i>	complement circumstanțial de mod
<i>adineaori</i>	complement circumstanțial de timp
<i>pretutindeni</i>	complement circumstanțial de loc
<i>anevoie</i>	complement circumstanțial de mod

3 Delimitați propozițiile și subliniați adverbele conform funcției sintactice.

- ♦ Te va întreba iarna ce-ai uscat vara.
- ♦ Prostul cearcă gârla-n glumă și se-neacă înadins.
- ♦ Corbul în zadar se spală, că negreața nu și-o pierde.
- ♦ Răsare soarele în toată ziua, dar nu se și vede întotdeauna.

4 Repovestiți în scris un dialog din textul nuvelei *Delfinul*.

5 Adăugați cuvinte ale autorului, indicând circumstanțele comunicării pentru replicile din următorul dialog:

- Oamenii fac multe lucruri care ei înșiși nu știu la ce le trebuie.
- Înainte limba ce-o vorbesc delfinii nu era studiată.
- În Babilonul lingvistic de pe Pământ doar limba delfinilor mai lipsește.
- Ciudat.

6 Elaborați dialoguri posibile în următoarele situații:

- A.** Doi oameni urmăresc jocul delfinilor în apă.
- B.** Doi delfini urmăresc jocul copiilor pe plajă.

7 Reveniți asupra textului. Recitiți pasajul în care Dik dialoghează cu Nardus. Interpretați spusese bătrânului delfin:

- ♦ Ursula e atât de șireată, că mai curând pescarii vor nimeri în mrejele ei.

8 Abordați unul dintre subiectele propuse, respectând pașii:

- domesticirea animalelor;
- faptul de a ține animalele în captivitate;
- necesitatea de a proteja speciile rare de animale;
- interesul oamenilor pentru speciile dispărute.

- A.** Formulați-vă în scris opinia asupra subiectului ales.
- B.** Discutați cu un coleg o problemă abordată de ambii.
- C.** Scrieți ce credeți acum despre problema dată.

VII

ROMANUL

Activare

- ◆ Notăți-vă, în câteva rânduri, o întâmplare ori câteva, care s-au produs ieri. Faceți un schimb de relatări/impresii cu colegii. Schițați un plan care ar aduna câteva din aceste întâmplări într-un singur text cu titlul: „Ieri, în localitatea noastră...”

NEAMUL ȘOIMĂREȘTILOR

de Mihail Sadoveanu

Capitolul I

LA CORNUL LUI SAS

În anul Mântuitorului 1612, pe vremea când înfloresc teii, singurătașile Prutului, la cotitura care se chiamă* Cornul lui Sas, vuiiau de furtuna războiului.

Încă din zorii zilei se mișcase de deasupra Popricanilor Ștefan Tomșa, cu oastea lui amestecată. Iar din susul apei, vestitul șleahitic¹ Potocki și Constantin-Vodă Movilă grăbeau cu leșii și cu cazacii lor și cu pușină oaste de țară.

Tomșa era nerăbdător. Pe harmasarul lui alb, arăbesc curat, întruna se sălta în șaua adâncă și cerceta zarea malarilor Prutului. Apoi își întorcea căutătura încruntată, c-un ochi ușor fugind în laturi, spre șiragurile strânse de ieniceri, de tătari de Bugeac, de munteni și de moldoveni

Mihail Sadoveanu
(1880–1961)

Scriitor român, unul dintre cei mai importanți prozatori din literatura română. Autor al unor volume de schițe, povestiri, nuvele, romane, între care: „Neamul Șoimăreștilor”, „Țara de dincolo de negură”, „Hanu Ancuței”, „Zodia Cancerului”, „Creanga de aur”, „Frații Jderi”, „Nicoară Potcoavă”.

„S-a spus despre Sadoveanu că este un mare povestitor: ceea ce povestește el sunt «o mie și una de nopți» ale românilor...” (Nicolae Manolescu)

* Este respectată ortografia originalului.

¹ *șleahitic*, -i, s.m. – persoană care făcea parte dintr-un corp de armată, alcătuit din nobili polonezi.

din Țara-de-Jos. Cercetașii tatarî tocmai aduseseră „limbi” de la dușman, târându-le în arcane¹.

Constantin-Vodă cu ai lui veneau în Cornul lui Sas.

Din mersul domolit al calului, Tomșa mai întrebă o dată pe cei doi cazaci sângerați și zdrențuiți care umblau între tatarî:

– Vine într-acoace toată oastea?

– Vine... răspunse răgușit unul dintre cazaci, ridicând spre Ștefan ochi alburii.

Celălalt, mărunț și spătos, rânji în barba-i mare:

– E oaste tare și creștinească!...

Husein aga, trimesul Împărăției, care mergea alături de Tomșa, întrebă:

– Ce spun ghiaurii?

– Nu spun nimica... răspunse cu prefăcută nepăsare Tomșa și-și puse c-o mișcare obișnuită mâna pe buzduganul cu măciucă de argint. Puteți să-i ridicați într-o creangă de copac! adăogi el cu voce înăbușită spre călăreți.

Tatarîi rămaseră în urmă cu prinșii. Husein și Tomșa dădură pintoni cailor; apoi turcul zise întorcând privirea-i neagră spre tovarășul lui:

– Ieri leahul cel fudul (era vorba de Potocki) a spus cuvânt prea cutezător omului meu. Dacă nu vă înturnați – a zis – cu veneticul vostru, va fi vai și amar de voi. Ieri a fost Mahmud până la marginea taberei lor.

– Eu, venetic? strigă Tomșa, scăpărând din ochiu-i fugar. Venetici sunt ei, cu muierile și cu Movileștii lor, cu leșii, cu *raiterii*² și cu franțujii lor! Au pustiit și au sărăcit biata țară! S-au așezat aicea ca un cuib de viespi, fără învoirea pământenilor și a Porții!...

– Potocki e om vrednic, zise domol turcul. El s-a oștit mult în Moldova; a pus în scaun pe Irimia și a răpus capul lui Răzvan.

– Ș-acuma, grăi scurt Tomșa, se amestecă iar în trebile țării din îndemnul muierii lui Irimia! Doamna Irimiei-Vodă e mare aspidă³. Ea ar trebui întâi zdrobită în picioare. Dar îi va veni și ei rândul. Acuma avem să înfrângem cerbicea⁴ lui Potocki și să tăiem ca pe niște miei pe coconii ei!...

– Vom vedea, zise cu liniștit glas turcul; în curând vom vedea care este voința cea mare și neclintită a lui Alah!

– Dumnezeu e de partea noastră! strigă cu glasul-i repezit Tomșa; de partea celui pe care-l vrea norodul și cei mari!...

– Ascultă, prietine, grăi tot liniștit Husein, vezi barba asta căruntă? În ea sunt semnele trudelor

Coperta primei ediții a romanului
Neamul Șoimăreștilor. 1915

¹ *arcan*, -e, s.n. – (înv. și reg.) laț pentru prinderea dușmanilor în lupte.

² *reiter*, s.m. – (germ.) călăreț.

³ *aspidă*, -e, s.f. – 1. (înv.) șarpe veninos; viperă. 2. femeie rea.

⁴ *cerbice*, s.f. – ceafă, grumaz; (fig.) mândrie, împotrivre.

și năcazurilor mele. De multe ori am biruit, de multe ori am căzut. Noi niciodată nu putem cerceta și bănuî gîndurile Celui-de-Sus!

– Husein aga! vorbi însuflețit Tomșă; cel ce vine cu inima mea, e tare. Dar eu vin și c-un oștean ca tine; vin cu ienicerii luminăției sale Sultanul; vin cu Cantemir bei și cu tatarii lui, care și ei știu sama Leșilor; vin cu pămâtenii încercați în războaie; am năimit și pe căpitanii cei viteji rămași din oștirile lui Mihai-Vodă: pe Mârza, pe Ghețea, pe Recia și pe alții.

– Localnicii sunt azi cu tine și mâne cu dușmanul tău.

– Nu-i așa, Husein aga! Localnicii care au mers după mine sunt oameni care știu ce fac și care, din vechi zile, știu sama războiului. Sunt oameni din Orhei și Soroca, obișnuiți cu leșii și cu cazacii.

– Ce știu ei! mormăi turcul, răsfrîngându-și buzele palide între mustața și barba tușinată¹.

– Știi și pot multe, Husein aga! Le-am dat căpitanie pe unul Tudor Șoimaru, care-i din neamul lor, însă a umblat pribeag prin lume și a slujit cu vrednicie în oștiri străine, la nemți și la unguri...

– Vom vedea... vom vedea... zise moale Husein. Apoi deodată, parcă l-ar fi străbătut un fior, se înțepeni în scările scurte și se înălță în șa. Ochii i se făcură rotunzi și ațintiți sub sprâncenele păroase, și nasul coroiat i se sbârci la îmbinarea frunții.

– Ce este? zise el repede.

Privea și Ștefan Tomșă, ațâțat, în depărtare; deodată înnegrise ceva pe zare și se stârniseră nouri ușori de pulbere din pământul ars de secetă.

– Dușmanii! strigă înăbușit Tomșă și-și strecură privirea-i neșigură spre Husein.

Turcul tresărise deodată din moliciunea și încetineala lui. Trase sabia încovoiată, o înălță drept deasupra capului și slobozi un răcnet aspru. În trootul de copite, în murmurul de valuri al oștilor, porniră îndată strigătele căpitanienilor care zăriseră fulgerul oțelului. Oastea împânzită în șes și-n fânașurile și imașurile ușor ondulate se opri și-și domoli frământările, ca apa în zăgaz. De la aripa dreaptă, unde călăreau tatarii, în preajma apelor cenușii ale Prutului, cei doi zăriră cum vine în galop năprasnic un călăreț: în soarele dimineții, hainele lui aveau luciri, și o piatră scumpă îi fulgera la cușmă. Era o căpitanie.

– E Cantemir bei... zise Ștefan Tomșă.

– A văzut și el pe dușman; trebuia să vie... răspunse turcul și ochii lui vii cercetau, parcă pipăiau împrejurimile și depărtarea.

Turcul, încrunțat, rumega un plan, clipind des din ochi. Tomșă, din ce în ce mai neliniștit, își pipăi zaua² de sarmă de sub haina-i de catifea înflorită cu noduri de argint, își îndesă în cap gugiumanul³ cu pene de struț și-și strânse în cătărămi

Ștefan Tomșă.
Ilustrație de A. Murnu

¹ *tușinat, -e*, adj. – (reg.) (despre păr, barbă, mustață) tuns scurt.

² *za*, pl. *zale*, s.f. – armură purtată de oșteni, făcută dintr-o împletitură din inele mici de fier, legate unul de altul.

³ *gugiuman, -e*, s.n. – (inv.) căciula de samur cu fund roșu, pentru boieri, și cu fundul alb, pentru domn și beizadele.

chimirul¹ îngust de care-i era aninat paloșul scump de Damasc. Se gândi o clipă la Dumnezeu și se rugă în gând, fără să-și facă semnul crucii, căci turcul era lângă el. Cantemir, călărețul tatar, sosi ca adus de vânt pe calu-i scurt și încordat tare și strigă înălțând în sus brațul drept:

– Ce facem?

Husein nu răspunse. Îl salută cu mâna la buze și la frunte. Tomșa îi zâmbi cu prietinie. Cantemir îi privi pe rând pe amândoi, și nările i se umflară ca și fugarului său. Era călăreț tânăr și mândru, palid la obraz, cu ochii foarte mici și foarte negri.

– Dacă-i izbim în drumul pe care merg, chiar acuma, în cotitura apei – zise iute beiful tatarilor, – îi covârșim și îi răpunem!

– Ai grăit cuvânt de înțelept, prietine... zise Husein.

– Atunci să pornim! strigă Tomșa făcând mișcare de nerăbdare, atingând cu neliniște de câteva ori mănunchiul buzduganului atârnat la oblâncul șelei.

După un sfat scurt și grabnic, grăit ca și până acuma în limba turcească, hotărârea tustrei rânduiala bătăliei: tatarii la dreapta, pe malul Prutului, turcii cu tunurile la mijloc, muntenii și moldovenii la stânga, cu Tomșa. Într-o mișcare iute de învăluire trebuiau să grămădească pe dușmani în cotitura Prutului.

Cantemir bei își trase iataganul² înflorit cu argint și se repezi spre hoarda lui; Tomșa se plecă în șa și se furișă în larg printre rândurile oștilor. Husein rămase tăcut un timp, apoi se întoarse domol și solemn spre răsărit, spre Meca. Ienicerii, ca la o comandă, se întoarseră și ei, și un răstimp se făcu în oaste tăcere desăvârșită. Numai de la aripa dreaptă a românilor, din rândurile boierilor, a mazililor³, a prostimii, sosea un murmur greu, ca o vâjăire de pădure.

Capitolul II

CÂT DE REPEDE SE CÂȘTIGĂ BĂTĂLIILE

La țipetele prelungi ale surlurilor⁴, la bătaia tâmpenelor⁵, oastea care aducea în scaunul Moldovei pe Tomșa porni cu călărimea din margini mai înainte, cu pedestrima mijlocului și cu tunurile ceva mai îndărăt; și-n cotul Prutului cu maluri joase, între luncile cenușii, oștenii Movileștilor se opriră furnicând, ca în fața unei furtuni care se apropia grabnic.

Tomșa, tinzând să ajungă a învălui aripa de la deal a dușmanilor lui, își ducea din ce în ce mai iute pâlcul lui de călărime, spionând cu ochiu-i neliniștit pregătirile grăbite ale lui Potocki. Cu dinții strânși, cu buzele lipite în barba-i scurtă, neagră, aștepta ceasul hotărârii lui Dumnezeu. Movileștii au oști mai puține; cele pe care le au sunt strânse în pripă... Așa cum au pornit lucrurile, se pare că izbânda e apropiată. După zdruncin și umiliri, va da Dumnezeu să ajungă în scaunul pe care-l râvnise cu chinuit dor. Și atunci, va ști el să facă dreptate în țara boierilor moldovenești, – cum de multe ori spusese cu un zâmbet soților lui.

O bubuire de pușcă mugi în tabăra lui Potocki, și Tomșa tresări cu sângele fierbând în vine.

¹ *chimir*, -e, s.n. – brâu lat de piele, adesea ornamentat și prevăzut cu buzunare, pe care îl poartă țărani; șerpar.

² *iatagan*, -e, s.n. – (inv.) sabie turcească de atac, de lungime mijlocie, cu lama curbată și lată, cu două tăisuri.

³ *mazil*, -i, s.m. – (inv.) 1. domn sau demnitar scos din funcție. 2. descendent boieresc fără funcție publică (de rangul al doilea). 3. răzeș strângător de bir, vătășel.

⁴ *surlă*, -e, s.f. – (inv.) instrument muzical popular de suflat, în formă de fluier, cu mai multe orificii și cu lamă dublă, folosit în trecut mai ales în armată.

⁵ *tâmpen*, -i, s.m., variantă: *tâmpănă*, s.f. – (inv.) tobă, darabană.

– Ne apropiem!... strigă el cu un zâmbet silit spre bătrânul căpitan Recia, care călărea aproape.

– Pornesc cazacii!... zise oșteanul. Ce poruncești, Măria Ta?

– Să ne așteptăm rândul și vremea... grăi înăbușit Tomșa.

Fumul întâiei puști se pierdea în văzduhul plin de soare; a doua năvală de fum acoperi o parte din oștile dușmane, și în adevăr, în curând, începu a se prevedea prin el ca printr-o pânză rară îmbulzeala căzăcimii. Pe caii lor mici și iuți, zaporojenii se repezică cu două mii de sulici în vânt. Un freamăt sălbatic de glasuri porni, se înalță ca un huruit de tunet, scăzu și iar se înalță umplând câmpia Prutului, și-n fața năvalei care se îndrepta spre ei, tatarii din Bugeac, la glasul lui Cantemir și la semnul steagului lui de cozi de cal, își struniră caii și se plecară pe oblâncuri. Când porniră ei, sosiră și cazacii ca o vijelie, și izbitura lor fu ca trăsnetul. Cu sulici și cu săbiile, zaporojenii bătură în rândurile necredincioșilor; o clipă se risipiră, apoi se adunară pâlcuri-pâlcuri și prinseră a se înșira înapoi; războinicii beifului Cantemir puseră zimții în coastele cailor și ieșiră cu ropot¹ greu în câmpie. Cu blănilor de oi, de urși și de lupi, cu cușmele buhoase², fugind pe sirepi³, tatarii scoteau țipete ascuțite. O fugă și o învălmășală cumplită lega cele două oști.

Potocki dăduse drumul altui pâlc: acum venea în straie viu colorate călărimea leșască. Dar steagurile turcilor se închină spre Prut și porniră ienicerii cu armele fulgerând în soare. Și de la cele dintâi izbitori ale pedestrilor, leșii și cazacii prinși în cotlonul⁴ Prutului, mai puțini la număr, simțiră groaza aceea nebună a bătăliei pierdute. În ramăt nesfârșit de țipete de învinși, de răcnete de biruitori sălbatici, – dădură toți îndărăt, și pâlcul moldovelesc al Movileștilor, pornit aprig în harț, cel dintâi aruncă armele.

Ilustrație de A. Murnu pentru romanul *Neamul Șoimăreștilor*

¹ *ropot*, -e, s.n. – zgomotul produs de loviturile dese ale copitelor unui cal care aleargă.

² *buhos*, -oasă, adj. – ciufulit, zbârlit; cu părul zbârlit.

³ *sirep*, -i, variantă: *sireap*, adj. – (reg.) (despre cai) iute, năvalnic, greu de stăpânit; sălbatic.

⁴ *cotlon*, -oane, s.n. – (reg.) scobitură în malul unui râu, sub nivelul apei; loc ascuns, ascunziș; peșteră mică.

Atunci cu un zâmbet straniu pe buze, își porni și Tomșa trâmba¹ lui de călăreți.

În straiile lor mohorâte, cu sănețe² și suliți, răzășii³ de la Nistru se zvârliră la năvală. Cele trei pâlcuri biruitoare se amestecau acuma. Asupra moldovenilor Domniei căzură însă întâi săbiile oamenilor lui Tomșa. Glasuri spăimântate strigau, după ce biruiții înțelegeau ce mână-i lovește: „Nu dați, fraților, nu ne omorâți! Ne dăm prinși!...” Dar Tomșa, cu ochii încruntați, striga înălțând pala: „Nu ierta! ucide!”

În învâlmășala din ce în ce mai strânsă, sângele curgea ca o ploaie; în curând se prefăcu în bălți care sclipeau ca rubinuri mari în lumina soarelui.

Husein aga privea țintă cu ochii lui rotunzi și pătrunzători învâlmășala cea mai strânsă. Ca o grămadă de prund bătută de apă mânioasă, se frământa, se risipea chiagul oștirii lui Potocki. Tomșa trecu pe lângă el cu zâmbet biruitor; îl întrebă din fuga calului:

– De ce nu vii cu noi, Husein aga?...

– Acuma m-am liniștit iar, zise turcul. Aici nu-i război; lucruri de acestea am văzut multe...

Dar Tomșa nu-l auzea: năvălise asupra unui leah, cu sabia înălțată. Cel urmărit, cu strai roș și cu platoșă, deodată se întoarse și-i puse înainte o sabie grea și dreaptă. Tomșa se opri și se cumpăni îndărăt pe cal; leahul, tânăr, fără de mustață, ridică cu amândouă mâinile, ca pe o secure, sabia grea. Dar nu lovi. Venea un dușman mai primejdios, și tânărul șleahitic poate îl cunoștea: era Cantemir, care mânuia cu agerime o suliță ușoară cu vârful înroșit de sânge. Lăsa în jos sabia, își întoarse calul și porni în fugă prin învâlmășală, cotind în zigzag, printre pâlcurile de luptători. Cu calul lui alb, în curând îl ajunse Tomșa și-l tăie sub greabăn⁴. Capul leahului se frânse întâi scurt înainte, apoi trupul se prăvăli în laturi, și calul se opri tremurând și sforăind.

Un țipet grozav întâmpină pe cei doi urmăritori. Tomșa se abătu în laturi; Cantemir tatarul se găsi față în față cu alt leah, un uriaș cu obrazul roș, ras peste tot. Răcnea cumplit și învârtea pe deasupra capului o sabie care-și însutea fulgerele în soare. Tatarul își găti sulița care sângerase în ziua aceea multe trupuri. Atinse cu ea pe leah, dar o trase înapoi grăbit: lovise-n zale. Își feri calul, și capul lui cu obraz palid și cu ochi mici se cufundă aproape între umeri. Ca o fiară sprintenă stătu o clipă la pândă, ațintind obrazul stacojiu al dușmanului, parcă-n el voia să lovească cu vârful de sânge al suliții lui. Dar în vârtejul ei, sabia leahului îi izbi calul. Cantemir simți subt el golul, dădu drumul scăriilor și sări în picioare tocmai când calul i se prăvălea. Sabia leahului, ca o morișcă ascuțită de fier, se apropie îndată, îl grămădi, îl făcu să dea îndărăt. Scărășnind, tatarul se abătu în laturi, apoi se năpusti cu sulița în coasta vrăjmașului. Dar leahul râdea c-o gură mare și știrbă și-i făcu față: și-ntr-o clipă de cumpănă, Cantemir bei se simți pierdut. Uriașul ridicase într-o parte sabia și cu răsuflarea oprită voia să dea lovitură năprasnică, așa cum dau tăietorii de lemne, când despică butuci.

Dar în clipa de primejdie, un călăreț, care se oprise aproape și privea în juru-i cerșind învâlmășala, îl zări și-l cunoscu. Alt călăreț venea în goană strigând: „Vină după mine, Șoimarule!” Amândoi, ca-ntr-un fulger de înțelegere, căzură cu paloșele asupra leahului. Sângerat, omul cel roș și știrb se bătea încă retrăgându-se, strigând și înjurând în limba lui. Apoi se prăvăli; și cel întâi dintre călăreți, căruia al doilea îi zisese Șoimaru, îi dădu lovitura cea din urmă.

– Asta-i lovitura cea mai dulce; n-o mai simte... zise el cătră Cantemir bei.

¹ *trâmbă, -e*, s.f. – (pop.) (în text) ceată, grămadă, pâlc.

² *săneață, -e*, s.f. – pușcă primitivă cu cremene.

³ *răzăș, -i*, variantă: *răzeș*, s.m. – (inv.) țăran liber, posesor, în devâlmășie, de pământ moștenit; vecin.

⁴ *greabăn, -e*, s.n. – (pop.) (în text) grumaz, ceafă.

– Să mergem, că se isprăvește, zise iar cel de-al doilea... Mi se pare că unde se bat haiducii leșești avem să găsim pe Potocki și pe puii lui Irimia Movilă...

Cantemir se luă după ei. În urmă-le, Husein aga, cu grosul oștii, închidea ca un zid Cornul lui Sas. Haiducii, îmbulziți între carăle lor, începeau să se închine biruitorilor. Dintre ei, c-o haină proastă aruncată pe umeri, ieșea încet, palid și trist, mândrul Potocki. Tatarii și moldovenii lui Tomșa, repeziți cu caii și cu săbiile, se opriră. Bătălia se ogoia pretutindeni, și învinșii își plecau fruntea în pulbere.

[...] Jefuiți de arme, scule și haine, robii stăteau îmbulziți între suliițele tătăraști. Carăle de oaste și poverile erau încă cercetate și împunse pretutindeni. Între arme șuierau acum bicele cu șase și opt curele înodate. Prinșii se rânduiau cu sila, cu capetele plecate, pășind peste morți și lunecând prin sânge.

Husein aga venea liniștit, mângâindu-și barba. Tomșa îi ieși înainte.

– Ziua de azi, zise turcul, ne-a fost într-ajutor Alah. Am avut o biruință ușoară și deplină.

– Am spus eu c-o să biruim... vorbi Tomșa râzând.

– Ai spus, dar nu puteai să știi... răspunse turcul, privindu-l cu seriozitate. Acuma, cată să odihnim oastea în satele de-aproape; pe urmă mergem la Iași, să împlinim poruncile măritului nostru Sultan... [...]

Lupta de la Cornul lui Sas în viziunea grafică a lui Marcel Chirnoagă

Capitolul III

UNII CAD, ALȚII SE RIDICĂ

Fiecare dintre biruitori își avu partea. Tatarii se mulțămira cu robii și pleanul¹; lui Husein i se cuveniră prinșii domnești și obrazele alese; Tomșa se bucură de boierii Movileștilor căzuți în mâinile lui. [...]

[În capitolul III naratorul povestește cum îi pedepsește Tomșa pe adversarii săi și cum este dispus să-și remunereze însoțitorii.]

[...] Șoimaru și Bârnovă, rămași mai în urmă, voiau să pornească și ei, când un ostaș tatar se opri lângă ei și le zise:

– Stați...

N-avură vreme să mai întrebe ce este. Văzură numai cum grăbește spre ei, cu figura veselă, Cantemir, beitul tatar. Ajuns în fața lor, se opri și, cu căutătura-i ageră, îi cercetă din cap până în picioare.

Îl priveau și ei neclintiți, înțelegând întrucâtva despre ce-i vorba, după obiceiurile vremii. Tatarul era un războinic de vârsta lor, trecut de treizeci de ani. Nu purta strai turcesc. Ca bei, umblat printre limbile Apusului, îndrăznise să puie pe el haină sprintenă de atlas,

¹ plean, -uri, s.n. – (înv. și pop.) pradă (de război), captură; jaf; grup de prizonieri, ceată de oameni robiți.

strânsă pe șolduri. Un brâu albastru de matasă îi încingea mijlocul numai o dată, și de subț el ieșeau lanțugurile de argint ale pumnalului și iataganului. În cap purta căciula rotundă ca un ceaur, de vulpe albastră de la mărire înghețate, c-o piatră de olmaz în frunte. Avea pe el numai lucru scump, ca adevărat fiu al hanilor crâmleni.

După ce cercetă cu de-amănuntul pe cei doi tovarăși, le zise într-o moldovenească destul de bună:

– Voi sunteți. Mi-ați scăpat viața și vă găsesc după placul inimii mele. Să ne facem frați de război...

Sub mustața-i rară, buzele subțiri zâmbeau cu bunătate. Bârnovă și Șoimaru întinseră mâinile, și tatarul, făcând un pas, căzu între ei, cuprinzându-i pe amândoi cu brațele. Apoi, în fierbințala tinereții și a începutului lor de prietinie, tatarul trase jungherul¹ de la coapsă și se creștă la braț; cu cuțitele lor se sângerară și moldovenii, și-și atinseră pe rând buzele de picăturile rubinii de sânge. Se priviră apoi cu voie-bună, ca și cum s-ar fi întâmplat ceva mare și deosebit, ca și cum lumina lui cireșar se datora prietiniei lor legată într-o clipă; și tatarul, apucându-i de mâni, le zise:

– Haideți cu mine!

Capitolul IV

SE LEAGĂ O FRĂȚIE DE SÂNGE

Cantemir îi duse în cortul lui de matasă de culoarea cerului. Se așezară pe covoare de Samarcand, se răzimară cu coatele pe colțuce² vișinii, între arme înflorite cu argint și între stofe scumpe.

Beitul îi privea cu prietinie, începea să-i întrebe despre viața lor; apoi întinse mâna și trase dintr-un colț două junghiuri cu mănunchiurile frumos lucrate, păreche cu cel pe care-l purta el la coapsă.

– Primiți darul acesta, zise el, pentru frăția noastră...

Bătu din palme apoi și se înfățișară doi slujitori cu meși³ galbeni în picioare și cu capetele rase. La un cuvânt al stăpânului, se închinară, ieșiră, și în clipă intrară iar, cu tablale⁴ încărcate de mâncare: pilaf și fripturi de batal⁵.

[...] Cei doi moldoveni ascultau cum le povestește Cantemir despre tainicele seraiuri⁶ din Crâm, despre bogățiile hanilor cu bărbi mari, în mijlocul cărora crescuse el. Le spunea și despre tinereță și despre dorurile lui de vitejie, și despre moliciunea bătrânilor. Privind ariile Mării Negre, avea dorința să plutească ca și paserile vântului spre vestitul

„Mi-ați scăpat viața... Să ne facem frați de război...”

¹ *jungher, -e*, s.n. – (inv.) junghi, pumnal, stilet.

² *colțuc, -e*, s.n. – (reg.) (în text) pernă mică servind drept căpătâi; pui de pernă.

³ *meși*, s.m. pl. – (inv.) un fel de încălțăminte ușoară, fără toc, din piele subțire (purtată în trecut de bărbați).

⁴ *tabla, tablale*, s.f. – (inv.) (în text) tavă de servit.

⁵ *batal, -i*, s.m. – (reg.) (în text) berbec castrat (pentru carne grasă).

⁶ *serai, -uri*, s.n. – 1. (inv.) palat al sultanului sau al marilor demnitari turci; apartamentul destinat cadânelor într-un palat turcesc, harem. 2. (inv.) locuință, reședință.

Stambul, ori spre Caucazul cel întunecos. Și ca să-și poată face și el un nume și-un drum în lumea aceasta, ceruse învoire de la hanul cel mare al nohailor¹ să se strămute c-o samă de războinici în Bugeac mai în calea războaielor, mai aproape de păzi, de cazaci și de leși.

– Și de moldoveni... zise Bârnovă.

– Cu moldovenii am fost și dușmani și putem fi și prietini... răspunse râzând Cantemir.

Apoi întrebă pe Șoimaru:

– Dar tu pe unde ți-ai trăit viața?

– Ei, eu am umblat pe depărtate locuri... îngână Șoimaru, lăsându-se cu totul pe spate, cu fața în sus, și punându-și mâinile sub ceafă... Eu sunt de locul meu de aproape de Bugeac, sunt dintr-un sat de pe apa Răutului, sunt adică orheian. Și într-o cumpănă mare, când s-au ridicat toate neamurile mele răzășești, a fost tăiat tatăl meu; și-un frate mai mare m-a luat cu el peste hotare, în pribegie. Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru. A murit bădița, și-am rămas singur pe lume; și m-am ridicat și eu ca ucenic la un meșter de săbii. Și-apoi am deprins meșteșugul armelor și m-am făcut oștean, și-am slujit între leși; pe urmă, cu *raiterii* nemți, am fost până-n țara talienilor și-a franțujilor. Am văzut cetăți și castele cum nu se află prin părțile noastre. Pe acolo este multă oaste care se bate în fier, ca și husarii leșilor, și ei cred că ținuturile noastre sunt la marginea pământului... Hei, câte-am văzut și-am îndurat, numai inima mea și Cel-de-Sus știi! Am zăcut de răni și de friguri rele; dar, ca soiul cel rău, nu m-am dat, n-am pierit. Și pe urmă am slujit și-ntr-unguri... Și-acolo, la Buda, după atâtea rățăciri, am auzit eu între oșteni grai românesc, și-am înțeles că mă apropii de pământul nostru...

Șoimaru se opri cu ochii visători.

– Și ce-ai făcut? întrebă beiful.

– Apoi am auzit că Tomșa-Vodă chiamă oaste și-am venit și eu. I-am spus cine sunt și unde-am slujit și m-a bătut pe umăr... Eu la toate stăpânirile am slujit cu credință. Am să-l slujesc și pe el. Dar Tomșa-Vodă nu știe de ce m-am tras eu într-acoace... Eu numai lui Simeon Bârnovă i-am spus, căci numai cu el m-am împrietinit dintre toți oștenii lui Tomșa. Nu știu de ce, în anii aceștia în care mă aflu, după atâta pribegie, m-a pălit așa un dor să-mi văd neamurile și pământul în care am cunoscut lumina soarelui... Vreau să mă duc la apa Răutului... sfârși c-un glas blând Șoimaru, ridicând capul și privind pe tatar...

– Atunci trebuie să te duci... murmură Cantemir, căștigat de mișcarea sufletească a lui Șoimaru.

– Să vezi, beule, cum își aduce aminte de toate... zise Bârnovă.

– Firește că-mi aduc aminte, răspunse Tudor, cu privirile învăluite de amintiri. Îmi aduc aminte de codri fără sfârșit... Într-un rând, m-a luat cu el tătuța, și-am umblat mult prin pădure, și eu stăteam în șa dinaintea lui. Și ieșind la amurgit într-o poiană, am văzut zimbrii pentru întâia oară... I-am auzit mugind, i-am văzut răscolind pământul cu coarnele și s-au năpustit în câmpie... Pe urmă, parcă văd și acuma, între păduri multe, iazurile de pe Răut, cu nuferii cei albi și galbeni... Și într-un rând mi-a spus tătuța așa: „Ține minte, băiete, că pământurile noastre sunt cele mai frumoase din Țara-de-Jos...” Apoi el a pierit, și eu pământurile noastre nu le-am mai văzut...

– Căpitanul Șoimaru-i bolnav aici... zise tatarul zâmbind și bătându-se cu mâna pe piept.

– Uite, așa îmi povestea și mie, grai Bârnovă; parcă plângea, ori cânta.

– Poate-i cere inima sân și glas de femeie... zâmbi tatarul...

¹ *nohai*, adj. m., s.m., pl. *nohai*; literar: *nogai* – populație mongolă turcizată răspândită în diverse regiuni dintre Marea Caspică, Marea Neagră și Marea Azov.

– Femeile nu m-au oprit mult în viață! răspunse Șoimaru. Mie mi-i dor să văd apa Răutului și mormintele părințești...

– Asta-i boală moldovenească, zise iar tatarul râzând. De ce? N-ai cer necuprins până la Dumnezeu? N-ai stepă fără hotar? Omul trebuie să fie ca paserea văzduhului, și ochiul lui nu trebuie să încremenească asupra unei pietre... Mormintele noastre tătărești, de la hanul nostru cel mare Timur, au rămas prin toate pustuirile lumii, și noi ne-am mișcat ca pulberile pământului... Ne-am pus roabele cele frumoase în chervane, am încalcat pe cai și-am adulmecat vânturile...

– Fiecare cu sufletul lui... grăi domol Bârnovă; așa cum i-a fost împărțit de la Dumnezeu. Eu parcă l-aș înțelege puțintel, măcar că toată viața mi-am petrecut-o la moșia bătrânească... Omul dorește mai cu samă ce-i lipsește...

– Se poate, zise și beiful, fiecare semințenie cu blăstămul ei. Nouă ni-i scris să rățacim...

– Moldovenii, adăugi Simeon, sunt blăstămați să nu se poată despărți de moșia lor...

– Așa este, frate Simeoane! răspunse ca un răsunset răzășul de la Răut.

Tăcură un răstimp. Se gândeau tustrei fumând iarba cea nouă și mirositoare, adusă de peste mări.

Cantemir întrebă încet:

– Și-acu ce-ai să faci, frate Tudore?

– Trebuie să mă reped la Orhei...

– Și pe urmă te-ntorci la domnie?

– Poate m-oi întoarce...

– Atuncea om face un drum frățesc într-acolo și înapoi... zise cu voie-bună tatarul. Merg cu tine, nu ne putem despărți așa de curând. Îmi ești drag, ai un suflet ciudat și o limbă dulce... Un drum până la Nistru îl facem ca vântul!

– Dar pe mine unde mă lăsați? strigă Bârnovă, ridicând în sus brațul drept. Mergem în trei!

Iar Șoimaru, sculându-se din perini, cu ochii umezi, îmbrățișă pe păgân și pe boier, frații lui.

Studiul textului

I Intrare în temă

- 1 Indicați sinonimele și prezentați câmpul lexical al substantivului *neam*.
- 2 Deduceți câmpul derivativ al cuvântului *șoim*. Utilizând o serie de adjective, scrieți o listă de comparații, având ca element de referință (comparativ) substantivul *șoim*.
- 3 Citiți textul și explicați cu ajutorul dicționarului sau al trimerilor la subsol sensul cuvintelor necunoscute. Includeți-le în una din categoriile de mai jos:
 - neologisme;
 - arhaisme;
 - regionalisme.
- 4 Explicați polisemia cuvântului *limbă*, plasându-l în diferite contexte. Care este sensul lui în alineatul al doilea din capitolul I? Dar cu ce sens apare același cuvânt în alineatul al patrulea din capitolul al III-lea?
- 5 Selectați din textul capitolelor I și II cuvintele și sintagmele care formează câmpul lexical al substantivului *război*.
- 6 Copiați în caiete 5 comparații și 5 epitete extrase din capitolul II. Comentați rolul lor în plasticizarea tabloului bătăliei.

II Lectură interogativă

- 1 Povestiți colegilor subiectul celor patru capitole ale romanului incluse în manual. Completați-vă reciproc narațiunea cu detalii omise de colegi.
- 2 Elaborați un plan al fragmentului de roman din manual, folosind propoziții enunțiative.
- 3 Scrieți, pe cel mult două pagini de caiet, rezumatul acestor capitole. Intitulați-l.
- 4 Care sunt elementele narațiunii, ce ar permite interpretarea acestor fragmente drept o povestire încheiată?
 - Care sunt indiciile ce sugerează doar începutul unui roman?
- 5 Extrageți și fixați în caiete datele care ne permit să interpretăm primul capitol ca pe o *expoziție* a subiectului romanului.
- 6 Remarcați modurile de expunere la care se apelează preponderent în capitolul I și, respectiv, în capitolul II. Comentați funcționalitatea modurilor de expunere în aceste contexte concrete.
- 7 Comparați funcțiile dialogului în capitolele I și IV. Remarcați diferențele dintre narațiunea care se alătură și completează dialogul (vorbele naratorului) și pe cea inclusă în relatarea personajului.
- 8 Copiați în caiete și comentați formulele narative cu care încep alineatele din capitolul II, vizând rolul lor în dinamica descrierii bătăliei.

Tudor Șoimaru.
Grafică de Marcel Chirnoagă

9 Comparați, în baza primului capitol, portretul lui Ștefan Tomșa cu cel al lui Husein aga. Indicați, în scris, mijloacele de caracterizare a personajului.

10 Fixați – în ordinea prezentării în text – fragmentele care conturează portretul lui Tudor Șoimaru, completând un tabel după modelul:

Fragmentul (citatul ori indicarea locului în text)	Trăsătura de caracter (calitatea)	Modul de caracterizare (directă/indirectă)
1 ...		
2 ...		
3 ...		

11 Analizați unele aspecte ale modurilor de expunere în roman după următorul algoritm:

Algoritm:

- ✓ Rolul dialogului în dinamizarea acțiunii.
- ✓ Funcția de caracterizare a dialogului.
- ✓ Prezența verbelor de acțiune în narațiunea „pură” din capitolul II.
- ✓ Descrierile scurte, dar sugestive în prezentarea personajelor (alineatele din capitolul I care încep cu „Turcul tresărise deodată...” și „Turcul, încruntat, rumega un plan...”).

12 Comparați particularitățile nuvelei *Delfinul* de G. Meniuc și ale romanului *Neamul Șoimăreștilor* de M. Sadoveanu, remarcând următoarele aspecte:

- volumul;
- numărul personajelor;
- liniile de subiect.

În clasificarea tradițională a genurilor literare, *Neamul Șoimăreștilor* este un roman.

Romanul este o specie epică cu acțiune complexă, urmărind, de regulă, mai multe fire narative, cu personaje numeroase (din diverse categorii sociale). Având o acțiune mai amplă decât nuvela și povestirea, romanul tinde să fie o vastă reprezentare a societății. Astăzi, romanul, sintetizând particularități ale multor genuri, tinde să domine toate genurile din literatura modernă. Romanul este o specie polimorfă, adică poate să ia cele mai diverse configurații.

13 Citiți în întregime romanul *Neamul Șoimăreștilor* și remarcați trăsăturile care îl încadrează în specia respectivă.

14 Romanul, ca specie literară, poate fi clasificat într-o serie de subspecii:

- de aventuri;
- de dragoste;
- fantastic (S.F.);
- istoric;
- de spionaj (thriller);
- de moravuri;
- psihologic;
- social;
- polițist etc.

✓ Alegeți subspecia (ori subspeciile) în care s-ar înscrie *Neamul Șoimăreștilor*.

15 Comentați titlul romanului. Propuneți un titlu de alternativă.

16 Citiți capitolul XXII (*Umbra Ionașcului*) și comentați tehnica utilizării „povestirii în ramă”.

[...] În cea dintâi zi de ninsoare, în postul Crăciunului, Miha îi desfășură înainte și uricele îngălbenite, scrise de mâni de mult putrezite, și înflorite cu pecețile voievozilor celor mari ai Moldovei. Stătură mult de vorbă și alcătuiră jaloba cătră domnie; după aceea, bătrânul, într-o lumină fumurie, răspunse cu întreaga lui durere la o întrebare a oșteanului:

– Vrei, copilule, zicea el c-un glas scăzut, să-ți istorisesc cum a pierit părintele tău pentru dreptul nostru? Ascultă. Tu n-ai suferit sub domnia lui vodă Aron, căci erai un prunc neștiutor, dar află că atunci cu toții, în toată țara, am petrecut crunt nacaz. [...]

Bătrânul oftă greu și privi neguros spre oștean.

– Știi de ce s-a iscat pricină între noi și Orheianu? urmă el cu glas înăbușit. Căci tabunul nostru de cai a fost găsit într-o bună dimineață păscând lângă curtea Orheianului. Toți haidăii lui s-au ridicat cu ciomegele, au bătut caii și i-au închis în ocoale, iar boierul a scris carte la staroste, la vornic și la domnie.

S-au iscat mărturii precum că noi de ani de zile împingem vitele noastre la pășune pe hotarul Murgenilor. Au și jurat oameni, care pe urmă au pierit, după fapta și jurământul lor! Toți erau slugi ale Orheianului, venetici de prin pustietățile de peste Nistru. Și s-a făcut o dreaptă judecată, fătul meu, ca să plătim noi, răzășii, gloabă ca pentru moarte de om o jumătate întregă din moșia noastră! Aceasta a fost dreptatea lui Aron-Vodă, pentru care l-au blăstămat neamurile să nu putrezească și veșnic să-i roadă inima viermii cei neadormiți!

Ionașcu era oștean, ca și tine. Își începuse anii subt Ion-Vodă cel Cumplit și-i sângeraseră multe răni la Roșcani! Atunci, în nemila acelei vremi, s-a ridicat el, și-a desprins sabia din cui și s-a încins cu ea. Ne-a chemat pe tot neamul la biserică și-a cuvântat astfel: „Fraților dragi! (ia aminte, copilule, s-auzi ce-a spus părintele tău!) fraților dragi! noi am fost totdeauna oșteni de margine, și ne-am bătut cu toate neamurile pământului. Noi ogoarele noastre le-am dobândit cu brațul nostru, și le-am îngărășat cu sânge. Cum vine un om al domniei, care-i boier de ieri, și ne hrăpește drepturile noastre, nouă, care stăm aici de la descălécătoarea voievozilor celor de demult?” Așa fel a grăit! Și-a mai spus: „Fraților! mai bine să ne-acopere țărna mormântului decât să ne plecăm!...”

Atuncea au jurat toți din biserică pe sfânta „Evanghelie”, și-au bătut mătăanii înaintea lui Dumnezeu. Și mai întâi am mers la vodă și-am cerut dreptate. Iar vodă a spus că atunci când vine înaintea lui o pricină între un răzăș și-un boier de mâna întâia, dreptatea nu poate să fie decât de partea boierului! Ai auzit? așa ne-a răspuns vodă! Atunci ne-am ridicat în primăvară cu plugurile și-am tras o brazdă pe unde era hotarul nostru cel vechi...

Au venit călărași de la Bârlad. Noi am prins caii, și-am încins săbiile. Și s-au sculat cu noi multe sate cătră Soroca, pentru jafurile și ticăloșiile dăbilarilor...

Atunci vodă singur a venit să facă rânduială: Măria Sa vodă Aron... Și-a pus coiful cu bold și-a încălcat pe-un cal cu frâu bătut cu argint, și-a repezit asupra noastră dărăbăni și călărime. Ne-am tăiat în săbii, ne-am împuns cu sulițele; ne-au răzbit!

A trebuit să ne plecăm la mila lui, – și el ne-a chemat la dreptate domnească.

S-a așezat în scaun în curte la Murgeni și-a adus înainte-i pe oamenii noștri cei mai bătrâni. A zis scurt: „Să le taie capetele!” Și oștenii, cu săbiile, le-au retezat capetele.

După aceea Orheianu a strigat:

„Doamne, fă-mi și mie dreptate!”

„Ce dreptate, jupâne Stroe?”

„Dreptate pentru nacazurile mele, pentru risipa averii, pentru încălcări, pentru toate valorile care le-am suferit cu acești nemernici răzăși!”

„Drept este, răspunse domnul. Mai întâi se cuvine să ți se întoarcă hotarul pe care ți l-am dat noi...”

„Măria Ta! acela-i pământul nostru drept!” a strigat atunci cu îndrăzneală și îndărjire Ionașcu.

„Așa?” grăi vodă cu bunătate. „Cine ești tu? Apropie-te!”

„Acesta-i căpetenia, Măria Ta!” a strigat Orheianu. Și tatăl tău s-a apropiat.

„Bine, zice vodă cu liniște. Cum te cheamă? Ionașcu? Foarte bine! Află, Ionașcule, că pentru nacazurile lui, pentru risipa averii, pentru încălcări și pentru toate valurile care a avut a le suferi din pricina voastră, i se cuvine lui jupân Stroie, pe lângă ce i-am dat noi odată, încă o jumătate din ce v-a rămas vouă!”

„Mărite doamne! a strigat atunci cu tărie Ionașcu; pentru această dreptate, Dumnezeu din cer îți va plăti!...”

Stroie s-a repezit spre el:

„Mișelule! i-a răcnit; cum cutezi a vorbi cu domnul tău?”

„Foarte adevărat, a zis domnul; pentru cutezarea lui, bate-l cu buzduganul...”

Ș-atuncea i-a repezit Aron lui Stroie buzduganul persienesc în chip de diavol cu coarne ascuțite. Orheianu din zbor l-a prins de coadă, și a împuns cu el în piept pe tatăl tău. [...]

Așa a căzut părintele tău, copilule, pentru dreptate...

Bătrânul Mihu suspină amar și tăcu.

Tudor Șoimaru, care zăcea într-un fel de neclintire, zvâcni dintr-odată din locul lui, cu privirile înfrigurate și galben la obraz. Prinse de braț pe moșneag, îl strânse și grăi c-o tulburare pe care nu și-o mai putea stăpâni:

– Uncheșule Mihu, iartă-mă!...

Bătrânul îi mângâia fruntea muiată de sudoare; nu-i răspunse, căci era de prisos. Copilul fusese deplin întors cu fața către adevăr: aceasta o simțea răzașul.

17 Identificați două elemente care fac deosebirea dintre roman și istorie:

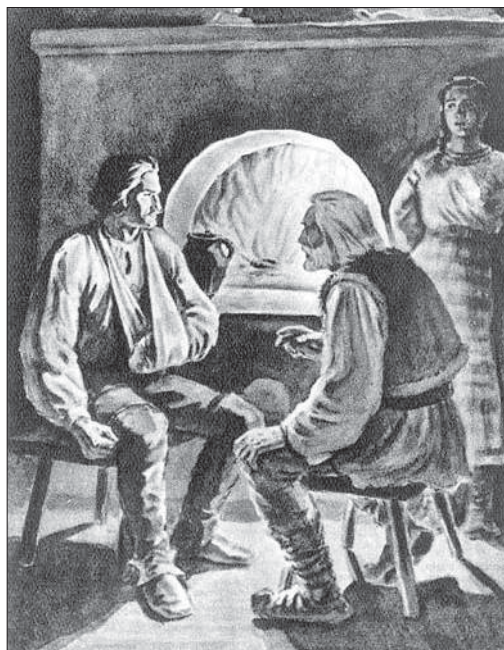
- Aduceți drept exemplu un fragment în care ordinea strict cronologică este încălcată prin trimiterea la evenimentele anterioare.
- Analizați două fragmente în care, pe de o parte, evenimente de lungă durată sunt redată succint și, pe de altă parte, acțiuni scurte sunt relatate pe un spațiu mai întins.

18 Comentați finalul romanului, remarcând implicarea afectivă directă a naratorului.

„Bunicii mei sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor.”

19 Confirmați, prin argumente proprii și/sau exemple din roman, opinia cercetătorului Constantin Ciopraga: „Ca schemă generală, temerarul Tudor Șoimaru, din oastea lui Ștefan Tomșa, descinde din balade...”

20 Cercetătorii remarcă, printre sursele romanului: istoria, mitul, basmul, legenda, realitatea imediată etc. Care sunt, în opinia voastră, sursele romanului *Neamul Șoimăreștilor*?

„Tu nici nu bănuiești câte legături ai cu pământul acesta...” Ilustrație de Gh. Adoc

- 21** Genul epic întrunește o serie de specii narative cum sunt basmul, schița, povestirea, nuvela, romanul... Demonstrați, în baza textelor studiate, că speciile genului epic sunt reunite prin cel puțin doi parametri legați între ei: personajul și narațiunea.
- 22** Explicați semnificația cuvântului *neamul* din titlul romanului, apelând la vorbele uncheșului Mihu din capitolul XXI *Cum se întoarce pasărea la cuib*: „Tu nici nu bănuiești câte legături ai cu pământul acesta pe care-l calci. Noi avem sub brazdă, în țărâna neagră, mai mulți Șoimărești decât cei care trăiesc astăzi...”

III Aplicare și creație

- 1** Caracterizați-i în scris pe Tudor Șoimaru și pe Stroie Orheianu într-un eseu intitulat „Persoaje antitetice în *Neamul Șoimăreștilor*”.
 - 2** Împărțiți-vă în două echipe și discutați asupra valabilității expresiei „Orice istorisire are sfârșit”.
 - 3** Alcătuiți și povestiți colegilor o istorie (o aventură) a unui personaj din roman, care s-ar desfășura dincolo de limitele acestui text. Porniți de la sugestiile autorului din ultimul capitol.
 - 4** Redactați un eseu „Neamul meu”, apelând la povestirile (amintirile) rudelor, apropiaților.
 - 5** În câteva cazuri, dialogurile din roman reprezintă niște polemici. Discutați cu colegii modul de desfășurare a dialogului (polemicii) dintre Tomșa și Husein aga, vizând următoarele aspecte:
 - respectarea opiniei conlocutorului;
 - acceptarea argumentelor;
 - ascultarea cu atenție a argumentelor;
 - identificarea punctelor comune.
- ✓ Rescrieți un scurt fragment al polemicii în limbaj civilizat.

Descrierea de itinerar/localitate

- 1** Faceți o listă a personajelor romanului *Neamul Șoimăreștilor*, care călătoresc/se deplasează în spațiul geografic. Extrageți denumirile de țări și de localități.
- 2** Arătați pe o hartă contemporană sau de epocă punctele menționate. Puteți utiliza hărțile electronice!

O descriere de itinerar conține, de regulă, informații despre localitățile vizitate, despre specificul deplasării, despre persoanele care călătoresc, relațiile dintre emoțiile și impresiile pe care le au. Descrierea de itinerar stă la baza notelor de călătorie, publicate în presă sau constituind cărți aparte.

- 3** Pornind de la textul romanului, detaliați cum se desfășoară o călătorie (specificați personajul/personajele, punctul de pornire și cel final): cu ce mijloace de transport se deplasează, cu ce opriri, ce riscuri există?
- 4** Ce localități apar în calea personajelor? Prin ce sunt semnificative ele? Ce informații le comunică autorul despre unele localități?
- 5** Comentați oral importanța deplasării personajelor în contextul romanului.
- 6** Comparați călătoria din secolul XVII cu una contemporană pe același traseu. Care sunt avantajele unei călătorii contemporane? Dar dezavantajele?
- 7** Documentați-vă și faceți proiectul unui ghid turistic, care ar include localitățile menționate în roman.

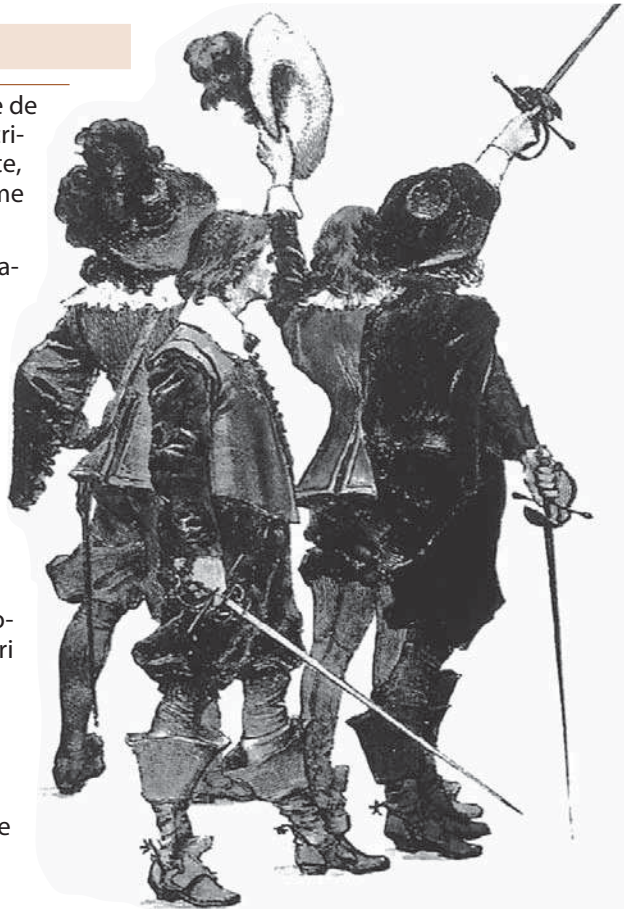
- 8** Descrieți una dintre călătoriile voastre: a) cea mai lungă, exotică; b) cea obișnuită, până în centrul raional, satul vecin, la bunici etc. Menționați ce vedeți, ce vă impresionează, ce vă place.
- 9** Prezentați-vă localitatea de baștină sau cea în care trăiți acum. Arătați vechimea ei, punctele de atracție turistică, conexiunea cu drumurile naționale, populația majoritară, ocupațiile băștinașilor.
- 10** Comparați descrierea făcută cu cea din enciclopedii, site-ul oficial (dacă acesta există).

Descrierea de localitate include denumirea ei (este valabil pentru orașe mari sau localități celebre: Kiev, Hotin, Bran, Sinaia) și, dacă e necesar, specificarea așezării în spațiu (în apropiere de Bălți, la frontieră cu Ucraina, în inima codrilor). Informațiile inerente se referă la relief, natură, râuri, străzi, piețe, monumente de arhitectură, populație, tradiții etc.

- 11** Faceți o expoziție a imaginilor relevante pentru localitatea voastră. Comentați-le oral.
- 12** Amintiți-vă și ilustrați, prin secvențe din lecturile personale, descrierea unor localități. Analizați caracterul informativ (obiectiv, asemănător unei informații de enciclopedie) și cel afectiv/subiectiv al descrierii.

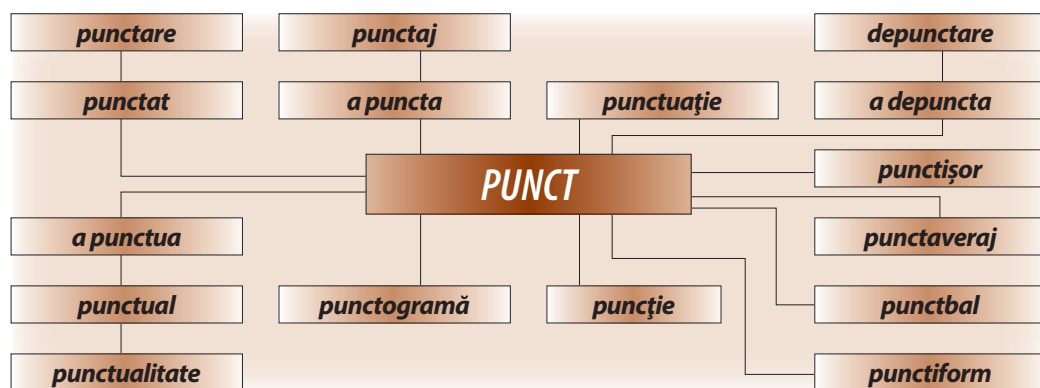
IV Deschideri

- 1** Apelând la cunoștințele de la lecțiile de istorie și consultând alte surse, descrieți anul 1612 și deceniile apropiate, vizând evenimentele istorice în lume și în spațiul românesc.
- 2** Completați un portofoliu (texte, imagini, scheme) și o listă bibliografică la tema „Istoria și literatura despre Moldova medievală”.
- 3** Comparați personajul romantic Tudor Șoimaru cu personaje asemănătoare din *Frații Jderi* de M. Sadoveanu, *Dan, căpitan de plai* de V. Alecsandri, *Cei trei muschetari* de Al. Dumas-tatăl, *Ivanhoe* de W. Scott ș.a.
- 4** Faceți o scurtă prezentare, pentru colegi, a romanului pe care l-ați citit ori îl citiți în prezent, după algoritmul:
- ✓ subspecia;
 - ✓ subiectul (pe scurt);
 - ✓ sistemul de personaje;
 - ✓ momente captivante (care ar face „publicitate” textului).

M. Leloir. Ilustrație la *Cei trei muschetari*

Câmpul derivativ al cuvântului **PUNCT**

- 1 Ce sensuri ale cuvântului *punct* cunoașteți?
- 2 Care dintre sensurile de mai jos ar putea fi al cuvântului *punct*?

- **Semn mic și rotund** asemănător cu o înțepătură de ac, folosit în scriere ca semn de punctuație cu valoare de pauză, care se pune la sfârșitul unor fraze și propoziții independente, după grupări de cuvinte sau cuvinte izolate, care echivalează cu propoziții independente etc.
- **Mărime** cu ajutorul căreia se efectuează diferite calcule și care se notează, de obicei, cu cifre; noțiuni de cantitate.
- **Numele** mai multor semne (grafice) convenționale în formă de punct, cu diverse întrebuințări: a) semn grafic folosit în locul semnului grafic „x”, pentru a arăta efectuarea unei înmulțiri; b) semn grafic pus la dreapta unei note sau a unei pauze muzicale pentru a marca prelungirea intonării notei sau a pauzei cu o jumătate din valoarea lor.
- **Semn grafic** sau grup de semne grafice folosite pentru a nota o cantitate.
- **Indice cifric** care servește pentru a identifica un obiect (sau o persoană), indicându-i locul într-o succesiune sau într-o serie.
- **Unitate de măsură** a lungimii, folosită în tipografie, egală cu 0,376 mm.
- **Unitate de măsură**, exprimată numeric, care arată golurile marcate sau punctajul obținut de cineva în finalul ori pe parcursul unei competiții sportive, al unor jocuri cu mai multe etape etc.

- 3 Explicați în text coerent sensul expresiilor *a fi pe punctul de a ...*, *a pune punct*, *a pune la punct*, până la un punct.
- 4 Ce semne de punctuație cunoașteți? Care este rolul lor în comunicarea scrisă?
- 5 Asociați fiecare dintre substantivele date în chenar cu unul dintre adjectivele:
 - ♦ strategic, adecvat, vulnerabil, egal, exact, corect, benefic, actual.

Pointillism (*de la fr. point = punct*) este un procedeu (tehnică) pictural(ă), practicat de postimpresioniști, care constă în juxtapunerea unor puncte de diferite culori, realizând astfel formele și contururile necesare pentru a obține un efect deosebit al amestecului culorilor.

Paul Signac. Vedere din Portrieux

- 6** Comparați noțiunea de *punct* și *linie punctată* în diferite materii pe care le studiați.
- 7** Raportați îmbinările terminologice la diferite domenii ale activității umane. Dați exemple pentru a ilustra noțiunile exprimate de acestea.
♦ punct pe hartă	CHIMIE
♦ punct fierbinte	GEOGRAFIE
♦ punct de trecere a frontierei	ISTORIE
♦ punct de vedere	FIZICĂ
♦ punct de fierbere	TRANSPORT
♦ punct terminus	ADMINISTRARE
♦ punct în ordinea de zi	
- 8** Construiți enunțuri, utilizând cuvintele: *a puncta, a depuncta, punctaveraj, punctual*.
- 9** Analizând cuvintele din chenar (p. 170), arătați modul de derivare a fiecărei unități.
- 10** Analizați sensul cuvântului *punctual*. Prezentați pe două coloane sinonimele și antonimele lui.
- 11** Explicați sensul îmbinărilor terminologice de mai jos:
- ♦ două puncte, punct și virgulă, puncte de suspensie (*în lingvistică*), punct culminant (*în literatură*), punct de tangență (*în geometrie*).
- 12** Examinați un obiect, plasându-l la o anumită distanță. Descrieți-l în câteva enunțuri, apoi schimbați **punctul de vedere**. Examinați obiectul de parcă îl vedeți prima dată. Descrieți-l acum. Comparați descrierile făcute.
- 13** Împărțiți-vă în grupuri de câte 4 elevi. Citiți aforismele propuse și scrieți câte unul pe o foaie detașabilă. Comentați aforismul ce v-a revenit în 2-3 enunțuri, apoi schimbați foaia cu un coleg/o colegă, continuând ideea dezvoltată de el/ea. (Fiecare foaie trebuie să treacă pe la toți colegii de echipă.) Citiți sugestiile pe care le-ați primit și redactați un eseu meditativ.
- ♦ Dați-mi un **punct de sprijin** și pun pământul în mișcare. (*Arhimede*)
 - ♦ Prin spațiu, Universul mă cuprinde, mă înghite **ca pe un punct**; prin gândire, îl cuprind eu. (*Blaise Pascal*)
 - ♦ După cuvântul „obligații”, **punem punct**. După „drepturi”, punem două puncte. (*Vale-riu Butulescu*)

Părți de propoziție și părți de vorbire. Sintează

I Predicatul

1 Examinați individual tabelul. Formulați întrebări de precizare a termenilor și discutați-le.

Partea de propoziție			
Predicatul	Subiectul	Atributul	Complementul
Poate fi orice parte de vorbire cu valoare verbală – substantiv, verb, adverb, interjecție. Nume predicativ poate fi orice parte de vorbire care posedă caracteristicile numelui.	Poate fi orice parte de vorbire semnificativă, cu valoare nominală – nume sau substitut al lui, inclusiv verb la un mod nepersonal.	Poate fi orice parte de vorbire semnificativă, cu valoare calitativă sau cantitativă, capabilă să caracterizeze un nume.	Poate fi orice parte de vorbire semnificativă, capabilă să numească direct sau indirect obiectul unei acțiuni, să prezinte circumstanțele ei.

2 Copiați fragmentul. Identificați propozițiile și marcați-le.

Eu sunt de locul meu de aproape de Bugeac, sunt dintr-un sat de pe apa Răutului, sunt adică orheian. Și într-o cumpănă mare, când s-au ridicat toate neamurile mele răzășești, a fost tăiat tatăl meu; și-un frate mai mare m-a luat cu el peste hotare, în pribegie. Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru.

3 Comparați enunțurile și îndepliniți condițiile de mai jos:

- a) M-am ridicat și eu ucenic la un meșter de săbii.
Când s-au ridicat toate neamurile mele răzășești.
- b) Eu sunt de locul meu de aproape de Bugeac.
Sunt dintr-un sat de pe apa Răutului.
Sunt adică orheian.
 - Identificați predicatele;
 - analizați structura lor;
 - calificați-le drept verbale sau nominale;
 - argumentați-vă opțiunea, determinând natura predicativă sau nepredicativă a verbului.

Răutul lângă Orheiul Vechi

Predicatul este partea principală a propoziției, care atribuie subiectului o acțiune, o stare, o calitate. El se subliniază cu o linie.

Predicatul verbal răspunde la întrebarea *ce face?* (subiectul).

Predicatul nominal răspunde la una din întrebările: *cum este? cine este? ce este?* (subiectul).

- ♦ Ochii înțeleptului văd mai departe.
- ♦ Ochii sunt oglinda inimii.

- 4 Dezvoltați îmbinările date în propoziții cu predicate nominale, adăugând verbe la moduri și timpuri diferite.

Model: *Rânduială dreaptă* – *rânduiala este (era, a fost, va fi) dreaptă; rânduiala pare (parea) dreaptă.*

blăniță albastră
figură tânără

primejdie mare
ochi închiși

albie adâncă
pietre albe

- 5 Transformați enunțul dat cu structură de frază în propoziție dezvoltată. (Păstrați un singur predicat!)

O baltă neclintită, lucie ca un argint nou, se descoperi deodată într-o văiuță, la dreapta drumului, și pe urmă se desluși o dumbravă, apoi un fânaț în care țărâiau neîntrerupt și stăruitor mii de coșai; ierburile revărsau până la ei o mireasmă dulce de flori care se deschideau ori mureau.

- 6 Utilizați verbele de mai jos ca predicate în propoziții dezvoltate:

♦ a povesti, a expune, a nara, a istorisi, a relata, a prezenta.

- 7 Combinați elementele date ca să obțineți un enunț. Nu schimbați formele cuvintelor, nu adăugați și nu omiteți niciun element!

♦ Brațe, căci, copila, din, dușmanului, ești, ghearele, mi, un oștean, ai scăpat, să strâng, Șoimaru, și, te, Tudore, în, vreau, vrednic.

- 8 Descrieți mișcarea unui călăreț grăbit, utilizând verbele date la orice mod și timp.

♦ A porni, a se repezi, a iuți, a încetini, a grăbi, a păși, a merge, a goni.

- 9 Descrieți înfățișarea unui călăreț din secolul XVII. Subliniați în textul propriu predicatele.

Predicatul verbal arată acțiuni ale subiectului și se exprimă prin orice verb la orice formă de mod și de timp.

♦ Omul bun după fapte *se cunoaște*.

Predicatul nominal atribuie subiectului calități, caracteristici, îl identifică și se exprimă prin verbe copulative și nume predicative.

♦ Omul *este tare* ca fierul.

♦ Copilul nepedepsit *rămâne nepricopsit*.

- 10 Selectați un alineat narativ din textul romanului *Neamul Șoimăreștilor*. Extrageți din el numai verbele-predicate. Rezumați narațiunea, păstrând doar 1/3 din verbele extrase.

- 11 Comparați enunțurile. Delimitați predicatele nominale de complementele circumstanțiale.

a) Aici *e frumoasă și tainică* pădurea de mesteceni.

Pădurea de mesteceni foșnește *frumos și tainic*.

b) Soarele de toamnă *era prietenos și mângâietor*.

Soarele încălzea *prietenos și mângâietor*.

c) Stejarii cei *bătrâni* de sute de ani oftau *aspru*.

Stejarii erau *aspri și bătrâni* de sute de ani.

- Identificați predicatele și subiectele.
- Precizați ce comunică predicatul despre subiect.
- Arătați funcția sintactică a cuvintelor marcate.

- 12 Examinați fotografiile din albumul de familie. Găsiți-o pe cea mai veche, descrieți-o într-o pagină de caiet, construind diverse predicate nominale. Utilizați nume predicative multiple.

II Subiectul

- 1 Extrageți numele de personaje dintr-un pasaj al textului studiat. Formulați trei afirmații, folosind numele respective ca subiecte.

Subiectul este partea principală a propoziției, care numește persoana sau obiectul ce îndeplinește o acțiune, suferă o stare, posedă o caracteristică. Subiectul se subliniază cu două linii.

Subiectul și predicatul constituie nucleul propoziției.

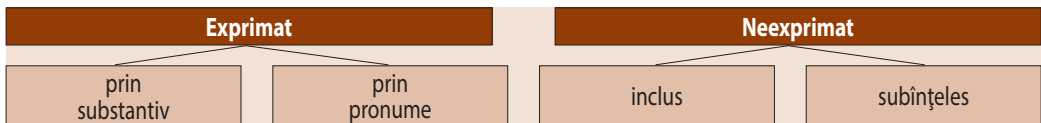
- ♦ Omului înțelept sfaturile îi sunt zadarnice.

- 2 Construiți enunțuri în care subiectele omogene să fie exprimate prin câte două din substantivele:

- ♦ boieri, domnitor, oaste, aprod, turci, tătari, leși, răzeși.

- 3 Legați 4 dintre enunțurile alcătuite la ex. 2 într-un text coerent, utilizând pronume și recurgând la omiterea subiectelor acolo unde sunt ușor de subînțeles.

- 4 Identificați predicatul și subiectele în enunțurile propuse. Analizați fiecare subiect conform următoarei scheme:

- ✓ Care cuvânt e subînțeles?
 - ✓ Ce funcție sintactică are acel cuvânt în propoziție?
 - ♦ Când păzesc găinile stratul, puțin îi rămâne grădinarului.
 - ♦ Nu crede capra că nu va roade pomul.
 - ♦ Cine ia pe datorie plătește de două ori.
- 5 Restabiliți substantivele-subiecte posibile pentru enunțurile de mai jos:
- ♦ ... a zbârnâit prelung.
 - ♦ ... pocnește surd din când în când.
 - ♦ ... s-a acoperit cu spuză.
 - ♦ ... se risipise într-o clipită.
 - ♦ ... tot plana și plana deasupra orașului.
- 6 Copiați fraza, restabilind (între paranteze) subiectul omis, subînțeles sau inclus. Comparați variantele și concluzionați.

Vasca vatamanul, între cei patru cazaci ai lui, își conteni galopul calului, apoi își aplecă obrazul cu barba bălaie spre copila pe care o ducea dinaintea lui în curmezișul șei, învăluită într-o blănișă subțire și scumpă.

Marcel Chirnoagă.
Ilustrație la capitolul
O pradă scumpă din
romanul *Neamul*
Șoimăreștilor

7 Comparați enunțurile și analizați-le conform algoritmului:

- A. Bunicul povestește o istorie din tinerețe.
Se povestește o istorie din tinerețea bunicului.
- B. Familiile tinere își construiesc case noi.
Se construiesc case noi.
- C. Poetul a editat o carte de versuri.
Se editează multe cărți de poezie.

Algoritm:

- ✓ Identificați predicatul și comparați-le.
- ✓ Remarcați diferența de structură a predicatelor.
- ✓ Prezentați grafic (prin semne convenționale) structura enunțurilor.
- ✓ Remarcați diferența de structură a enunțurilor.
- ✓ Observați cine realizează, de fiecare dată, acțiunea numită de predicat.

Predicatul presupune un anumit subiect. Verbele personale, utilizate cu valoare impersonală sau personal-nehotărâtă, numesc acțiuni realizate de către ființe: *se zice = oamenii zic; se crede = oamenii cred* etc. Subiectul lor însă este un alt cuvânt, un substantiv la cazul nominativ și la forma de număr adecvată verbului-predicat.

- ♦ *Se măsoara distanța* de la gară la poștă. – *Se măsurau distanțele* dintre localități.

8 Utilizați verbele de mai jos cu valoare personal-nehotărâtă. Ce sens are verbul în această formă? Explicați.

Model: *Lucrările se apreciază cu note de la 1 la 10.*

- ♦ A considera, a socoti, a crede, a estima, a examina, a urmări.

9 Combinați elementele date astfel ca să obțineți o frază coerentă. Omiteți toate cuvintele care, după părerea voastră, sunt de prisos.

în care eu mă aflu după atâta pribegie

să-mi văd eu neamurile și pământul

în care eu am cunoscut lumina soarelui

de ce, în anii aceștia, m-a pălit așa un dor

eu nu știu

10 Copiați enunțurile, punând toate semnele de punctuație necesare. Argumentați aplicarea unei virgule prin referire la regulă.

- ♦ Cantemir și Bârnovă priveau la fratele lor de război.
- ♦ Adormiră pe laiți și Bârnovă și Cantemir.
- ♦ Casa pustie și mormântul sunt diata lui și moștenirea ta.
- ♦ Mitropolii și vlădicii și boierii cei mari rămaseră neclintiți.

11 Vizionați un program informativ/citiți o publicație periodică. Alegeți patru știri importante ale zilei și formulați-le în câte un enunț cu subiect exprimat și predicat verbal cert.

III Atributul

1 Citiți textul. Identificați atributele și copiați-le împreună cu termenul lor regent.

Boierul Orheianu [...] își îndrepta cu grijă ochii lui mari și bulbucați pe șleah, spre răsărit. Făcea doi pași și șchiopăta ușor, ș-atunci trăsăturile feței i se răsuceau. Alte două slugi cercetau și orânduiau boclucuri într-o căruță ușoară cu roțile înalte. Boierul își aruncă și spre ei ochii; și începu a vorbi scuturându-și barba mare.

Atributul este partea secundară de propoziție, care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia și răspunde la întrebările *care? ce fel de? al cui? al câtelea? cât?* Atributul se subliniază cu o linie văluroasă.

- ♦ Cantemir îi duse la cortul lui de mătase de culoarea cerului.

2 Adăugați la fiecare dintre cuvintele de mai jos câte 3 atribute diferite (care să răspundă la întrebări diferite).

Model: *Privire – privirea lui iscoditoare de oștean.*

- Auz, gust, interes, curiozitate, simț, frică.

3 Găsiți în textul studiat un fragment de descriere a naturii. Extrageți din el toate substantivele cu determinanți-tribute. Ce sugerează atributele?

4 Copiați unul dintre fragmentele următoare. Subliniați prin culori diferite atributele:

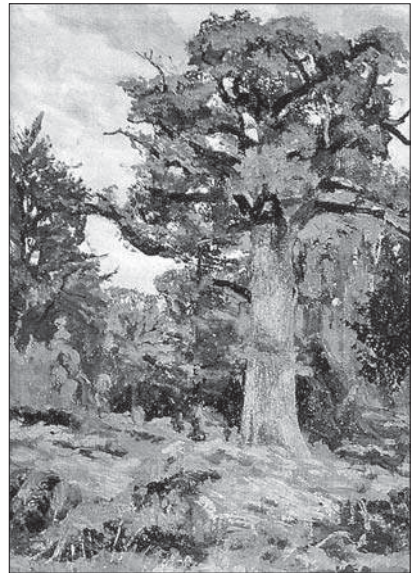
- ✓ care sugerează indicii spațiale;
- ✓ care numesc sau sugerează originea celor descrise;
- ✓ care se referă la aspectul fizic al celor descrise;
- ✓ care creează imagini auditive.

Tocmai atunci răsărea soarele, și luceau ca unși c-o vopsea trandafirică lăstarii tineri din vârfurile stejarilor. O liniște adâncă domnea în pădure: câteva mierle negre trecură în zbor prin lumina aurie de deasupra. Un duruit de ciocănitoare, un fârâit de pasere mărunță, un muget moale de căprior se deșteptau din somnul pădurii.

După ce se scuturară deplin frunzele, porni a cânta un vânt fioros de la miazănoapte, și, ca niște paseri speriate de apropierea înghețului, slujbașii domnești trecură spre cetățile de la Marea. Din ce spuneau ei, nu se putea ști nimica hotărât: harțurile dintre început fuseseră în folosul leșilor și al cazacilor. Pârcălabul de la Hotin vânduse pe domn și trecuse de partea năvălitorilor.

5 Citiți proverbele și identificați atributele. Remarcați prin ce sunt exprimate ele.

- ♦ Omul neînvățat e ca un copac neîngrijit.
- ♦ Omul fără învățătură e ca pământul fără udătură.
- ♦ Drumul cunoscut pare mai scurt.
- ♦ Sub piatra cea mai frumoasă zace ascuns șarpele.

Ioan Andreescu. *Stejarul*

- 6** Descrieți o carte de care vă folosiți des (dicționar, enciclopedie, atlas geografic etc.). Subliniați în descrierea făcută toate atributele utilizate.
- 7** Identificați atributele și aranjați-le în tabel conform părții de vorbire la care se referă.

Un soare blând răsări a doua zi, într-o duminică, și-o lumină prietenoasă se împânzi peste sat, asupra căsuțelor albe și-a livezilor desfrunzite. Clopotul suna în turnul bisericii vechi prelung și tremura cântarea lui până la mari depărtări, unde s-amestecau cerul și pământul într-o brumă alburie și-ncepea spre Mare sălbatica stepă.

Substantive	Adjective	Numerale	Pronume

- 8** Plasați în enunț câte 2 atribute (unul adjectival și unul substantival) referitoare la același substantiv. Încercați diferite variante de succesiune și legătură a atributelor.

Model: *Concurență – concurență acerbă dintre adversari – acerbă concurență dintre adversari – Concurență dintre adversari, acerbă, era în atenția publicului.*

- ♦ Brățară, inel, pandantiv, broșă, salbă, diademă.
- 9** Alegeți două dintre enunțurile scrise la exercițiul precedent. Dezvoltați serii de atribute de același fel. Utilizați, pentru legătura atributelor, diferite elemente de relație (conjunții copulative, adversative, disjunctive, concluzive).
- 10** Descrieți o casă, utilizând ca atribute cuvintele dintr-o serie:
- a) de la colț, bătrânească, a treia, de acolo, văruită, părăsită;
 - b) arătoasă, cu foisor, de lângă noi, zidită, cu patru ferestre;
 - c) finisată, modernă, mirosind, din curte, două.

Prezența atributelor într-un text este dictată de necesitatea de a numi precis lucrurile: când descriem un obiect dintre mai multe, dăm diferite indicii ale acestuia:

- ♦ Locuiesc în casa (*care?*) **nr. 2, de la colțul străzii** (*al cărei străzi?*) **Dosoftei**. Alteori atributele au valoare expresivă și utilizarea lor dă textului artistic frumusețea imaginilor vizuale, auditive etc.

- 11** Analizați enunțurile cu câte un substantiv omis. Deduceți din atributele date cuvintele care ar putea fi termenul lor regent.

- ♦ Ajung lângă ... copleșită de coroane de salcâmi.
- ♦ Alături ... mai mică, liniștită, cu vagi adieri de aer patriarhal.

- 12** Adăugați atributele potrivite din șirul propus la enunțurile date mai jos.

- ♦ După un mers ... prin răcoarea ... am ieșit la gol pe cumpăna
- ♦ În perspectivele ... se deschideau circuri ... și cratere
- ♦ Chiar sub noi se scobea un cot
Uriășe, apelor, ca un liman, verde, străjuite de piscuri, bun, bizare, văilor, glaciare, cu profiluri.

Fotografie de Romeo Șvet

13 Citiți textul. Extrageți pe două coloane:

a) îmbinările cu atribute; b) îmbinările în care sunt plăsmuite figuri de stil.

✓ Comentați cazurile de coincidență.

– Bunicii mei sunt strănepoții acestor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunsetul durerii lor.

14 Dezvoltați, într-un text coerent de 10-12 rânduri, cu referire la subiectul romanului studiat, secvența: *având în inima mea răsunsetul durerii lor.*

15 Identificați în textul dat epitele. Descifrați în comentariu propriu semnificația a trei dintre ele. Analizați modalitatea de creare a imaginii. Identificați și alte figuri de stil.

Sub geana pădurii bătrâne
lumina pe lacuri tresare
când soarele tânăr și palid
prin fum peste bocet răsare.

E veștedă floarea pe ramuri
și neagră e pânza la ușă.
Iar pasărea cântă de-nvie
un cuib prefăcut în cenușă.

În leagăn ucis e poetul
acel care astea le-ar scrie,
dar încă trăiește izvorul
cu apa lui sfântă și vie.

Liviu Damian.

Cavaleria de Lăpușna (fragment)

16 Construiți serii de cuvinte și îmbinări prin care se poate numi sau sugera aceeași culoare.

Model: alb – *albiu, alburii, de culoarea zăpezii, ca neaua, ca argintul, de zăpadă, de argint, ca spuma laptelui.*

♦ Verde, roșu, negru, galben, albastru.

17 Descrieți un izvor, utilizând diferite atribute pentru a sugera susurul apei.

Mac Constantinescu.
Danaidă

IV Complementul

1 Citiți textul. Copiați numai complementele directe cu termenul regent.

Într-un rând, m-a luat cu el tătuța, ș-am umblat mult prin pădure, și eu stăteam în șa dinaintea lui. Și ieșind la amurgit dintr-o poiană, am văzut zimbrii pentru întâia oară... I-am auzit mugind, i-am văzut răscolind pământul cu coarnele și s-au năpustit în câmpie...

2 Delimitați verbele tranzitive de cele intransitive. Însoțiți fiecare verb tranzitiv de două complemente directe.

Model: *a ierta – iartă greșelile și trădarea.*

- ♦ A cruța, a obosi, a rămâne, a scuti, a pribegi, a milui, a slobozi, a menaja, a osteni, a ocroti.

Complementul este partea secundară a propoziției, care determină un verb sau un echivalent al lui.

Complementul direct determină un verb tranzitiv sau o locuțiune verbală tranzitivă și răspunde la întrebările *pe cine? ce?*

El se subliniază cu o linie întreruptă. _ _ _ _ _

- ♦ În vremea cea mai bună, ia *mantaua* cu tine.

Complementul indirect determină un verb sau o locuțiune verbală și răspunde la întrebările cazului dativ și acuzativ (cu excepția întrebărilor *pe cine? ce?*): *cui? despre cine? despre ce? cu cine? cu ce? la cine? la ce? de la cine? de la ce? în cine? în ce? de pe cine? de pe ce?* etc.

El se subliniază cu o linie alcătuită din liniuțe și puncte. - . - . - . - . - . - .

- ♦ I-am dat *prietenului* mantaua cea mai bună.

3 Analizați structura locuțiunilor verbale și sensul lor conform algoritmului.

- ♦ A lua la ochi, a lua masa, a-și lua zborul, a-și lua avânt, a lua foc, a lua loc, a lua locul, a lua la rost, a o lua din loc, a lua ființă, a-și lua lumea-n cap, a-și lua seama.

Algoritm:

- ✓ Din ce elemente se constituie locuțiunea?
- ✓ Este tranzitiv sau intransitiv verbul din locuțiune?
- ✓ La ce caz sunt substantivele/pronumele din locuțiune?
- ✓ Este tranzitivă sau intransitivă locuțiunea verbală?
- ✓ Care este verbul echivalent al locuțiunii?
- ✓ Este tranzitiv sau intransitiv verbul?

4 Construiți enunțuri cu toate locuțiunile tranzitive atestate în șirul de mai sus.

5 Efectuați analiza sintactică a enunțurilor:

- ♦ Omul sfințește locul.
- ♦ Ochii sunt oglinda inimii.
- ♦ Pilda rea strică obiceiurile cele bune.
- ♦ Picătura ploii piatră găurește.
- ♦ Pomul altoit mai bun rod ne dă.
- ♦ Pentru un cui pierzi o potcoavă.
- ♦ Buturuga mică răstoarnă carul mare.

6 Enumerați câte 5 substantive cu funcție de complemente directe ale verbelor-predicate: *a scrie, a învăța, a întreba.*

Complementul direct se deosebește de subiectul propoziției prin legătura gramaticală cu predicatul.

Complementul direct este la cazul acuzativ, forma de gen și număr a lui nu depinde de predicat; subiectul este la cazul nominativ și se leagă prin inerență (acord în persoană, număr).

- ♦ *Ploaia trece*, dar: *Ploile trec*.

Fiind întotdeauna la cazul acuzativ, complementul direct poate fi (dar deseori și trebuie) anticipat sau reluat prin pronumele neaccentuat:

- ♦ *Trec atent strada*, dar: *Strada o trec atent*.

7 Utilizați perechile de substantive ca subiecte și complemente pe lângă verbele date. Încercați diferite variante. Analizați posibilitatea sau imposibilitatea de a utiliza unele substantive ca subiecte.

Verbe: a prepara, a gusta, a prefera, a alege, a aprecia.

Substantive: bucătar, cină; copil, budincă; prieten, înghețată; expert, gustare; comesean, tort.

8 În enunțurile alcătuite mai sus, reluați sau anticipați complementele directe. Schimbați ordinea cuvintelor (topica).

Deosebirea dintre substantivul-nume predicativ și substantivul-complement direct rezidă în următoarele:

- verbul copulativ nu este tranzitiv, iar regentul unui complement direct este tranzitiv;
- complementul direct poate fi reluat sau anticipat printr-o formă de acuzativ a pronumei, iar numele predicativ, fiind la cazul nominativ, nu poate fi reluat sau anticipat.

9 Păstrând același subiect, construiți enunțuri cu predicate nominale. Utilizați ca verbe copulative:

- ♦ a rămâne, a părea, a ajunge, a se numi, a deveni.

10 Puneți diferite întrebări la care răspunde complementul indirect de la verbele:

- ♦ a se orienta, a se încrede, a urma, a sufla, a turna, a cere, a obține.

11 Continuați enunțurile din coloana **A** cu nume predicative, iar pe cele din coloana **B** – prin complemente directe.

A

Tânărul a ajuns...
Eu mă numesc...
Elevii se simt...

B

Tânărul a ajuns...
Eu am numit...
Elevii simt...

Verbele polisemantice pot fi utilizate, cu unele sensuri, drept verbe tranzitive, iar cu alte sensuri – drept verbe intransitive.

12 Definiți sensurile cunoscute ale verbului *a ține*. Specificați de fiecare dată: e tranzitiv sau nu sensul, cu ce prepoziții se va utiliza complementul acestui verb cu acest sens.

13 Adăugați la propozițiile date complemente indirecte (câte 3-5 în fiecare enunț).

- ♦ Astăzi oamenii se deosebesc ...
- ♦ Oșteanul a lovit ...
- ♦ Boierul era îmbrăcat ...
- ♦ Eu am petrecut ...

14 Copiați enunțul. Analizați structura lui sintactică.

- ♦ De la copacul căzut și babele adună surcea.

15 Înscrieți în tabel sinonimele cuvintelor din enunțul de mai sus. Încercați să substituiți în enunț un cuvânt prin altul. Înscrieți numai enunțurile pe care le credeți acceptabile.

<i>copac</i>	<i>a cădea</i>	<i>babă</i>	<i>a aduna</i>	<i>surcea</i>

16 Amintiți-vă o întâmplare din vacanță. Descrieți-o într-un text coerent de o pagină, răspunzând la întrebările:

- Despre ce vreți să scrieți?
- Unde și când a avut loc întâmplarea?
- De ce ați considerat-o importantă?
- Ce emoții ați trăit atunci?
- Ce ați învățat din această experiență?
- V-ați făcut prieteni noi?
- Ce calități ale prietenilor noi le-ați prețuit atunci în mod deosebit?
- Care dintre ele sunt valabile și acum?
- Ce emoții re trăiți acum?

17 Citiți textul. Extrageți din el complementele circumstanțiale cu termenul regent. Indicați întrebarea la care răspunde fiecare complement circumstanțial.

Călăreții încălecară în grabă și porniră să îndeplinească porunca. În sat se iscă zvon, deodată. Șoimaru auzi în vecinătate glasuri spăriate de femei care-și chemau copiii; oamenii se adunau pe-acasă și-și grămădeau în stauale vitele; copilandri adunau în goană, călărind pe deșelate, grămezi de cai care nechezau. Era o vreme limpede și dulce de toamnă și toate zgomotele se auzeau deslușit...

Complementul circumstanțial este partea secundară a propoziției, care determină un verb sau o locuțiune verbală, arată împrejurările/circumstanțele de realizare a acțiunii și răspunde la întrebările *când?* (complementul circumstanțial **de timp**), *unde?* (**de loc**), *cum?* (**de mod**), *din ce cauză?* (**cauzal**), *cu ce scop?* (**final**) etc.

Complementul circumstanțial se subliniază cu linie punctată.

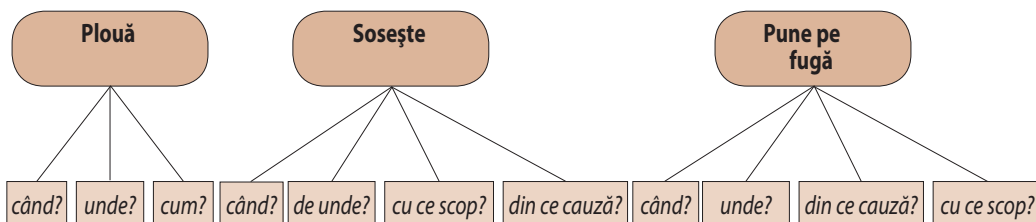
- ♦ *Pentr-un petic de moșie se strică un sac de hârtie.*

18 Citiți o pagină de roman (Capitolul XV) și extrageți pe 2 coloane:

- A.** complementele circumstanțiale de loc/de timp.
 - B.** alte părți de propoziție, prin care este indicat sau sugerat locul/timpul acțiunii.
- ✓ Comparați șirurile de cuvinte și formulați o concluzie: cum poate fi exprimată circumstanța spațială/temporală.

19 Rezumați fragmentul examinat la exercițiul precedent. Subliniați în rezumatul vostru complementele circumstanțiale de timp și de loc, obligatorii pentru exactitatea rezumatului.

20 Adăugați la verbele și locuțiunea verbală date mai jos diferite complemente circumstanțiale, răspunzând la întrebări.

21 Construiți un enunț cu unul dintre verbele de mai sus, astfel ca să includeți toate complementele solicitate prin întrebări.

22 Uniți câte două elementele din ambele coloane: locuțiunea verbală cu verbul echivalent.

a ieși înainte	a desconsidera
a face valvârtej	a întâmpina
a se uita de sus	a întrona
a pune în scaun	a răvăși
a se pune în plug	a învinge
a da la pământ	a doborî

23 Povestiți detaliat cum ați venit astăzi la școală. Includeți în narațiune diferite componente circumstanțiale de timp și de loc, răspunzând la întrebările:

- ♦ de când, până când, cât timp; unde, de unde, până unde, pe unde, încotro?

24 Citiți proverbele și identificați componentele circumstanțiale. Analizați-le relevând tipul și exprimarea lor.

- ♦ Fumul se vede ziua și noaptea arde focul.
- ♦ În vremea războiului, e mai scump fierul decât aurul.
- ♦ Foamea gonește pe lup din pădure.
- ♦ Fiecare mătură întâi înaintea porții lui.
- ♦ După furtună vine și vreme bună.

25 Răspundeți prin enunțuri la întrebările date:

Ce se poate întâmpla din cauza	ninsorii? gerului? poleiului? secetei?	Cu ce scop se poate	ieși la plimbare? accelera viteza? scădea viteza? căuta un hrisov?

26 Motivați prin componente circumstanțiale cauzale acțiunile:

- ♦ Nu putea mișca brațul ...
- ♦ Nu s-au mai văzut ...
- ♦ Au pribegit mult ...
- ♦ Și-a răzbunat părintele ...

27 Completați enunțurile prin diverse componente circumstanțiale, potrivite contextului, și prin alte părți de propoziție.

- ... Cantemir povesti ...
- ... Tudor jură ...
- ... Bârnovă a devenit domnitor ...
- ... Magda înțelese ...
- ... Stroe Orheianu a revenit ...

28 Construiți un enunț dezvoltat, cu diverse componente circumstanțiale, cu verbul *a îndruma*. Examinați sinonimele verbului *a îndruma*. Prin care dintre ele puteți să-l substituiți în enunțul vostru? Înscrieți trei enunțuri posibile.

- ♦ A călăuzi, a conduce, a ghida, a orienta, a povățui, a dirija, a îndrepta, a sfătui, a învăța, a consilia, a dăscăli, a instrui.

29 Extrageți din text toate predicatoarele și componentele circumstanțiale subordonate lor. În baza acestora, rezumați textul (40-50 de cuvinte).

Într-un târziu, mergând așa pe cărarea abia bănuită în ierburile pustiei, printr-un cotlon necunoscut al lumii, Cantemir, râzând ca de niște minuni, începu a povesti lui Șoimaru ce-a aflat în zilele acelea de la negustorii străini care călătoresc pe mări.

– Îmi spuneau corăbierii, grăia domol, că umblă cu corăbiile nouăzeci de zile și ajung la lumea cea nouă pe care au descoperit-o spaniolii... Acolo sunt oameni sălbatici și ape de zece ori mai late decât Dunărea, și codri care nu mai leapădă frunza niciodată... Și după acele ape și codri, în pustietăți de piatră, unde cad izvoare în prăpăstii ca-n niște cupe, din veci s-au strâns, s-au frământat și s-au cernut în stropi năsipurile, și s-au ales bulzi de aur mari de nu-i poate ridica omul în brațe... Și ei zic că iau hrană pe un an, și arme, și se duc, trec apele, dau foc la păduri, se bat cu oamenii sălbatici și-i omoară, și câteodată ajung la aurul acela care scânteiază ca un soare printr-o perdea de apă...

– Vra să zică, după mări sunt alte uscături... zise cu uimire răzășul, și pământul niciodată nu se sfârșește?

– Eu știu? Dar parc-aș vrea câteodată să pornesc și eu într-acolo...

Mihail Sadoveanu. *Neamul Șoimăreștilor*

Textul documentar

1 Relatați o întâmplare al cărei martor ocular ați fost. Conduceți-vă după schema:

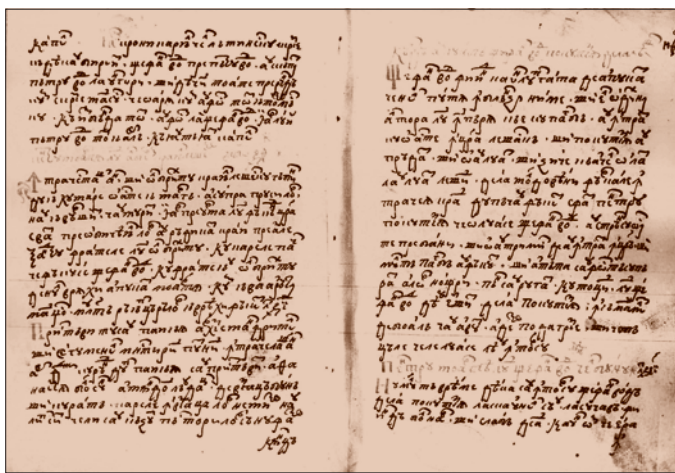
De ce scrieți despre aceasta?	
Cu ce scop scrieți?	
Când a avut loc întâmplarea?	
Unde s-a întâmplat?	
Cum s-au desfășurat evenimentele?	

2 Citiți textul extras din *Letopisețul anonim al Moldovei*:

„În anul 7015, octombrie 28, a intrat domnul Ion Bogdan Voievod în Țara Muntenescă cu toate oștile... Și a venit un sol de la Radul Voievod, un călugăr anume Maximian și a rugat pe domnul Bogdan Voievod, cu multe rugăminți, să se împace cu Radul Voievod, pentru că sunt creștini și rude...

Și domnul Bogdan Voievod, văzând atâta rugămintă, a îndeplinit voia lui pentru pace”.

- Comentați situația expusă în document.
- Observați diferențele de relatare din acest text și din *Neamul Șoimăreștilor*.

Textul documentar, spre deosebire de cel literar, prezintă o informație cu privire la evenimente reale, într-o formă sobră și succintă. Sursele de documentare sunt: colecțiile de documente din arhive, literatura științifică din diverse domenii, ziarele și revistele. Limbajul este rezervat, stilul pur narativ ori descriptiv, fără să se apeleze la figurile de stil.

ANEXE

Ortografia părților de vorbire

Ortografia substantivului

Ortografia substantivelor comune

- ✓ Substantivele comune, nederivate și derivate, precum și cele formate prin conversiune, se scriu într-un singur cuvânt: *conviețuire, cuptoraș, învățatul*.
- ✓ Articolul substantival hotărât postpus se scrie în limitele aceluiași cuvânt cu substantivul la care se atașează: *insul, copila, persoanei, insului, oamenilor*.

Notă: Se recomandă atașarea fără cratimă a articolului la împrumuturile – chiar neadaptate sub alte aspecte – care se termină în litere din alfabetul limbii române pronunțate ca în limba română: *clickul, trendul, weekendul*. Dar la împrumuturile a căror finală prezintă deosebiri între scriere și pronunțare, articolul hotărât se leagă cu cratimă: *kitsch-ul, scotch-ul, show-ul, bleu-ul, dandy-ul, hippy-ul, party-ul, story-ul* etc. De asemenea, se scriu cu cratimă articolele atașate la abrevierile cu majuscule: *TVR-ul, SOS-ul, TVA-ul, ONG-ul, OZN-ul* etc.

- ✓ Formele de cazuri oblice și de număr plural ale substantivului se ortografiază în conformitate cu modelele de declinare.

Ortografia substantivelor abreviate

- ✓ Substantivele abreviate constituite în limba română se scriu cu utilizarea semnului ortografic (.) [punct], dacă o literă sau un grup de litere substituie în scris cuvântul: *a. (anul), dr. (doctor), ex. (exemplu), nr. (numărul)*.
- ✓ Substantivele abreviate în care e prezent începutul și sfârșitul cuvântului se scriu fără cratimă: *dl (domnul), dna (doamna), dra (domnișoara), bd. (bulevardul)*.
- ✓ Substantivele abreviate utilizate pentru desemnarea unităților de măsură se scriu fără punct, cu inițială mică (dacă majuscula nu e cerută de simbolul respectiv): *kg (kilogram), l (litru)*.
- ✓ Substantivele abreviate cu statut de sigle se scriu cu majuscule, dar fără puncte între litere: *DOEOM (Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și morfologie), DEX (Dicționar explicativ)*.

Ortografia substantivelor proprii

Toate substantivele proprii se scriu cu inițială majusculă; substantivele proprii compuse se scriu cu inițială majusculă la toate cuvintele semnificative:

- ✓ numele de persoană (nume de familie, prenume, supranume), pseudonime sau porecle: *Șoimaru, Tudor, Mircea cel Bătrân, Maria-Magdalena, Brătescu-Voinești, Zâna-Zorilor*;
- ✓ numele de animale: *Dikomes, Ursula*;
- ✓ numele punctelor cardinale, folosite ca toponime: *Nord, Vest, Apus*. Simbolurile literale ale punctelor cardinale se scriu de asemenea cu majusculă: *E, N-E, S-V*;
- ✓ denumirile geografice: *Șoimărești, Murgeni, Asia Mică, Hănăseni de Pădure, Mileștii Mici, Insula Șerpilor*;
- ✓ numele de aștri și constelații: *Luceafărul-de-Seară, Cloșca-cu-Pui, Ciobanul-cu-Oile*;
- ✓ denumirile sărbătorilor: *Crăciun, Bobotează, Rusalii, Sânziene, Patruzeci-de-Sfinți, Ziua Independenței*;
- ✓ numele de specii și soiuri (de plante și animale) folosite ca termeni științifici: *Cardinal, Victoria, Feteasca*;
- ✓ numele produselor agricole și industriale: *Lămâiță* (napolitane), *Ghiocel* (congelator), *Coca-Cola* (băutură). În text asemenea denumiri se scriu între ghilimele sau cu italice;
- ✓ abrevierile formate din litere inițiale: *ONU/O.N.U.* (Organizația Națiunilor Unite);
- ✓ denumirile compuse ale organelor, organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor: *Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Camera Lorzilor*;
- ✓ denumirile de ordine, medalii, premii, distincții și titluri onorifice: *Premiul de Stat al Republicii Moldova, Maestru în Artă*. În text asemenea denumiri se scriu între ghilimele sau italic (cursiv).

Inițiala majusculă se utilizează și în alte cazuri decât scrierea substantivelor proprii:

- ✓ simbolurile elementelor chimice sau ale unităților de măsură: *Fe* (fier), *K* (kaliu), *Hz* (hertz).

Substantivele proprii se scriu cu inițială majusculă numai la primul cuvânt dacă:

- ✓ sunt denumiri de monumente: *Arcul de triumf, Masa tăcerii*;
- ✓ sunt titluri ale publicațiilor periodice, ale textelor literare, ale operelor de artă: *Dacia literară, Florile dalbe, Șalul verde*.

Notă: Dacă în denumire apar substantive proprii, acestea se vor scrie cu majusculă: *Unchiul din Paris*;

- ✓ sunt denumiri compuse de soiuri, specii sau produse industriale: *Uriășul alb* (iepure), *Aromă de cafea, Vișină în ciocolată* (bomboane).

Ortografia substantivelor compuse

Substantivele compuse se scriu cu cratimă dacă:

- ✓ sunt alcătuite dintr-un substantiv la cazul nominativ care se declină și unul la cazul nominativ care rămâne neschimbat la declinare: *cal-putere/cai-putere; copil-minune/a copilului-minune.*

Excepții: *câine-lup/câini-lupi; mașină-unealtă/mașini-unelte; redactor-șef/redactori-șefi.*

- ✓ sunt alcătuite din două substantive la cazul nominativ; la declinare se schimbă cel de-al doilea, iar primul rămâne neschimbat: *nord-vest/nord-vestului;*
- ✓ sunt alcătuite dintr-un substantiv la cazul nominativ și unul la cazul genitiv (ambii termeni și-au pierdut sensul direct); la declinare se schimbă primul: *traista-ciobanului/traistei-ciobanului;*
- ✓ sunt alcătuite dintr-un substantiv la nominativ, o prepoziție și un substantiv la acuzativ; la declinare se schimbă doar primul termen: *drum-de-fier/drumului-de-fier;*
- ✓ sunt alcătuite dintr-un substantiv și un adjectiv sau dintr-un adjectiv și un substantiv; la declinare unele rămân invariabile, dar pot primi articol nehotărât: *niște gură-spartă, unui coate-goale; despre un mațe-fripte;* altele își modifică doar primul termen: *argint-viu/argintului-viu;* la unele se schimbă ambii termeni: *bună-cuviință/a bunei-cuviințe;*
- ✓ sunt alcătuite dintr-un substantiv și un numeral sau dintr-un numeral și un substantiv; la declinare se poate schimba oricare dintre termeni: *prim-ministru/primului-ministru/prim-ministrului;*
- ✓ sunt alcătuite din diferite părți de vorbire, dar includ obligatoriu un verb: *târâie-brâu; gură-cască; lă-mă-mamă; nu-mă-uita;* la declinare aceste substantive rămân invariabile, dar pot primi articol nehotărât: *un vântură-lume/a unui vântură-lume/niște vântură-lume;*
- ✓ sunt alcătuite dintr-un substantiv precedat de prefixul *ex-* (cu sensul de „fost”); substantivul este variabil: *ex-ministru/ex-ministrului/ex-miniștri;*
- ✓ sunt substantive proprii (nume de personaje fantastice, mitologice, nume de constelații) *Păsări-Lăți-Lungilă, Făt-Frumos, Ursa-Mare.*

Excepție: *Ileana Cosânzeana.*

- ✓ sunt nume de localități sau nume de persoană, formate din două nume independente: *Slobozia-Cremene, Cluj-Napoca, Rădulescu-Motru.*

Substantivele compuse se scriu împreună dacă:

- ✓ sunt alcătuite din elemente de compunere care nu există independent în limba română: *aero-, auto-, bio-, foto-, micro-, termo-, -fon, -graf, -log: autobiografie, fotomodel, psiholog;*
- ✓ sunt alcătuite dintr-un adjectiv sau adverb și un substantiv; la declinare primul termen rămâne invariabil, iar substantivul se schimbă: *dreptunghi/dreptunghiuri; botgros/botgroși; bunăstare/bunăstării, binecuvântare/binecuvântări;*

- ✓ sunt alcătuite prin contopirea prepoziției *de* cu un substantiv sau cu un participiu substantivizat: *deînmulțit, deîmpărțit, demers*. Se declină, dar unele nu au forme de plural: *demâncare, deochi*;
- ✓ sunt alcătuite din elemente unite printr-o vocală de legătură: *anotimp, pomicultură, acupunctură*;
- ✓ sunt alcătuite din substantive precedate de unul dintre elementele *contra, port, sub, vice*: *contraofensivă, portavion, subtitlu, viceconsul*;
- ✓ sunt substantive proprii (nume de persoană sau de localități ale căror termeni nu mai sunt sesizați separat de către vorbitori): *Barbăneagră, Poalelungi, Câmpulung*.

Ortografia adjectivului

- ✓ Adjectivele nederivate, derivate sau formate prin conversie se scriu într-un singur cuvânt: *alb, atent, solid*.
- ✓ La declinarea adjectivului, dacă acesta e în prepoziția substantivului și își anexează articolul substantival hotărât, se scrie, la genitiv-dativ singular și la formele cazuale de plural, litera identificată prin pluralul nearticulat: *o declarație naivă – niște declarații naive – naivei declarații – naivelor declarații; un copil naiv – niște copii naivi – naivilor copii*.
- ✓ Adjectivele compuse se scriu într-un cuvânt, fără cratimă, dacă sunt formate din cuvinte întregi, existente și independent în limbă, dar percepute ca un adjectiv: *binefăcător, binecuvântat, cumsecade, răuvoitor*.
- ✓ Adjectivele compuse se scriu într-un cuvânt, fără cratimă, dacă sunt formate cu elementele *prea, atot, nemai* + adjectiv: *preacuvios, preaplin, atotmilostiv, atotcuceritor, nemaiîntâlnit*.
- ✓ Adjectivele compuse se scriu într-un cuvânt, fără cratimă, dacă sunt formate din elemente internaționale, ce nu există independent în limba română: *aurifer, electromagnet, retoroman*.
- ✓ Adjectivele compuse se scriu într-un cuvânt, fără cratimă, dacă se formează din termeni ce indică originea etnică, uniți printr-o vocală de legătură: *dacoromân, istroromân, macedoromân*.
- ✓ Adjectivele compuse se scriu într-un cuvânt, fără cratimă, dacă sunt formate de la mai multe nume proprii sau denumiri geografice compuse: *băimărean* (de la *Baia Mare*), *camilpetrescian* (de la *Camil Petrescu*), *antonpannesc* (de la *Anton Pann*).
- ✓ Adjectivele compuse se scriu cu cratimă, dacă sunt formate din cuvinte întregi nesudate sau unite printr-o vocală de legătură: *albastru-azuriu, austro-ungar, indo-european*.
- ✓ Adjectivele compuse se scriu cu cratimă, dacă sunt formate dintr-un adverb și un participiu sau adjectiv: *nou-născut, sus-pus, liber-cugetător*. La declinare, se va modifica doar primul termen: *nou-născuți, sus-puși, liber-cugetători*.

Ortografia numeralului

- ✓ Numerales simple se scriu în cuvinte aparte: *patru, șapte, zece*.
- ✓ Numerales compuse 11–19 și zecile se scriu într-un cuvânt: *doisprezece, patruzeci*.
- ✓ Numerales compuse, alcătuite din numerales existente și aparte în limba română, se scriu despărțit: *patruzeci și doi, o sută cincizeci*.
- ✓ Numerales fracționare, adverbiale și distributive se scriu despărțit: *o dată, de șapte ori, câte trei, cinci treimi*.

Excepție: *câteșitrei, câteșipatru*.

- ✓ Numeralul ordinal *întâi*, când stă după un substantiv, se poate schimba după gen: *clasa întâi/întâia, partea întâi/întâia*.
- ✓ Numerales multiplicative se scriu într-un cuvânt: *îndoit, însutit*.
- ✓ Numerales ordinale păstrează în forma de masculin desinențele numeralilor cardinale: *al patrulea, al sutălea, al treizecilea, al treisutelea*.

Ortografia pronumelui

- ✓ Pronumele simple silabice se scriu în cuvinte aparte: *noi, dânsii, ei, le, lor, îmi, mi*.
- ✓ Pronumele nesilabice se scriu prin cratimă cu cuvintele conjuncte: *s-au, m-am, le-a, ți-i*.
- ✓ Pronumele compuse se scriu într-un singur cuvânt: *însuși, dumnealui, cineva, același*.

Excepție: pronumele relative și negative compuse: *cel ce, ceea ce, niciunul, niciuna, nicio*.

- ✓ Pronumele de politețe percepute ca două cuvinte în limba română se scriu despărțit: *Măria Sa, Domnia Voastră, Domnia Lui, Excelența Voastră*.

Notă 1: Verbul care urmează după pronumele *Dumneavoastră* se folosește la plural, indiferent dacă se referă la o singură persoană sau la câțeva: *Dumneavoastră pe cine căutați?* Este greșită forma **Dumneavoastre*.

Notă 2: Când predicatul este exprimat prin forma pasivă a verbului, participiul acestuia capătă forma de plural, dacă pronumele *Dumneavoastră* se referă la mai multe persoane, și la singular, dacă acesta se referă la o singură persoană: *Dv. ați fost lăudați*, dar *dv. ați fost lăudat*.

Ortografia verbului

- ✓ Verbele nederivate, derivate și compuse se scriu într-un cuvânt: *(a) ști, (a) desface, (a) binevoi, (a) autoadministra*.

Formele paradigmaticale ale verbului românesc sunt simple (alcătuite dintr-un singur cuvânt) și compuse (alcătuite din verbul propriu-zis și instrumentele gramaticale: verbe auxiliare, conjuncția să, pronume reflexive).

- ✓ Formele simple se scriu într-un singur cuvânt (*chem, chemam, chemai*), iar cele compuse – în cuvinte aparte (*am chemat, vei fi chemând, să fi chemat, se cheamă*).
- ✓ Formele de infinitiv și supin se scriu în cuvinte aparte, prepoziția și pronumele fiind separate de verbul propriu-zis: **a zice, a se zice, de zis**.
- ✓ Forma negativă, în cazul omiterii vocalei *u* din *nu*, se ortografiază cu cratimă: **n-am chemat, n-oi chema**.
- ✓ Formele negative ale gerunziului sau ale participiului se scriu numai împreună, adverbul negativ *nu* substituindu-se prin prefixul **ne-**: *neștiind, neștiut, nechemat, nepricepând*.
- ✓ Formele compuse, scrise în topica firească în cuvinte aparte, în forma inversă se ortografiază cu cratimă: *veni-va, trecut-am, facă-se*.

Ortografia adverbului

- ✓ Adverbele nederivate, derivate sau formate prin conversie se scriu într-un singur cuvânt: *bine, repede, repejor, binișor, bătrânește*.
- ✓ Adverbele de mod formate de la substantive sau verbe cu sufixul **-iș/-îș** se scriu fără *i* la sfârșit: *cruciș, furiș, pieptiș, țârâș*.
- ✓ Adverbele formate din *iară, tot(u), cât(u), acu + și* se scriu cu *i* la sfârșit: *iarăși, totuși, cătuși, acuși*.
- ✓ Adverbele constituite de la substantivele-nume de zile ale săptămânii și de la alte adverbe, care se termină în *i*, primesc la formare litera *e* în loc de *i*: *luni, dar luna; marți, dar marțea; miercuri, dar miercurea; vineri, dar vinerea; aici, dar aicea; asemeni, dar asemenea; altminteri, dar altmintrelea*.
- ✓ Adverbele compuse, în care termenii s-au contopit de mult, se scriu într-un singur cuvânt: *așadar, înadins, aseară, acasă, alaltăieri, poimăine*.
- ✓ Adverbele compuse se scriu cu cratimă, dacă au următoarea structură:
 - adjectivul *astă* + substantiv: *astă-vară, astă-noapte, astă-seară*.

Excepție: *astăzi*.

- prepoziția *într(u), dintr(u)* + adverb: *într-adins, dintr-acolo*;
- prepoziția *după* + substantiv: *după-prânz, după-masă, după-amiază*;
- două cuvinte repetate sau rimate: *calea-valea, harcea-parcea, câine-câinește, hodoronc-tronc*;
- ✓ locuțiunile adverbiale și adverbele compuse din cuvinte care își păstrează înțelesul se scriu separat: *de abia, de aceea* (dar în tempo rapid se scriu cu cratimă: *de-abia, de-aceea*), *de jur împrejur, pe atunci, pe de rost, pe din dos*.

Algoritmii de analiză a părților de vorbire

Algoritmul analizei SUBSTANTIVULUI

- forma inițială (nominativ, singular, nearticulat);
- modul de formare (nederivat, derivat, compus);
- comun sau propriu
(dacă este comun: concret sau abstract animat sau inanimat);
- genul;
- numărul;
- cazul;
- determinarea (articolul);
- funcția sintactică.

Algoritmul analizei ADJECTIVULUI

- cuvântul determinat; poziția în raport cu determinatul;
- forma inițială (masculin, singular, nominativ);
- modul de formare (nederivat, derivat, compus);
- tipul semantic (calitativ, relativ, pronominal);
- tipul flexionar (variabil sau invariabil);
- genul;
- numărul;
- cazul;
- comparabil sau necomparabil
(pentru cele comparabile: gradul de comparație);
- funcția sintactică.

Algoritmul analizei PRONUMELUI

- forma inițială (nominativ, masculin, singular; persoana respectivă);
- categoria (personal, reflexiv, demonstrativ, posesiv, relativ, interogativ, de întărire, negativ, nehotărât);
- structura (simplu sau compus);
- persoana;
- genul;
- numărul;
- cazul; pentru pronumele personal și reflexiv: forma accentuată sau neaccentuată, silabică sau nesilabică;
- funcția sintactică.

Algoritmul analizei NUMERALULUI

- forma inițială (pentru cele variabile: masculin, nominativ);
- categoria (cardinal, ordinal, fracționar, colectiv, adverbial, multiplicativ, distributiv, nehotărât);
- structura (simplu sau compus);
- genul (pentru cele variabile);
- cazul (pentru cele variabile);
- funcția sintactică.

Algoritmul analizei ARTICOLULUI

- forma inițială (nominativ);
- categoria (substantival hotărât sau nehotărât, adjectival, posesiv);
- cuvântul determinat;
- genul;
- numărul;
- cazul.

Algoritmul analizei VERBULUI

- forma inițială (infinitiv);
- conjugarea;
- tranzitivitatea;
- diateza;
- caracterul personal sau impersonal;
- caracterul predicativ sau nepredicativ
(pentru cele nepredicative: auxiliar sau copulativ);
- modul;
- timpul;
- persoana;
- numărul;
- genul (pentru formele cu participiu);
- forma directă sau inversă;
- forma afirmativă sau negativă;
- funcția sintactică.

Algoritmul analizei ADVERBULUI

- clasa semantică (de loc, de timp, de mod; interogative, relative, nehotărâte);
- structura (primar, derivat, compus);
- gradul de comparație;
- funcția sintactică.

Algoritmul analizei PREPOZIȚIEI

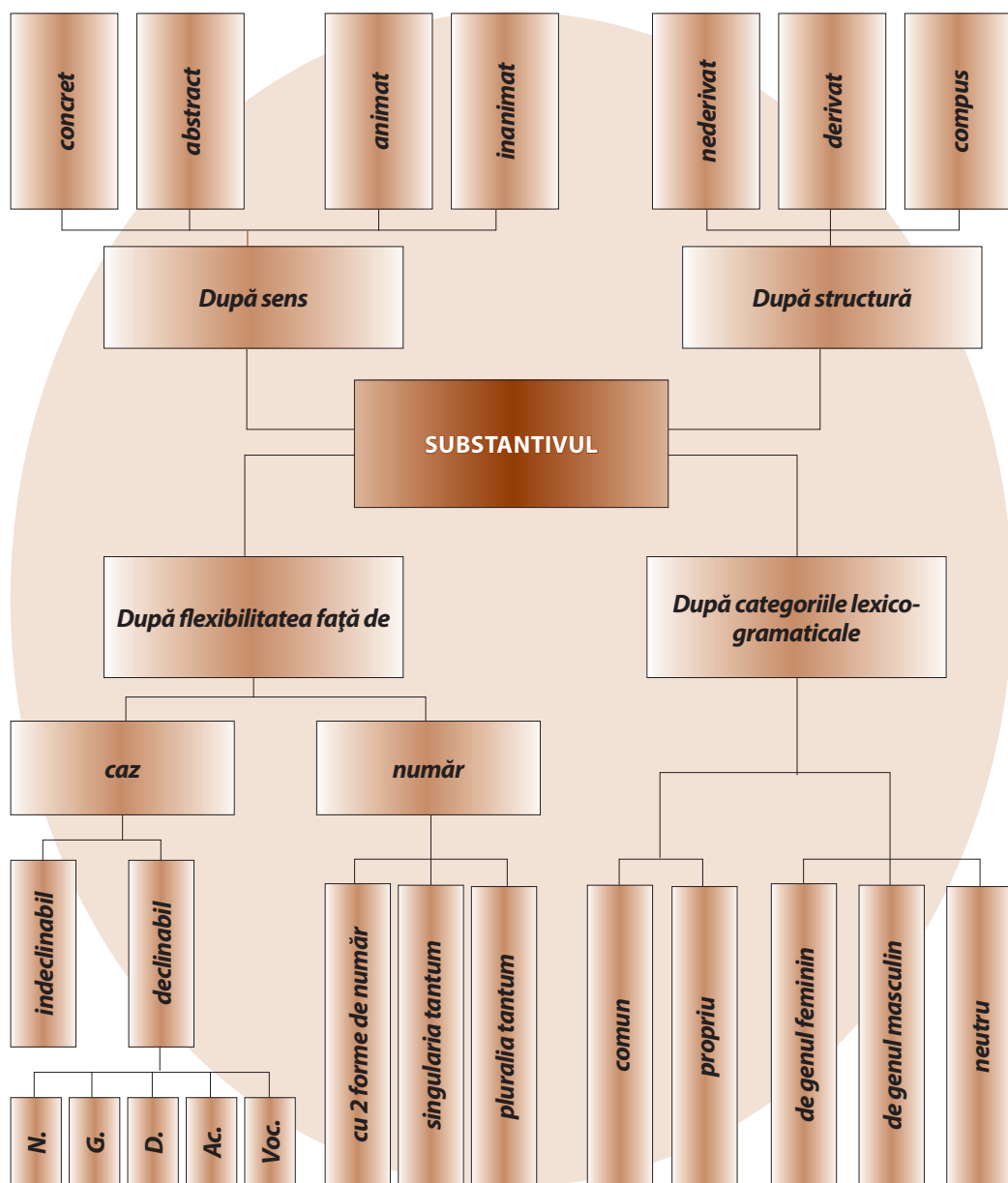
- structura (simplă sau compusă);
- propriu-zisă sau secundară;
- cu ce caz gramatical se utilizează.

Algoritmul analizei CONJUNCȚIEI

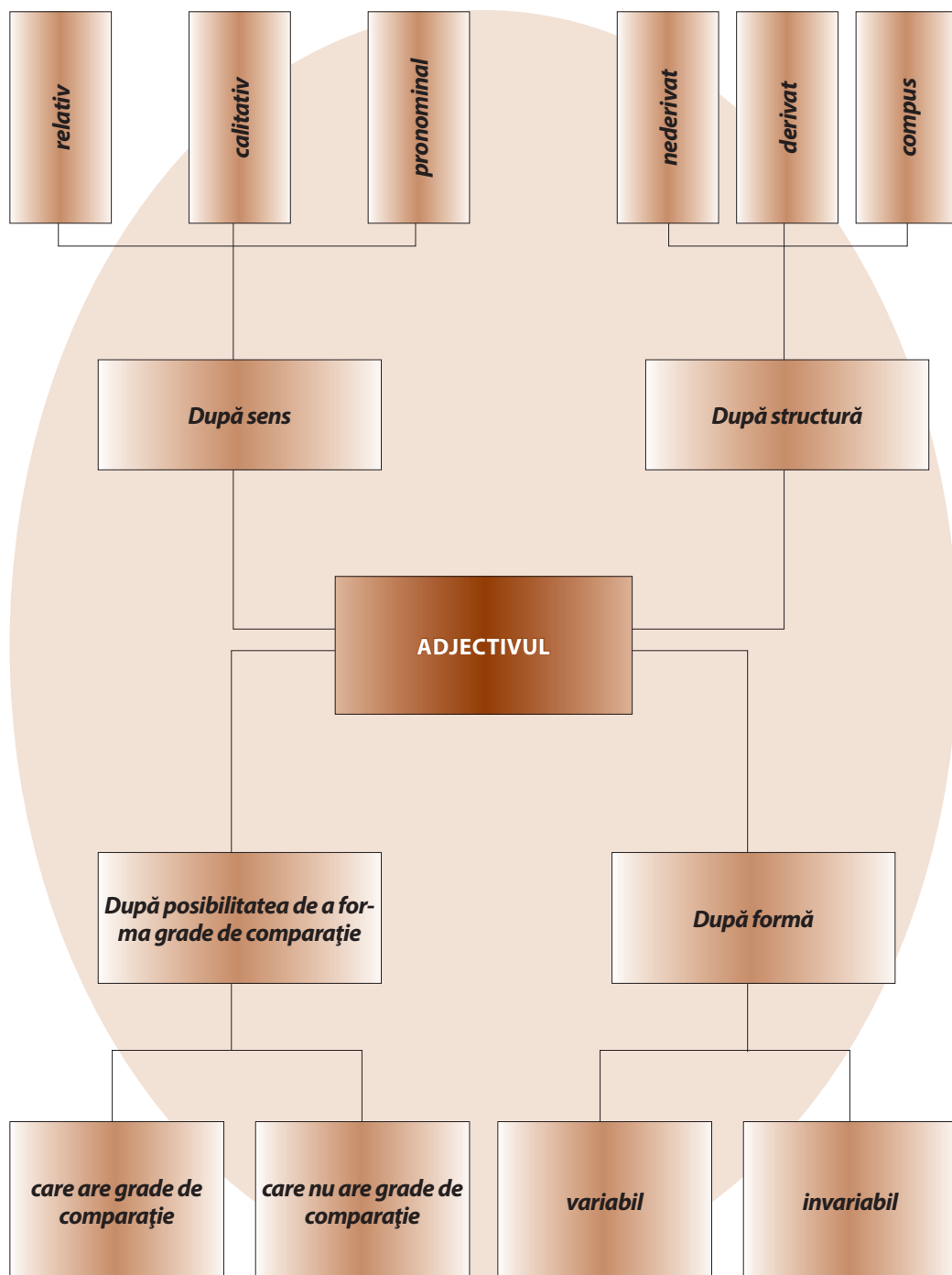
- relația exprimată (coordonatoare sau subordonatoare);
- structura (simplă sau compusă).

Scheme recapitulative

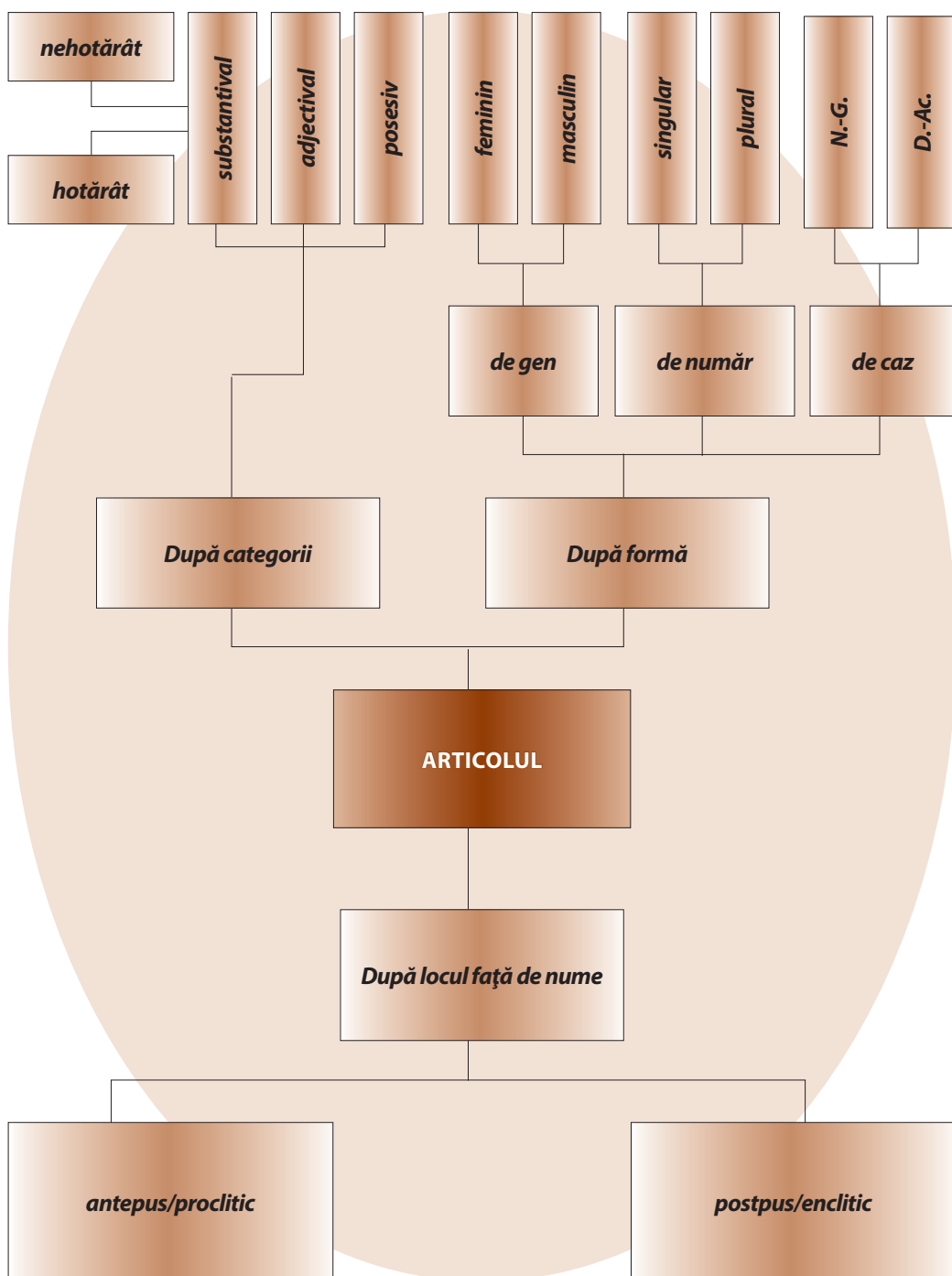
SUBSTANTIVUL

ADJECTIVUL

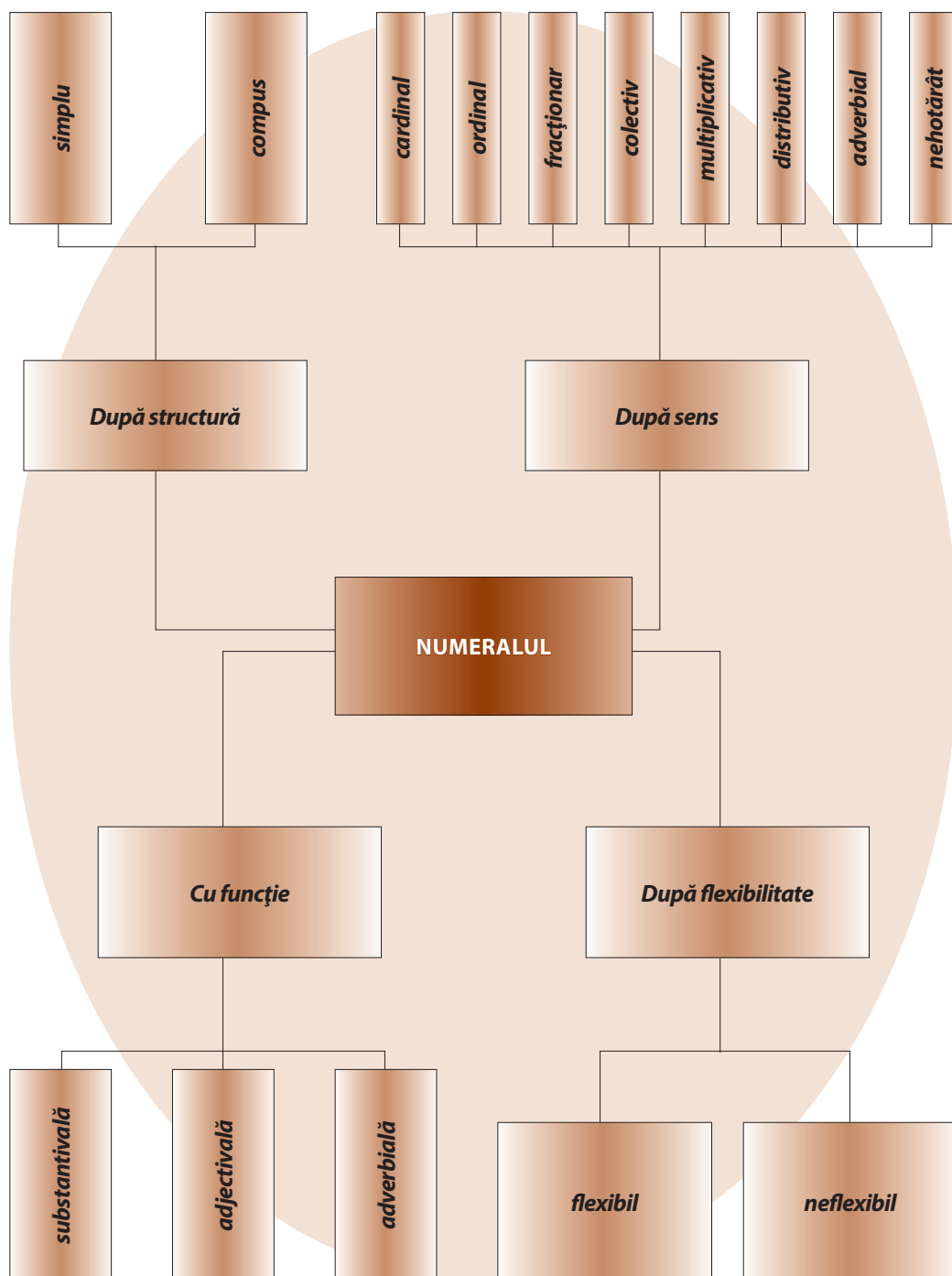

ARTICOLUL

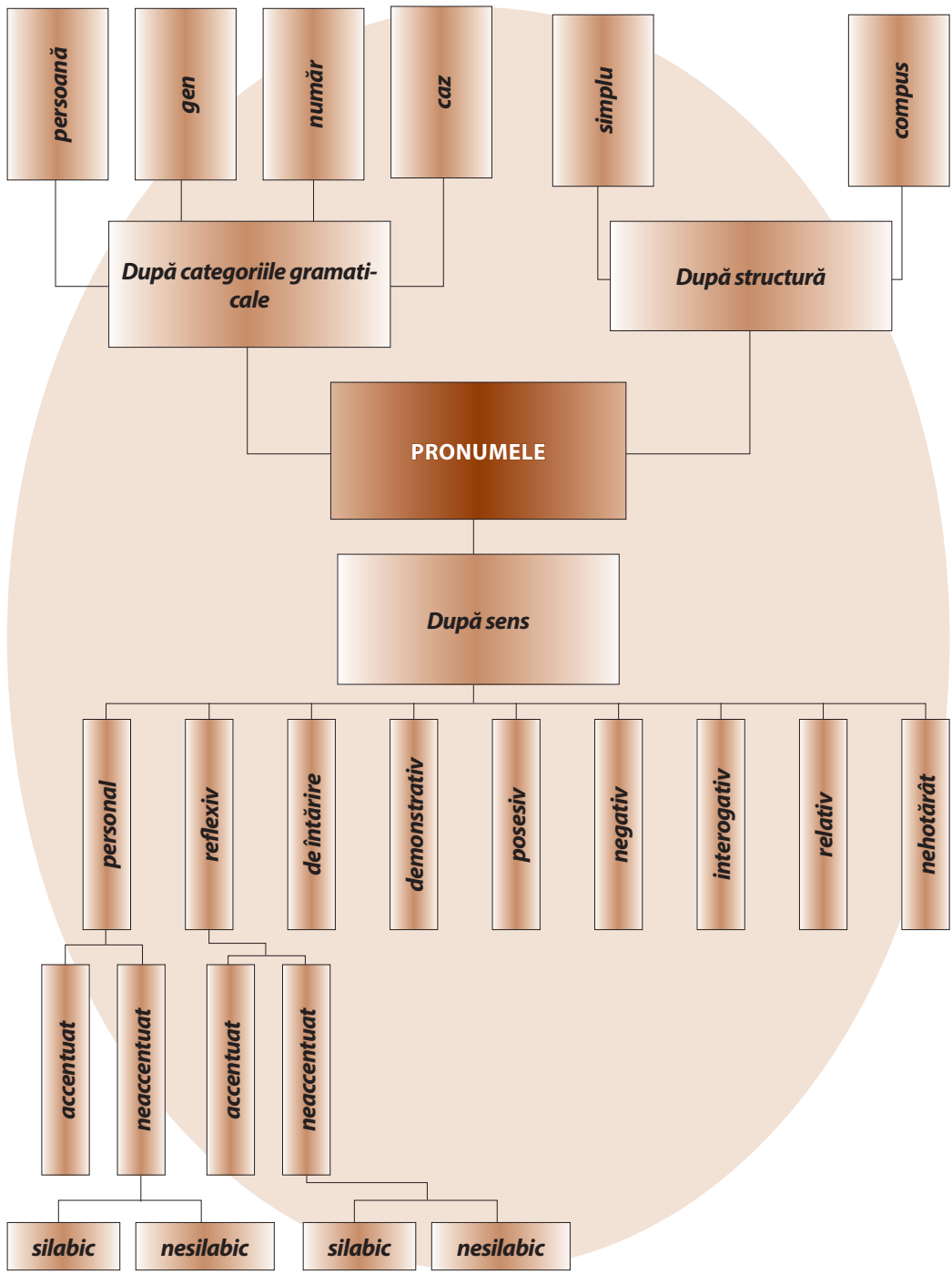

Scheme recapitulative

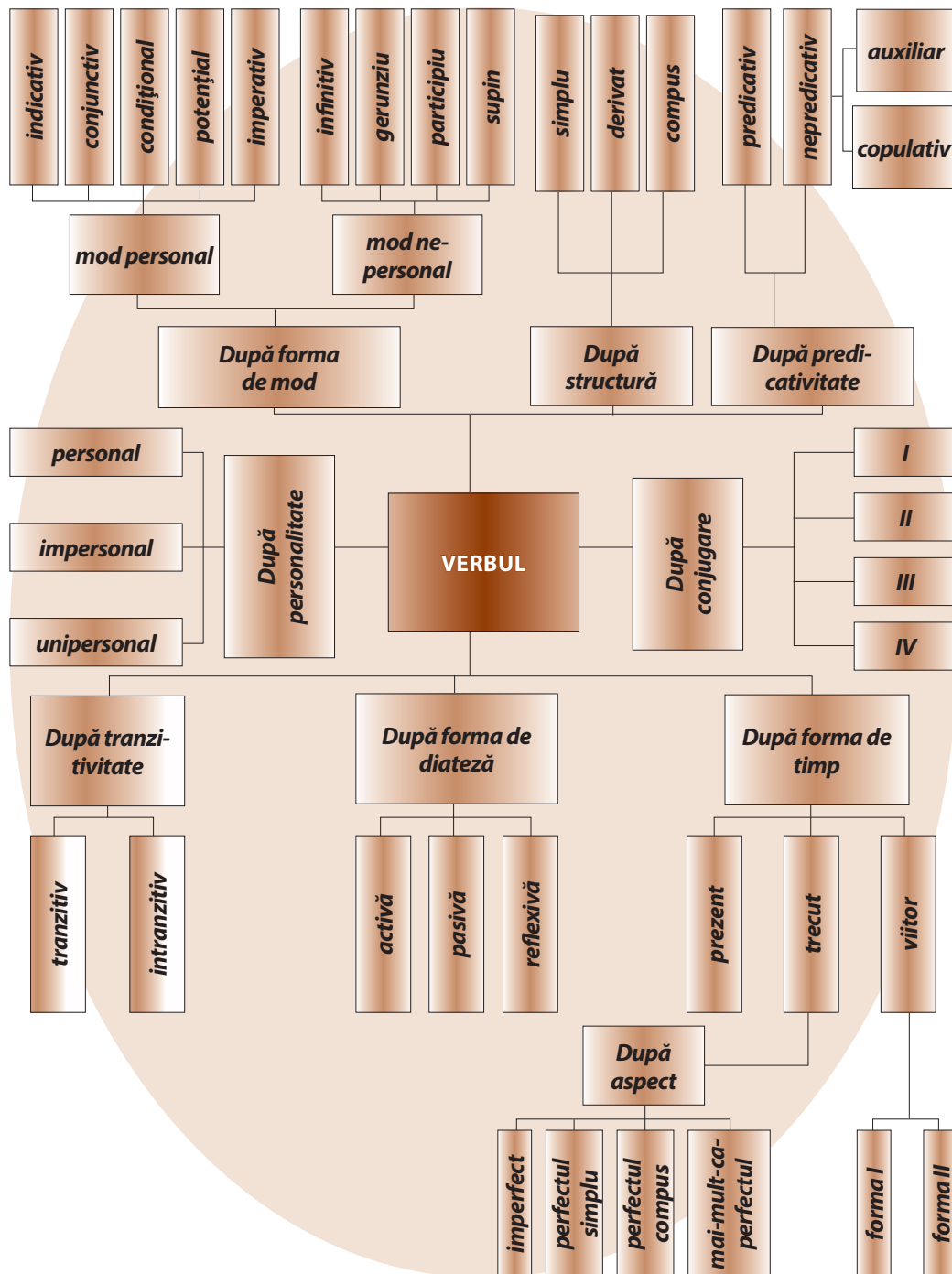
NUMERALUL

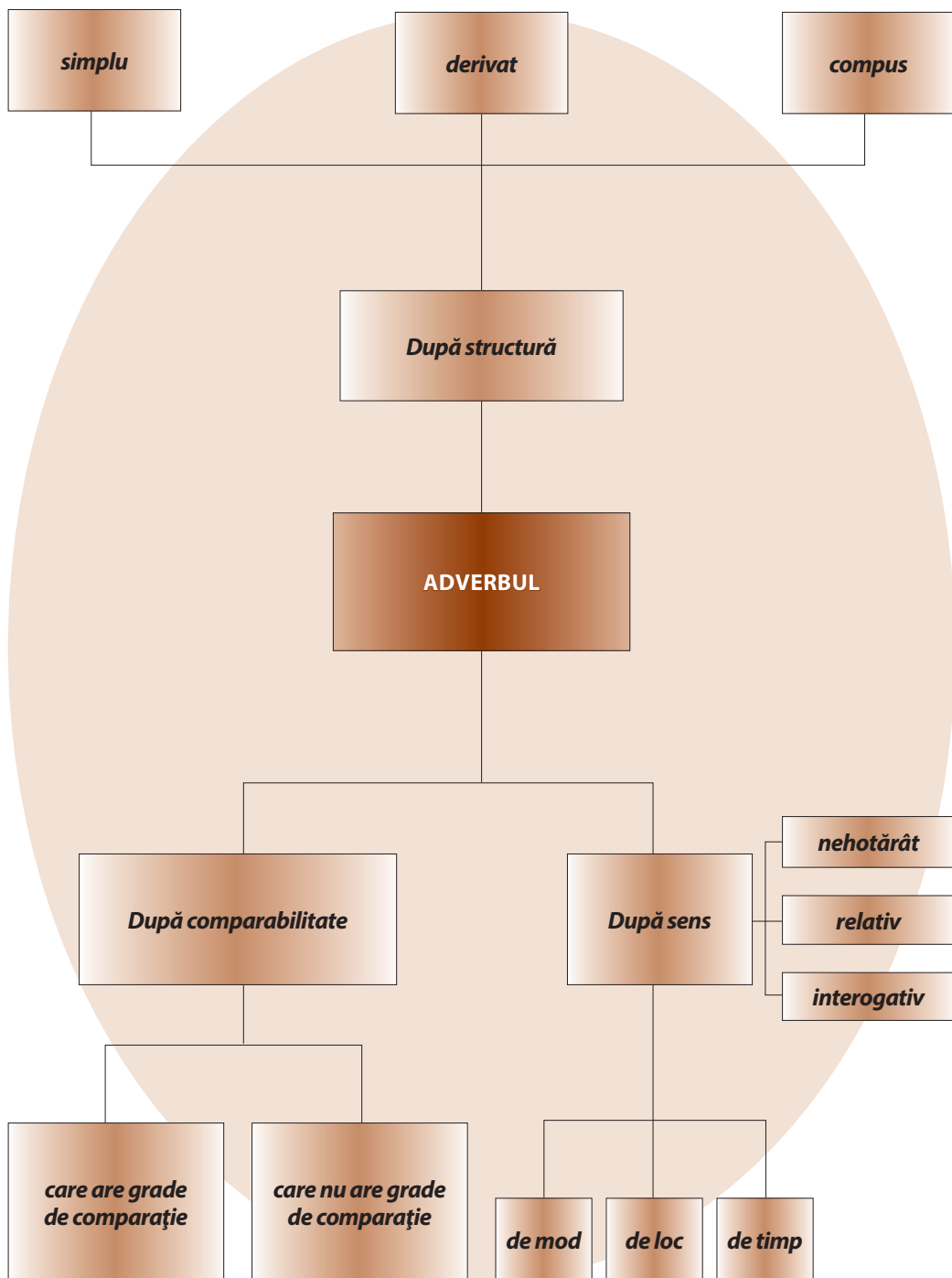
PRONUMELE

VERBUL

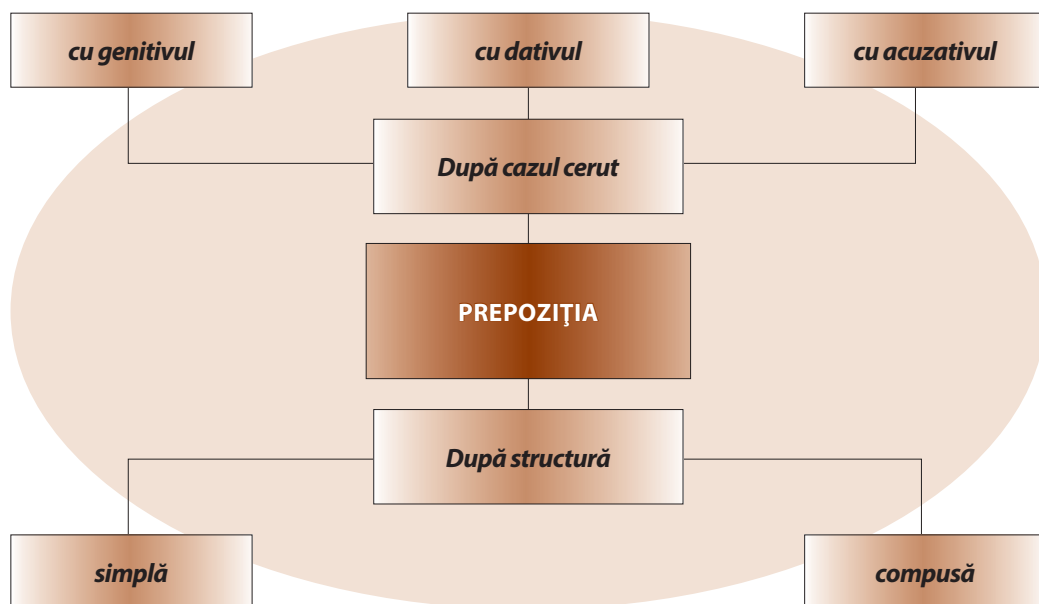

ADVERBUL

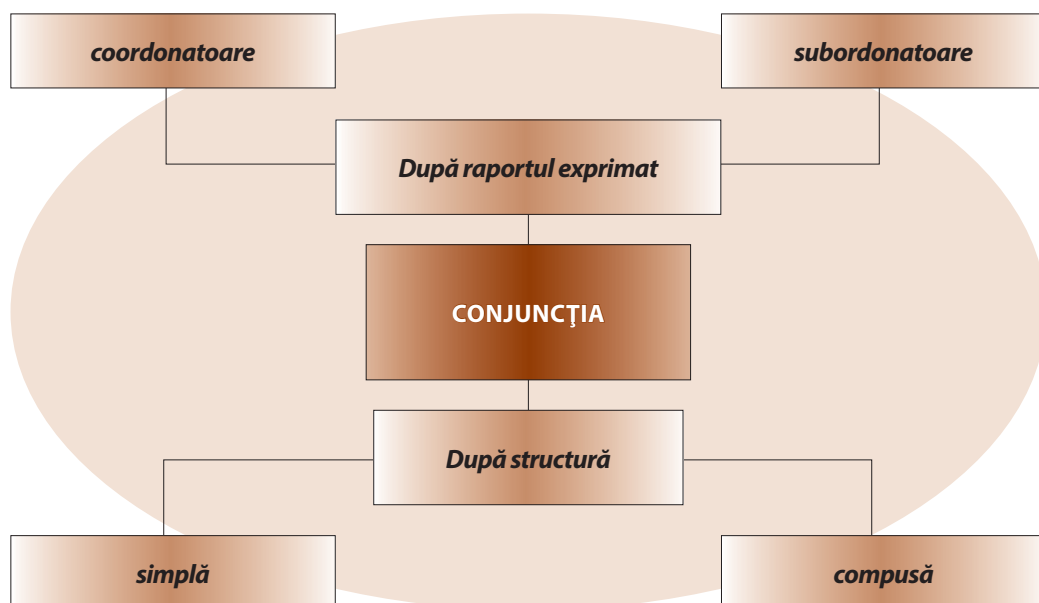

Scheme recapitulative

PREPOZIȚIA

CONJUNCȚIA

Acest manual este proprietatea
Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

Liceul/Gimnaziul _____				
Manualul nr. _____				
Anul de folosire	Numele de familie și prenumele elevului	Anul școlar	Aspectul manualului	
			la primire	la restituire
1				
2				
3				
4				
5				

Dirigintele controlează dacă numele elevului este scris corect.

Elevul nu trebuie să facă niciun fel de însemnări în manual.

Aspectul manualului (la primire și la restituire) se va aprecia folosind termenii: *nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător*.